

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Metody pracy resocjalizacyjnej i profilaktycznej
stosowane przez kuratorów sądowych
wykonujących orzeczenia w sprawach karnych

dr Sławomir Stasiorowski

Prawo karne i kryminologia

Warszawa 2018

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I. Kuratorska służba sądowa – zagadnienia ogólne	9
1.1. Struktura organizacyjna kuratorskiej służby sądowej	10
1.1.1. Kurator Okręgowy	11
1.1.2. Kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej	13
1.1.3. Kuratorzy zawodowi	15
1.1.4. Kuratorzy społeczni	16
Rozdział II. Założenia metodologiczne badań własnych	19
2.1. Cel badań	19
2.2. Metody, techniki oraz narzędzia badawcze	20
2.3. Organizacja procesu badawczego (próba badawcza – dobór próby akt)	24
Rozdział III. Orzeczenia wykonywane przez kuratorów dla dorosłych – analiza statystyczna	29
3.1. Rodzaje orzeczeń wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych	30
3.1.1. Wykonywanie dozoru	37
3.1.1.1. Dozór przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności	39
3.1.1.2. Dozór przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności	41
3.1.1.3. Dozór przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego	44
3.1.2. Kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna	46
3.1.2.1. Wykonywanie kary ograniczenia wolności	48
3.1.2.2. Wykonywanie pracy społecznie użytecznej, zarządzonej w miejsce nieuiszczonej grzywny	51
3.1.3. Inne orzeczenie wykonywane przez kuratorów sądowych	52
3.1.3.1. Kontrola wykonania obowiązków	52
3.1.3.2. Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego lub aresztu śledczego	54
3.1.3.3. Wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego	56
3.1.3.4. Nadzór na podstawie art. 181a § 2 k.k.w.	57
3.2. Inne zadania i obowiązki kuratorów sądowych	59

3.2.1. Wywiad środowiskowy oraz kontrolny	59
3.2.2. Wnioski kuratora zawodowego dla dorosłych	61
3.3. Wykonywanie orzeczeń przez kuratorów społecznych	62
3.4. Obciążenie pracą kuratorów dla dorosłych i jego struktura w ujęciu długookresowym	63
Rozdział IV. Analiza ankiet badania teczek dozoru	69
4.1. Dane ogólne dotyczące zawodowych i społecznych kuratorów sądowych	69
4.2. Instytucje probacyjne i kwalifikacja prawna	74
4.3. Sprawność postępowania wykonawczego	81
4.4. Profil dozorowanego	86
4.5. Diagnoza (funkcje, cele, techniki gromadzenia danych)	95
4.6. Oddziaływania profilaktyczne	118
4.7. Działania o charakterze readaptacyjnym	128
4.8. Intensywność oddziaływań kuratorów sądowych w dozorcze	130
Rozdział V. Wybrane programy resocjalizacyjne i profilaktyczne	
stosowane przez służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe w Polsce	151
Wprowadzenie	151
5.1. Programy stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie (osoby skazane z art. 207 k.k.)	155
5.2. Programy stosowane wobec sprawców wypadków drogowych (osoby skazane z art. 178a k.k.)	160
5.3. Programy stosowane wobec sprawców uzależnionych od alkoholu lub narkotyków	165
5.4. Ogólne programy profilaktyczne i readaptacyjne (Trening Zastępowania Agresji-ART)	169
5.5. Wybrane programy realizowane przez Służbę Więzienną	172
5.5.1. Szukam Pracy – program aktywizacji zawodowej	174
5.5.2. HIOB	176
5.5.3. DULUTH/STOP PRZEMOCY	177
5.5.4. ART – Trening Zastępowania Agresji	178
5.5.5. Program MOTYWATOR	179
5.6. Udział kuratorów sądowych w programach wychowawczo-resocjalizacyjnych, profilaktycznych, korekcyjno-edukacyjnych i in. w obrazie badania ankietowego	180
5.6.1. Charakterystyka aktywności kuratorów sądowych w zakresie oddziaływania programowego w poszczególnych okręgach sądowych	181
Sąd Okręgowy w Białymstoku	181
Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej	183
Sąd Okręgowy w Bydgoszczy	185
Sąd Okręgowy w Elblągu	186
Sąd Okręgowy w Gdańsku	187
Sąd Okręgowy w Gliwicach	188

Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze	191
Sąd Okręgowy w Kaliszu	192
Sąd Okręgowy w Katowicach	193
Sąd Okręgowy w Kielcach	194
Sąd Okręgowy w Koninie	195
Sąd Okręgowy w Koszalinie	195
Sąd Okręgowy w Krakowie	196
Sąd Okręgowy w Lublinie	197
Sąd Okręgowy w Łodzi	202
Sąd Okręgowy w Nowym Sączu	209
Sąd Okręgowy w Olsztynie	210
Sąd Okręgowy w Opolu	211
Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim	212
Sąd Okręgowy w Płocku	213
Sąd Okręgowy w Poznaniu	215
Sąd Okręgowy w Przemyślu	218
Sąd Okręgowy w Siedlcach	221
Sąd Okręgowy w Suwałkach	221
Sąd Okręgowy w Szczecinie	222
Sąd Okręgowy w Świdnicy	225
Sąd Okręgowy w Tarnowie	226
Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie	226
Sąd Okręgowy we Włocławku	230
Sąd Okręgowy we Wrocławiu	231
Sąd Okręgowy w Zamościu	237
Sąd Okręgowy w Zielonej Górze	238
Wnioski	241
Wpływ polityki karnej na funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej	241
Co działa?	241
Przygotowanie do służby i kształcenie ustawiczne	242
Zespół kuratorskiej służby sądowej	243
Narzędzia szacowania ryzyka	244
Superwizja	246
Ewaluacja	246
Oddziaływanie programowe jako element uzupełniający oddziaływania zindywidualizowane	248

Bibliografia	251
Literatura	251
Wykaz aktów prawnych	253
Sprawozdania, Raporty, Opracowania	254
Źródła internetowe	255

Wstęp

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu (art. 1 ustawy o kuratorach sądowych¹, dalej u.k.s.) oraz organizowaniem i prowadzeniem działań mających na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji (art. 173 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego², dalej k.k.w.). Ustrój tej służby, umiejscowienie w strukturze wymiaru sprawiedliwości, uprawnienia i obowiązki, zakres zadań oraz sposób i tryb ich wykonywania rozproszone są w kilkunastu aktach prawa powszechnie obowiązującego (ustawy i rozporządzenia). W przypadku kuratorów dla dorosłych – wykonujących orzeczenia w sprawach karnych, w żadnym jednak akcie nie określono, jakie konkretnie oddziaływania, wobec jakich konkretnie sprawców, zgodnie z jakim programem – indywidualnie czy z wykorzystaniem metod grupowych, powinny być prowadzone. Jak dotąd nie podjęto trudu opracowania powszechnego dla polskiej probacji systemu programów resocjalizacyjnych, terapeutycznych, korekcyjnych lub profilaktycznych, niezależnie od oddziaływania indywidualnego lub grupowego. Pragmatyka wykonywania orzeczeń została ukształtowana poprzez wprowadzenie wystandaryzowanych narzędzi, tj. formularzy kart czynności, które służą do odnotowywania bieżących czynności kuratorów sądowych, a także okresowych sprawozdań – z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru, które wymagają, między innymi, określenia metod prowadzenia dozoru.

Na dzień 30 czerwca 2018 r. orzeczenia w sprawach karnych wykonywała grupa 3065 kuratorów zawodowych oraz wspierająca ich grupa 9529 kuratorów społecznych. Każdy z nich według swobodnego uznania, autonomicznie, w oparciu o własne kompetencje, doświadczenie zawodowe i życiowe, a także potrzeby wynikające z zasad indywidualnego oddziaływania na sprawcę przestępstwa, dobiera metody prowadzenia dozoru, a także sposób, tryb i zakres realizowanych w jego ramach oddziaływań.

Celem głównym badania prezentowanego w niniejszym raporcie było ustalenie metod pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowanych przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych wobec podopiecznych – skazanych i sprawców przestępstwa.

---

¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1014).

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.).

Właściwe zaprezentowanie możliwych form oddziaływania na sprawcę przestępstwa wymagało jednak uprzedniego przeprowadzenia szczegółowej analizy funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej wykonującej orzeczenia w sprawach karnych w wymiarze sprawiedliwości, w tym poprzez analizę statystyczną w ujęciu wieloletnim. Celem tego zabiegu było ukazanie ewolucji kuratorskiej służby sądowej w ostatniej dekadzie zarówno co do zakresu zadań, obowiązków i uprawnień, jak i pod względem organizacyjnym i ustrojowym, co pozwala nakreślić przyszłe alternatywne kierunki rozwoju – także biorąc pod uwagę aspekt jakościowy, tj. sposób prowadzenia oddziaływań właściwych służbie probacyjnej.

Rozdział I. Kuratorska służba sądowa – zagadnienia ogólne

Powstanie kurateli sądowej w Polsce związane jest z wydaniem dekretu Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r.³, którym powołano specjalne sądy pokoju dla nieletnich w miastach Warszawie, Łodzi i Lublinie, z dniem 1 września 1919 r.⁴. Od tego czasu trwa nieprzerwany rozwój tej służby, która stopniowo, od kurateli społecznej, poprzez społeczno-zawodową, zbliżyła się po stronie kurateli wykonującej orzeczenia karne do modelu kurateli zawodowej z elementami czynnika społecznego biorącego udział w wykonywaniu orzeczeń sądowych.

Status oraz funkcje kuratorskiej służby sądowej w wymiarze sprawiedliwości reguluje wiele ustaw i aktów je wykonujących. Zgodnie z ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych*⁵ (dalej u.s.p.), w sądach działają kuratorzy sądowi (kuratorzy rodzinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy stanowią służbę kuratorską i wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych (art. 147 § 2 u.s.p.). Zgodnie z tą ustawą kuratorzy sądowi pełnią swoje czynności zawodowo (kuratorzy zawodowi) albo społecznie (kuratorzy społeczni).

Zasady organizacji służby kuratorskiej i wykonywania obowiązków przez kuratorów sądowych oraz status kuratorów sądowych określa ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych. Zgodnie z jej treścią kuratorzy sądowi (zawodowi i społeczni), wykonują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Ustawa położyła nacisk na profesjonalizację tej służby przez doprecyzowanie wymagań stawianych kandydatom na kuratorów zawodowych, stworzyła podstawy dla reorientacji modelu kurateli sądowej ze społeczno-zawodowego na zawodowo-społeczny, usankcjonowała samorząd kuratorski, a także wyeksponowała w katalogu różnych funkcji kuratora sądowego funkcje wychowawcze⁶.

Wprawdzie w ustawie nie zawarto definicji legalnej dla określenia pojęcia zawodowego kuratora sądowego, to jednak odrębność od pracowników administracyjnych sądów

³ Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 nr 14, poz. 171).

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 nr 63, poz. 378, zob. art. 1.

⁵ T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 23 ze zm.

⁶ Por. T. Szymanowski, *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*, „Archiwum Kryminologii”, 2003/2004, t. 27, s. 67-113.

powszechnych podkreśla zakres szerokich kompetencji merytorycznych. Taką definicję można zatem zrekonstruować na podstawie przepisów ustawy o kuratorach sądowych.

Kuratorzy wykonują swoje zadania w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych (art. 3 ust. 1 u.k.s.). Patrząc przez pryzmat ilościowy wykonywanych orzeczeń sądu, a także czynności jednorazowych wykonywanych na potrzeby różnorodnych postępowań, kuratela sądowa jest stosunkowo niewielką służbą. Zawodowi kuratorzy dla dorosłych (3065 etatów⁷), wykonywali na dzień 30 czerwca 2018 r. 268 543 spraw wobec 245 928 osób. Natomiast kuratorzy rodzinni i nieletnich (2147 etatów) wykonywali 142 510 spraw wobec 312 412 osób. Łącznie zatem pod stałym nadzorem tej formacji liczącej 5212 etatów, pozostawało na dzień 30 czerwca 2018 r. 558 340 osób.

Zgodnie z ustawą z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny⁸ (dalej k.k.), kuratorowi sądowemu nadano status funkcjonariusza publicznego (art. 115 § 13 pkt 3 k.k.). Zaś Kodeks karny wykonawczy zalicza zawodowego kuratora sądowego wykonującego orzeczenia w sprawach karnych oraz kierownika zespołu do grona organów postępowania wykonawczego⁹.

1.1. Struktura organizacyjna kuratorskiej służby sądowej

Cechą charakterystyczną polskiej kurateli sądowej jest specjalizacja zadań tej służby determinowana rodzajem wykonywanych przez kuratorów orzeczeń sądowych, tj. podział na kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych (kuratorów dla dorosłych) oraz kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich (kuratorów rodzinnych).

Kuratorzy sądowi skupieni są w zespołach kuratorskiej służby sądowej (dalej zespoły), które funkcjonują w ramach struktury sądów rejonowych. Wyróżniamy zespoły wykonujące orzeczenia w sprawach karnych, wykonujące orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich oraz zespoły połączone, które powołuje się z przyczyn organizacyjnych, gdy tworzenie dwóch zespołów jest niecelowe z uwagi na niewielką liczbę kuratorów zawodowych zatrudnionych w sądzie rejonowym. Za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w obszarze właściwości sądu okręgowego odpowiada kurator okręgowy przed prezesem sądu okręgowego.

⁷ Liczba etatów łącznie z kuratorami okręgowymi oraz ich zastępcami na podstawie Sprawozdania MS-S40 „r” i „o” z działalności kuratorskiej służby sądowej, źródło: Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości – w dalszej części raportu Sprawozdanie MS-S40r.

⁸ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.

⁹ Zgodnie z art. 2 pkt 6 k.k.w. organem postępowania wykonawczego jest wyłącznie zawodowy kurator sądowy wykonujący orzeczenia w sprawach karnych oraz kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej wykonującego orzeczenia w sprawach karnych. Jest nim także kurator rodzinny, któremu powierzono pełnienie funkcji kierownika zespołu połączonego (wykonującego orzeczenia obu rodzajów) – w zakresie nadzoru i kontroli spraw w postępowaniu karnym wykonawczym.

Tabela 1. Struktura organizacyjna kuratorskiej służby sądowej na dzień 30 czerwca 2018 r.¹⁰

Kuratorzy zawodowi dla dorosłych 3065	Kuratorzy rodzinni 2147
Kadra zarządcza: kuratorzy okręgowi – 45 osób	
25 kuratorów w ramach limitu etatów kuratorów dla dorosłych	19 kuratorów w ramach limitu etatów kuratorów rodzinnych
Kadra zarządcza: zastępcy kuratorów okręgowych – 51 osób	
25 kuratorów dla dorosłych	26 kuratorów rodzinnych
Kierownicy zespołów kuratorskiej służby sądowej: 554 osoby w tym 335 w ramach limitu etatów kuratori dla dorosłych i 219 w ramach limitu etatów kuratori rodzinnej	
222 zespoły wykonujące orzeczenia w sprawach karnych	177 zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych
155 zespołów połączonych	
3014 kuratorów zawodowych	2102 kuratorów zawodowych
9529 kuratorów społecznych	11 786 kuratorów społecznych

Źródło: opracowanie własne.

1.1.1. Kurator Okręgowy

Zgodnie z art. 35 u.k.s. kuratorską służbę sądową na obszarze właściwości sądu okręgowego stanowią zawodowi kuratorzy sądowi. Prezes sądu okręgowego wykonuje uprawnienia nadzorcze wobec kuratorskiej służby sądowej za pośrednictwem kuratora okręgowego i jego zastępców.

Kurator okręgowy powoływany jest na 6-letnią kadencję przez prezesa sądu okręgowego, spośród kandydatów wybranych przez okręgowe zgromadzenie kuratorów, bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy członków zgromadzenia. Kurator okręgowy może być powoływany na kolejne kadencje. Prezes sądu okręgowego odwołuje kuratora okręgowego, jeśli zrzekł się funkcji a po zasięgnięciu opinii zgromadzenia kuratorów, jeśli nie wypełnia obowiązków nałożonych przez ustawę (art. 36 u.k.s.). W konsekwencji prezes sądu okręgowego jest ograniczony w zakresie powoływania i odwoływania kuratora okręgowego koniecznością wysłuchania woli zgromadzenia kuratorów, choć nie jest nią związany.

Do zakresu działania kuratora okręgowego, który reprezentuje kuratorów sądowych wobec prezesa sądu okręgowego i jednocześnie odpowiada przed nim za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w okręgu, należą m.in. kompetencje personalne, nadzorcze, merytoryczne, kontrolne, koordynujące oraz udział w planowaniu budżetu kuratorskiej służby sądowej w sądzie okręgowym.

Kurator okręgowy ma wpływ na obsadę kuratorskiej służby sądowej, bowiem na jego wniosek prezes sądu okręgowego:

¹⁰ Sprawozdanie MS-S40 „r” i „o”.

1. mianuje, odwołuje albo przenosi do innego sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej albo zawiesza w czynnościach kuratora zawodowego (art. 4 u.k.s.),
2. nadaje stopnie służbowe (art. 8 ust. 1 u.k.s.),
3. może zawiesić (także z urzędu) w pełnieniu obowiązków służbowych kuratora zawodowego, jeżeli zostało wszczęte przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne (art. 24 ust. 1 u.k.s.),
4. może zwolnić kuratora zawodowego z pełnienia obowiązków w okresie wypowiedzenia, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia,
5. może powołać zastępcę kuratora okręgowego dla dorosłych i zastępcę kuratora okręgowego rodzinnego, a jeżeli uzna to za wystarczające – jednego zastępcę kuratora okręgowego (art. 36 ust. 5 u.k.s.).

Do zakresu działania kuratora okręgowego, zgodnie z art. 37 ust. 2 u.k.s., należy w szczególności:

6. wykonywanie działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w okręgu;
7. koordynowanie działalności kuratorów sądowych na terenie swego działania;
8. reprezentowanie kuratorskiej służby sądowej na zewnątrz;
9. nadzór nad pracą kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej;
10. kontrola i ocena pracy kuratorów sądowych, aplikantów kuratorskich oraz przeprowadzanie wizytacji i lustracji; w uzasadnionych wypadkach dokonanie kontroli i oceny pracy kuratora lub aplikanta, kurator okręgowy może zlecić kierownikowi zespołu kuratorskiej służby sądowej;
11. udział w planowaniu i nadzór nad wydatkowaniem środków przeznaczonych dla kuratorów sądowych i ośrodków kuratorskich,
12. przygotowanie planu etatów kuratorskich i obsługi administracyjnej w okręgu oraz projektu rozdziału etatów pomiędzy poszczególne jednostki;
13. opiniowanie kandydatów na aplikantów kuratorskich;
14. występowanie z wnioskami kadrowymi dotyczącymi kuratorów zawodowych w okręgu;
15. nadzór merytoryczny nad ośrodkami kuratorskimi;
16. organizowanie szkoleń kuratorów zawodowych w okręgu;
17. nadzór nad udzielaniem pomocy postpenitencjarnej;
18. określanie szczegółowych zakresów obowiązków zastępcy kuratora okręgowego, oraz kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej i przedstawianie ich do zatwierdzenia prezesowi sądu okręgowego;
19. rozpoznawanie skarg i wniosków dotyczących czynności kuratorów sądowych w okręgu;
20. wykonywanie innych czynności zleconych przez prezesa sądu okręgowego.

Biorąc pod uwagę wskazane kompetencje kuratora okręgowego, nie ulega wątpliwości, że ma on odpowiednie narzędzia do prowadzenia polityki personalnej, sprawowania nadzoru merytorycznego nad kuratorami sądowymi oraz kształtowania pragmatyki wykonywania orzeczeń, która powinna być skuteczna w zakresie *sensu largo* rozumianego zapobiegania powrotności do przestępstwa osób poddanych oddziaływaniom kuratorów sądowych. Dotyczy to przede wszystkim zapewnienia prawidłowego realizowania zadań kuratorów sądowych o charakterze wychowawczym, resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym (art. 1 u.k.s.), jak i związanych z szeroko rozumianą readaptacją społeczną (art. 173 § 1 k.k.w.). Właściwie prowadzone czynności z zakresu nadzoru merytorycznego powinny skutkować ukształtowaniem zarówno właściwych warunków organizacyjnych dla służby, jak i kompetencji kuratorów sądowych, służących głównemu celowi kuratora dla dorosłych, tj. ograniczeniu powrotności do przestępstwa podopiecznych.

Zauważalne różnice praktyk zawodowych w zakresie wykonywania poszczególnych kategorii spraw, w tym dozoru, wynikają ze struktury organizacyjnej kuratorskiej służby sądowej. W 45 okręgach sądowych przemożny wpływ na sposób realizowania zadań przez kuratorów sądowych ma bowiem 45 kuratorów okręgowych podległych 45 prezesom sądów okręgowych. Zasady organizacyjne, zakres zadań, obowiązków i uprawnień, określono przepisami prawa. Jednakże sposób prowadzenia oddziaływań przez kuratorów sądowych pozostawiony jest sferze ich kompetencji i autonomicznej decyzji w zakresie wyboru konkretnych metod pracy wychowawczej, resocjalizacyjnej i profilaktycznej.

1.1.2. Kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej

Prace zespołu organizuje kierownik, którym jest kurator dla dorosłych w zespole wykonującym orzeczenia w sprawach karnych a kurator rodzinny w zespole wykonującym orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich. Natomiast w zespole połączonym, w którym wykonywane są orzeczenia obu rodzajów, kierownikiem zespołu może być zarówno kurator dla dorosłych, jak i kurator rodzinny, który spełnia wymagania formalne, określone w ustawie. Zgodnie z art. 40 ust. 1 u.k.s. kierownika zespołu powołuje i odwołuje prezes sądu okręgowego na wniosek kuratora okręgowego, po zasięgnięciu opinii prezesa sądu rejonowego. Kandydat musi wyróżniać się zdolnościami organizacyjnymi, a ponadto mieć co najmniej 5-letni staż pracy kuratorskiej oraz stopień kuratora specjalisty – wyjątkowo stopień starszego kuratora zawodowego (art. 40 ust. 2 u.k.s.).

Zadania kierownika zespołu określa ustawa, lecz samemu zespołowi nie przypisano żadnych funkcji i zadań, nie określono także zależności, relacji i kierunków współpracy kuratorów sądowych w ramach zespołu, czy też pomiędzy zespołami. Pozornie – jest on zatem wyłącznie tworem formalnym, w którym grupa zatrudnionych kuratorów zawodowych

oraz współpracujących z nimi kuratorów społecznych, realizuje samodzielnie powierzone im sprawy.

Tymczasem, z punktu widzenia zadań kuratorów sądowych, które wymagają interdyscyplinarnej wiedzy i szerokiej współpracy z podmiotami zewnętrznymi, w szczególności z zakresu świadczenia pomocy socjalnej, instytucji rynku pracy, Służby Więziennej, Policji, podmiotów leczniczych, a także podmiotów wymienionych w art. 38 k.k.w., między innymi stowarzyszeń i fundacji, nie wydaje się, aby możliwe było skuteczne działanie kuratora zawodowego bez wsparcia merytorycznego i funkcjonalnego przez innych członków zespołu. Ażeby odkodować pierwotny zamiar tworzenia zespołów kuratorskich, należy sięgnąć do uchwały Krajowej Rady Kuratorów z dnia 6 maja 2004 r., którą przyjęto *Kodeks etyki kuratora sądowego* (dalej Kodeks). W Kodeksie, a konkretnie w dziale „Postępowanie kuratora wobec współpracowników”, znajdujemy regulacje odnoszące się do budowania właściwych relacji i współpracy między kuratorami w zespole. Zgodnie z art. 11 Kodeksu, kuratorzy sądowi winni wzajemnie służyć sobie radą i pomocą, a także dzielić się swoimi doświadczeniami.

Złożoność spraw prowadzonych przez kuratorów sądowych, dotycząca między innymi uwarunkowań psychicznych, rodzinnych, społecznych, bytowych i w końcu prawnych – podopiecznych, wymaga nieustannego konsultowania ich wewnątrz i na zewnątrz zespołu. Praca ze skazanymi cechującymi się dużym ryzykiem powrotności do przestępstwa, czy w środowiskach stanowiących zagrożenie dla małoletnich dzieci, wymaga często kolektywnego wysiłku. Działanie i wsparcie w realizacji założeń planu resocjalizacyjnego, czy też wykonanie konkretnych obowiązków i zadań w obszarze readaptacji społecznej, może być skuteczne wyłącznie w oparciu o program, który, o ile dla konkretnej osoby jest indywidualny, to w wymiarze systemowym powinien być uregulowany w zespole w sposób dający możliwość rzetelnej ewaluacji wykonywanych oddziaływań i zadań dla poprawienia ich efektywności oraz skuteczności. Kierownik zespołu winien opracować strategię działania zespołu, nie tylko w zakresie metodyki pracy z podmiotem postępowania wykonawczego, ale także w wymiarze rozwoju zawodowego kuratorów i funkcjonalności zespołu. Ta strategia powinna opierać się w szczególności o:

1. rozpoznane braki kompetencyjne kuratorów zawodowych;
2. bieżące, rozpoznane potrzeby w zakresie przygotowania kuratorów pod względem charakteru spraw przez nich wykonywanych – dominujące lokalnie zjawiska kryminogenne oraz przejawy patologii społecznej;
3. prognozę, tj. rozpoznane – przyszłe potrzeby zespołu, w zakresie kompetencji specjalistycznych kuratorów, determinowane zmianami demograficznymi oraz zmieniającą się polityką karną i orzecznictwo właściwego sądu rejonowego;
4. utworzoną sieć lokalnej współpracy pomiędzy przedstawicielami instytucji i służb bezpośrednio współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, jak i tych, które towarzyszą osobom z tej samej grupy ryzyka zjawiskami patologii społecznej, w tym

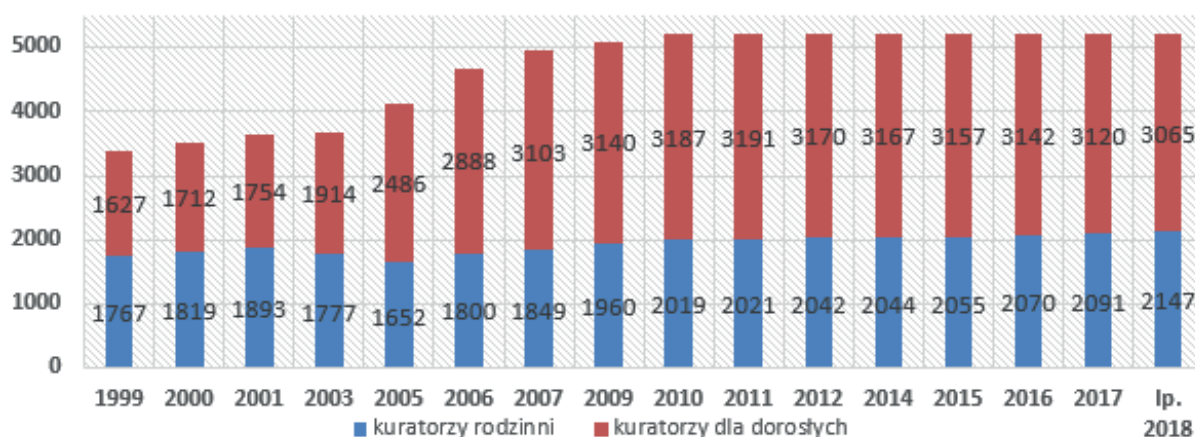
przestępczości – w obszarach polityki reintegracyjnej i zapobiegającej wykluczeniu społecznemu.

Przyjęty przez kierownika model zarządzania zespołem powinien zatem mieć charakter dynamiczny i kreatywny. Zasady świadomego kształtowania kompetencji kuratorów w zespole stanowią podstawę do stałego, celowego podnoszenia jakości i skuteczności całego spektrum opisanych oddziaływań. Niezbędnym dla kierownika zespołu działaniem jest ewaluacja przyjętych strategii personalnych i organizacyjnych, która wymaga okresowego badania stopnia realizacji celów w oparciu o obiektywne mierniki i wskaźniki. Dotyczą one, obok kwestii związanych z nadzorem i kontrolą nad pracą kuratorów zawodowych, np. terminowości wykonywania czynności, sprawności postępowania, tj. poziomu opanowania wpływu spraw, przede wszystkim jakości prowadzonych oddziaływań – metodyki pracy, wyboru właściwego rodzaju podejmowanych oddziaływań, inicjowania postępowań incydentalnych, czy też realizowania współpracy z podmiotami zewnętrznymi, które współuczestniczą w procesie readaptacji społecznej podopiecznych.

1.1.3. Kuratorzy zawodowi

Na dzień 30 czerwca 2018 r. limit etatów kuratorów zawodowych wyniósł 5212¹¹. Rozwój etatowy kuratorskiej służby sądowej w latach 1999–2018 został przedstawiony na wykresie 1¹².

Wykres 1. Liczba etatów kuratorów zawodowych w poszczególnych latach z uwzględnieniem specjalizacji, na koniec okresu statystycznego.

Źródło: opracowanie własne.

¹¹ Sprawozdanie MS-S40r.

¹² Do 2003 r. dane dotyczą liczby etatów kuratorów zawodowych z wyłączeniem aplikantów kuratorskich; od 2004 r. liczba etatów liczona jest wraz z aplikantami kuratorskimi.

Z uwagi na tendencję spadkową liczby spraw wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych, obserwujemy powolny, systematyczny wzrost etatów w kurateli rodzinnej począwszy od 2011 r. kosztem kurateli dla dorosłych. Łącznie w latach 2011–2018 ubyło 126 etatów po stronie kuratorów dla dorosłych na rzecz kurateli rodzinnej. Trzeba wspomnieć, że liczba kuratorów zawodowych zatrudnionych w obszarze właściwości poszczególnych sądów okręgowych znacząco się różni i wynosi od 31 w okręgu łomżyńskim do ponad 290 w okręgu poznańskim. Niewątpliwie sposób, zakres i proces kontroli merytorycznej oraz organizowania pracy kuratorów sądowych z uwagi na ich liczbę w okręgach sądowych jest mocno zróżnicowany.

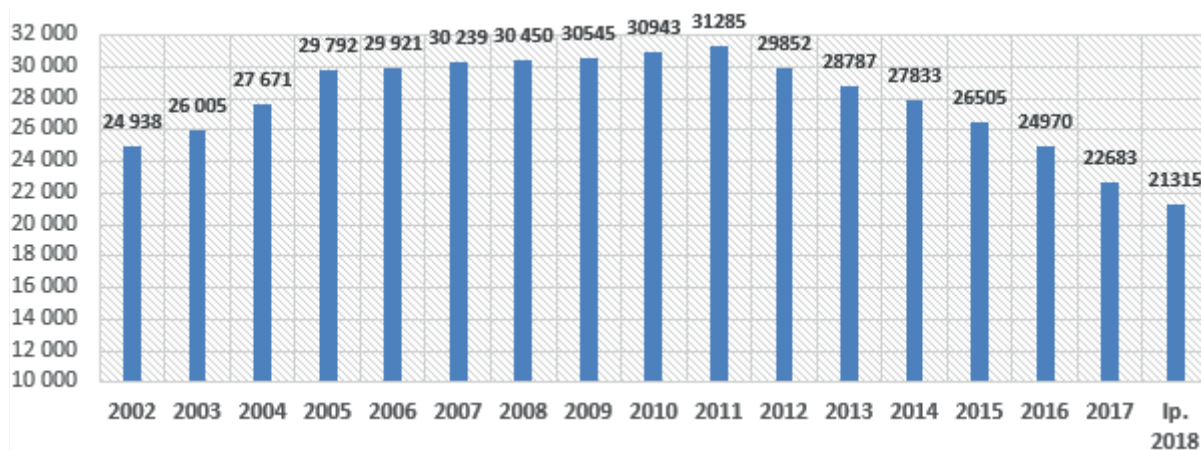
1.1.4. Kuratorzy społeczni

Kuratorów zawodowych w wykonywaniu ustawowych zadań wspierają kuratorzy społeczni, w tym 9529 w pionie kuratorów dla dorosłych i 11 786 w pionie rodzinnym.

Wymagania stawiane kuratorom społecznym określa ustawa (art. 84 u.k.s.). Do pełnienia funkcji kuratora społecznego może być powołany ten, kto posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich, jest nieskazitelnego charakteru i jest zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków kuratora zawodowego. Ponadto jest niekarany, posiada co najmniej wykształcenie średnie lub średnie branżowe i doświadczenie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub wychowawczej.

Kurator społeczny, odmiennie niż kurator zawodowy, pełni swą funkcję społecznie, tj. nie pozostaje w stosunku zatrudnienia. Jest powoływany przez prezesa sądu rejonowego, po czym wpisany na listę kuratorów społecznych konkretnego sądu rejonowego. Swoje czynności może wykonywać wyłącznie w jednym sądzie rejonowym oraz w zakresie jednego rodzaju orzeczeń, tj. karnych albo rodzinnych i nieletnich.

Wykres 2. Liczba kuratorów społecznych w latach 2002–2018 na koniec okresu statycznego¹³.

Do zadań kuratora społecznego wykonującego orzeczenia w sprawach karnych, należy wykonywanie dozoru nad skazanym, w tym w sprawach warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności, warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz warunkowego umorzenia postępowania karnego. Ponadto, może on wykonywać jednorazowe wywiady środowiskowe w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 14 k.k.w. oraz wywiady środowiskowe w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym na podstawie art. 214 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego*¹⁴ (dalej k.p.k.).

Obecnie rola kuratorów społecznych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych ulega systematycznej regresji. Na dzień 30 czerwca 2018 r. wykonywali 38,9% spraw dozoru oraz wykonali w pierwszym półroczu tego roku ok. 24,8% wywiadów środowiskowych. W roku 2016 było to odpowiednio 49,8% spraw dozoru oraz 28,6% wywiadów środowiskowych. W liczbach bezwzględnych te różnice są znacznie bardziej widoczne (zob. tabela 2).

Tabela 2. Degresja spraw dozoru prowadzonych przez kuratorów sądowych w latach 2014–2018¹⁵.

Rok	Ogółem	Kuratorzy zawodowi	Kuratorzy społeczni
2014	212 941	94 380	118 561
2015	190 952	88 676	102 276
2016	151 287	75 898	75 389
2017	115 732	65 837	49 895
I połowa 2018	101 297	61 842	39 455
Odsetek	-52,4%	-34,5%	-66,7%

Źródło: opracowanie własne.

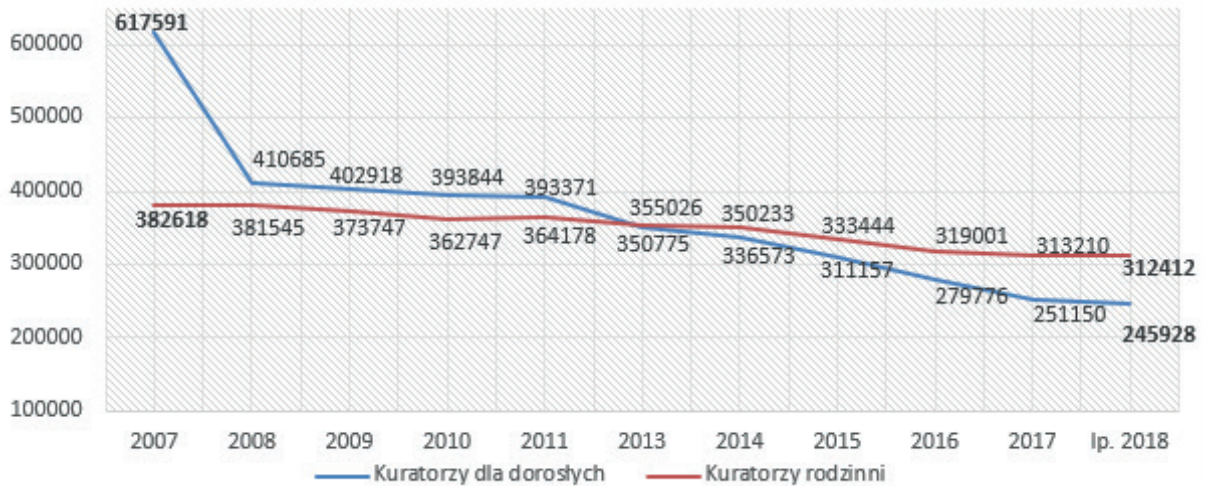
¹³ Sprawozdanie MS-S40 r. Opracowanie własne.

¹⁴ T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.

¹⁵ Sprawozdanie MS-S40 r.

Podstawową przyczyną stopniowej rezygnacji z usług kuratorów społecznych jest systematycznie zmniejszająca się liczba orzeczeń wykonywanych przez kuratorów sądowych (przy których możliwe jest orzeczenie dozoru kuratora sądowego) i tym samym liczba osób pozostająca pod ich kontrolą.

Wykres 3. Liczba osób ogółem pozostających pod kontrolą kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych na koniec okresu statystycznego¹⁶.

Jeszcze dekadę temu (2007 r.) pod stałą kontrolą kuratorów sądowych (4952 etaty), znajdowało się ponad milion osób (1 000 209 osób). Dziesięć lat później, na dzień 30 czerwca 2018 r., osób tych było 558 340. Opisany spadek sięgnął już 56%.

¹⁶ Sprawozdanie MS-S40 r. Opracowanie własne.

Rozdział II. Założenia metodologiczne badań własnych

2.1. Cel badań

Kuratorska służba sądowa w wymiarze sprawiedliwości rozwija się od stu lat. O ile jednak jej struktura organizacyjna, a także zadania, uprawnienia i obowiązki wynikają z przepisów prawa, o tyle sferę oddziaływań wychowawczo-resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych pozostawiono autonomicznemu wyborowi kuratorów sądowych. Obecnie służbę probacyjną tworzy ok. 3 tys. zawodowych kuratorów sądowych oraz 8,6 tys. społecznych kuratorów sądowych. Pomimo znaczącej liczebnie przewagi kuratorów społecznych, to jednak kuratorzy zawodowi realizują większość zadań związanych z dozorem (wykonują osobiście 64% ogólnej ich liczby), ponadto nadzorują pracę kuratorów społecznych, służąc im radą i prowadząc ich szkolenie. Brak centralnego systemu przygotowania aplikantów do wykonywania zawodu kuratora sądowego, zróżnicowane kierunki ich wykształcenia (z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych) nasuwał pytania, jak w istocie kuratorzy sądowi realizują powierzone im zadania. Celem głównym podjętych badań była próba poznania metodyki pracy kuratorów sądowych w sprawach, w których wykonują dozór nad skazanym lub sprawcą przestępstwa.

Problemy badawcze:

Problem badawczy główny: Jakie metody oddziaływania na sprawcę przestępstwa preferują kuratorzy sądowi dla dorosłych, realizując zadania związane z wykonywaniem orzeczeń sądu (wychowawczo-resocjalizacyjne, diagnostyczne, profilaktyczne i kontrolne)?

Do głównego problemu badawczego sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. W jaki sposób zmiany legislacyjne oraz polityki karnej wpłynęły na zakres zadań realizowanych przez kuratorów sądowych?
2. Jakie są aktualne kierunki rozwoju zadań kuratorskiej służby sądowej?
3. Jaka jest rola społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń sądu, w szczególności kurateli społecznej?

4. Jakie skutki na możliwość zindywidualizowanego oddziaływania na sprawcę przestępstwa ma zasada podziału terytorialnego pracy kuratorów sądowych?
5. Czy oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjne i profilaktyczne oraz z zakresu readaptacji społecznej są zróżnicowane z uwagi na rodzaj orzeczenia sądu, przy którym orzeczono dozór?
6. Czy oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjne i profilaktyczne oraz z zakresu readaptacji społecznej są zróżnicowane z uwagi na rodzaj popełnionego przestępstwa przez podmiot postępowania wykonawczego?
7. Jaka jest sprawność postępowania wykonawczego w sprawach dozoru?
8. Jaki jest uśredniony profil skazanego/sprawcy przestępstwa oddanego pod dozór kuratora sądowego, sporządzony na podstawie diagnozy osobopoznawczej?
9. Jak kuratorzy sądowi wykonują diagnozę resocjalizacyjną?
10. Jakie metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej są preferowane przez kuratorów sądowych?
11. W jaki sposób kuratorzy sądowi prowadzą oddziaływania o charakterze profilaktycznym?
12. W jaki sposób kuratorzy sądowi realizują zadania związane z udzielaniem skazanym pomocy readaptacyjnej?
13. Czy kuratorzy sądowi dostosowują częstotliwość oddziaływań wychowawczo-resocjalizacyjnych, profilaktycznych i kontrolnych w dozorze z uwagi na ryzyko powrotności do przestępstwa?
14. Czy kuratorzy sądowi dostosowują sposób i tryb wykonywania zadań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, profilaktycznym i kontrolnym z uwagi na grupę ryzyka powrotności do przestępstwa?
15. Czy w Polsce realizowane jest programowe oddziaływanie resocjalizacyjne i profilaktyczne w warunkach wolnościowych?
16. Jakie służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe w Polsce realizują oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjne lub profilaktyczne wobec sprawców przestępstw, w tym realizują je z udziałem kuratorów sądowych?

2.2. Metody, techniki oraz narzędzia badawcze

Podczas prowadzonych badań zebrane zostały dane ilościowe oraz jakościowe. Dokonana triangulacja metod badawczych pozwoliła na wzmocnienie przekonania o trafności dobranych wskaźników i pozwoliła je zweryfikować w wielu źródłach¹⁷. Do zastosowanej jako-

---

¹⁷ Por. K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2011, s. 88.

ściowej i ilościowej strategii badawczej dobrano właściwe metody i techniki badawcze, tj. jakościową analizę tekstu¹⁸ oraz ilościową analizę danych statystycznych. Wykorzystanie wieloletnich danych statystycznych było niezbędne dla sformułowania prawidłowych wniosków wyprowadzonych z analizy jakościowej¹⁹.

Zastosowane techniki i narzędzia badawcze:

1. ankieta badania akt postępowania wykonawczego – dozoru kuratora sądowego, sporządzona w formie elektronicznego kwestionariusza;
2. ankieta badania udziału kuratorów sądowych w programach oddziaływania na sprawcę przestępstwa, z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety konstrukcji własnej, kierowanego do kuratorów okręgowych;
3. badanie dokumentów, w szczególności danych statystycznych dotyczących działalności kuratorskiej służby sądowej; zawartości teczek dozoru; programów resocjalizacyjnych i profilaktycznych stosowanych przez służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe w Polsce;
4. analiza aktów prawnych.

Opracowany kwestionariusz ankiety do badania zawartości akt wykonawczych pozwolił zgromadzić materiał empiryczny, na podstawie którego zidentyfikowano preferowane przez kuratorów sądowych metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej, profilaktycznej, diagnostycznej i kontrolnej oraz należące do zakresu świadczenia pomocy w readaptacji społecznej skazanych. Z kolei wykorzystanie programów komputerowych wspomagających analizę danych ilościowych umożliwiło określenie sposobu, trybu oraz częstotliwości ich realizowania.

Określenie metod prowadzenia różnorodnych oddziaływań i czynności przez kuratorów sądowych nie jest zadaniem łatwym, albowiem dotyka interdyscyplinarnej działalności, która łączy w sobie elementy diagnozy, wychowania, resocjalizacji, profilaktyki, kontroli, a także readaptacji społecznej skazanych. Rozbudowane narzędzie badawcze w postaci znormalizowanego kwestionariusza do badania teczek dozoru kuratorów sądowych zostało opracowane w formie elektronicznej we współpracy z Instytutem Wymiaru Sprawiedliwości, a następnie wypełnione przez grupę badaczy dla każdej sprawy (teczki dozoru). Jego konstrukcja, zwłaszcza w zakresie opisu etapów prowadzenia czynności w dozorcze, co do zasady odpowiadała chronologii „sprawozdania z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru”, który stanowi wzór urzędowy (załącznik nr 2 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych²⁰) oraz dokumentacji zawartej w teczkach dozoru w taki

¹⁸ T. Bauman, *O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych*, s. 64, 69, [w:] T. Pilch, J. M. Śnieciński (red.), *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.

¹⁹ T. Bauman, T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.

²⁰ Dz. U. poz. 969.

sposób, aby uzyskać jak najwięcej informacji z akt postępowania. Ankieta została podzielona na 11 rozdziałów:

1. w rozdziale 1 „Dane ogólne” zawarto:
  - dane sądu okręgowego oraz sądu rejonowego,
  - wyróżnienie kuratora sądowego prowadzącego dozór: zawodowego albo społecznego,
  - wyróżnienie kuratora prowadzącego dozór z uwagi na płeć,
  - zmianę kuratora w trakcie trwającego dozoru;
2. w rozdziale 2 „Instytucje probacyjne i kwalifikacja prawna”, zawarto w szczególności informacje o:
  - rodzaju dozoru z uwagi na orzeczenie sądu, przy którym został orzeczony, tj. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, o warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz karze pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono,
  - wcześniejszej karalności oraz skazaniu w warunkach recydywy,
  - wyznaczonym okresie próby,
  - kwalifikacji prawnej przestępstwa,
  - nałożonych obowiązków probacyjnych (art. 72 k.k.),
  - nałożonych środków karnych;
3. w rozdziale 3 „Pokrzywdzony, wyrok, skazany” w szczególności:
  - wskazano występowanie w sprawie pokrzywdzonego,
  - wskazano okresy związane z przekazaniem sprawy dozoru kuratorowi sądowemu, a także z podjęciem przez niego pierwszych czynności postępowania,
  - określono metryczkę dozorowanego, w tym: płeć, wiek, obywatelstwo, miejsce zamieszkania, wykształcenie, zatrudnienie, źródła utrzymania i dochód, stan cywilny, dzieci w gospodarstwie domowym, uzależnienia i stan zdrowia,
  - zadano pytanie, czy prokurator, sąd lub kurator sądowy, podjęli czynności w związku z informacją o podejmowaniu przez skazanego zatrudnienia bez umowy o pracę;
4. w rozdziale 4, odnoszącym się do „diagnozy” *sensu largo* dokonywanej w sprawach dozoru przez kuratora sądowego, określono między innymi:
  - techniki gromadzenia danych,
  - wywiad środowiskowy i źródła informacji,
  - spełnienie klasycznych funkcji diagnozy resocjalizacyjnej;
5. w rozdziale 5 zawarto informacje dotyczące określenia metod wychowawczo-resocjalizacyjnych, w tym dotyczące między innymi:
  - określenia metod pracy ze skazanym,
  - wyróżnienia metody zaliczającej się do psychotechnik, kulturotechnik lub socjotechnik,
  - określenia metod pracy zaliczanych do tzw. twórczej resocjalizacji,

- wyróżnienia metod pracy ze skazanym o charakterze interdyscyplinarnym,
  - prowadzenia oddziaływań grupowych,
  - metod stosowanych przez kuratorów sądowych w konkretnych przypadkach – katalog miał charakter otwarty, umożliwiający jego uzupełnienie;
6. w rozdziale 6 zawarto informacje dotyczące określenia metod prowadzenia działalności profilaktycznej, w tym w szczególności:
- wyróżnienia czynności oddziaływania profilaktycznego,
  - określenia programu profilaktycznego,
  - wyróżnienia poziomów i strategii profilaktycznych,
  - praktycznych aspektów stosowania zasad profilaktyki negatywnej,
  - praktycznych aspektów stosowania zasad profilaktyki pozytywnej;
7. w rozdziale 7 zawarto informacje dotyczące miejsca i sposobu organizowania kontaktu kuratorów sądowych z podopiecznymi, między innymi co do:
- miejsca kontaktu, w tym miejsca zamieszkania skazanego oraz biura kuratora zawodowego, wizyt w zamkniętych placówkach, kontaktów za pośrednictwem współczesnych form telekomunikacyjnych (telefon, e-mail i in.) – katalog miał charakter otwarty,
  - częstotliwości kontaktu;
8. w rozdziale 8 zawarto informacje dotyczące planu readaptacyjnego, w tym:
- określenia planu readaptacyjnego,
  - określenia czynności służących pomocy w readaptacji społecznej skazanych – katalog otwarty umożliwiał określenie każdego rodzaju czynności kuratorów sądowych,
  - złożenia wniosku o zmianę, uchylenie bądź nałożenie obowiązku probacyjnego – katalog otwarty umożliwiał określenie każdego rodzaju wniosku lub obowiązku,
  - zakresu współpracy z instytucjami i podmiotami zewnętrznymi, które są charakterystyczne dla pomocy w readaptacji społecznej, w tym m.in. z: instytucjami pomocy społecznej, instytucjami pośrednictwa pracy, organizacjami pozarządowymi, Służbą Więzienną, podmiotami leczniczymi, kościołami i innymi związkami wyznaniowymi – katalog otwarty umożliwiał ujęcie każdego podmiotu, z którym współpracował kurator sądowy;
9. rozdział 9 obejmował kwestie związane z określeniem grupy ryzyka powrotności do przestępstwa, tj. „A” „B” i „C”;
10. w rozdziale 10 zawarto kwestie związane ze sposobem zakończenia dozoru, charakterystycznym dla orzeczeń, przy których orzeczono dozór kuratora sądowego, a także informacje o sposobie wykonania nałożonych środków probacyjnych oraz środków karnych;
11. w rozdziale 11 zawarto informacje o faktycznym czasie trwania dozoru.

2.3. Organizacja procesu badawczego (próbą badawczą – dobór próby akt)

Do przeprowadzenia badania dobrano losowo próbę teczek dozoru kuratorów sądowych (zawodowych lub społecznych) w sprawach (wykaz „Doz”) kolejno zakończonych w 2017 r. (od 31 grudnia wstecz) z pominięciem spraw związanych z nadzorem kuratora sądowego nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. W ten sposób zapewniono obiektywny dobór próby badawczej.

Zwrócono się o następujące rodzaje teczek dozoru „Doz”:

1. spraw „Kow” – dozoru orzeczonego przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności – akta przekazano do Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości z sądów okręgowych;
2. spraw „K” – dozoru orzeczonego przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności – akta przekazano z sądów rejonowych.

Doboru ilościowego akt dokonano na podstawie analizy sprawozdania MS-S40r z działalności kuratorskiej służby sądowej w 2017 r. Na jego podstawie stwierdzono, że w 2017 r. zakończono łącznie 86 409 spraw dozoru. W tej liczbie 18 479 dotyczyło warunkowego zwolnienia (21%).

Założona próba objęła 500 teczek dozoru, z czego 105 dotyczyło warunkowego zwolnienia (21%) i 395 dotyczyło pozostałych (79%).

1. Losowanie spraw „Kow” – 45 sądów okręgowych podzielono na trzy warstwy według liczby zakończonych spraw dozoru orzeczonego przy warunkowym zwolnieniu, tj. o największej, średniej i najmniejszej liczbie spraw w okręgu. Z pierwszej warstwy, w której znalazło się siedem sądów okręgowych – wylosowano dwa sądy; z drugiej warstwy, w której znalazło się 11 sądów – wylosowano trzy sądy; z trzeciej warstwy, w której znalazło się 27 sądów – wylosowano cztery sądy okręgowe. W wylosowanej próbie znalazły się Sądy Okręgowe w Poznaniu, Katowicach, Bydgoszczy, Szczecinie, Lublinie, Radomiu, Częstochowie, Krośnie oraz Piotrkowie Trybunalskim. Z każdego sądu określono proporcjonalną do ogólnej liczby załatwionych w 2017 r. spraw dozoru przy warunkowym zwolnieniu, liczbę spraw w próbie (tabela 3).

Tabela 3. Wykaz sądów okręgowych, z których pobrano próbę teczek dozoru do badania ankietowego.

L.p.	Sąd okręgowy	Liczba teczek dozoru
1	Poznań	24
2	Katowice	20
3	Bydgoszcz	14
4	Szczecin	14
5	Lublin	13
6	Radom	9
7	Częstochowa	9
8	Krosno	6
9	Piotrków Tryb.	6
Suma		115

Z sądów rejonowych wyodrębnionych spośród ich ogólnej liczby (318) wylosowano 435 spraw „K”. Sądy podzielono na trzy warstwy według łącznej liczby zakończonych w 2017 r. dozorów, tj. o największej, średniej i najmniejszej liczbie dozorów. Założono próbę 42 sądów rejonowych. Z pierwszej warstwy, w której znalazły się 43 sądy – wylosowano 8; z drugiej, w której znalazły się 83 sądy – wylosowano 12; z trzeciej warstwy, w której znalazły się 192 sądy – wylosowano 20. Z każdego sądu określono proporcjonalną do ogólnej liczby zakończonych w 2017 r. dozorów, liczbę spraw w próbie (tabela 4).

Tabela 4. Wykaz sądów rejonowych, z których pobrano próbę teczek dozoru do badania aktowego.

	Sąd rejonowy	Liczba teczek dozoru
1	SR w Bydgoszczy	42
2	SR Gdańsk-Południe	26
3	SR Lublin-Zachód	26
4	SR w Wałbrzychu	26
5	SR we Włocławku	22
6	SR Lublin-Wschód zs. w Świdniku	22
7	SR dla Wrocławia-Krzyków	17
8	SR Katowice-Wschód	17
9	SR w Żywcu	13
10	SR w Starogardzie Gdańskim	13
11	SR w Płocku	13
12	SR w Lubinie	12
13	SR dla Krakowa-Krowodrzy	12
14	SR w Cieszynie	12
15	SR w Radomsku	10
16	SR w Radzynie Podlaskim	10

	Sąd rejonowy	Liczba teczek dozoru
17	SR w Tarnowie	10
18	SR w Krośnie Odrzańskim	8
19	SR w Stargardzie Szczecińskim	8
20	SR w Trzebnicy	8
21	SR w Złotoryi	7
22	SR w Iławie	7
23	SR w Drawsku Pomorskim	7
24	SR w Ostrołęce	6
25	SR dla Warszawy-Śródmieścia	6
26	SR w Tomaszowie Lubelskim	6
27	SR w Strzelcach Opolskich	6
28	SR w Dębicy	6
29	SR w Wyszakowie	6
30	SR w Raciborzu	6
31	SR w Kole	6
32	SR w Turku	6
33	SR w Szczecinku	6
34	SR w Lidzbarku Warmińskim	4
35	SR w Zambrowie	4
36	SR w Olecku	4
37	SR w Przysusze	4
38	SR w Łęborgu	4
39	SR we Wschowie	3
40	SR w Mrągowie	3
Suma		434

Łącznie badaniu ankietowemu, przeprowadzonemu w okresie od marca do września 2018 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, poddano 500 losowo wybranych teczek dozoru kuratorów sądowych.

Ponadto zwrócono się do kuratorów okręgowych (wszystkich 45 okręgów sądowych) o informację o zrealizowanych lub prowadzonych przez kuratorów zawodowych lub z ich udziałem programach wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych – wobec sprawców przestępstw – w latach 2016–2018, w tym we współpracy z instytucjami i podmiotami zewnętrznymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Trzecim elementem była analiza wybranych programów resocjalizacyjnych, profilaktycznych i związanych z *sensu largo* rozumianą readaptacją społeczną, realizowanych przez podmioty i służby, a także organizacje pozarządowe.

W rozdziałach badawczych omówiono informacje oparte na szczegółowej analizie i opracowaniu danych statystycznych, zbiorczych, dotyczących całej Polski z różnych okresów

statystycznych, sporządzanych do I połowy 2018 r. na potrzeby Ministerstwa Sprawiedliwości, rejestrowanych pod numerami:

- MS-S6 r Sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej. Sądy Rejonowe,
- MS-S6 o Sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej. Sądy Okręgowe,
- MS-S10 r Sprawozdanie z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej. Sądy Rejonowe,
- MS-S10 o Sprawozdanie z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej w sądzie okręgowym,
- MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej.

Wyniki statystyczne i wielowymiarowe wyniki analiz badawczych publikowane są na ogólnie dostępnym portalu ISWS (Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości) oraz na portalu NetWeaver dostępnym dla pracowników sądów i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Na podstawie danych statystycznych przeprowadzone zostało szereg analiz szczegółowych, których wyniki zostały zaprezentowane w formie wykresów i tabel. Opracowane sprawozdania statystyczne obejmowały głównie lata 2007–2018. Dzięki ujęciu wieloletniemu ukazano skutki prowadzonej polityki kryminalnej państwa w zakresie zapobiegania przestępczości, a także wpływu zmian prawa materialnego i wykonawczego na zakres wykonywanych przez kuratorów sądowych zadań. Zastosowane ujęcie pozwoliło także na określenie krótkoterminowej prognozy w zakresie wykonywanych przez kuratorów sądowych zadań do roku 2022.

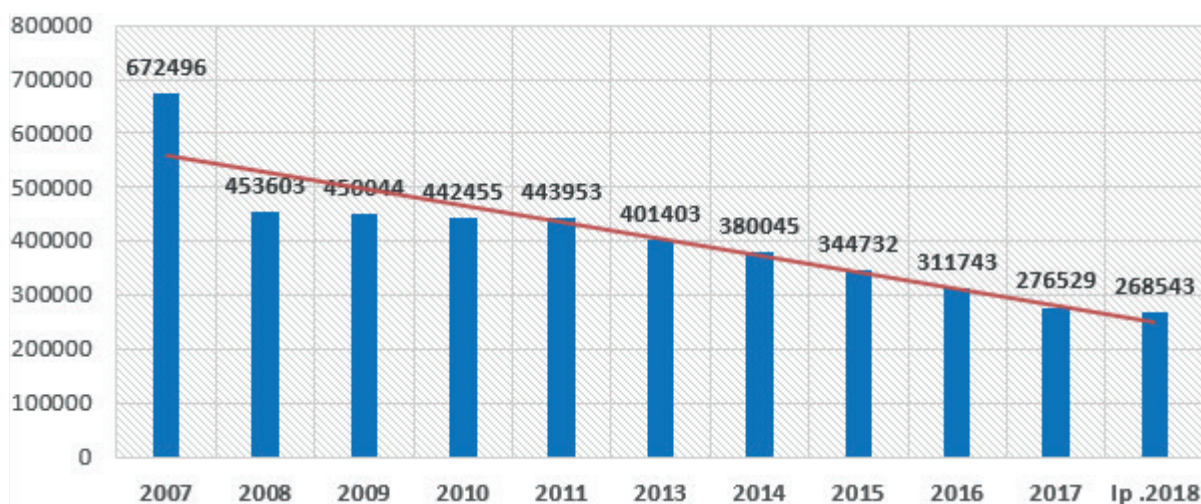
Rozdział III. Orzeczenia wykonywane przez kuratorów dla dorosłych – analiza statystyczna

W 2017 r. do zespołów kuratorskiej służby sądowej wpłynęło 285 357 spraw, dotyczących orzeczeń w sprawach karnych i wykroczeniowych, tj. o 28 507 mniej, aniżeli w 2016 r. (313 864).

W tym samym okresie zakończono postępowanie w 320 571 sprawach, tj. w 23 259 sprawach mniej aniżeli w roku 2016 (343 830). Na koniec okresu sprawozdawczego odnotowano 276 529 spraw w toku. Ich liczba była mniejsza od liczby spraw odnotowanej na koniec 2016 r. o 35 214. Co istotne, tak oczekiwany spadek obciążenia ogólnego kuratorów dla dorosłych obserwujemy także w 2018 r., w którym na dzień 30 czerwca odnotowano 268 543, tj. o 7986 spraw mniej aniżeli na koniec 2017 r. Oznacza to, że w roku 2018 tempo spadku liczby spraw stabilizuje się i będzie o niemal 50% niższe aniżeli w latach 2016–2017 (35 214).

Liczbę spraw wykonywanych na koniec okresu sprawozdawczego ogółem przez kuratorów zawodowych dla dorosłych w poszczególnych latach, ilustruje wykres 4.

Wykres 4. Liczba spraw ogółem prowadzonych przez kuratorów zawodowych dla dorosłych na koniec okresu statystycznego²¹.

²¹ Dane statystyczne dotyczące kuratorskiej służby sądowej tego rozdziału opracowano na podstawie sprawozdania MS-S40 „r” i „o” z działalności kuratorskiej służby sądowej: Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości. Opracowanie własne.

3.1. Rodzaje orzeczeń wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych

W ramach wykonywanych środków probacji kuratorzy dla dorosłych na dzień 30 czerwca 2018 r. wykonywali następujące kategorie spraw:

1. dozór – 101,3 tys. spraw wobec 96,6 tys. osób, w tym:
  - a) w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary – 77,6 tys. spraw wobec 73,1 tys. osób;
  - b) w związku z warunkowym zwolnieniem – 20 tys. spraw wobec 19,8 tys. osób;
  - c) w związku z warunkowym umorzeniem postępowania karnego – 3,7 tys. spraw wobec 3,6 tys. osób;
  - d) orzeczone w trybie art. 97 §1 k.k. albo art. 202b §1 k.k.w. – 39 spraw wobec 33 osób;
2. kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna – 120,7 tys. spraw wobec 103,4 tys. osób, w tym:
  - a) kara ograniczenia wolności – 86 tys. spraw wobec 74,3 tys. osób;
  - b) praca społecznie użyteczna zarządzona w miejsce nieuiszczonej grzywny – 34,6 tys. spraw wobec 29 tys. osób);
3. kontrola wykonania obowiązku, tj. kary, której wykonanie warunkowo zawieszono, bez orzeczenia dozoru 34,8 spraw wobec 34,4 tys. osób;
4. inne zadania 11,7 tys. spraw wobec 11,5 tys. osób, w tym:
  - a) przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – 1,2 tys. spraw wobec 1,2 tys. osób;
  - b) nadzory wykonywane na podstawie art. 181a § 2 k.k.w.²² – 5,3 tys. spraw wobec 5,2 tys. osób;
  - c) wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego – 5,1 tys. spraw wobec 5,1 tys. osób; wykonywanie środków karnych w s.d.e. – 13, wykonywanie środków zabezpieczających w s.d.e. – 31.

Struktura wykonywanych orzeczeń przez kuratorów sądowych wynika z polityki karnej, kształtowanej przez prawo karne materialne oraz orzecznictwo sądów powszechnych. Jej znaczące przemiany w ostatnich latach, w tym szybko malejącą liczbę dozorów, zawdzięczamy w szczególności ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw²³. W jej wyniku między innymi wyeliminowano możliwość wielokrotnego orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wobec jednego sprawcy oraz obniżono górną granicę kary pozbawienia wolności, której wykonanie można warunkowo zawiesić, z 24 do 12 miesięcy. Ponadto wprowadzono szereg rozwiązań,

²² Nadzór nad wykonywaniem obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

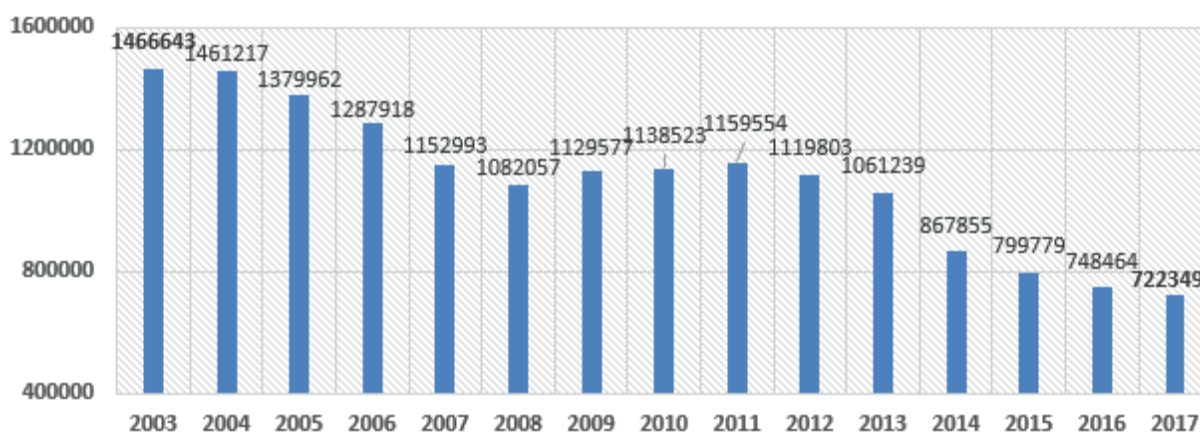
²³ Dz.U. poz. 396, dalej ustawa z 20 lutego 2015 r..

które umożliwiły podniesienie orzekalności kar nie skutkujących bezpośrednio pozbawieniem wolności, tj. grzywny oraz kary ograniczenia wolności.

Zmianie struktury orzekanych kar towarzyszy spektakularny spadek liczby przestępstw stwierdzanych przez Policję, a co za tym idzie liczby osób osądzonych i skazanych. Jednym z głównych powodów tak widocznych tendencji jest niż demograficzny. Trzeba zauważyć, że osoby w wieku od 13 do 24 roku życia (nieletni/młodociani) stanowiły w 2012 r. ok. 1/3 wszystkich osób, którym przedstawiono zarzut popełnienia przestępstwa (czynu karalnego). Jeszcze na początku stulecia (2000 r.) osoby z tego przedziału wiekowego stanowiły niemalże co drugiego podejrzanego w kraju²⁴. Zatem dla zobrazowania prostej zależności poziomu przestępczości od trendów demograficznych, możemy posłużyć się wąskim przedziałem wiekowym ludności, korzystając z danych GUS za 2013 r. Wówczas populacja ludzi w wieku 27–31 lat wynosiła niemal 3,3 mln. Dziesięć lat wcześniej, tj. w 2003 r. – kiedy notowano szczyt przestępczości, te osoby były w wieku 17–21 lat. Z tej grupy wiekowej podejrzeni stanowili ok. 20% wszystkich osób, którym postawiono zarzut popełnienia przestępstwa.

Populacja dzisiejszych 17–21-latków liczy ok. 2,4 mln. Z kolei liczba ludności w wieku 7–11 lat liczy obecnie tylko ok. 1,8 mln. Na tej podstawie można oszacować, że za 10 lat grupa społeczna, którą cechuje najwyższe ryzyko popełnienia przestępstwa, będzie nawet do 45% mniejsza aniżeli dziesięć lat wcześniej. Są to oczywiście wartości szacunkowe i nie uwzględniają szeregu innych czynników, choćby przyszłej skali emigracji Polaków za granicę oraz wielkości napływu imigrantów do Polski. Nie uwzględniają także mających tradycyjnie znaczący wpływ na pojawianie się patologii społecznych, ewentualnych zmian społeczno-gospodarczych, kulturowych, czy ustrojowych. Niewątpliwie jednak w Polsce odnotowuje się coraz mniejszą liczbę przestępstw stwierdzanych przez Policję (zob. wykres 5).

Wykres 5. Przestępstwa stwierdzone przez Policję w latach 2003–2017²⁵.

²⁴ *Atlas przestępczości w Polsce 5*, A. Siemaszko (red.), Warszawa 2015 r., s. 63.

²⁵ Na podstawie Statystyka – Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/>, dostęp dnia 5 grudnia 2018 r. Opracowanie własne.

Omawiany spadek wyniósł niemalże 50% w okresie od 2003 r., w którym Policja stwierdziła niemal 1,5 mln przestępstw wobec 722,3 tys. w 2017 r.

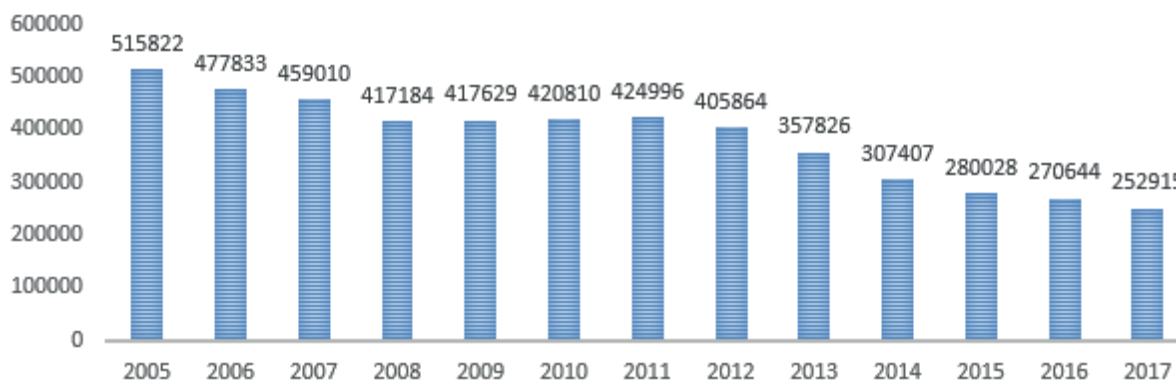
Natomiast wraz ze zmniejszającą się liczbą stwierdzanych przestępstw zmniejsza się liczba osób osądzonych przez sądy pierwszej instancji (zob. wykres 6).

Wykres 6. Osoby osądzone w pierwszej instancji w latach 2007–2017²⁶.

Zmniejszająca się populacja osób dopuszczających się popełnienia przestępstwa powoduje proporcjonalny spadek liczby osób osądzonych przez sądy. W obserwowanym okresie wyniósł on niemalże 40%.

Wykres 7. Liczba osób skazanych ogółem przez sądy pierwszej instancji²⁷.

Jeszcze w 2005 r. sądy pierwszej instancji w Polsce skazały ponad 500 tys. osób. Od tego czasu liczba osób skazywanych zmniejszyła się do 252,9 tys. w 2017 r. i była o 262,9 tys. niższa niż w początkowym roku badania, tj. o ponad 50%.

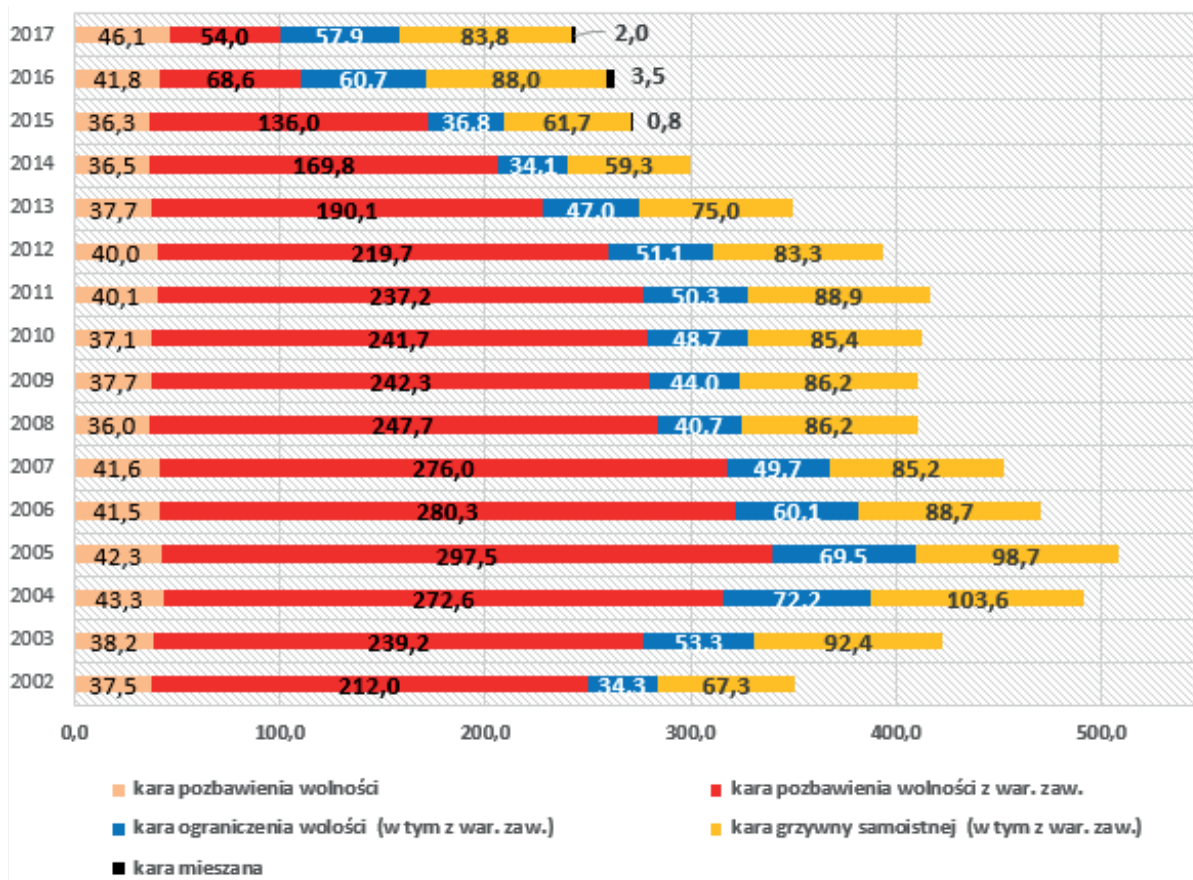
²⁶ Na podstawie sprawozdań MS-S6o i MS-S6r w sprawie osądzeń i skazań w sądach okręgowych i rejonowych (z wył. Kodeksu karnego skarbowego); Sprawozdanie MS-S6 w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości – dalej sprawozdanie MS-S6 „r” lub „o”. Opracowanie własne.

²⁷ Sprawozdanie MS-S6 „r” i „o”. Opracowanie własne.

Niewątpliwie mniejsza liczba osób skazanych ma pozytywny wpływ również na funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej. Mniejsza liczba osób pozostających pod stałym oddziaływaniem kuratorów sądowych daje bowiem szansę na poświęcenie odpowiedniego czasu na prowadzenie zindywidualizowanych oddziaływań wobec sprawcy przestępstwa – osoby oddanej pod dozór kuratora sądowego.

Obok zmian ilościowych, nastąpiła nieoczekiwana przez kuratorów sądowych zmiana struktury wykonywanych przez nich orzeczeń. Ewolucja akcentów w strukturze kar została spowodowana nowelizacją prawa karnego materialnego, która dokonała się poprzez ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – *Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, którą m.in. obniżono górną granicę ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, której wykonanie można zawiesić – do jednego roku. Ponadto wyeliminowała możliwość wielokrotnego orzeczenia kary pozbawienia wolności wobec jednego sprawcy przestępstwa. Jednocześnie rozszerzono możliwość orzekania kary ograniczenia wolności oraz grzywny samoistnej. Dzięki temu uzyskano przewagę orzekanych kar alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności. W 2017 r. odsetek kar grzywny samoistnej i ograniczenia wolności stanowił łącznie 57,8% ogólnej liczby kar orzeczonych przez sądy rejonowe, gdy jeszcze w połowie 2015 r. wynosił on zaledwie 30,6%.

Wykres 8. Struktura kar orzekanych przez sądy pierwszej instancji²⁸.

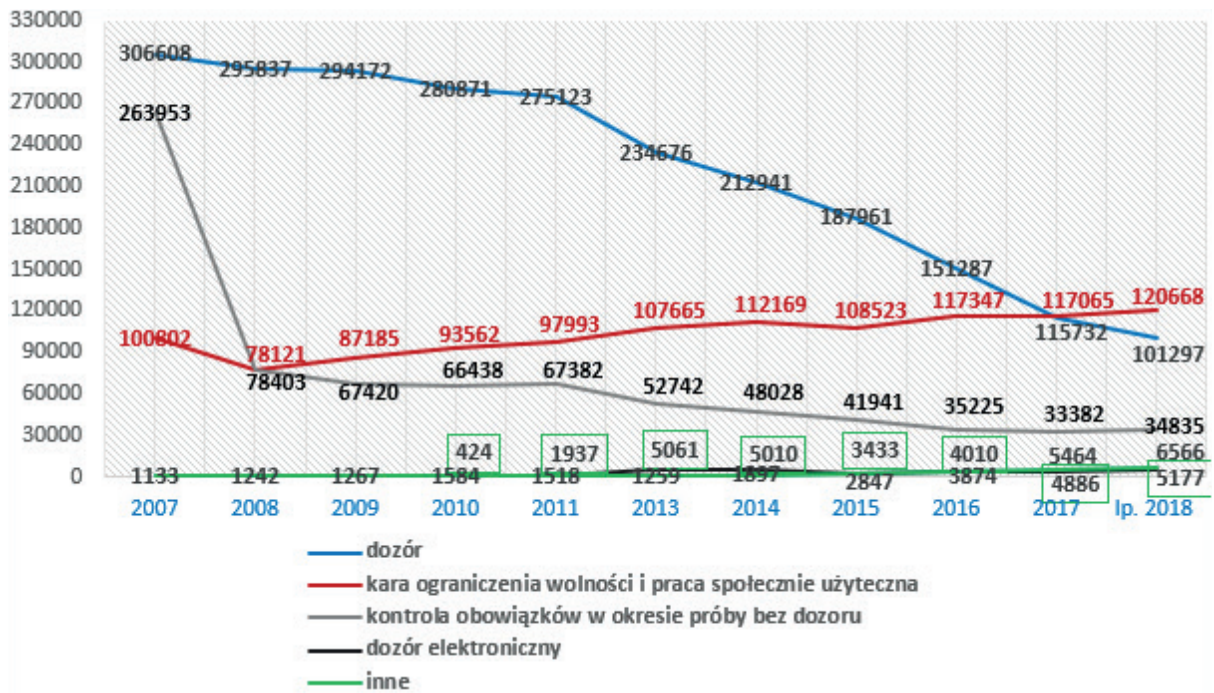
Źródło: Opracowanie własne.

Przywołana nowelizacja Kodeksu karnego przyniosła jednak nieco inne skutki w strukturze orzekanych kar od oczekiwanych. Przewidywano między innymi, że udział procentowy kary grzywny samoistnej może sięgnąć wzorem innych państw europejskich nawet 60% ogółu kar. Tymczasem w rekordowym pod tym względem roku 2017 wskaźnik ten osiągnął niewiele ponad 34%. Sądy znacznie częściej niż przewidywano sięgają po karę ograniczenia wolności (23,6%). W tym samym czasie nastąpił też znaczący, bo niemal sześcioprocentowy wzrost orzekanej kary bezwzględnej pozbawienia wolności. Jeszcze w 2015 r. (rok wejścia w życie omawianej nowelizacji), sądy orzekły 36,3 tys. tego rodzaju sankcji karnej, tymczasem w 2017 r. już 46,1 tys. W 2015 r. kara bezwzględna pozbawienia wolności stanowiła ok. 13% wszystkich kar orzeczonych, natomiast w 2017 r. było to już ok. 19%.

Zmiana struktury orzekanych kar wpłynęła znacząco na przyspieszenie zmian w strukturze kar wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych (wykres 9).

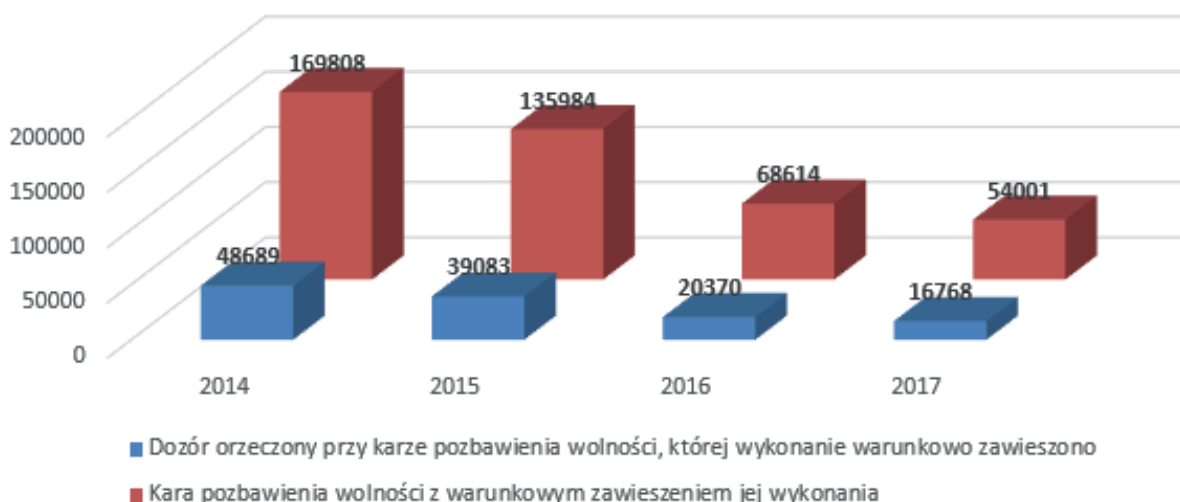
²⁸ Sprawozdanie MS-S6 r. Opracowanie własne.

Wykres 9. Tendencje liczby ogólnej poszczególnych rodzajów spraw wykonywanych przez kuratorów zawodowych w latach 2007– I półroczu 2018, na koniec okresu statystycznego.

Źródło: Opracowanie własne.

Najszybszy spadek liczby spraw nastąpił w kategorii dozoru, które to sprawy wymagają największego nakładu pracy ze strony kuratorów sądowych i tradycyjnie związane są z wykonywaniem zadań, o których mowa w art. 1 u.k.s. oraz z pomocą w społecznej readaptacji skazanych (art. 173 § 1 k.k.w.). W analizowanym okresie ich liczba zmniejszyła się o 67%, tj. z 306,6 tys. na koniec 2007 r. do 101,3 tys. na koniec I połowy 2018 r. Proces ten bardzo przyspieszył po wejściu w życie z dniem 1 lipca 2015 r. wspomnianej nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r. W jej wyniku doszło do znacznego zmniejszenia orzekalności dozoru przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Wykres 10. Liczba dozorów orzeczonych w latach 2014–2017 przy karze pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania²⁹.

Tylko w okresie ostatnich czterech lat liczba spraw dozoru, orzeczonych przy karze pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono, spadła o ok. 65%. Jednocześnie trzeba zauważyć, że wraz ze spadkiem liczby orzeczonej kary pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono (w latach 2015–2016 niemal 50%), odsetek spraw, w których orzeka się dozór kuratora sądowego, zaczął powoli lecz systematycznie wzrastać. Wyniósł odpowiednio 28,7% w 2014 i 2015 r., 29,7% w 2016 r., a następnie w 2017 r. wzrósł do poziomu 31%. Może to oznaczać, że w sprawach tego rodzaju sąd częściej będzie wiązać okres próby z dozorem kuratora sądowego.

Utrzymanie obecnego tempa spadku liczby spraw dozoru (do ok. 30 tys. spraw rocznie), może doprowadzić do szybkiego wyeliminowania w większości sądów rejonowych w Polsce potrzeby korzystania z pomocy kuratorów społecznych w sprawach związanych z prowadzeniem dozoru już na przełomie lat 2020–2021 (zob. tabela 2).

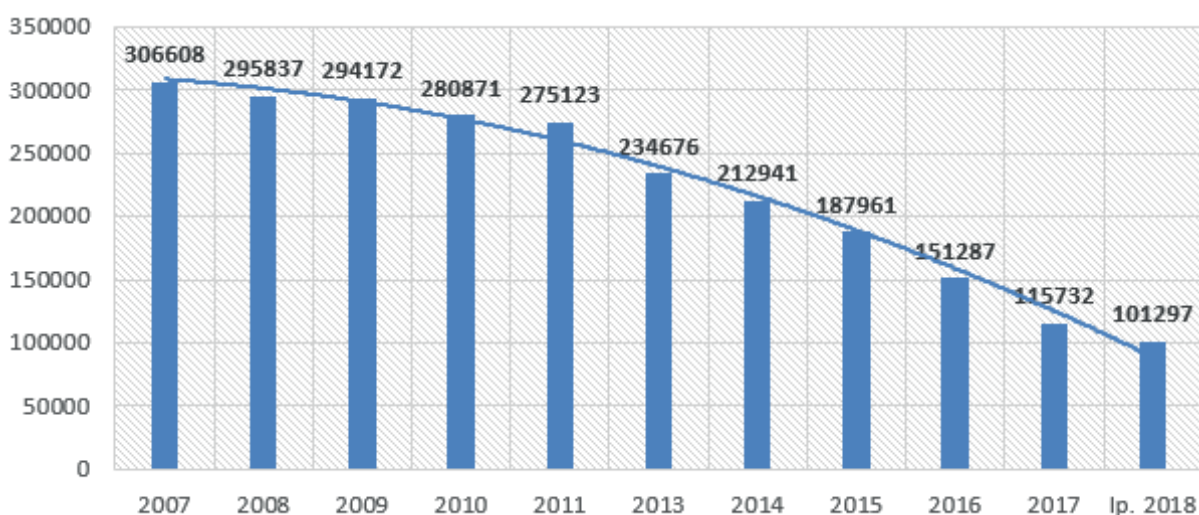
Wśród okoliczności, które mogą spowodować odwrócenie tej tendencji, należy wymienić świadome kształtowanie przez sądy polityki karnej, opartej o realizację podstawowego celu kary, którym jest wychowanie. Nie ulega bowiem wątpliwości, że orzeczenie kary jest tylko początkiem oddziaływania na sprawcę czynu zabronionego, a dozór jest środkiem probacji, który najpełniej realizuje cele kary wolnościowej. Kurator sądowy jest zaś osobą, która łączy w swej działalności cele wymiaru sprawiedliwości – kontroli wykonania orzeczenia sądu, a także cele społeczne – poprzez prowadzone oddziaływania wychowawcze, resocjalizacyjne i profilaktyczne w oparciu o społeczeństwo.

²⁹ Sprawozdanie MS-S6 r. Opracowanie własne.

3.1.1. Wykonywanie dozoru

Dozór stanowi koronę wśród zadań kuratora dla dorosłych. W ramach dozoru najpełniej realizuje on działania związane z resocjalizacją, wychowaniem, profilaktyką oraz readaptacją społeczną podopiecznych. Dozór orzekany jest przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności (art. 73 § 1 i § 2 k.k.), warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności (art. 159 §1 k.k.w.) oraz warunkowym umorzeniu postępowania karnego (art. 67 § 2 k.k.), zaś do roku 2010 orzekany był także przy karze ograniczenia wolności³⁰.

Wykres 11. Liczba spraw dozoru prowadzonych przez kuratorów sądowych w latach 2007–2018 łącznie na koniec okresu statystycznego.

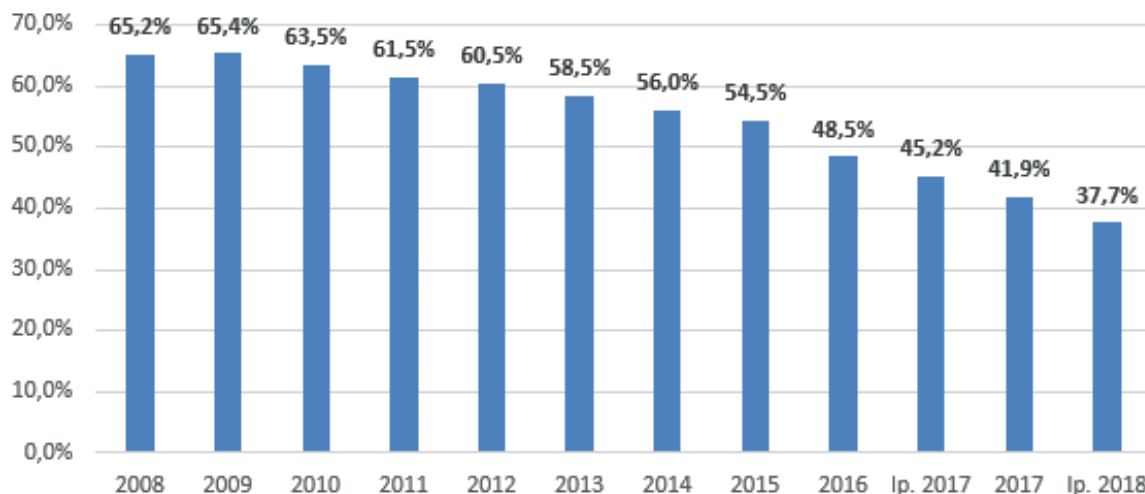
Źródło: Opracowanie własne.

Zmiana polityki kryminalnej w zakresie stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w wyniku zmiany prawa materialnego, skutkuje stałym spadkiem liczby tego środka probacji. Dozór orzekany jest zaledwie w jednej na trzy sprawy, w których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności. Tym samym kreowana przez sądy polityka karna przesunęła akcenty stosowanej probacji w kierunku czynności opresyjno-kontrolnych, kosztem realizacji celu wychowawczego kary poprzez właściwe probacji oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjne i profilaktyczne prowadzone przez kuratorów sądowych.

³⁰ Ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589) uchylono art. 36 § 1 k.k., który dawał podstawę orzeczenia dozoru przy karze ograniczenia wolności. Ustawa weszła w życie z dniem 8 czerwca 2010 r.

Wykres 12. Udział spraw dozoru w ogólnej liczbie spraw wykonywanych przez kuratorów zawodowych dla dorosłych.

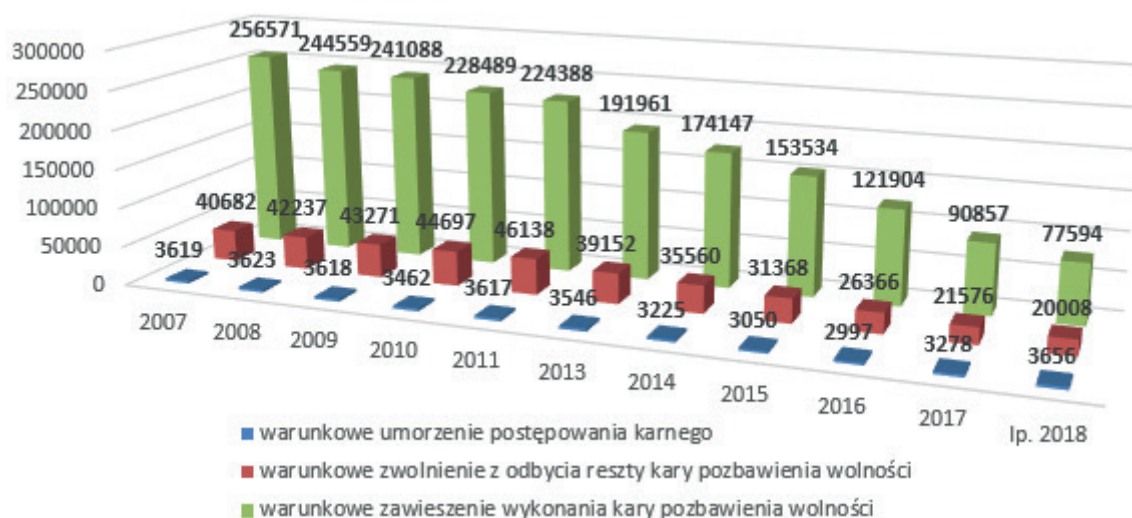

Źródło: Opracowanie własne.

Wraz ze spadkiem liczby ogólnej spraw związanych z wykonywaniem dozoru następuje także zmniejszenie się ich udziału w ogólnej liczbie spraw prowadzonych przez kuratora zawodowego. Obecnie pozostaje na poziomie niespełna 40%, co oznacza, że ponad 60% stanowią sprawy, w których kurator prowadzi działania głównie o charakterze kontrolnym. Należą do nich sprawy związane z karą ograniczenia wolności, pracą społecznie użyteczną, kontrolą wykonania obowiązku, czy też wykonywanie spraw związanych z karą pozbawienia wolności odbywaną poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

Rozkład spraw dozoru w ramach środków związanych z poddaniem sprawcy próbie został przedstawiony na wykresie 13.

Wykres 13. Liczba spraw poszczególnych kategorii dozoru na koniec okresu statystycznego.

Źródło: Opracowanie własne.

Jedyną wartością utrzymującą się na podobnym poziomie jest liczba dozorów orzekana przy warunkowym umorzeniu postępowania. W sprawach związanych z warunkowym przedterminowym zwolnieniem oraz warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności tendencja jest silnie spadkowa.

W pierwszej z wymienionych kategorii spraw trwa ona od 2011 r., gdy wyniosła 46,1 tys. spraw, osiągając wartość 20 tys. na koniec okresu sprawozdawczego w I p. 2018 r., tj. ponad dwukrotnie niższą.

W sprawach drugiego rodzaju tendencja spadkowa trwa w całym obserwowanym okresie, tj. od 2007 r. (256,6 tys.), do liczby 77,6 tys. na koniec pierwszego półrocza 2018 r. Oznacza to ponad trzykrotny spadek liczby tej kategorii dozoru. W przypadku utrwalenia się linii orzeczniczej na obecnym poziomie, należy spodziewać się utrzymania tendencji spadkowej w zakresie orzekania dozoru co najmniej w dwóch kolejnych latach.

3.1.1.1. Dozór przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności

Sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w wymiarze nieprzekraczającym roku, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności i jest to wystarczające dla osiągnięcia wobec niego celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa (art. 69 § 1 k.k.). Zawieszenie wykonania kary następuje na okres próby, który wynosi od roku do 3 lat i biegnie od uprawomocnienia się wyroku, zaś w wypadku zawieszenia wykonania kary wobec sprawcy młodocianego oraz sprawcy, który popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej (art. 207 k.k.), okres próby wynosi od 2 do 5 lat (art. 70 § 1 i 2 k.k.).

Zgodnie z art. 73 § 2 k.k., dozór przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności orzekany jest obligatoryjnie wobec:

1. młodocianego sprawcy przestępstwa umyślnego,
2. sprawcy określonego w art. 64 § 2³¹,
3. sprawcy przestępstwa popełnionego w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz sprawcy, który popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej.

W pozostałych przypadkach dozór orzekany jest fakultatywnie.

³¹ Sprawca uprzednio skazany w warunkach określonych w § 1, który odbył łącznie co najmniej rok kary pozbawienia wolności i w ciągu 5 lat po odbyciu w całości lub części ostatniej kary popełnia ponownie umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu, przestępstwo zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub inne przestępstwo przeciwko mieniu popełnione z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia.

Tabela 5. Liczba spraw dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności, wykonywana przez kuratorów sądowych na koniec okresu statystycznego z uwzględnieniem trendu, w ujęciu liczbowym i procentowym.

L.p.	Dozór	Na dzień 31.12.2016	Na dzień 31.12.2017	Różnica	Na dzień 30.06.2018	Różnica
1	Liczba spraw łącznie na koniec okresu sprawozdawczego	121 904	90 857	-31 047 (-25,5%)	77 594	-13 263 (-14,6%)
2	Sprawy prowadzone przez kuratorów zawodowych	59 936 (49,2%)	50 517 (55,6%)	-9 419 (-15,7%)	46 396 (59,8%)	-4 121 (-8,2%)
3	Sprawy prowadzone przez kuratorów społecznych	61 968 (50,8%)	40 340 (44,4%)	-21 628 (-34,9%)	31 198 (40,2%)	-9 142 (-22,7%)

Źródło: Opracowanie własne

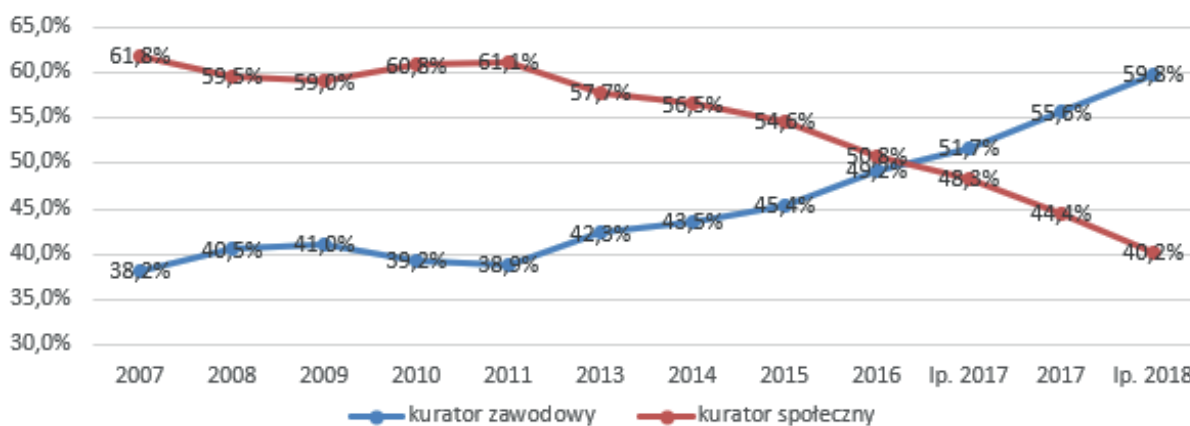
Na dzień 31 grudnia 2016 r. wykonywano 121 904 dozory w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, w tym blisko 60 tys. dozorów wykonywali kuratorzy zawodowi (49,2%), a blisko 62 tys. wykonywali kuratorzy społeczni (50,8%).

Odpowiednio na koniec 2017 r. wykonywano 90,6 tys. dozorów, w tym 50,5 tys. (55,6%) wykonywali kuratorzy zawodowi a 40,3 tys. (44,4%) kuratorzy społeczni.

Rok 2017 pod wieloma względami był przełomowy dla kurateli wykonującej orzeczenia w sprawach karnych. Tego roku nie tylko odnotowano rekordowo niski poziom dozorów w tej kategorii spraw na koniec okresu statystycznego (90,9 tys.), ale również, po raz pierwszy – kuratorzy zawodowi wykonywali więcej spraw tego rodzaju aniżeli kuratorzy społeczni. Na dzień 30 czerwca 2018 r. było to odpowiednio 46,4 tys. dozorów po stronie kuratorów zawodowych (59,8%) oraz 31,2 tys. dozorów po stronie kuratorów społecznych (40,2%).

W stosunku do roku 2015 (153,5 tys. spraw), w którym dokonano wspomnianej nowelizacji Kodeksu karnego, liczba spraw tej kategorii zmniejszyła się do 30 czerwca 2018 r. o 75,9 tys., tj. niemal 50%.

Wykres 14. Dozór przy warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności z uwzględnieniem kuratora sprawującego dozór w ujęciu procentowym, na koniec okresu statystycznego.

Źródło: Opracowanie własne

Dozór przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności sąd może powierzyć także osobie godnej zaufania, stowarzyszeniu, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym, lecz w praktyce są to pojedyncze przypadki. Przepisy Kodeksu karnego wykonawczego dopuszczające szeroki udział społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń oraz pomocy w społecznej readaptacji skazanych, niemalże niezmienione od 1997 roku, stosowane są wyjątkowo. Sądy nie poszukują współpracy z przedstawicielami społecznymi, co można uznać za przejaw braku zaufania do ich działalności.

Okolicznością, dzięki której sądy orzekają dozór podmiotowi innemu, aniżeli kurator sądowy, są głównie przepisy ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii³². Zgodnie z art. 71 ust. 1 tej ustawy, w razie skazania osoby uzależnionej za przestępstwo pozostające w związku z używaniem środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej na karę pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono, sąd zobowiązuje skazanego do poddania się leczeniu lub rehabilitacji w podmiocie leczniczym w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej i oddaje go pod dozór wyznaczonej osoby, instytucji lub stowarzyszenia. Zatem dozór podmiotu, o którym mowa, ma charakter obligatoryjny.

3.1.1.2. Dozór przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności

Zgodnie z treścią art. 159 § 1 k.k.w. sąd penitencjarny³³ może warunkowo zwolnionego w okresie próby oddać pod dozór kuratora sądowego oraz nałożyć na niego obowiązki określone w art. 72 § 1 Kodeksu karnego, a jeżeli szkoda wyrządzona przestępstwem, za które skazany odbywa karę, nie została naprawiona, orzec obowiązek określony w art. 72 § 2 Kodeksu karnego.

Orzeczenie dozoru jest obligatoryjne wobec:

1. skazanego za przestępstwo określone w art. 197–203 Kodeksu karnego³⁴, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych,
2. młodocianego sprawcy³⁵ przestępstwa umyślnego³⁶,

³² T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm.).

³³ Zgodnie z treścią art. 3 § 2 zd. 2 k.k.w. sądem penitencjarnym jest sąd okręgowy.

³⁴ Do tych przestępstw należą: zgwałcenie (art. 197 k.k.); współżycie płciowe z osobą w stanie ograniczonej poczytalności (art. 198 k.k.); wymuszenie współżycia płciowego na osobie podległej, w krytycznym położeniu (art. 199 k.k.); czyn lubieżny, prezentowanie pornografii małoletniemu lub wykonanie czynności seksualnej (art. 200 k.k.); pornografia z wykorzystaniem internetu bądź sieci telekomunikacyjnej (art. 200a k.k.); propagowanie zachowań pedofilskich (art. 200b k.k.); kazirodztwo (art. 201 k.k.); rozpowszechnianie pornografii (art. 202 k.k.); doprowadzenie przemocą innej osoby do uprawiania prostytucji (art. 203 k.k.).

³⁵ Zgodnie z art. 115 § 10 k.k. „[...] młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat”.

³⁶ Umyślność odnosi się do procesów psychicznych, które wyznaczają kierunek ludzkiego postępowania, tj. świadomości, motywacji i woli. W prawie karnym umyślność stanowi zamiar realizacji czynu zabronionego. Znamię podmiotowe „zamiaru” jest terminem techniczno-prawnym, oznacza nie tylko „chęć”, ale

3. sprawcy określonego w art. 64 Kodeksu karnego³⁷,
4. skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Tabela 6. Liczba spraw dozoru orzeczonego przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, wykonywana przez kuratorów sądowych na koniec okresu statystycznego w ujęciu liczbowym i procentowym.

L.p.	Dozór	Na dzień 31.12.2016	Na dzień 31.12.2017	Różnica	Na dzień 30.06.2018	Różnica
1.	Liczba spraw łącznie na koniec okresu sprawozdawczego	26 366	21 576	- 4790 (-18,2%)	20 008	-1 568 (-7,3%)
2.	Sprawy prowadzone przez kuratorów zawodowych	14 788 (56,1%)	13 727 (63,6%)	-1 061 (-7,2%)	13 500 (67,5%)	-227 (-1,7%)
3.	Sprawy prowadzone przez kuratorów społecznych	11 578 (43,9%)	7 849 (36,4%)	-3 729 (-32,2%)	6 508 (32,5%)	-1 341 (-17,1%)

Źródło: opracowanie własne.

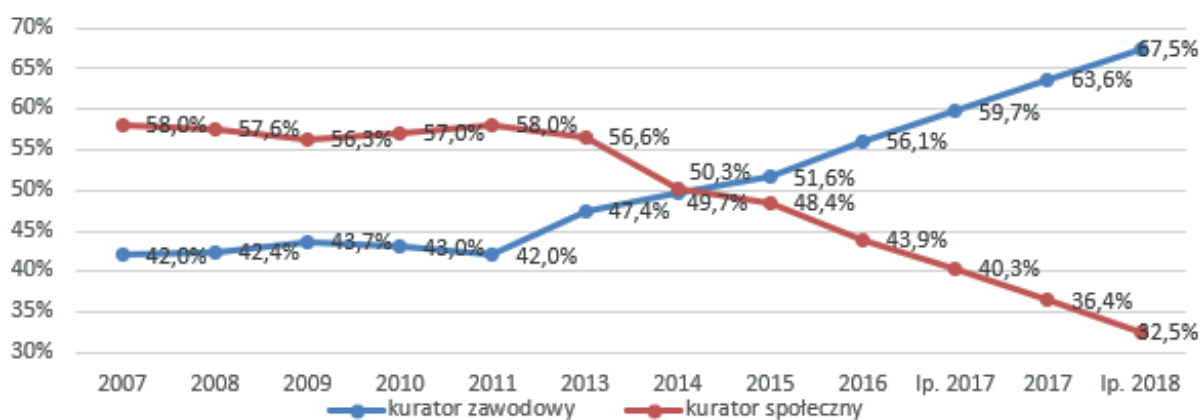
Na dzień 31 grudnia 2016 r. kuratorzy sądowi wykonywali 26,4 tys. dozorów orzeczonych przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, w tym 14,8 tys. (56,1%) spośród nich wykonywali kuratorzy zawodowi, a 11,6 tys. kuratorzy społeczni (43,9%).

W roku 2017 tendencja spadkowa pogłębiła się, a kuratorzy sądowi wykonywali 21,6 tys. dozorów orzeczonych przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu, w tym 13,7 tys. (63,6%) kuratorzy zawodowi, a 7,8 tys. kuratorzy społeczni (36,4%). W 2018 r. na dzień 30 czerwca wykonywano łącznie 20 tys. spraw tej kategorii, w tym 13,5 tys. przez kuratorów zawodowych (67,5%) oraz 6,5 tys. przez kuratorów społecznych (32,5%).

również „godzenie się” na popełnienie czynu zabronionego. T. Przesławski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Warszawa 2015, s. 152. Inaczej: Umyślność jest warunkowana zamiarem popełnienia czynu zabronionego. R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz.*, Warszawa 2007., s. 27.

³⁷ Sprawca skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności, który popełnia w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej 6 miesięcy kary umyślne przestępstwo podobne do przestępstwa, za które był już skazany (art. 64 § 1 k.k.).

Wykres 15. Dozór przy warunkowym zwolnieniu z uwzględnieniem kuratora sprawującego dozór w ujęciu procentowym na koniec okresu statystycznego.

Źródło: opracowanie własne.

W badanym okresie od końca 2015 r. do połowy roku 2018 liczba spraw tej kategorii zmniejszyła się o 11,4 tys., tj. ok. 36,2%.

Szybko wzrastający udział spraw prowadzonych przez kuratorów zawodowych jest istotny, bowiem sprawy warunkowego zwolnienia, z uwagi na wysokie ryzyko powrotności do przestępstwa podopiecznych, wymagają profesjonalnych i złożonych oddziaływań, w tym przeprowadzenia skutecznego procesu readaptacji społecznej. Docelowo dozór tej kategorii powinien być wykonywany wyłącznie przez kuratorów zawodowych, co wynika z art. 169b § 5 k.k.w. zd. 1, głoszącego, że dozór w stosunku do osób zakwalifikowanych do grupy podwyższonego ryzyka „C” wykonują kuratorzy zawodowi. Wyłącznie w szczególnie uzasadnionych przypadkach kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej lub sędzia może wyrazić zgodę na wykonywanie dozoru przez kuratora społecznego z uwagi na właściwości i warunki osobiste skazanego oraz predyspozycje, wykształcenie, umiejętności i przeszkolenie kuratora społecznego.

Podobnie, jak przy sprawach związanych z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, tak i w sprawach warunkowego zwolnienia, skazanego można oddać pod dozór osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, organizacji lub instytucji, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym. Sądy penitencjarne praktycznie nie korzystają z usług organizacji pozarządowych w zakresie sprawowania dozoru nad osobą warunkowo zwolnioną. Niemalże 99,9% wszystkich warunkowo zwolnionych trafia pod dozór kuratora sądowego, niezależnie od tego, czy organizacja pozarządowa uczestniczyła w pracy ze skazanym w ramach przygotowania go do życia na wolności (art. 164 k.k.w.), czy też prowadziła z nim inne formy zajęć w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, czy w końcu będzie prowadziła wobec niego działania w ramach pomocy postpenitencjarnej, która jest dotowana z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz

Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości³⁸.

Trzeba zauważyć, że korzystanie przez sądy penitencjarne z usług organizacji, o których mowa w art. 38 k.k.w., jest łatwiejsze aniżeli sądów rejonowych. Sądy penitencjarne na co dzień współpracują z administracją Służby Więziennej, która z kolei szeroko korzysta z pracy organizacji pozarządowych i posiada o nich kompletną wiedzę. Działania z udziałem organizacji społecznych prowadzone są zarówno na terenie jednostek penitencjarnych, jak i poza murami zakładów karnych i aresztów śledczych, wobec osób warunkowo zwalnianych oraz tych, które odbyły karę pozbawienia wolności w całości

3.1.1.3. Dozór przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego

Warunkowe umorzenie postępowania karnego następuje na okres próby, który wynosi od 1 roku do 3 lat i biegnie od uprawomocnienia się orzeczenia (art. 67 § 1 k.k.). Umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd może w okresie próby oddać sprawcę pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym (art. 67 § 2 k.k.). W przypadku tej wyjątkowej instytucji prawa karnego, orzeczenie dozoru przez sąd ma charakter wyłącznie fakultatywny.

Tabela 7. Sprawy dozoru przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego, wykonywane przez kuratorów sądowych na koniec okresu statystycznego w ujęciu liczbowym i procentowym.

L.p.	Dozór	Na dzień 31.12.2016	Na dzień 31.12.2017	Różnica	Na dzień 30.06.2018	Różnica
1	Liczba spraw na koniec okresu sprawozdawczego	2 997	3 278	+281 (+9,4%)	3 656	+378 (+11,5%)
2	Sprawy prowadzone przez kuratorów zawodowych	1 158 (38,6%)	1 576 (48,1%)	+418 (+36,1%)	1 916 (52,4%)	+340 (+21,6%)
3	Sprawy prowadzone przez kuratorów społecznych	1 839 (61,4%)	1 702 (51,9%)	-137 (-7,4%)	1 740 (47,6%)	+38 (+2,2%)

Źródło: opracowanie własne.

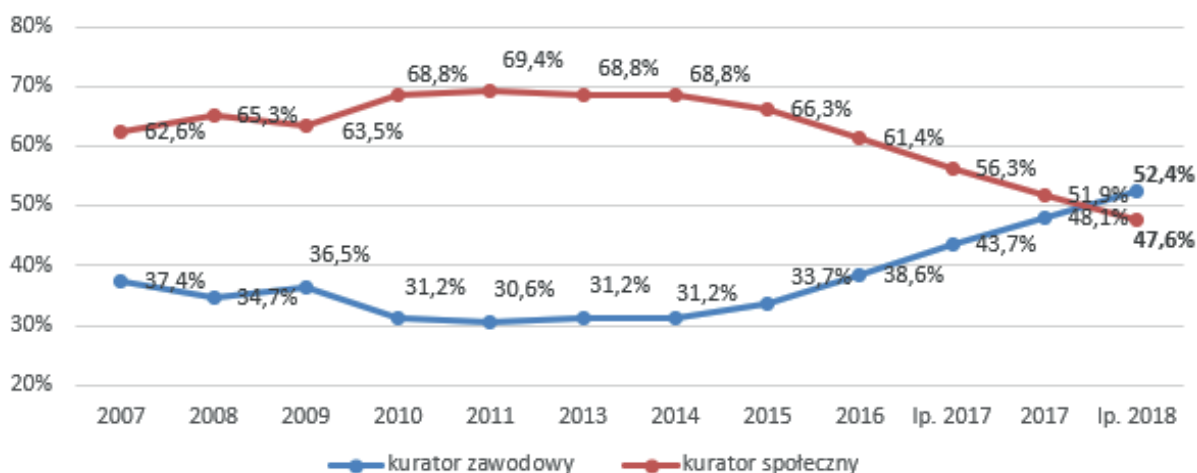
Na koniec 2016 r. kuratorzy sądowi wykonywali 3 tys. dozorów przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego, w tym 1,2 tys. kuratorzy zawodowi (38,6%) a kuratorzy społeczni 1,8 tys. (61,4%).

Liczba tej kategorii spraw wzrosła w 2017 r. i wyniosła 3,3 tys., z czego 1,6 tys. (48,1%) wykonywali kuratorzy zawodowi, a 1,7 tys. (51,9%) kuratorzy społeczni. W 2018 r. tendencja

³⁸ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości (Dz.U. poz. 1760 ze zm.).

wzrostowa spraw tej kategorii utrzymała się i na dzień 30 czerwca wykonywano ich łącznie 3,7 tys., z czego 1,9 tys. przez kuratorów zawodowych a 1,7 tys. przez kuratorów społecznych.

Wykres 16. Dozór przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego z uwzględnieniem kuratora go sprawującego, w ujęciu procentowym, na koniec okresu statystycznego.

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę, że sprawy dotyczące warunkowego umorzenia postępowania karnego należą do tych, w których sprawcy zaliczani są do grupy najniższego ryzyka powrotności do przestępstwa³⁹, wzrastający udział spraw tego rodzaju, prowadzonych przez kuratorów zawodowych (obecnie ponad 52%) świadczy o postępującym szybko uzawodowieniu kurateli dla dorosłych. Dotąd jako sprawy „łatwe” były wykonywane w zdecydowanej większości przez kuratorów społecznych.

Rodzaj spraw dozoru wykonywany przez kuratorów zawodowych zależy od wielu zmiennych, w tym decyzji kuratora zawodowego, (np. o przekazaniu sprawy kuratorowi społecznemu, skierowaniu wniosku o zwolnienie od dozoru) oraz decyzji kierownika zespołu, do którego zadań należy między innymi koordynowanie pracy kuratorów zespołu, określanie zakresu obowiązków kuratorów zawodowych oraz organizowanie działalności kuratorów społecznych (art. 41 ust. 1 pkt 1, 5 i 6 u.k.s.). Zadania te uszczegółowione zostały w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych. Zgodnie z § 2 ust. 1 cyt. rozporządzenia, „kierownik zespołu [...] rozdziela sprawy dotyczące dozoru, mając na uwadze skuteczność i efektywność pracy zespołu oraz równomierne obciążenie pracą kuratorów sądowych”.

³⁹ Zob. art. 169b k.k.w., który ustala trzy grupy ryzyka powrotu do przestępstwa: „A”, „B”, i „C”, w celu zapewnienia optymalnego oddziaływania na osoby, wobec których sprawowany jest dozór, oraz zastosowania właściwej metody kontroli tych osób.

Należy zauważyć, że wymienione rozporządzenie, które weszło w życie z dniem 16 lipca 2016 r., istotnie zmieniło zasady rozdziału spraw pomiędzy kuratorów dla dorosłych⁴⁰. Zgodnie z jego § 2 ust. 2: „rozdziału spraw dokonuje się według podziału terytorialnego obszaru właściwości zespołu lub niezależnie od podziału terytorialnego, biorąc pod uwagę typ dozoru i specjalizację zadań, a także predyspozycje, wykształcenie, umiejętności i przeszkolenie poszczególnych kuratorów sądowych”.

Takie określenie zasad podziału spraw przez kierownika wskazuje na zasadniczą jakościową zmianę, poprzez zrównanie efektywności pracy zespołu ze skutecznością pracy resocjalizacyjnej kuratora zawodowego, którą należy utożsamiać, między innymi z realizowaniem podstawowych celów kary i zapobieżeniem powrotności do przestępstwa osoby poddanej oddziaływaniom wychowawczym, resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz jego skutecznej readaptacji do życia w społeczeństwie.

Z punktu widzenia jakościowego elastyczne określenie liczby spraw wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych jest niezwykle istotne i powinno być oceniane wyłącznie z perspektywy optymalnego oddziaływania na sprawcę przestępstwa.

Przełomowym dla kurateli dla dorosłych okazał się 2017 rok, w którym odnotowano przejście od kuratorów społecznych prymatu w zakresie prowadzenia spraw dozoru przez kuratorów zawodowych. Kierunek zmian w tej mierze utrwalił się w latach 2017–2018. Daje to możliwość pełnego uzawodowienia tej służby w krótkim okresie oraz określenia konkretnych kierunków rozwoju oddziaływań, które mogą być realizowane przez zawodowych kuratorów sądowych.

3.1.2. Kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna

Co do zasady, kara ograniczenia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 2 lata⁴¹ i wymierza się ją w miesiącach i latach (art. 34 § 1 k.k.). Polega na obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne albo potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd (art. 34 § 1a pkt 1 i 4 k.k.).

Nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne jest wykonywana w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym (art. 35 § 1 k.k.), zaś potrącenie wynagrodzenia za pracę może być orzeczone wobec osoby zatrudnionej, która w okresie, na jaki zostało orzeczone potrącenie, nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy (art. 35 § 2 k.k.).

⁴⁰ Z dniem 16 lipca moc obowiązującą utraciło rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz. U. poz. 335 ze zm.).

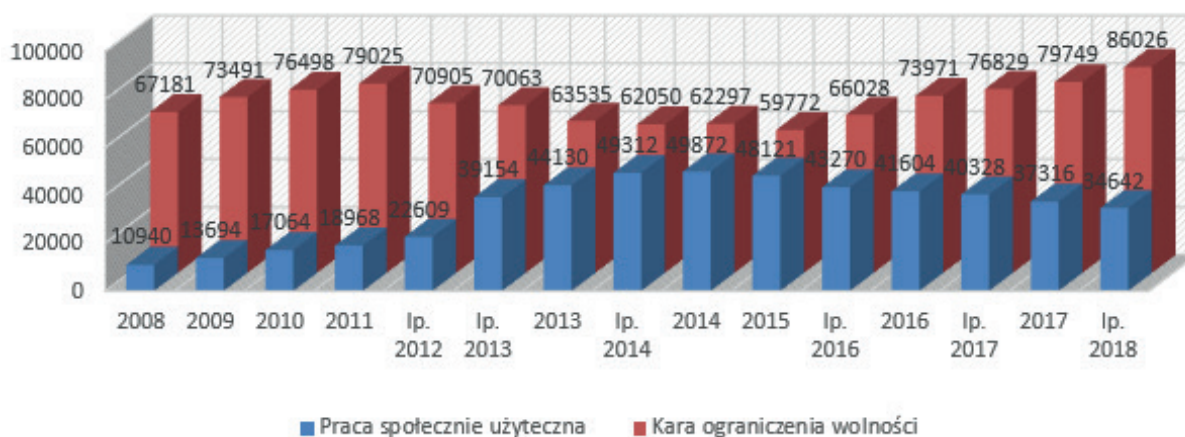
⁴¹ Przed wejściem w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (1 lipca 2015 r.), kara ograniczenia wolności trwała do 12 miesięcy.

Kuratorzy zawodowi prowadzili na dzień 30 czerwca 2018 r. 120,7 tys. spraw kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej. W tej grupie odnotowano łącznie 117,7 tys. spraw polegających na wykonywaniu pracy na cele społeczne, w tym 83,1 tys. jako formę kary ograniczenia wolności oraz 34,6 tys. pracy społecznie użytecznej – zarządzanej w związku z nieuiszczoną karą grzywny. Pozostałe sprawy stanowiły odrębne formy wykonania kary ograniczenia wolności, w tym:

1. kontroli miejsca pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego – 24⁴²,
2. obowiązku z art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k. – 226, w tym kara orzeczona wyłącznie w formie obowiązków z art. 4–7a k.k. – 1,5 tys.⁴³,
3. potrącenia z wynagrodzenia – 2,4 tys.

Wykres 17. Pozostałość na koniec okresu sprawozdawczego spraw kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w latach 2008– I półrocze 2018⁴⁴.

Źródło: opracowanie własne.

Amplituda wartości wskaźnika pozostałości w poszczególnych kategoriach spraw jest odzwierciedleniem zmiany polityki karnej poprzez kolejne interwencje legislacyjne, a także – w ich konsekwencji – w orzecznictwo sądów powszechnych. Na uwagę zasługuje, iż w związku ze zmianą treści przepisu art. 45 § 1 k.k.w.⁴⁵, wprowadzającą możliwość zamiany nieściągalnej grzywny na prace społecznie użyteczne bez zgody skazanego, liczba spraw tej kategorii wzrastała skokowo do 2014 r., po czym od roku 2015 zaczęła stopniowo się zmniejszać.

⁴² Obowiązek pozostawiania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego został wprowadzony ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. – art. 34a § 1 pkt 2, a następnie uchylony ustawą z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428) z dniem 15 kwietnia 2016 r.

⁴³ Art. 34 § 1a pkt 3 dodany ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., a następnie uchylony ustawą z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437).

⁴⁴ Od 2014 r. sprawozdania MS-S40r. z działalności kuratorskiej służby sądowej wyróżniają formy kary ograniczenia, stąd jej wartości – utożsamiane wyłącznie z nieodpłatną, kontrolowaną pracą na cele społeczne do 2013 r. – są zawyżone, gdyż obejmują także sprawy związane z potrąceniem z wynagrodzenia.

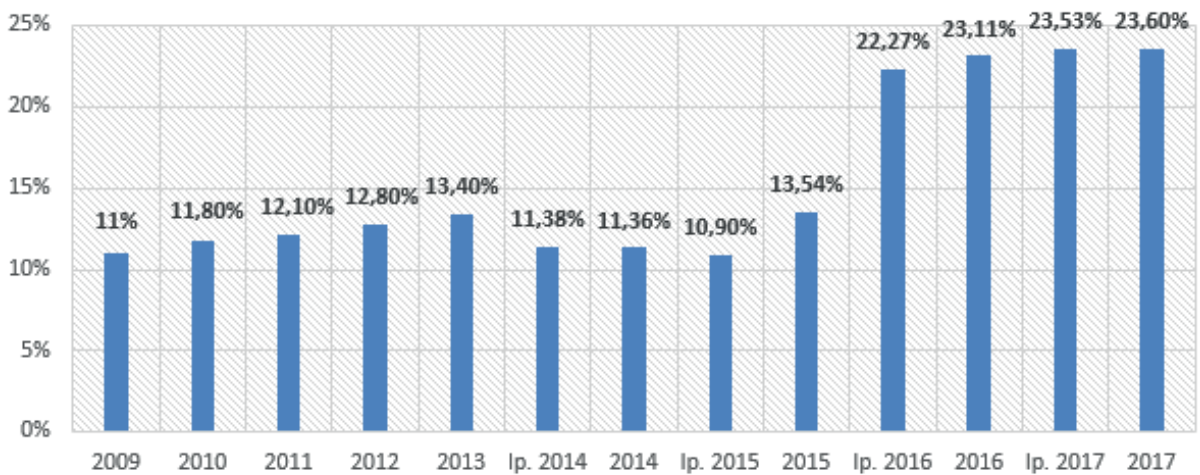
⁴⁵ Zmieniony ustawą z dnia 16 września 2011 r. (Dz.U. Nr 240, poz. 1431).

Drugą, bardziej istotną nowelizacją prawa karnego, była wspomniana już ustawa z dnia 20 lutego 2015 r., która odwróciła strukturę kar orzekanych w Polsce, prowadząc do objęcia prymatu kar alternatywnych (w podstawowej swojej formie) nad karą pozbawienia wolności.

3.1.2.1. Wykonywanie kary ograniczenia wolności

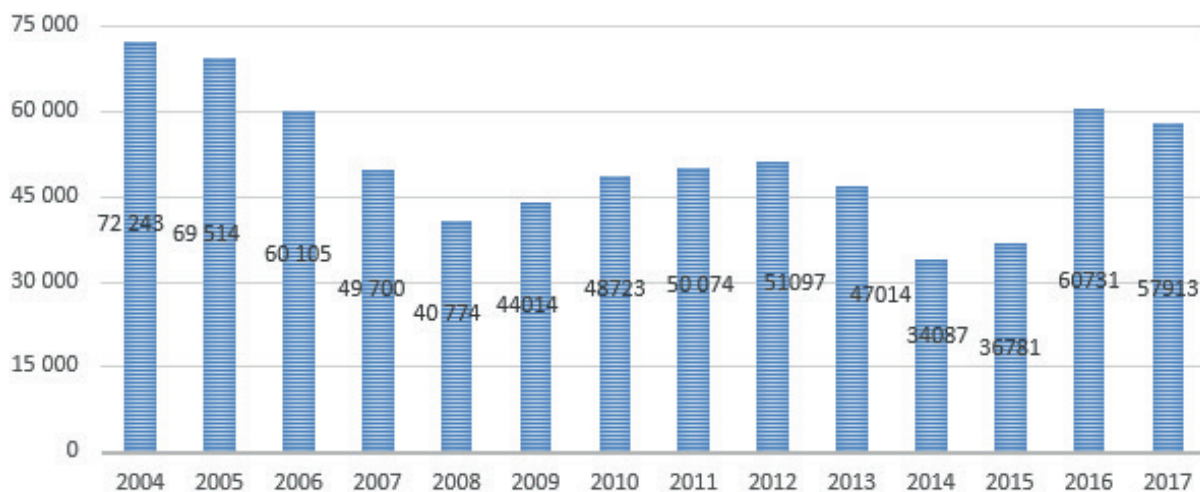
Kara ograniczenia wolności jest obok grzywny alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Od kilku już lat zyskuje na popularności wśród sędziów orzekających w sądach rejonowych. Jej procentowy udział w strukturze ogólnie orzekanych kar w Polsce systematycznie wzrasta.

Wykres 18. Odsetek kary ograniczenia wolności w ogólnej liczbie kar orzekanych za przestępstwa przez sądy rejonowe w latach 2009–2017 r.⁴⁶.

Odsetek orzekanej kary ograniczenia wolności był do połowy 2015 r. niewysoki. Wówczas osiągnął najniższą wartość w badanym okresie. Trzeba zaznaczyć, że o ile wartość procentowa udziału tej sankcji karnej w ogólnej liczbie kar pozostawała w tym czasie na względnie podobnym poziomie (różnica nie przekraczała w poszczególnych latach 2%), to jednak wyrażona w wartościach bezwzględnych ukazuje znaczący spadek jej orzekalności – z poziomu 51,1 tys. jeszcze w 2012 r. do 34,1 tys. w roku 2014. Realna liczba kar tego rodzaju orzekanych w Polsce zmniejszyła się więc w tych latach o 17 tys. (ok. 33,3%). Sytuację odmieniła nowelizacja ustawy Kodeks karny z dnia 20 lutego 2015 r., powodując szybki wzrost jej orzekalności: z poziomu 34,1 tys. w 2014 r. do 60,7 tys. w 2016 r. Odnotowany wzrost osiągnął wartość ok. 44%.

⁴⁶ Sprawozdanie MS-S6 r. Opracowanie własne.

Wykres 19. Kara ograniczenia wolności orzeczone przez sądy pierwszej instancji w latach 2004–2017⁴⁷.

Znaczący wpływ na obniżenie liczby orzeczonych kar ograniczenia wolności w 2014 r. miała ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny z dnia 27 września 2013 r.⁴⁸, którą uchylono art. 178a § 2 k.k. penalizujący prowadzenie w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego po drodze publicznej lub w strefie zamieszkania innego pojazdu aniżeli pojazd mechaniczny. Sprawcy tego rodzaju przestępstwa (prowadzący – głównie pojazd rowerowy w stanie nietrzeźwości) skazywani byli głównie na karę ograniczenia wolności (12,6 tys.) oraz karę grzywny samoistnej (16,1 tys.)⁴⁹. Odsetek kar tego rodzaju w ogólnej liczbie kar orzeczonych w związku z popełnieniem przestępstwa z art. 178a § 2 k.k., wynosił niemalże 80%.

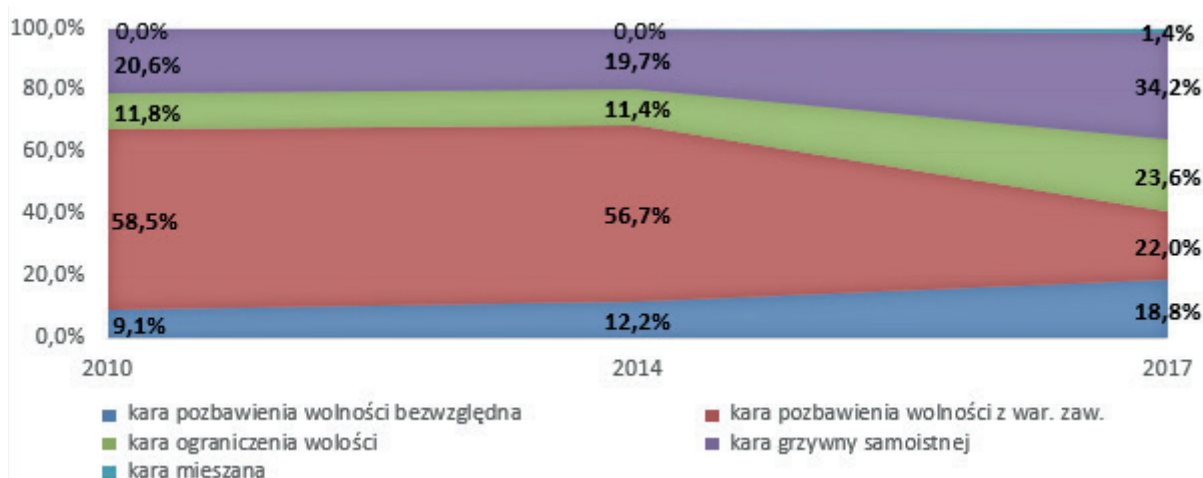
Przyjrzyjmy się zatem przewidywanym i rzeczywistym skutkom reformy prawa karnego z 2015 r., przez pryzmat orzecznictwa sądów rejonowych:

⁴⁷ Sprawozdanie MS-S6r. Opracowanie własne.

⁴⁸ Dz.U. poz. 1247.

⁴⁹ Sprawozdanie MS-S6r. za 2013 rok.

Wykres 20. Orzekalność kary ograniczenia wolności przed i po wejściu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw w latach 2010–2017, w tysiącach⁵⁰.

Prezentowany wykres ukazuje zmianę proporcji w strukturze orzekanych przez sądy kar. Wśród nich prym wiodzie obecnie kara grzywny samoistnej, której wielkość przewyższyła karę ograniczenia wolności. Trzecią wielkość osiągnęła liczba orzeczonej kary pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono. Ciekawym zjawiskiem jest także znaczny wzrost liczby bezwzględnej kary pozbawienia wolności z poziomu 37,1 tys. w 2010 r., przez 36,5 tys. w roku 2014 do 46,1 tys. w 2017 r.

W 2015 r. przepisem art. 37b k.k.⁵¹ wprowadzono nowy rodzaj kary, zwanej karą mieszaną lub sekwencyjną, która polega na możliwości orzeczenia kary ograniczenia wolności jednocześnie z karą pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy – w sprawie o występki zagrożony karą pozbawienia wolności, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn. Jeżeli zaś górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat, możliwe jest orzeczenie kary 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz kary ograniczenia wolności do lat 2. W pierwotnym brzmieniu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.⁵² pominięto kwestię warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, co spowodowało, iż przepisy art. 69–75 k.k. stosowano także w przypadku kar mieszanych. Kolejną nowelizacją ustawy Kodeks karny z dnia 11 marca 2016 r.⁵³ wyeliminowano możliwość zawieszenia kary pozbawienia wolności orzeczonej na podstawie art. 37b. Trzeba zauważyć, że sądy dość ostrożnie orzekają ten rodzaj sankcji karnej. W 2017 r. było to zaledwie 3,3 tys. kar – zaś samej tylko kary ograniczenia wolności orzeczono w tym samym czasie niemal 58 tys.

⁵⁰ Sprawozdanie MS-S6r. Opracowanie własne.

⁵¹ Dodanym przez art. 1 pkt 8 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.

⁵² Jak podawano wyżej, weszła ona w życie z dniem 1 lipca 2015 r.

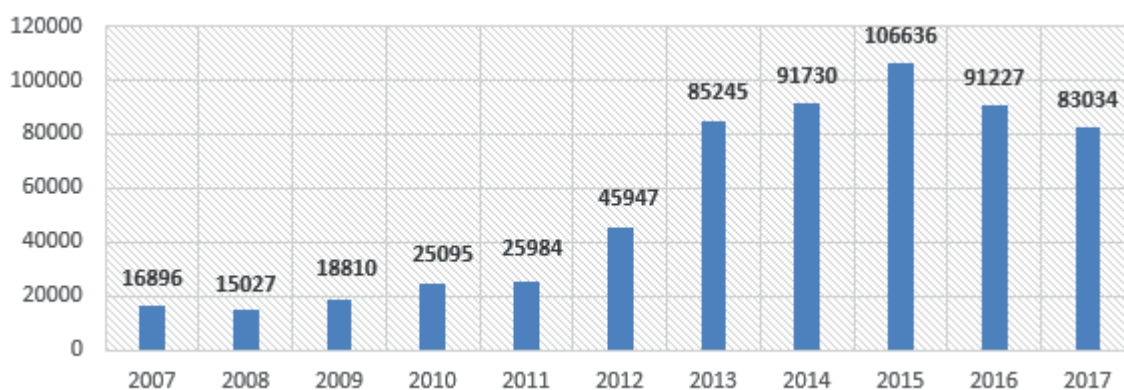
⁵³ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. (Dz.U. poz. 437) weszła w życie z dniem 15 kwietnia 2016 r.

Poziom orzecznictwa kary ograniczenia wolności przez sądy powszechne ma decydujące znaczenie dla kuratorskiej służby sądowej. W oparciu o jego analizę kuratorzy sądowi mogą świadomie reagować na zmiany w polityce karnej kreowanej przez poszczególne sądy. Dzięki działaniu opartemu o wiedzę, można prognozować potrzeby, między innymi w zakresie tworzenia specjalizacji kuratorskich, merytorycznego przygotowania kadry kuratorskiej, a także zaplanować współpracę z podmiotami, w których ta kara może być wykonywana. Świadome reagowanie na potrzeby merytoryczne, wynikające z orzecznictwa konkretnego sądu ma bezpośredni wpływ na skuteczność wykonania orzeczeń tego sądu.

3.1.2.2. Wykonywanie pracy społecznie użytecznej, zarządzanej w miejsce nieuiszczonej grzywny

Na koniec 2017 r. wykonywano 37,3 tys. spraw pracy społecznie użytecznej. W związku ze wspomnianą nowelizacją przepisu art. 45 § 1 k.k.w., polegającą na możliwości zarządzenia zamiany nieściągalnej grzywny na prace społecznie użyteczne – bez zgody skazanego, obserwowaliśmy znaczny wzrost orzekalności tego rodzaju formy zastępczej wykonania nieściągalnej grzywny. W ostatnim roku przed nowelizacją, tj. na dzień 31 grudnia 2011 r., kuratorzy wykonywali na koniec okresu sprawozdawczego zaledwie 19 tys. orzeczeń tego rodzaju, gdy w połowie 2015 r. już 51,1 tys. – ponad dwukrotnie więcej. Skutki opisanej nowelizacji Kodeksu karnego, w zakresie wzrostu spraw tego rodzaju w referatach kuratorskiej służby sądowej, obrazuje poniższy wykres.

Wykres 21. Wpływ spraw pracy społecznie użytecznej zarządzanej w miejsce nieuiszczonej kary grzywny do zespołów kuratorskiej służby sądowej w latach 2007–2017.

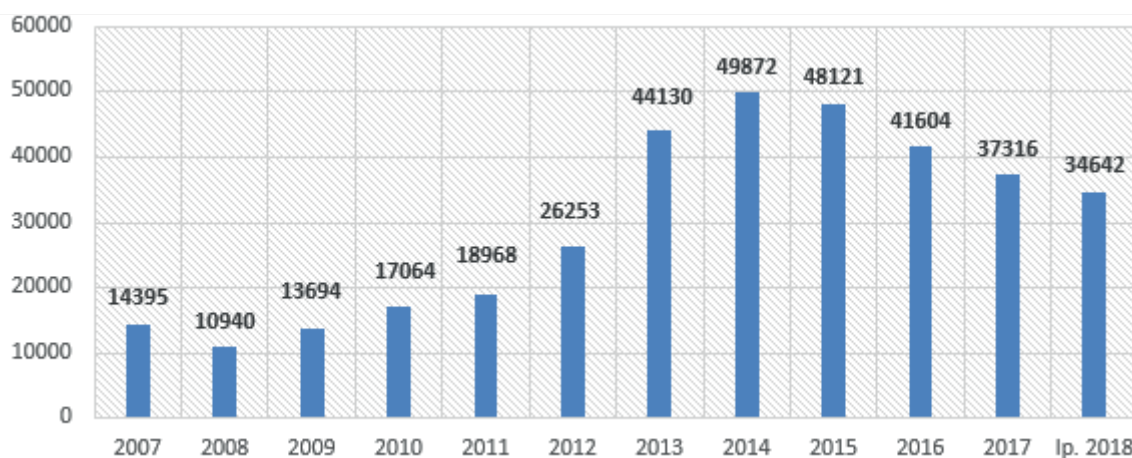

Źródło: opracowanie własne.

Wzrost wpływu tej kategorii spraw trwał od 2012 do 2015 r. Ostatnie dwa lata przyniosły wyraźny spadek w ich wpływie do wykonania przez kuratorów sądowych, co przekłada się również na wielkość pozostałości spraw na koniec okresu sprawozdawczego, do wykonania w kolejnym roku.

Wykres 22. Liczba spraw pracy społecznie użytecznej zarządzanej w miejsce nieuiszczonej kary grzywny pozostającej w wykonaniu kuratorskiej służby sądowej na koniec okresu statystycznego w latach 2007–2018.

Źródło: opracowanie własne.

Zarówno praca społecznie użyteczna, jak i kara ograniczenia wolności absorbują kuratorów sądowych organizacyjnie i czasowo, lecz zakres bezpośredniego oddziaływania kuratora sądowego na podmiot postępowania wykonawczego jest znacznie bardziej zbliżony do kontrolnego aniżeli w realizowanej instytucji dozoru. Charakter sankcji, jak i sposób jej wykonania są znacząco różne w porównaniu z tymi przy dozorze. Możliwość ewentualnego oddziaływania ogranicza również czas, który związany jest z możliwością przeprowadzenia programu resocjalizacyjnego. Średni czas wykonania jednej kary ograniczenia wolności przez kuratora zawodowego wyniósł w 2017 r. ok. 7–8 miesięcy, natomiast pracy społecznie użytecznej ok. 5–6 miesięcy. Był to czas niemal trzykrotnie krótszy aniżeli w przypadku dozoru, który wykonywany był średnio w okresie ok. 18 miesięcy.

3.1.3. Inne orzeczenie wykonywane przez kuratorów sądowych

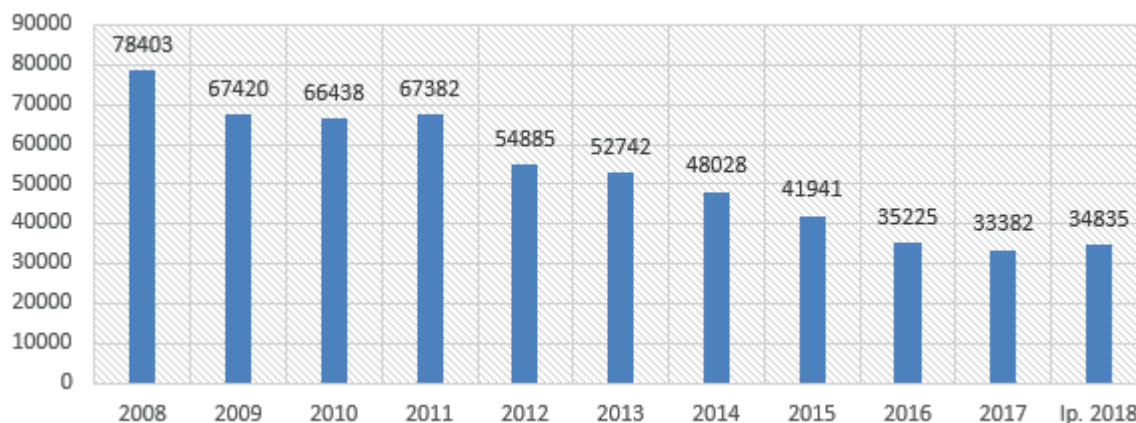
3.1.3.1. Kontrola wykonania obowiązków

Kontrola wykonania obowiązków realizowana jest przez kuratora zawodowego w sprawach, w których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności, warunkowo umorzył postępowanie karne oraz warunkowo przedterminowo zwolnił z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. Realizowana jest na zasadach określonych rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych⁵⁴.

⁵⁴ Zob. § 33–§ 40.

Wykres 23. Sprawy związane z kontrolą wykonania obowiązków przez skazanego lub sprawcę w okresie próby bez orzeczonego dozoru w latach 2008–2018.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie art. 72 k.k., zawieszając wykonanie kary pozbawienia wolności (art. 69 § 1 k.k.) lub warunkowo przedterminowo zwalniając z odbycia reszty kary pozbawienia wolności (art. 159 § 1 k.k.w.), sąd, na zasadach określonych w podanym na wstępie artykule, orzeka wobec skazanego co najmniej jeden z następujących obowiązków:

1. informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby;
2. przeproszenia pokrzywdzonego;
3. wykonywania ciężącego na nim obowiązku łóżenia na utrzymanie innej osoby;
4. wykonywania pracy zarobkowej, nauki lub przygotowania się do zawodu;
5. powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających;
6. poddania się terapii uzależnień;
7. poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji;
8. uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;
9. powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach;
10. powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób;
11. opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
12. innego stosownego postępowania w okresie próby, które może zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa.

W przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego wobec sprawcy przestępstwa (art. 66 § 1 k.k.), sąd, na podstawie art. 67 § 3 k.k., może nałożyć na niego wymienione obowiązki, poza zobowiązaniem do wykonywania pracy zarobkowej, nauki lub przygotowania do zawodu oraz powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach.

Poza wskazanymi zobowiązaniami, które zmuszają skazanego do konkretnego zachowania lub jego zaniechania, sąd może nałożyć na niego również, na podstawie odrębnych przepisów, obowiązki natury materialnej, np. świadczenie, o którym mowa w art. 39 pkt 7 k.k., jak również środki kompensacyjne (art. 44 i nast. k.k.).

Prezes sądu, upoważniony sędzia lub asesor sądowy określa terminy, w których akta powinny podlegać kontroli w szczególności pod kątem wykonywania obowiązków nałożonych na skazanego oraz określa sposób kontroli wykonywania obowiązków nałożonych na skazanego, a także wydaje inne odpowiednie zarządzenia⁵⁵. Wskazanej kontroli dokonuje kurator sądowy (także społeczny), w szczególności uzyskując od pokrzywdzonego, podmiotów i instytucji lub właściwych urzędów informacje o sposobie realizacji nałożonych na skazanego obowiązków. Kontroli tej dokonuje się w drodze wywiadu środowiskowego, między innymi w miejscu zamieszkania skazanego, poprzez bezpośredni kontakt ze skazanym, osobami współzamieszkującymi i środowiskiem lokalnym. Każdy wywiad środowiskowy jest zatem zbiorem celowo dobranych czynności oraz źródeł informacji, które pozwalają na rzetelne i obiektywne przedstawienie sądowi stopnia przestrzegania przez niego lub wykonania nałożonych obowiązków, ogólnie przyjętych zasad współżycia społecznego i porządku prawnego.

3.1.3.2. Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego lub aresztu śledczego

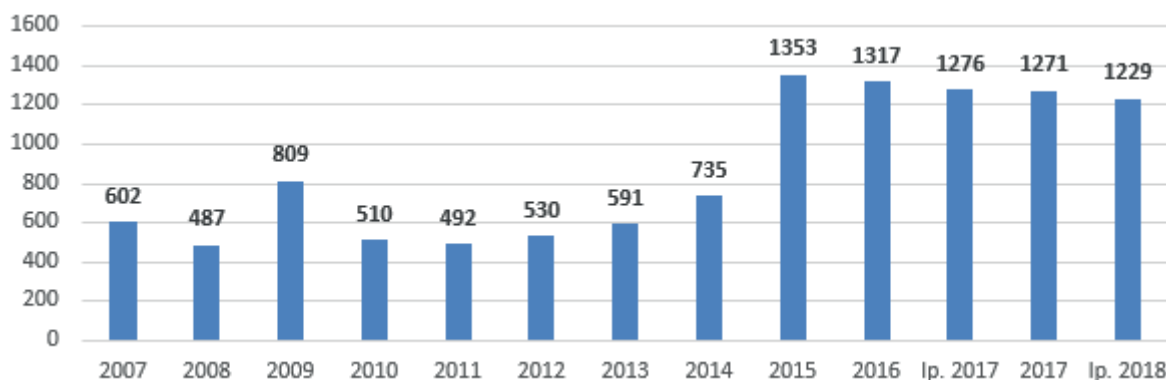
Instytucja opisana w art. 164 § 1 i 2 k.k.w., wprowadzona Kodeksem karnym wykonawczym z 1997 r., uregulowała możliwość podjęcia współpracy ze skazanym przed opuszczeniem przez niego jednostki penitencjarnej, w celu podniesienia skuteczności oddziaływań penitencjarnych i tym samym zapobieżenia jego powrotności do przestępstwa. Zgodnie z treścią art. 164 k.k.w. okres do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary stanowi, w miarę potrzeby, czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu, zwłaszcza dla nawiązania kontaktu z kuratorem sądowym lub podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 k.k.w., tj. stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami oraz instytucjami, których celem działania jest realizacja zadań związanych z resocjalizacją oraz readaptacją społeczną skazanych, jak również kościołami i innymi związkami wyznaniowymi oraz osobami godnymi zaufania. Okres, o którym mowa, ustala, za zgodą skazanego, komisja penitencjarna albo wyznacza sąd penitencjarny w postanowieniu o udzieleniu lub odmowie warunkowego zwolnienia, jeżeli uzna to za niezbędne. Możliwość skorzystania przez skazanego z dobrodziejstwa tej instytucji jest zgodna także z wytycznymi zawartymi w Europejskich Regułach Więziennych⁵⁶. Zgodnie z ich treścią:

⁵⁵ § 392 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 2316 ze zm.).

⁵⁶ Rada Europy Komitet Ministrów Rekomendacja Rec (2006) Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów).

1. odbywającym karę, we właściwym czasie przed zwolnieniem, pomaga się poprzez odpowiednie procedury i specjalne programy umożliwiające im przejście z życia w więzieniu do funkcjonowania w społeczności przestrzegającej prawa;
2. zwłaszcza w przypadku więźniów odbywających dłuższe kary, podejmuje się kroki w celu zapewnienia stopniowego powrotu skazanych do życia w wolnym społeczeństwie;
3. cel ten może być osiągnięty poprzez odpowiedni program przygotowujący skazanego do życia po zwolnieniu, realizowany jeszcze w więzieniu, bądź poprzez warunkowe zwolnienie z określonym rodzajem dozoru połączonego ze skuteczną opieką socjalną;
4. władze więzienne ściśle współpracują ze służbami i instytucjami nadzorującymi i pomagającymi zwolnionym więźniom w umożliwieniu im wszystkim ponownego odnalezienia się we wspólnocie, a w szczególności w środowisku rodzinnym oraz zatrudnieniu;
5. przedstawiciele takich służb i instytucji mają zapewniony wszelki niezbędny dostęp do zakładu i więźniów po to, aby ci mogli uczestniczyć w przygotowaniach do ich zwolnienia i opracowania programów wspomagających już po zwolnieniu.

Wykres 24. Liczba spraw przygotowania do życia na wolności na koniec okresu statystycznego w latach 2007–I półrocze 2018.

Źródło: opracowanie własne.

Najniższą liczbę spraw przygotowania do wolności odnotowano na koniec 2008 r., wyniosła ona 487, zaś najwyższą liczbę spraw tej kategorii prowadzono na dzień 31 grudnia 2015 r. Była to liczba niemalże dwukrotnie wyższa aniżeli w roku poprzedzającym (2014 r.). Liczba spraw tego rodzaju prowadzonych przez kuratorów sądowych wzrosła w 2015 r. po wejściu w życie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej⁵⁷, które wprowadziło nowe zasady udzielania przez Służbę Więzienną pomocy postpenitencjarnej. Wzrost liczby

⁵⁷ Dz.U. poz. 1544.

programów wolnościowych spowodował jednoczesny wzrost udziału w nich kuratorów zawodowych. Niemniej, biorąc pod uwagę liczbę osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych, wskazane programy nie odgrywają większej roli dla readaptacji społecznej skazanych. Uwzględniając sprawy zakończone przez kuratorów zawodowych w 2017 r. (4 434), należy zauważyć, że programem wolnościowym prowadzonym z udziałem kuratora było objętych znacznie poniżej 10% skazanych opuszczających jednostki penitencjarne⁵⁸.

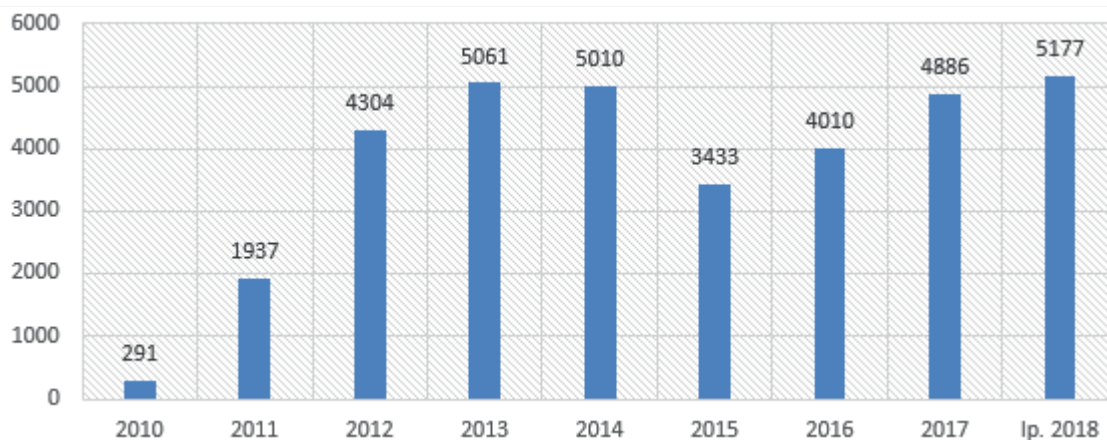
3.1.3.3. Wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego

Obecnie z wykorzystaniem systemu dozoru elektronicznego wykonywana jest kara pozbawienia wolności poza zakładem karnym, środki karne oraz środki zabezpieczające. Na dzień 30 czerwca 2018 r. kuratorzy sądowi wykonywali 5,1 tys. spraw kary pozbawienia wolności oraz 31 środków zabezpieczających i 13 środków karnych.

Na prezentowane poniżej zmiany w zakresie ilościowym wpływ miała przede wszystkim ustawa z dnia 20 lutego 2015 r., którą wyeliminowano możliwość odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz wprowadzono taką możliwość jako jedną z form kary ograniczenia wolności (zmiana art. 34 § 1a pkt 2 k.k.). Ta zmiana nie odniosła przewidywanego skutku w postaci częstszego stosowania dozoru elektronicznego. Sądy rzadko sięgały do tej formy kary ograniczenia wolności, co spowodowało spadek liczby spraw tej kategorii o ponad 30% do końca roku 2015. Ustawodawca zareagował na tę sytuację już w roku 2016 i ustawą z dnia 11 marca 2016 r. uchylił możliwość stosowania dozoru elektronicznego jako formy kary ograniczenia wolności, wprowadzając jednocześnie do Kodeksu karnego wykonawczego rozdział VIIa System dozoru elektronicznego, którym przywrócił wykonywanie w tym systemie kary pozbawienia wolności, środków karnych i zabezpieczających. Wskazana interwencja spowodowała częstsze sięganie przez sądy do tej formy kontroli skazanego.

⁵⁸ Na dzień 31.10.2018 r. osób pozbawionych wolności w Polsce było ogółem 73 543, w tym 7 543 tymczasowo aresztowanych, 988 ukaranych oraz 65 012 odbywających karę pozbawienia wolności. Natomiast skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, którzy opuścili jednostki penitencjarne w 2017 r., odnotowano 48 650. Wprawdzie kuratorzy zakończyli w tym okresie 4 434 sprawy przygotowania do życia po zwolnieniu, lecz aż 864 zostały zakończone przez przekazanie do innego zespołu.

Wykres 25. Sprawy dozoru elektronicznego prowadzone przez kuratorów zawodowych na koniec okresu statystycznego.

Źródło: opracowanie własne.

3.1.3.4. Nadzór na podstawie art. 181a § 2 k.k.w.

Zgodnie z treścią art. 181a § 2 k.k.w. „nadzór nad wykonywaniem zakazu przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym powierza się zawodowemu kuratorowi sądowemu”, tj. nadzór nad wykonywaniem środków karnych określonych w art. 39 pkt 2b oraz 2e k.k.

Sąd fakultatywnie stosuje wymienione środki karne, w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej. Natomiast obligatoryjnie, w razie orzeczenia kary pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

Obligatoryjny charakter ma również orzeczenie zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego, jeżeli orzeczony został przez sąd nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej, rodzinie lub opiece.

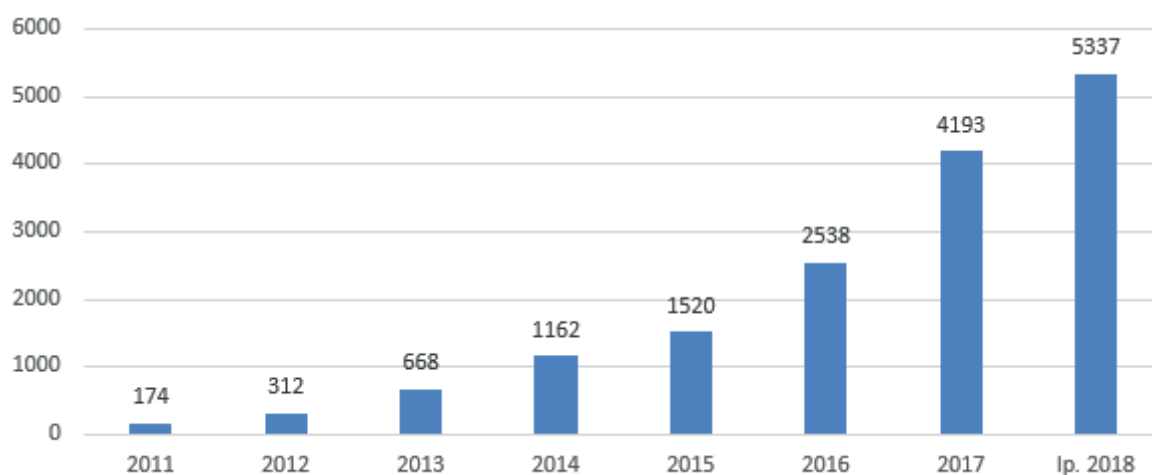
Ilość nadzorowanych przez kuratorów zawodowych środków karnych będzie w dalszym ciągu szybko wzrastać w kolejnych latach, w związku z liczbą skazań za przestępstwa, przy których orzeka się środki karne tego rodzaju, tj. znęcanie fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy (art. 207 k.k.) oraz przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności,

ponieważ ich wartości utrzymują się w ostatnim pięcioleciu na względnie stałym poziomie, odpowiednio 11 i 2 tys.⁵⁹

Jeszcze w 2014 r. sądy pierwszej instancji zastosowały zakazy lub nakaz, o których mowa (art. 39 pkt 2b k.k. i 39 pkt 2e k.k.) łącznie 706 razy, gdy w 2017 r. 2 120 razy, tj. trzykrotnie więcej. Biorąc pod uwagę odsetek spraw, w których sądy pierwszej instancji zastosowały wskazane środki karne, było to odpowiednio 11,4% w 2014 r. 16,7% w 2015, 27,6% w 2016 r. i 40% w roku 2017, w kolejnych latach liczba spraw tej kategorii będzie rosła wykładniczo.

Drugim powodem szybkiego wzrostu liczby tych spraw jest okres, na który orzeka się nadzór nad wykonywaniem tych środków karnych. Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu orzeka się w latach, od 1 roku do lat 15, natomiast nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym orzeka się w latach, od 1 roku do lat 10. Ponadto, w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w art. 41a § 2 k.k. sąd może orzec zakazy, o których mowa, dożywotnio (art. 41a § 3 k.k.).

Wykres 26. Liczba spraw nadzoru wykonywanego na podstawie art. 181a § 2 k.k.w. w latach 2011-2018.

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę obecne przepisy, niewątpliwie nadzór kuratora zawodowego nad wykonywaniem środków karnych w kolejnych latach będzie odgrywał coraz większą rolę. Już obecnie przewyższa w swej liczbie sprawy związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Zaś jego wzrost ilościowy w kolejnych latach – przy braku zmiany przepisów – niewątpliwie prowadzi do jego zwielokrotnienia.

⁵⁹ Źródło: Prawomocne skazania osób dorosłych w latach 1946-2016, Edycja II, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

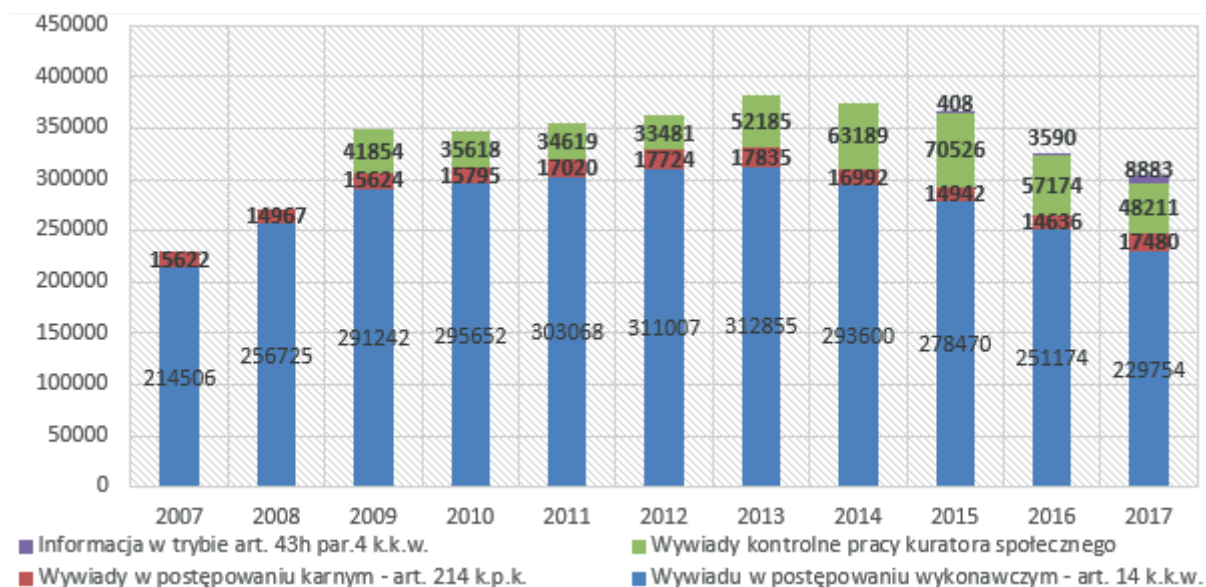

3.2. Inne zadania i obowiązki kuratorów sądowych

3.2.1. Wywiad środowiskowy oraz kontrolny

Wśród zadań kuratorów dla dorosłych, obok tych związanych z prowadzeniem oddziaływań wychowawczych, resocjalizacyjnych, profilaktycznych i kontrolnych o okresowym charakterze, tj. dozoru, kary ograniczenia wolności, nadzoru nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, należy wymienić także czynności jednorazowe, tj. wywiady środowiskowe, wykonywane w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 14 k.k.w., wywiady środowiskowe wykonywane na podstawie art. 214 k.p.k., przekazywanie informacji, o których mowa w art. 43h § 4 k.k.w. oraz wywiady kontrolne – będące formą kontroli spraw powierzonych kuratorom społecznym oraz ich pracy.

Wykres 27. Wywiad środowiskowy, wywiad kontrolny oraz informacja w trybie art. 43h § 4 k.k.w. w latach 2007–2017.

Źródło: opracowanie własne.

W roku 2017 kuratorzy sądowi dla dorosłych wykonali łącznie 256,1 tys. wywiadów środowiskowych. Spośród nich 184,8 tys. wykonali kuratorzy zawodowi, zaś 71,3 tys. kuratorzy społeczni.

W trybie art. 214 k.p.k. przeprowadzono łącznie 17,5 tys. wywiadów, w tym 2 tys. w trybie obligatoryjnym, 14 tys. zleconych przez sądy oraz 3,5 tys. zleconych przez prokuraturę. Zgodnie z treścią cytowanego przepisu⁶⁰, w razie potrzeby, a w szczególności gdy niezbędne

⁶⁰ Zob. także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz. U. Nr 108, poz. 1018).

jest ustalenie danych co do właściwości i warunków osobistych oraz dotychczasowego sposobu życia oskarżonego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zarządza w stosunku do oskarżonego przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego.

Przeprowadzenie wywiadu środowiskowego jest obowiązkowe:

1. w sprawach o zbrodnie;
2. w stosunku do oskarżonego, który w chwili czynu nie ukończył 21 roku życia, jeżeli zarzucono mu popełnienie umyślnego występku przeciwko życiu.

Wynik wywiadu środowiskowego powinien w szczególności zawierać:

1. imię i nazwisko osoby przeprowadzającej wywiad;
2. imię i nazwisko oskarżonego;
3. zwięzły opis dotychczasowego życia oskarżonego oraz dokładne informacje o środowisku oskarżonego, w tym rodzinnym, szkolnym lub zawodowym, a nadto informacje o jego stanie majątkowym i źródłach dochodów;
4. informacje dotyczące stanu zdrowia oskarżonego, a także o nadużywaniu przez niego alkoholu, środków odurzających, środków zastępczych lub substancji psychotropowych;
5. własne spostrzeżenia i konkluzje osoby przeprowadzającej wywiad, zwłaszcza dotyczące właściwości i warunków osobistych oraz dotychczasowego sposobu życia oskarżonego.

W postępowaniu wykonawczym, w trybie art. 14 k.k.w. przeprowadzono 229,8 tys. wywiadów, w tym 174,9 tys. zleconych przez sądy, 52,8 tys. przez zakłady karne oraz 2 tys. zleconych przez inne organy. W ramach tych czynności kurator sądowy przeprowadzający wywiad środowiskowy powinien zebrać informacje dotyczące⁶¹:

1. sytuacji rodzinnej i majątkowej skazanego;
2. źródeł utrzymania skazanego;
3. zachowań skazanego, zwłaszcza świadczących o naruszeniu przez niego porządku prawnego, a w przypadku żołnierza w czynnej służbie wojskowej również o naruszeniu dyscypliny wojskowej;
4. wykonywania przez skazanego obowiązków nałożonych przez sąd.

Organ zarządzający przeprowadzenie wywiadu środowiskowego może zlecić zebranie także innych informacji niż określone w ust. 1, jeżeli taka potrzeba wyłoni się w postępowaniu wykonawczym.

Wynik wywiadu środowiskowego oprócz wskazanych informacji, zawiera dane osoby, której dotyczy, źródła pozyskania informacji oraz dane osoby sporządzającej wywiad. Informacje do wywiadu kurator sądowy może zebrać w szczególności we właściwych terenowych

⁶¹ Zob. § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie określenia innych niż kurator sądowy organów powołanych do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz trybu przeprowadzania (Dz.U. Nr 152, poz. 1495).

organach administracji rządowej i samorządu terytorialnego, w miejscu pracy lub nauki skazanego, w jednostce wojskowej, w której skazany pełni czynną służbę wojskową, w organizacjach społecznych, do których należy, a także u osoby, w stowarzyszeniu, organizacji lub instytucji, pod której dozór oddano skazanego.

Inną formą zbliżoną do wywiadu środowiskowego jest informacja, o której mowa w art. 43h § 4 k.k.w., która pojawiła się wraz z przywróceniem możliwości odbywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego w 2015 r. Zgodnie z treścią ww. przepisu „w razie potrzeby, na zarządzenie sędziego penitencjarnego, kurator sądowy ustala, w drodze zebrania informacji, czy skazany zamieszkuje wspólnie z inną osobą lub osobami pełnoletnimi, [...]. Kurator sądowy ustala warunki rodzinne oraz socjalno-bytowe, w których zamieszkuje skazany, w zakresie niezbędnym do prawidłowego wykonania kary w systemie dozoru elektronicznego [...]”.

Do obowiązków kuratorów zawodowych należy również kontrola sposobu wykonywania powierzonych zadań kuratorom społecznym. Kuratorzy zawodowi przeprowadzili w 2017 r. 48,2 tys. wywiadów kontrolnych. Kwestia częstotliwości ich przeprowadzenia została uregulowana w § 19 pkt 3 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych. Zgodnie z jego treścią kurator zawodowy ma obowiązek przeprowadzić co najmniej raz w roku, nie później niż w ciągu 6 miesięcy od powierzenia sprawowania dozoru kuratorowi społecznemu, wywiadu środowiskowego w stosunku do skazanego w celu kontroli sprawowania dozoru przez kuratora społecznego. Zatem wywiady związane z kontrolą pracy kuratorów społecznych powinny być przeprowadzone w każdej sprawie powierzonej kuratorowi społecznemu, każdego roku kalendarzowego.

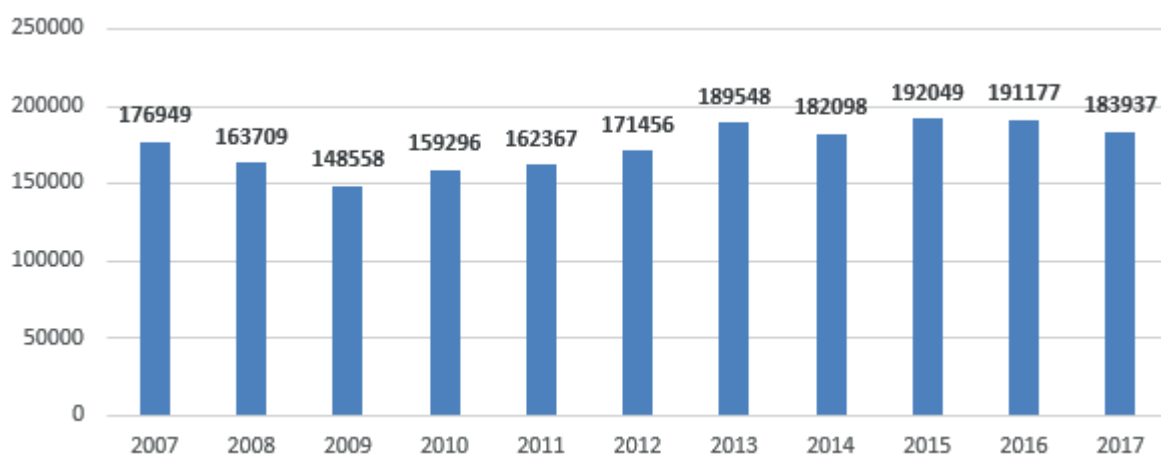
3.2.2. Wnioski kuratora zawodowego dla dorosłych

Zgodnie z art. 173 § 2 k.k.w. do obowiązków sądowego kuratora zawodowego należy składanie do sądu wniosków o wszczęcie postępowań incydentalnych, w tym w szczególności:

1. o zmianę okresu próby w sprawach dotyczących wykonywania postanowienia o warunkowym zwolnieniu;
2. o podjęcie postępowania warunkowo umorzonego;
3. o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby,
4. o zwolnienie od wykonania obowiązków w okresie próby albo o oddanie pod dozór lub zwolnienie od dozoru;
5. o odroczenie lub o przerwę w wykonaniu kary lub o odwołanie odroczenia lub przerwy w wykonaniu kary;
6. o warunkowe zwolnienie i o odwołanie warunkowego zwolnienia;

7. o zarządzenie wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono, oraz o wykonanie kary zastępczej;
  8. dotyczących wykonania kary ograniczenia wolności;
  9. o zawieszenie, podjęcie oraz o umorzenie postępowania wykonawczego;
- a także o udział w posiedzeniach sądu, w wymienionych sprawach – w wypadkach wskazanych w ustawie.

Wykres 28. Wnioski wniesione do sądu przez kuratorów dla dorosłych w latach 2007–2017.

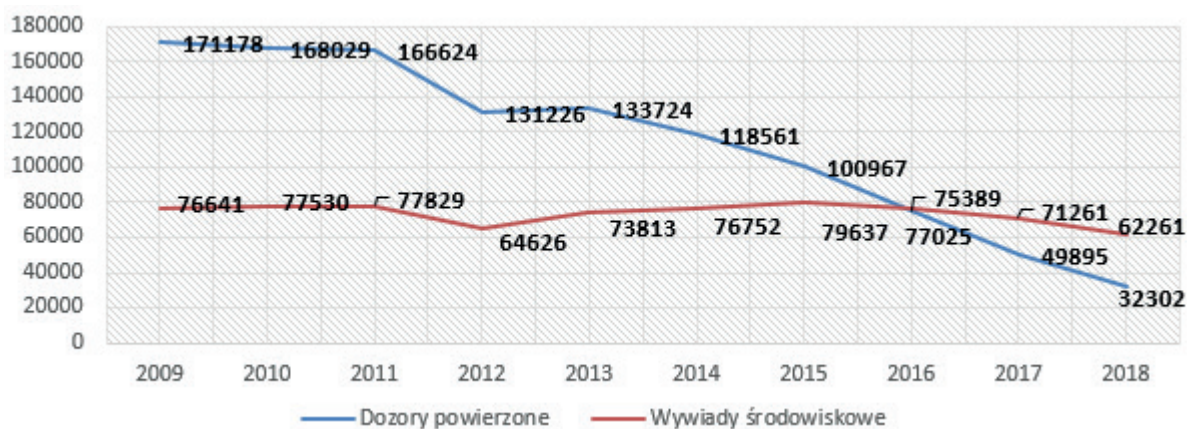
Źródło: opracowanie własne.

Niewątpliwie możliwość składania wniosków o wszczęcie konkretnego postępowania incydentalnego, a także uczestniczenie w posiedzeniach sądu, to znaczące uprawnienia zawodowego kuratora sądowego, podkreślające jego procesowy charakter jako organu postępowania wykonawczego. Uprawnienia procesowe kuratora zawodowego systematycznie są rozwijane, co istotnie wpływa na przyspieszenie i skuteczność postępowania wykonawczego.

3.3. Wykonywanie orzeczeń przez kuratorów społecznych

Kuratorzy społeczni (9 529 na dzień 30 czerwca 2018 r.) wykonujący swoje zadania w pionie kurateli dla dorosłych wykonują wyłącznie sprawy związane z prowadzeniem dozoru orzekane przy karze pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, warunkowym przedterminowym zwolnieniu oraz warunkowym umorzeniu postępowania karnego. Obok tych zadań, uprawnieni są również do wykonywania jednorazowych wywiadów środowiskowych w postępowaniu wykonawczym (art. 14 k.k.w.), postępowaniu przygotowawczym oraz procesowym (art. 214 k.p.k.), a także informacji w sprawach dozoru elektronicznego (art. 43h § 4 k.k.w.).

Wykres 29. Dozory oraz wywiady środowiskowe powierzone kuratorom społecznym do wykonania w latach 2009–2018.

Źródło: opracowanie własne.

Liczba spraw dozoru powierzona kuratorom społecznym systematycznie i w coraz szybszym tempie maleje, w analizowanym okresie z poziomu 171,2 tys. spraw w 2009 r. do 32,3 tys. spraw na koniec 2018 r. Łącznie oznacza to 138,9 tys. spraw mniej wykonywanych przez kuratorów społecznych (tyleż samo mniej spraw wymagających kontroli ze strony kuratorów zawodowych). Jak już przybliżono, proces ten nieuchronnie prowadzi do zmniejszenia liczby kuratorów społecznych w kurateli dla dorosłych i w konsekwencji do niemal pełnego uzawodowienia tego pionu kuratorskiej służby sądowej na przełomie lat 2021/2022.

Zmniejszająca się liczba spraw związanych z prowadzeniem dozoru powoduje, że zapotrzebowanie na usługi kuratorów społecznych systematycznie się zmniejsza. Stąd ich liczba szybko maleje: z 14,2 tys. na dzień 31 grudnia 2015 r. do 8,6 na dzień 31 grudnia 2018 r. Z danych wynika jednak, że jeden kurator społeczny w Polsce wykonuje średnio niespełna 4 sprawy dozoru. Na podstawie odrębnych przepisów uprawniony jest do tego, by wykonywać nie więcej niż 10 spraw tego rodzaju. W świetle przedstawionych danych należy stwierdzić, że dalsze zmniejszenie liczby kuratorów społecznych jest nieuchronne.

3.4. Obciążenie pracą kuratorów dla dorosłych i jego struktura w ujęciu długookresowym

Obciążenie pracą kuratorów sądowych reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 roku w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora sądowego⁶². Średnią liczbę spraw przypadającą na jeden etat kuratorski, obliczoną na podstawie stanu spraw na koniec okresu sprawozdawczego, przedstawia tabela 8.

⁶² Dz. U. Nr 116, poz. 1100.

Tabela 8. Średnie obciążenie sprawami na jeden etat w limicie etatów w kurateli dla dorosłych.

Lp.	Rodzaje spraw	Liczba spraw określona rozporządzeniem	31.12.2016	31.12.2017	30.06.2018
1	Dozory własne	od 20 do 35	24,5	21,6	20,5
2	Dozory powierzone	od 30 do 60	24,4	16,4	13,1
3	Inne sprawy	do 50	51,9	52,7	55,5
4	Łącznie	do 120, w tym 50 własnych	100,8	90,7	89,1
Wywiady środowiskowe (w okresie statystycznym)					
Wywiady środowiskowe osobiste			62,2	60,6	x
Wywiady kontrolne (nadzór nad sprawami powierzonymi kuratorom społecznym)			18,5	15,8	x

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione dane dotyczące średniej liczby spraw według rodzaju, obejmują sprawy przypadające na jeden etat kuratora zawodowego dla dorosłych na koniec 2016 i 2017 r. oraz na dzień 30 czerwca 2018 r.

Średnie obciążenie sprawami na jeden etat, oprócz dozoru prowadzonego przez kuratorów zawodowych oraz kuratorów społecznych, obejmuje także kategorię „innych spraw”, w której należy wymienić sprawy:

- kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej,
- kontroli wykonania obowiązków przez skazanego w okresie próby,
- przygotowania skazanego do zwolnienia z zakładu karnego (art. 164 § 1 i 2 k.k.w.); nadzory wykonywane na podstawie art. 181a § 2 k.k.w.;
- nadzoru nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności odbywanej poza zakładem karym w systemie dozoru elektronicznego, a także środków karnych i środków zabezpieczających wykonywanych z użyciem tego systemu.

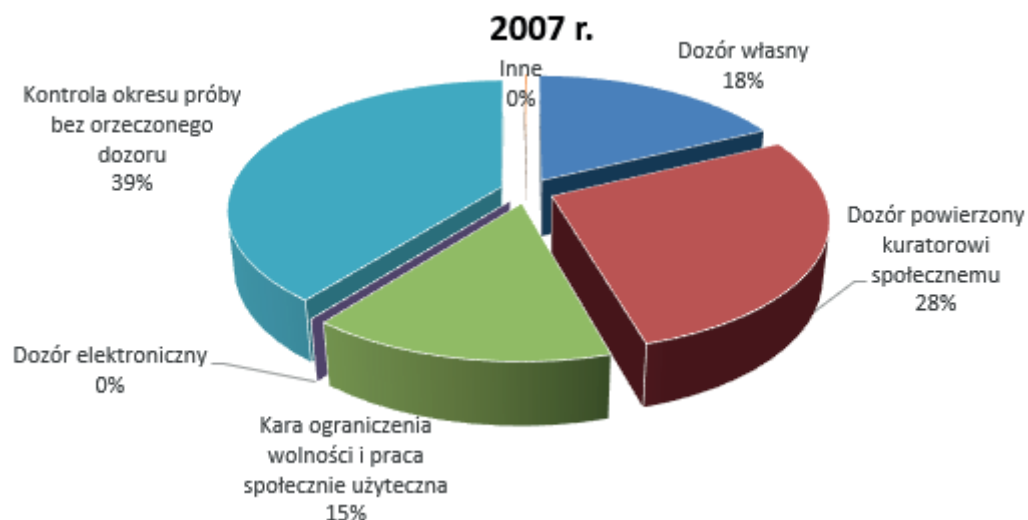
Należy podkreślić, że średnia liczba wykonywanych spraw przypada na jeden etat w ramach limitu i obsady sądów. Za podstawę obliczeń wzięto liczbę etatów kuratorów zawodowych dla dorosłych z wyłączeniem kuratorów okręgowych i ich zastępców. W ramach limitu etatów wykazywana jest liczba aplikantów kuratorskich – nieuprawnionych do wykonywania zadań powierzonych kuratorom zawodowym (35 na dzień 30.06.2018 r.), a także kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej (335 na dzień 30.06.2018 r.), którzy wykonują wskazane czynności w ograniczonym zakresie (średnio ok. 25% obciążenia kuratora zawodowego).

W średniej liczbie wywiadów środowiskowych przeprowadzonych przez kuratorów zawodowych zawarto liczbę wywiadów środowiskowych przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym, orzecznictwym oraz wykonawczym.

Na podstawie danych historycznych można zaprezentować proces ewolucji zadań zawodowych kuratorów sądowych dla dorosłych, a także na podstawie obserwowanych trendów zaprezentować przybliżoną strukturę zadań kuratora dla dorosłych w 2022 roku (zob. wykresy od 30 do 32).

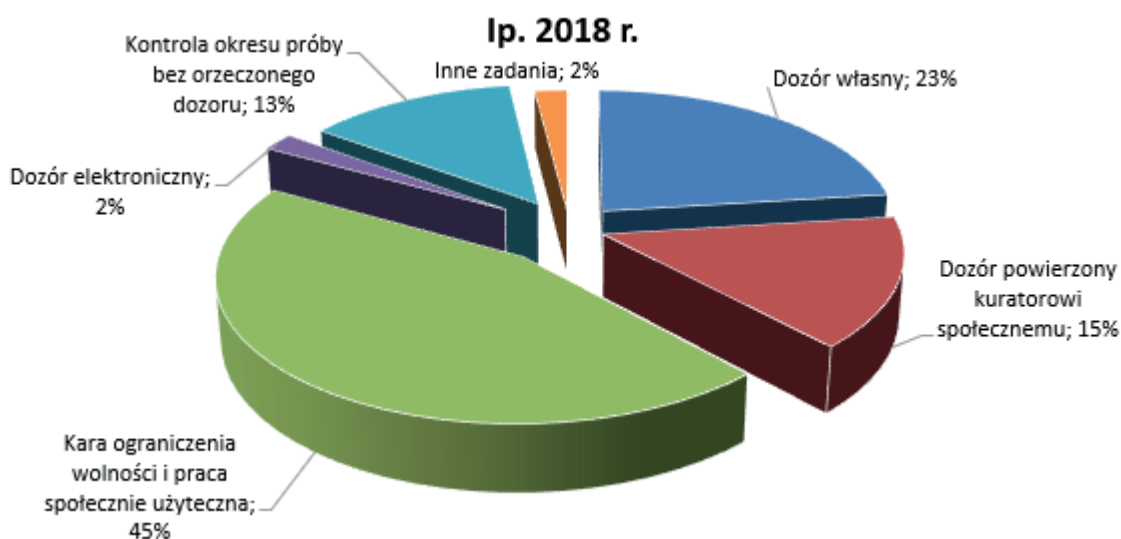
Wykres 30. Struktura referatu kuratora dla dorosłych w 2007 r.

Źródło: opracowanie własne.

W roku 2007 wśród zadań kuratora zawodowego dominowały sprawy dozoru, które łącznie stanowiły 46% wszystkich spraw, w tym zaledwie 18% z nich kurator wykonywał osobiście, zaś 28% powierzał kuratorowi społecznemu. W tamtym czasie dużą rolę odgrywały sprawy kontroli okresu próby (39%), głównie kary pozbawienia wolności z warunkowo zawieszeniem jej wykonania. Kara ograniczenia wolności nie odgrywała wówczas znaczącej roli, stanowiąc 15% obciążenia pracą kuratorów dla dorosłych. Co istotne, kuratorzy dla dorosłych (3 118 etatów) wykonywali wówczas 672,5 tys. spraw łącznie, tj. 216 spraw na jeden etat. Niemal trzykrotnie więcej niż obecnie.

Wykres 31. Struktura referatu kuratora dla dorosłych w I półroczu 2018 r.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród zadań kuratora zawodowego w 2018 r. roku dominuje kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna (45%). Sprawy dozoru, z punktu widzenia ilościowego, zeszyły na drugi plan, przy czym istotną zmianą jest okoliczność, że obecnie dozory sprawowane osobiście przez kuratora zawodowego (23%) dominują nad tymi powierzonymi kuratorowi społecznemu (15%). Sprawy związane z kontrolą obowiązków, orzeczonych w sprawach kary pozbawienia wolności, warunkowego umorzenia i warunkowego zwolnienia bez dozoru, przestały odgrywać istotną rolę, stanowiąc zaledwie 13% wszystkich spraw prowadzonych przez kuratora dla dorosłych.

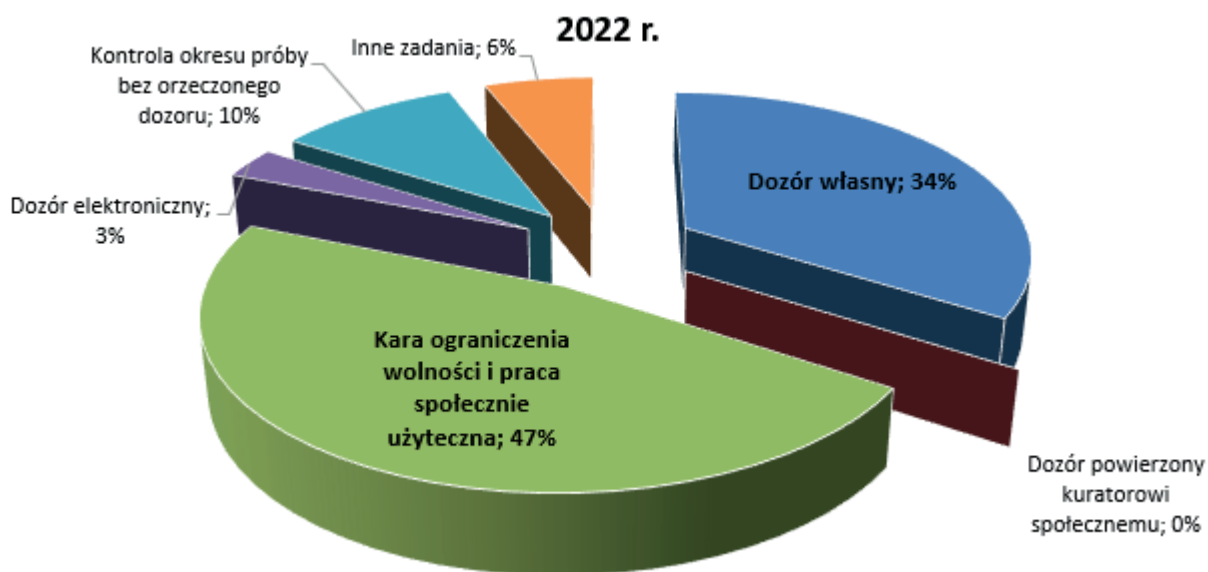
Pojawiły się nowe zadania kuratora zawodowego w postaci kontroli kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, który nadal nie jest wykorzystywany w takim wymiarze na jaki pozwalają możliwości techniczne, a także środków karnych i zabezpieczających kontrolowanych z wykorzystaniem tego systemu. Poszerzono uprawnienia procesowe kuratora zawodowego, w szczególności w sprawach kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej.

Powierzono kuratorom zawodowym nadzór nad wykonywaniem zakazu przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym na podstawie art. 181a § 2 k.k.w.

Poszerzeniu uległy zadania związane z przygotowaniem skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, związane z pomocą w społecznej readaptacji skazanego. Trzeba zauważyć, że wymienione, tzw. „inne” zadania kuratora zawodowego łącznie z dozorem elektronicznym nie przekraczają 4% spraw wykonywanych przez kuratorów zawodowych. Obecnie łączne średnie obciążenie pracą kuratorów dla dorosłych mieści się w obowiązujących standardach i wynosi ok. 90 spraw na jeden etat. Stanowi to istotną poprawę warunków pracy kuratorów zawodowych.

Biorąc pod uwagę przedstawione w niniejszej analizie trendy poszczególnych kategorii spraw, przy założeniu stabilności prawa karnego materialnego w najbliższych latach, można przedstawić przybliżony model struktury referatu zawodowego kuratora sądowego wykonującego orzeczenia w sprawach karnych w 2022 r.

Wykres 32. Struktura referatu kuratora dla dorosłych w 2022 r. – predykcja.

Źródło: opracowanie własne.

Struktura referatu kuratora zawodowego w zakresie rodzaju spraw, o ile nie zostaną wprowadzone nowe rodzaje lub sposoby wykonania poszczególnych sankcji karnych, nie ulegnie zmianie. Jednak proporcje i sposób ich realizacji zapewne ulegną profesjonalizacji z uwagi na możliwość pełnego uzawodowienia kurateli dla dorosłych. Biorąc pod uwagę przedstawione trendy długoterminowe, można zaryzykować twierdzenie, że w 2022 r. sprawy dozoru będą prowadzić niemal wyłącznie kuratorzy zawodowi. Kuratorzy społeczni będą występować w postępowaniu wykonawczym wyjątkowo, podobnie jak nie spotyka się w nim osób godnych zaufania, czy przedstawicieli organizacji pozarządowych (sprawujących dozór). W tej strukturze największą rodzajowo rolę będą odgrywać sprawy kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej (niemal 50% wszystkich spraw). Można przewidywać rozwój kar, środków karnych i zabezpieczających, może także nowych instytucji, w których będzie się wykorzystywać elektroniczną kontrolę miejsca pobytu skazanego. Wydaje się, że może nastąpić znaczny wzrost liczby spraw związanych z nadzorem orzekanym w trybie art. 181a § 2 k.k.w. Nie będą to jednak sprawy dominujące. Należy dążyć do tego, by wielkość referatu kuratora zawodowego mieściła się w przedziale 60–80 spraw łącznie. Jeżeli zaś realnie zakładać podniesienie jakości oddziaływań wychowawczo-resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych w sprawach dozoru, kurator nie powinien sprawować ich więcej jak 20–25. Wyłącznie wtedy można zakładać wdrożenie elementów programowego oddziaływania na sprawcę przestępstwa w modelu oddziaływania opartym na indywidualnym przypadku.

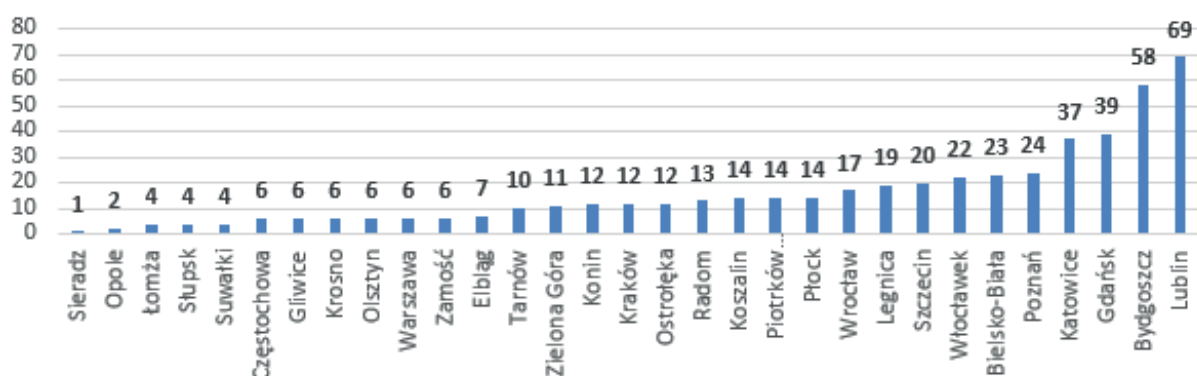

Rozdział IV. Analiza ankiet badania teczek dozoru

Opracowana ankieta badania teczek dozoru pozwoliła na określenie stosowanych przez kuratorów sądowych metod pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej, profilaktycznej, diagnostycznej i kontrolnej, a także czynności wykonywanych w ramach *sensu largo* rozumianej readaptacji społecznej skazanych.

Łącznie badaniu ankietowemu poddano 500 losowo wybranych teczek dozoru kuratorów sądowych z wybranych okręgów sądowych (zob. wykres 33).

Wykres 33. Liczba akt poddanych badaniu w poszczególnych okręgach sądowych.

Źródło: opracowanie własne.

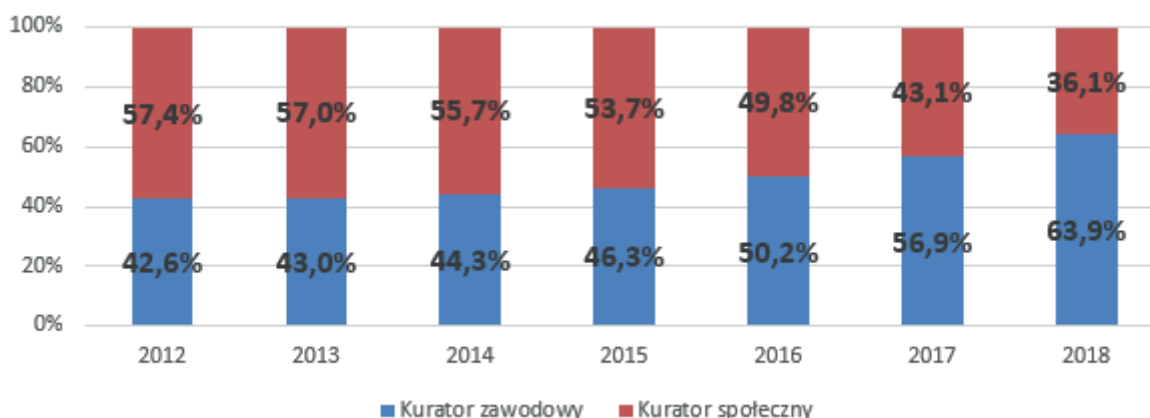
Proces wyboru sądów, a także wielkości próby omówiono w rozdziale II niniejszego raportu.

4.1. Dane ogólne dotyczące zawodowych i społecznych kuratorów sądowych

Wśród wszystkich akt poddanych analizie kuratorzy zawodowi sprawowali 44,8% dozorów, zaś kuratorzy społeczni 55,2%. Udział spraw prowadzonych przez kuratorów zawodowych ma znaczenie przede wszystkim z uwagi na ocenę polityki karnej, a także modelu kurateli dla dorosłych, który przez ostatnie lata uważany był za społeczno-zawodowy. Jednakże model ów powinniśmy oceniać z punktu widzenia liczby wykonywanych zadań a nie liczby kuratorów sądowych (społecznych i zawodowych). Biorąc pod uwagę obecny stan obciążenia

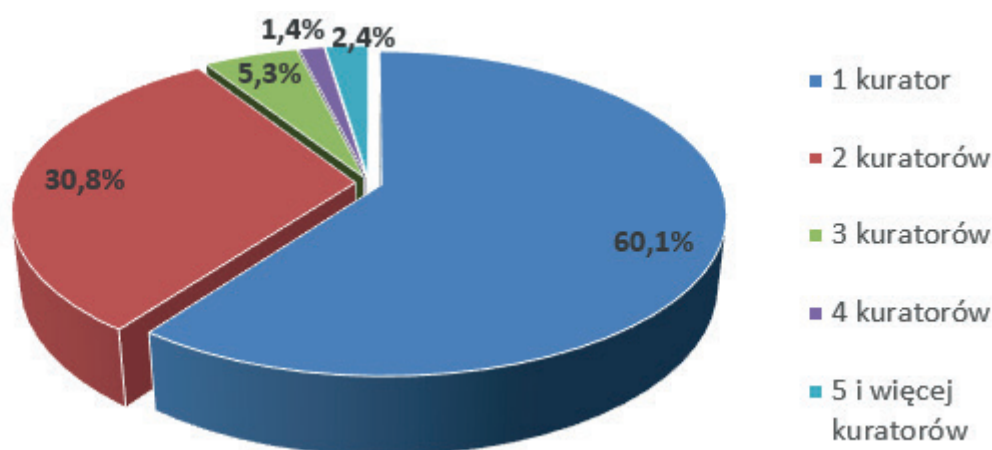
pracą, a także trendy wieloletnie omówione w rozdziale III raportu, można stwierdzić, że kuratela dla dorosłych oparta jest o model organizacyjny zawodowo-społeczny, z wyraźną tendencją do pełnego uzawodowienia probacji. Trzeba zauważyć, że próba badawcza (dotyczyła postępowań z lat 2013–2017) odpowiada w tej mierze proporcjom, które mogliśmy obserwować w poprzednich latach (zob. wykres 34).

Wykres 34. Udział procentowy spraw prowadzonych przez kuratorów sądowych – zawodowych i społecznych w latach 2012 - 2018 na koniec okresu statystycznego⁶³.

Z punktu widzenia stałości oddziaływań podmiotu prowadzącego dozór, który może być jednym z czynników decydujących o końcowym ich powodzeniu, należało ustalić, jak często dochodzi do zmiany kuratora sądowego w trakcie postępowania wykonawczego.

Wykres 35. Podział spraw dozoru z uwagi na liczbę kuratorów sprawujących dozór w okresie próby.

Źródło: opracowanie własne.

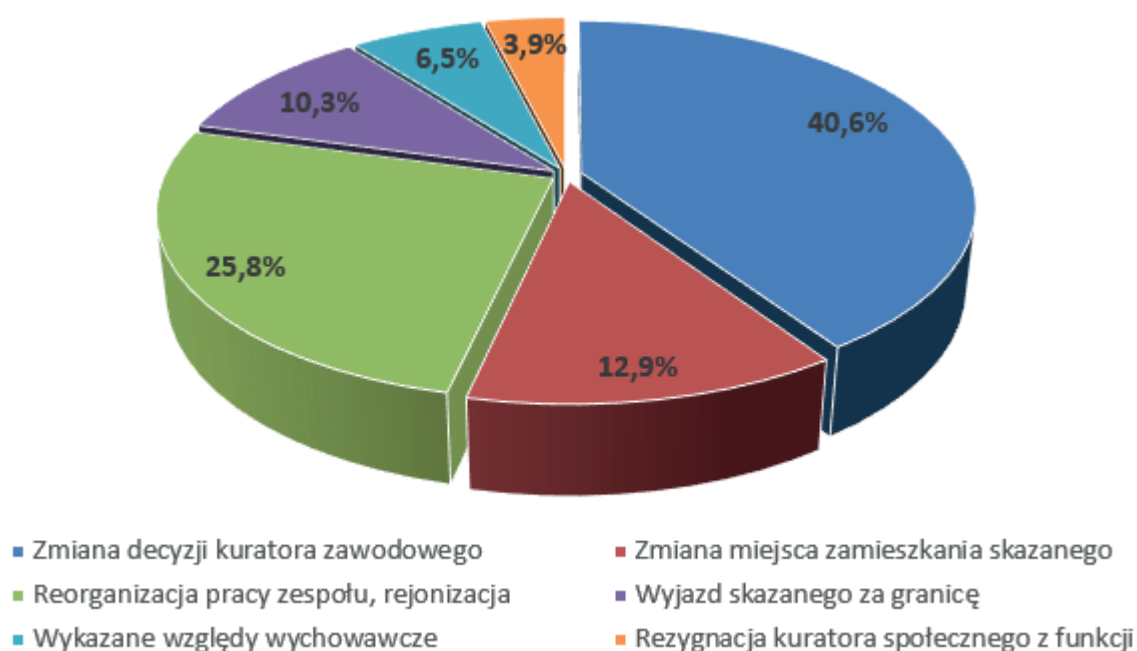
⁶³ Na podstawie sprawozdania MS-S40 r. Opracowanie własne.

Z prezentowanych danych wynika, że większość z badanych spraw prowadzonych była przez jedną osobę w całym okresie sprawowanego dozoru (60,1%). W jednej trzeciej spraw (30,8%) dozór sprawowało dwóch kuratorów. Spraw, w których podmiot sprawujący dozór zmieniał się trzykrotnie, było 5,3%, czterokrotnie 1,4%, a pięć razy lub więcej – 2,4%. W sprawach, w których dochodziło do zmiany kuratora prowadzącego dozór, częściej dochodziło do jego przekazania kuratorowi społecznemu (52,6%).

Z punktu widzenia dążenia do stabilności i podnoszenia skuteczności prowadzonych oddziaływań istotne było określenie przyczyn zmiany kuratora sprawującego dozór.

Wykres 36. Przyczyny zmiany kuratora sprawującego dozór w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Najczęstszą zaobserwowaną przyczyną zmiany kuratora sądowego w każdej konfiguracji, tj. (1) kurator zawodowy – kurator zawodowy, (2) kurator zawodowy – kurator społeczny, (3) kurator społeczny – kurator społeczny, (4) kurator społeczny – kurator zawodowy, czasem wielokrotnie, była zmiana kuratora sądowego decyzją kierownika zespołu lub kuratora zawodowego (40,6%), jednakże bez wskazania bezpośredniej przyczyny dokonanej zmiany.

Drugą kategorię przyczyn zmiany kuratora sprawującego dozór była reorganizacja pracy zespołu (np. podział zespołu na dwa albo połączenie w jeden) i zmiana podziału terytorialnego działalności kuratorów zawodowych (25,8%). Jest to kategoria ściśle powiązana ze zmianą miejsca pobytu lub zamieszkania skazanego, bowiem zarówno z chwilą zmiany miejsca zamieszkania, jak i zmianą podziału terytorialnego lub podziałem zespołu, następowała zmiana kuratora sprawującego dozór. Pragmatyka służbowa w tym wymiarze została ukształtowana na gruncie obowiązującej ustawy o kuratorach sądowych. Zgodnie z jej treścią,

kurator społeczny pełni swą funkcję wyłącznie w jednym zespole, a zakres jego zadań określa kierownik zespołu w porozumieniu z wyznaczonym kuratorem zawodowym, pod którego kierunkiem kurator społeczny ma pracować.

Trzecią co do częstotliwości przyczyną zmiany kuratora sprawującego dozór była zmiana miejsca zamieszkania skazanego (12,9%). Zmiana miejsca pobytu lub zamieszkania, podobnie jak zmiana obszaru terenu wyznaczonego kuratorowi zawodowemu (a co za tym idzie kuratorom społecznym, których nadzoruje), powoduje niemal automatyczną zmianę osoby sprawującej dozór. W jednym z analizowanych przypadków zmiana kuratora ze wskazanego powodu nastąpiła siedmiokrotnie z uwagi na bezdomność młodocianego, przy czym wszystkie zmiany następowały w ramach obszaru właściwości jednego zespołu. W tym przypadku rygorystycznie przestrzegano podziałów terytorialnych dokonanych pomiędzy kuratorów zawodowych. Tymczasem należy zauważyć, że podział ten, mimo dominującej roli w praktyce, nie jest obligatoryjny przy powierzeniu dozoru. Zgodnie z treścią właściwych przepisów⁶⁴ kierownik zespołu rozdziela sprawy:

- mając na uwadze skuteczność i efektywność pracy zespołu,
- równomierne obciążenie pracą kuratorów sądowych,
- według podziału terytorialnego obszaru właściwości zespołu **lub niezależnie od podziału terytorialnego**, biorąc pod uwagę typ dozoru i specjalizację zadań, a także predyspozycje, wykształcenie, umiejętności i przeszkolenie poszczególnych kuratorów sądowych.

Jedynie na marginesie należy wspomnieć, że w opisanym przypadku jeden z siedmiu kuratorów społecznych, z racji bezdomności dozorowanego, wykonywał czynności dozoru w miejscu własnego zamieszkania. W aktach nie odnotowano w związku z tym żadnej reakcji kuratora zawodowego czy kierownika zespołu.

Kolejną kategorią powodów zmiany kuratora był wyjazd skazanego za granicę oraz odbywanie kary pozbawienia wolności w innej sprawie (10,3%). W takich okolicznościach kurator zawodowy przejmował sprawę do własnego wykonania. Częstotliwość kontaktu w podobnych sprawach nie przekracza kilku w ciągu całego roku (w tym sporadyczne rozmowy telefoniczne oraz kontakt mailowy). Stąd, w sytuacji zgody sądu na opuszczenie kraju przez skazanego, choćby w celach zarobkowych, kontynuowanie dozoru jest bezcelowe. Może zastąpić go kontrola wykonania nałożonych przez sąd obowiązków w okresie próby poprzez czynność jednorazową, którą kurator wykonuje w drodze wywiadu środowiskowego oraz czynności kontrolnych, choćby karalności. Immanentnym bowiem elementem dozoru jest prowadzenie oddziaływań o charakterze wychowawczym, resocjalizacyjnym oraz profilaktycznym, a także związanych z pomocą w readaptacji społecznej, które wykonywane są w ramach podstawowej metody pracy z dozorowanym, tj. indywidualnego przypadku. Jej istotą jest

⁶⁴ § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych.

między innymi bezpośredni i systematyczny kontakt z podmiotem poddanym oddziaływaniu. Nie ma wątpliwości, że wobec osób pozostających poza granicami kraju (analogicznie osób odbywających karę pozbawienia wolności) praca taką metodą nie jest możliwa. Z kolei zauważono, że zdarza się, iż postępowanie wykonawcze trwa niekiedy nawet kilkanaście miesięcy, zanim sąd przychylił się do wniosku kuratora zawodowego o zwolnienie od dozoru lub zawieszenie postępowania wykonawczego w części dotyczącej dozoru. W analizowanych sprawach występowały sytuacje, w których sąd nie przychylił się do takiego wniosku kuratora zawodowego i dozór był kontynuowany pomimo pobytu probanta poza granicami kraju – z zamiarem stałego pobytu lub odbywania przez niego kary pozbawienia wolności, w której przewidywany termin do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie znacząco przekraczał termin końca okresu próby. Taka sytuacja negatywnie wpływa na dynamikę postępowania wykonawczego oraz niepotrzebnie absorbuje zespół kuratorski w czynności administracyjne.

Wśród wszystkich analizowanych teczek dozoru tylko w 6,5% zmiana kuratora sprawującego dozór podyktowana była względami wychowawczymi, np. poprawą zachowania dozorowanego lub przeciwnie, pogorszeniem jego zachowania, co związane było np. ze zmianą grupy ryzyka na wyższą (C), nałożeniem obowiązku leczenia odwykowego, zaś w jednym z przypadków kurator zawodowy (mężczyzna) przejął dozór do osobistego prowadzenia od kurator społecznej (kobiety), z uwagi na postawienie zarzutu usiłowania popełnienia przez skazanego będącego pod wpływem alkoholu gwałtu na innej kobiecie.

Najmniej odnotowano przypadków rezygnacji kuratora społecznego z pełnienia funkcji (3,9%). Biorąc pod uwagę skalę zmian, która w tej mierze dokonała się w ostatnich latach, można było spodziewać się większego udziału tej kategorii wśród przyczyn zmiany kuratora prowadzącego dozór, bowiem liczba kuratorów społecznych zmniejszyła się w latach 2012–2018 z 17 149 do 8 615 (49,8%), zaś liczba spraw dozoru przez nich wykonywana ze 131 226 do 32 302 (75,4%). Możliwe jednak, że część decyzji o zmianie kuratora prowadzącego dozór (pierwsza kategoria – 40,6%), której dokonywano bez wskazania konkretnej przyczyny, była dokonywana właśnie z przyczyn zwolnienia kuratorów społecznych z pełnionej funkcji.

Podsumowując, należy zauważyć, że zmiana kuratora sprawującego dozór następuje głównie w związku z reorganizacją pracy zespołów, w tym zmianą obszaru terenu powierzonego konkretnym kuratorom zawodowym. Tak zwany podział terenowy pracy kuratora powoduje zmianę osoby prowadzącej dozór także w przypadku zmiany miejsca zamieszkania skazanego, pomimo że nadal leży ono w obszarze właściwości terenowej jednego zespołu. Łącznie zatem podział terenowy pracy kuratorów zawodowych był przyczyną zmiany prowadzącego dozór w 66,4% spraw.

Tabela 9. Podział kuratorów prowadzących dozór z uwagi na płeć.

Mężczyźni (kuratorzy sądowi ogółem)		Kobiety (kuratorzy sądowi ogółem)	
31%		66%	
Kuratorzy zawodowi	Kuratorzy społeczni	Kuratorzy zawodowi	Kuratorzy społeczni
33%	67%	51%	46%

Źródło: opracowanie własne.

W 500 sprawach poddanych badaniu znacząca większość kuratorów prowadzących dozór było płci żeńskiej (66%), w tym odsetek kuratorów zawodowych wobec kuratorów społecznych wynosił odpowiednio 51% do 46%. Odpowiada to ogólnej strukturze kuratorskiej służby sądowej z uwagi na płeć, w której dominują kobiety. W 16 badanych sprawach nie oznaczono płci kuratora prowadzącego dozór (3%).

Wśród kuratorów sądowych prowadzących dozór mężczyźni ogółem stanowili 31%, w tym stosunek kuratorów zawodowych do społecznych wynosił 31% do 67%. Płci nie oznaczono w 4 badanych sprawach (2%).

Podsumowując, kuratorzy zawodowi – mężczyźni, prowadzili ok. 10% spośród analizowanych spraw. Kuratorzy zawodowi – kobiety, prowadziły ok. 35% spośród analizowanych spraw. Pozostałe sprawy prowadzili kuratorzy społeczni, w proporcji 31% - kobiety, 24% - mężczyźni.

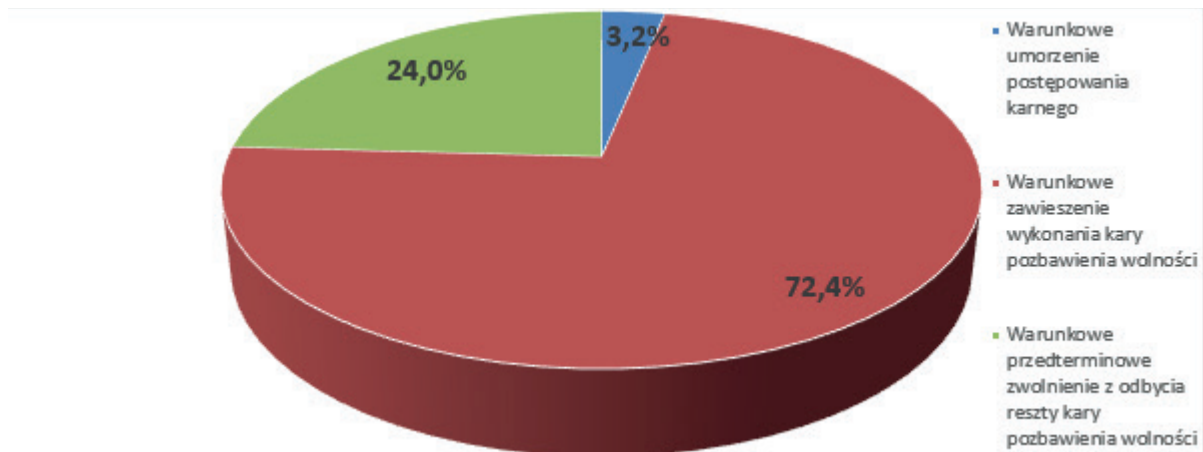
4.2. Instytucje probacyjne i kwalifikacja prawna

Dozór kuratora sądowego sprawowany jest w czterech kategoriach spraw, tj.:

1. przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego,
2. przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności,
3. przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności,
4. orzeczonej w trybie art. 97 § 1k.k. albo art. 202b § 1 k.k.w. – spraw tej kategorii nie analizowano.

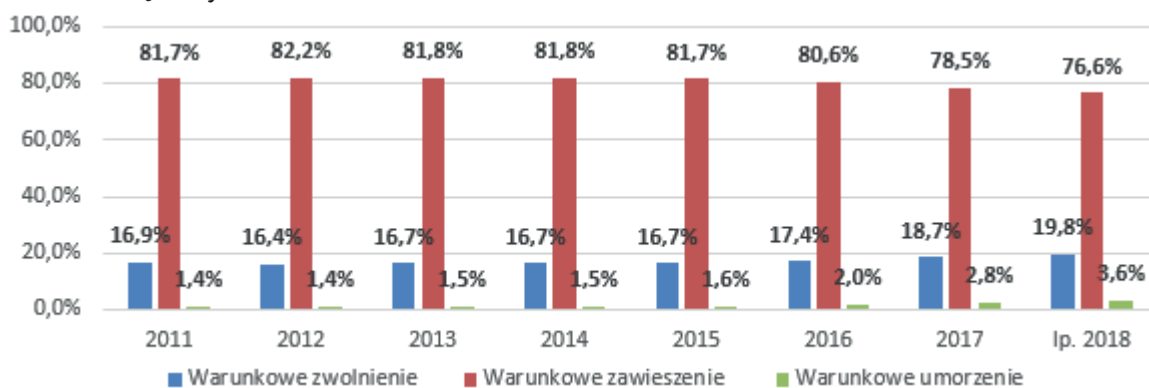
Z punktu widzenia podstawowego celu badania, tj. określenia metod pracy podejmowanych wobec skazanego, istotne było określenie, wobec jakiej kategorii sprawców czynu zabronionego dozór jest sprawowany, a także przy jakiego rodzaju orzeczeniach zastosowano dozór. Udział procentowy poszczególnych grup dozorów poddanych badaniu przedstawia poniższy wykres.

Wykres 37. Podział spraw dozoru z uwagi na podstawę jego orzeczenia.

Źródło: opracowanie własne.

Prezentowane dane zbliżone są do danych ogólnopolskich (wykres 38) z lekką nadreprezentacją spraw dozoru związanych z warunkowym przedterminowym zwolnieniem. Choć jak wskazują poniższe dane, trend zmierza w kierunku wyższego udziału spraw tej kategorii w ogólnej liczbie dozoru wykonywanego przez kuratorów sądowych.

Wykres 38. Procentowy udział spraw dozoru według rodzaju orzeczenia wykonywanych przez kuratorów sądowych w latach 2011–2018⁶⁵.

Obok rodzaju orzeczenia, przy którym orzekany jest dozór, z uwagi na minimum czynności określonych przepisami prawa (odpowiednio do grupy ryzyka), z punktu widzenia ustalenia koniecznej interwencji resocjalizacyjnej istotne było nazwanie rodzaju popełnionego przez podopiecznego przestępstwa (podstawowej kwalifikacji prawnej zgodnej z Kodeksem karnym).

⁶⁵ Na podstawie sprawozdania MS-S40 r. Opracowanie własne.

Wykres 39. Odsetek spraw dozoru z uwzględnieniem naruszonego dobra.

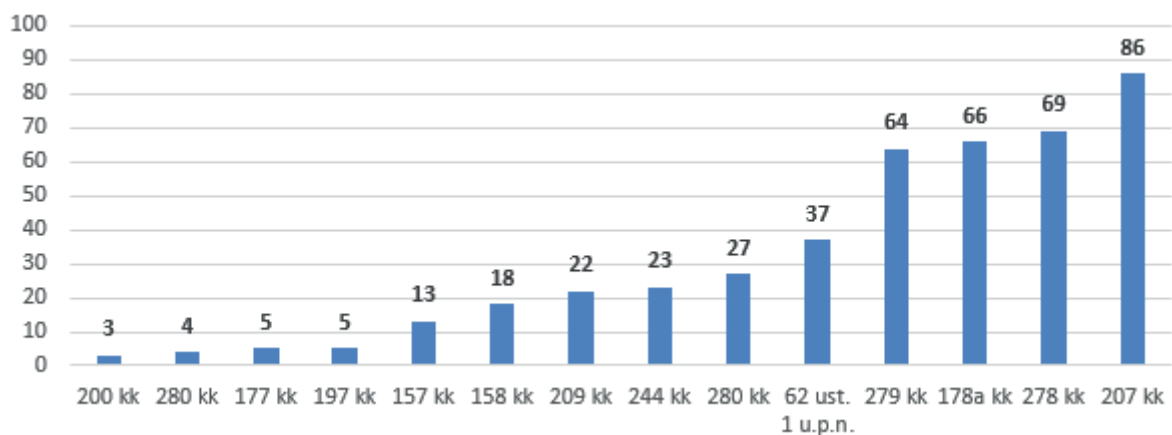
Źródło: opracowanie własne.

Największą grupą skazanych, wobec których prowadzono dozór w analizowanych sprawach, były osoby skazane za przestępstwa popełnione przeciwko mieniu (32,8%). Kolejną znaczącą grupę stanowiły osoby skazane za przestępstwa dokonane przeciwko rodzinie i opiece (21,6%). Trzecią co do wielkości grupą osób pod dozorem, były osoby skazane za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji.

Wśród pomniejszych grup sprawców przestępstwa oddanych pod dozór kuratora sądowego dozorowi należy wymienić osoby skazane:

- za przestępstwa z ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii (7,4%),
- za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (6,2%),
- za przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (4,6%),
- za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej (1,6%).

Wykres 40. Liczba spraw dozoru z uwzględnieniem czynu głównego przestępstwa.

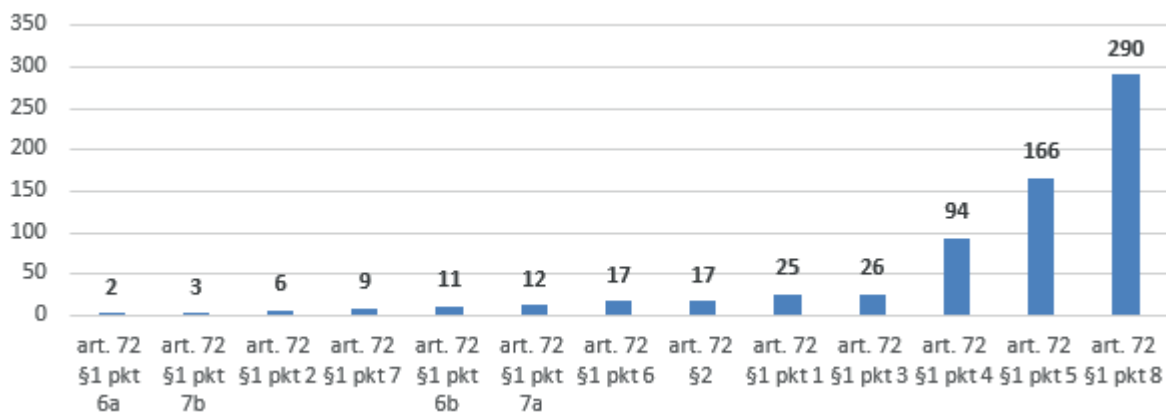

Źródło: opracowanie własne.

W ogólnej liczbie spraw największy udział dotyczył podopiecznych, którzy dopuścili się przestępstw przeciwko mieniu (32,8%). Jednakże najczęściej popełnianym samodzielnym czynem zabronionym w badanych sprawach było przestępstwo znęcania się fizycznego lub psychicznego nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy (art. 207 k.k.). Kolejnymi pod względem liczebności były przestępstwa kradzieży – 69 (art. 278 k.k.) i kradzieży z włamaniem – 64 (art. 279 k.k.), a także prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego – 66 (art. 178a k.k.). Za nimi uplasowało przestępstwo z art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (posiadanie narkotyków).

Wykres 41. Obowiązki probacyjne nałożone przez sąd na osoby oddane pod dozór kuratora sądowego.

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z treścią art. 72 § 1 k.k. zawieszając wykonanie kary, sąd zobowiązuje skazanego do:

1. informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby,
2. przeproszenia pokrzywdzonego,
3. wykonywania ciężącego na nim obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby,
4. wykonywania pracy zarobkowej, do nauki lub przygotowania się do zawodu,
5. powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających,
6. poddania się terapii uzależnień,
- 6a) poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji,
- 6b) uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych,
7. powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
- 7a) powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób,
- 7b) opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
8. innego stosownego postępowania w okresie próby, które może zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa.

Co istotne, przy zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności sąd musi orzec wobec skazanego co najmniej jeden z wymienionych obowiązków, przy czym katalog ten jest otwarty. Sąd może zatem zobowiązać skazanego do wszelkiego zachowania, które uzna za stosowne w kontekście zapewnienia prawidłowego toku poprawy.

Ponadto sąd może orzec świadczenie pieniężne wymienione (art. 39 pkt 7 k.k.) albo zobowiązać skazanego do naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości albo w części, chyba że orzekł środek kompensacyjny (art. 72 § 2 k.k.).

Wśród nakładanych obowiązków probacyjnych sąd najczęściej stosował:

1. na podstawie art. 72 § 1 pkt 8 obowiązek innego stosownego postępowania w okresie próby, które może zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa (58%), w szczególności:
  - informowania kuratora sądowego o każdorazowej zmianie miejsca zamieszkania lub pobytu,
  - przestrzegania porządku prawnego,
  - dobrego zachowania wobec najbliższych członków rodziny,
  - informowania o przebiegu okresu próby raz na 2 tygodnie w zespole i rozmowy z właściwym kuratorem,
  - kontynuowania leczenia odwykowego od alkoholu i środków odurzających,
  - podjęcia starań w celu uzyskania pracy,
  - nie wszczynania awantur domowych,
  - nie utrzymywania kontaktów z elementem przestępczym i rzetelne informowanie kuratora,
  - powstrzymania się od posiadania w miejscach publicznych broni palnej i białej oraz przedmiotów ją przypominających,
  - unikania kontaktu z osobami o negatywnej opinii środowiskowej,
  - prowadzenia przykładowego trybu życia,
  - w miarę możliwości spłaty zaległości alimentacyjnych, w miarę możliwości wykonywania stałej pracy,
  - unikania nieporozumień rodzinnych,
  - zaniechania odwiedzania pokrzywdzonego pod wpływem alkoholu i nie zaczepiania pokrzywdzonego,
  - zaniechania wywoływania awantur domowych,
  - poprawnego traktowania osoby pokrzywdzonej,
  - wzorowego przestrzegania zasad współżycia społecznego i porządku prawnego,
  - powstrzymania się od naruszania nietykalności cielesnej pokrzywdzonej;
2. powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających (art. 72 § 1 pkt 5 k.k.w. – 33%);
3. wykonywania pracy zarobkowej, nauki lub przygotowania się do zawodu (art. 72 § 1 pkt 4 k.k.w. – 19%).

Wśród 500 analizowanych spraw:

- w siedmiu określono sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym;
- trzy dotyczyły sprawcy, który w trakcie popełnienia czynu pozostawał w stanie ograniczonej poczytalności.

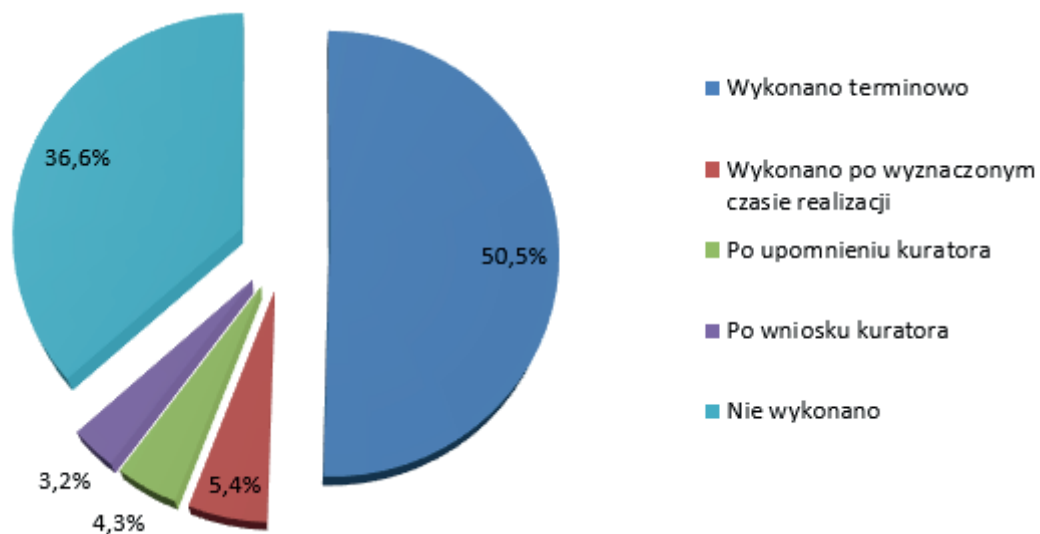
Wśród 500 osób oddanych pod dozór:

- 251 z nich było uprzednio karanych sędownie (50,2%),
- 131 popełniło wcześniej przestępstwo podobne (26,2%),
- 179 popełniło inne przestępstwo (35,8%),
- 249 osób nie było wcześniej karanych (49,8%).

Wśród 251 uprzednio karanych:

- 131 popełniło wcześniej przestępstwo podobne (53,7%),
- 179 popełniło inne przestępstwo (72,5%), suma osób uprzednio karanych popełniających przestępstwo podobne nie jest równa sumie wszystkich podopiecznych uprzednio karanych, ponieważ w części spraw skazani dopuszczali się zarówno czynów podobnych, jak i innych.

Wykres 42. Sposób realizacji wykonania obowiązku probacyjnego.

Źródło: opracowanie własne.

Z punktu widzenia skuteczności prowadzonych oddziaływań istotne było określenie sposobu realizacji obowiązków probacyjnych. W 50,5% przypadków obowiązki zostały wykonane w terminie. Kolejnych 5,4% z nich wykonano po wyznaczonym czasie realizacji, w tym po upomnieniu udzielonym przez kuratora sądowego 4,3%, zaś w 3,2% przypadków konieczne było złożenie wniosku o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności. Dozorowani nie wykonywali systematycznie swoich obowiązków w 36,6% przypadków.

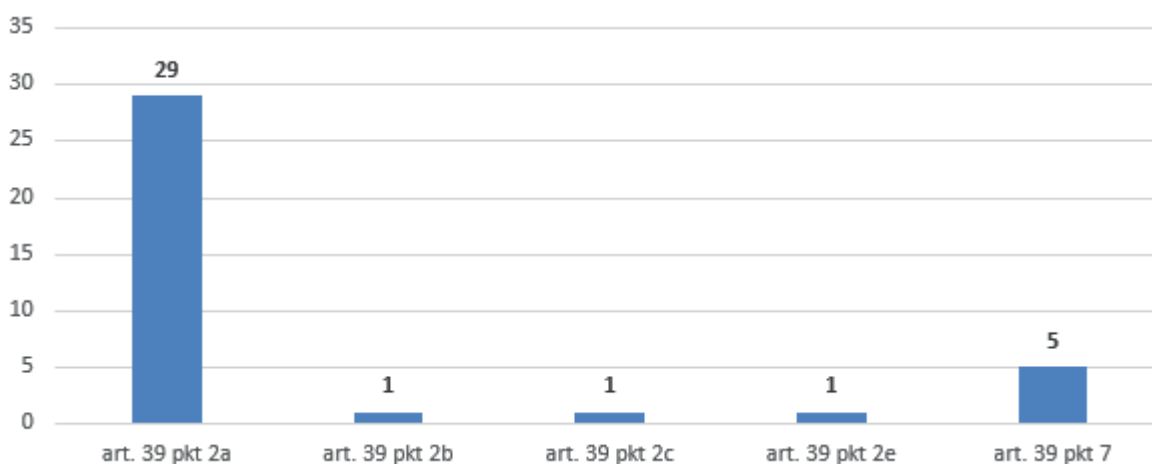
Największe problemy dozorowani mieli z przestrzeganiem zakazu nadużywania alkoholu, podjęcia terapii odwykowej oraz realizowaniem obowiązku wykonywania pracy zarobkowej.

Środki karne

W analizowanych sprawach wobec osób oddanych pod dozór w 84 przypadkach orzeczono środki karne. Zgodnie z treścią art. 39 k.k. środkami karnymi są:

1. pozbawienie praw publicznych;
2. zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej;
- 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi;
- 2b) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
- 2c) zakaz wstępu na imprezę masową;
- 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych;
- 2e) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
3. zakaz prowadzenia pojazdów;
4. świadczenie pieniężne;
5. podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Wykres 43. Środki karne orzeczone w sprawach dozoru z uwzględnieniem ich rodzaju.

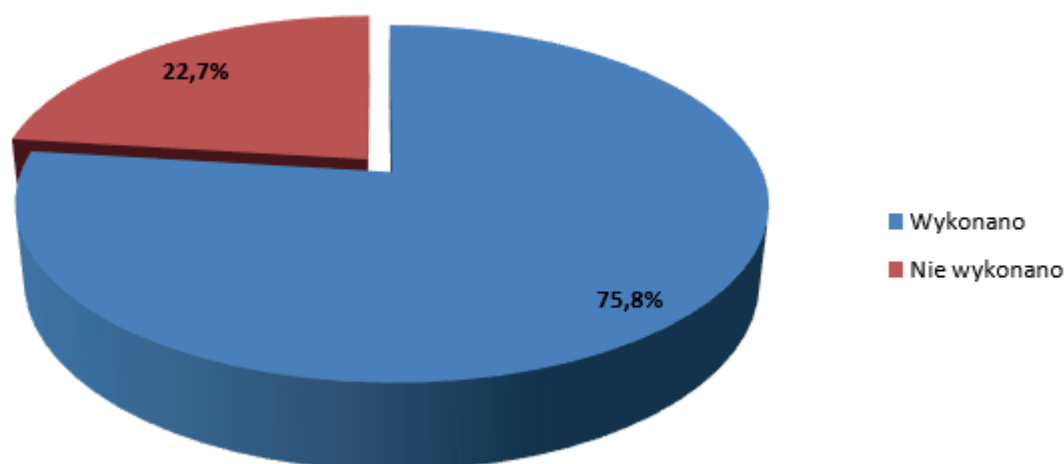
Źródło: opracowanie własne.

W badanych sprawach środki karne orzeczono łącznie 84 razy, tj. w 16,8% spraw.

Dozór prowadzono w sprawach, w których występowało łącznie 268 pokrzywdzonych, tj. 234 osoby fizyczne oraz 34 osoby prawne. Pokrzywdzeni występowali zatem w 53,8% wszystkich poddanych badaniu spraw.

Spośród środków karnych najczęściej orzekano ten określony w art. 39 pkt 2a k.k., tj. zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.

Wykres 44. Środki karne orzeczone w sprawach dozoru z uwzględnieniem ich rodzaju.

Źródło: opracowanie własne.

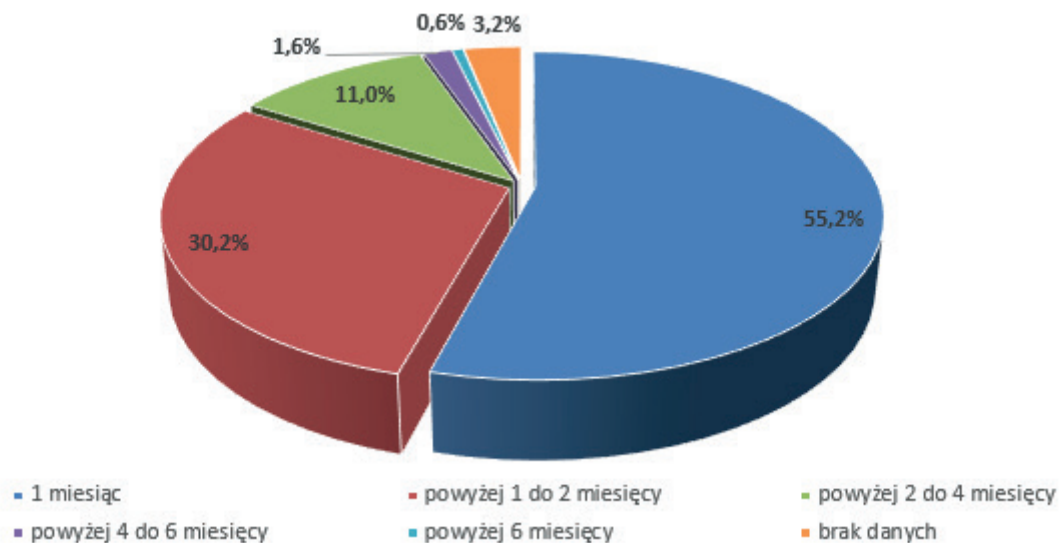
Realizacji środków karnych stała na wyższym poziomie aniżeli obowiązków probacyjnych; wyniosła we wszystkich analizowanych sprawach 75,8%.

4.3. Sprawność postępowania wykonawczego

Zapobieżenie powrotności do przestępstwa jest zależne między innymi od bezzwłocznego i skutecznego podjęcia czynności w dozorcze przez kuratora sądowego. Z danych prezentowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości⁶⁶ wynika, że ok. 53% skazanych, spośród wszystkich dopuszczających się ponownie przestępstwa, zostaje po raz kolejny prawomocnie skazanych w okresie 12 miesięcy od pierwszego prawomocnego skazania. Zatem do czynu przestępczego dochodzi znacznie wcześniej aniżeli wspomniane 12 miesięcy. Bezzwłoczne przekazanie prawomocnego orzeczenia do zespołu umożliwia podjęcie czynności bez zbędnej zwłoki.

⁶⁶ Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>, dostęp dnia 12 grudnia 2018 r.

Wykres 45. Okres od uprawomocnienia wyroku do wpływu do zespołu.

Źródło: opracowanie własne.

Sprawy poddane badaniu pochodziły z lat 2013–2017 co oznacza, że prowadzone były w dwóch reżimach prawnych, tj.:

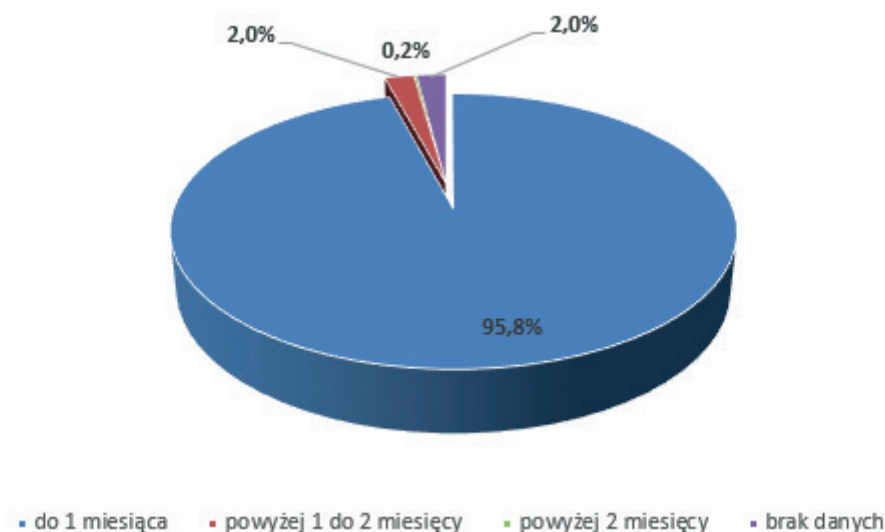
1. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 marca 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych⁶⁷ (dalej rozporządzenie z 2013 r.) oraz
2. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (dalej rozporządzenie z 2016 r.).

Zgodnie z ogólną zasadą zawartą w treści art. 9 § 1 k.k.w. postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne. Rozporządzenie z 2013 r. rozstrzygało tę kwestię (§ 2) poprzez określenie, że zarządzenie o przekazaniu zespołowi kuratorskiej służby sądowej dozoru do wykonania powinno zostać wydane bezzwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 14 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia albo od dnia zwrotu akt sądowi I instancji lub otrzymania orzeczenia do wykonania. W rozporządzeniu z 2016 r. odstąpiono od regulowania tych czynności, albowiem zostały one unormowane w § 369 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 2015 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*, zgodnie z treścią którego każde orzeczenie, które staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia, kieruje się do wykonania bezzwłocznie, nie później niż 14 dni od daty uprawomocnienia lub od daty zwrotu akt sądowi pierwszej instancji.

⁶⁷ Dz.U. z 2013 r. poz. 335 ze zm.

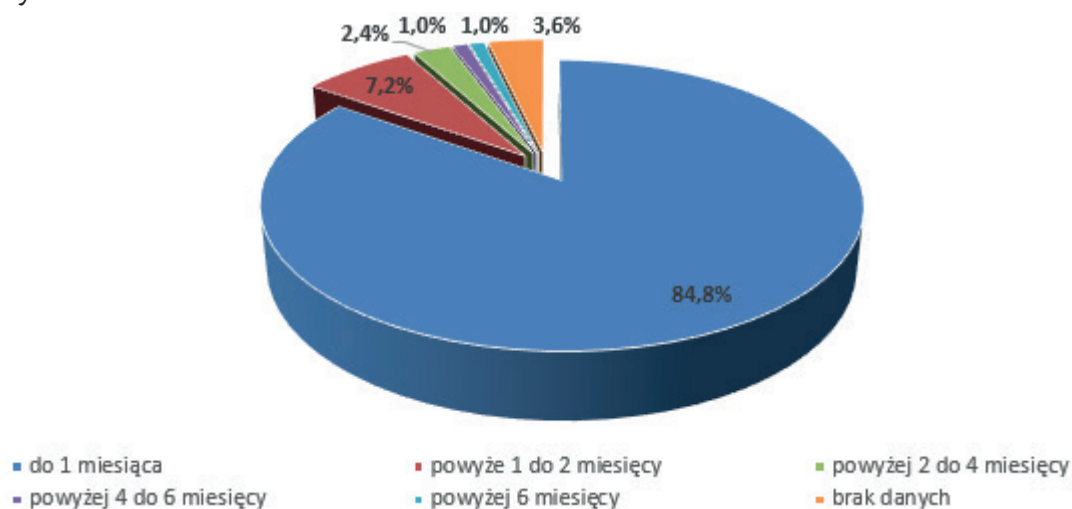
Wykres 46. Okres od wpływu zespołu do powierzenia sprawy kuratorowi.

Źródło: opracowanie własne.

Z dokonanej analizy wynika, że teczki dozoru, wraz ze stosownymi zarządzeniami dotyczącymi sposobu wykonywania orzeczenia przekazywane były do zespołów bez zbędnej zwłoki (95,8%). Jedynie w 2% spraw teczki dozoru trafiły do zespołu w czasie dłuższym niż 1 miesiąc, lecz nie dłuższym niż 2 miesiące.

Wykres 47. Okres od powierzenia dozoru kuratorowi sądowemu do pierwszego kontaktu ze skazanym.

Źródło: opracowanie własne.

Kwestie terminów powierzenia dozoru oraz nawiązania pierwszego kontaktu z dozowanym rozporządzenia z 2013 i 2016 r. regulują w taki sam sposób:

1. powierzenie dozoru kuratorowi zawodowemu przez kierownika zespołu powinno nastąpić nie później niż w ciągu 3 dni od dnia przekazania dozoru zespołowi;

2. kurator zawodowy, w terminie 7 dni od dnia powierzenia mu sprawy, może powierzyć sprawowanie dozoru sądowemu kuratorowi społecznemu;
3. kurator zawodowy po powierzeniu dozoru, w terminie do 7 dni od dnia jego powierzenia, wzywa skazanego do osobistego stawiennictwa w zespole oraz informuje o oddaniu go pod dozór, chyba że powierzył sprawowanie dozoru kuratorowi społecznemu;
4. jeżeli wezwanie skazanego do osobistego stawiennictwa jest oczywiście bezcelowe, kurator zawodowy może odstąpić od wzywania i sporządzić stosowną adnotację;
5. kurator społeczny po powierzeniu dozoru, nie później niż w ciągu 7 dni od dnia jego powierzenia, powinien nawiązać pierwszy kontakt ze skazanym.

Wszystkie wskazane terminy mają charakter terminów instrukcyjnych kierowanych do organów postępowania wykonawczego, zatem ich przekroczenie nie powoduje negatywnych skutków procesowych. Ich podstawowym celem jest realizacja zasady szybkości postępowania.

Także i w tym przypadku znakomita większość czynności związana z powierzeniem dozoru i nawiązaniem kontaktu była dokonana w czasie do jednego miesiąca (84,8%).

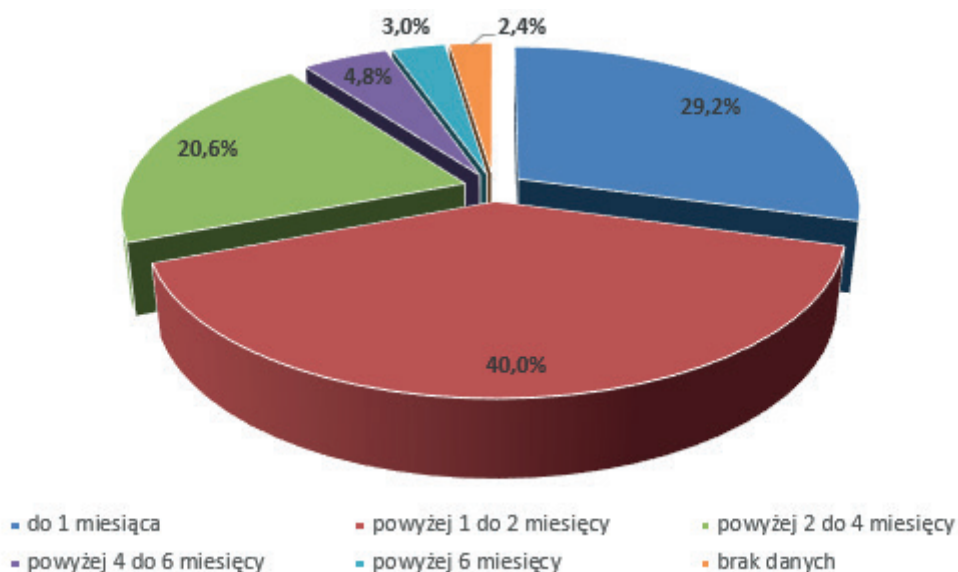
W okresie od 1 do 2 miesięcy podejmowano opisane czynności w 7,2% spraw.

W terminie przekraczającym 2 miesiące do 4 miesięcy podjęto czynności w 2,4% spraw.

Podjęcie wskazanych czynności w terminie przekraczającym 4 miesiące do 6 miesięcy, podobnie jak w terminie powyżej 6 miesięcy, dotyczyło pojedynczych spraw i w obu przypadkach nie przekraczało 1%.

Biorąc pod uwagę wskazane przepisy rozporządzeń, okres od uprawomocnienia wyroku poprzez przekazanie orzeczenia do zespołu (14 dni), powierzenie kuratorowi zawodowemu (3 dni), objęcie do osobistego prowadzenia lub powierzenie dozoru kuratorowi społecznemu (7 dni) do nawiązania kontaktu z dozorowanym (7 dni), nie powinien łącznie znacząco przekraczać 1 miesiąca.

Wykres 48. Okres od uprawomocnienia skazania do pierwszego kontaktu kuratora sądowego ze skazanym.

Źródło: opracowanie własne.

Okres od uprawomocnienia się wyroku do objęcia dozoru (pierwszego kontaktu z dozorowanym) w badanych sprawach wynosił:

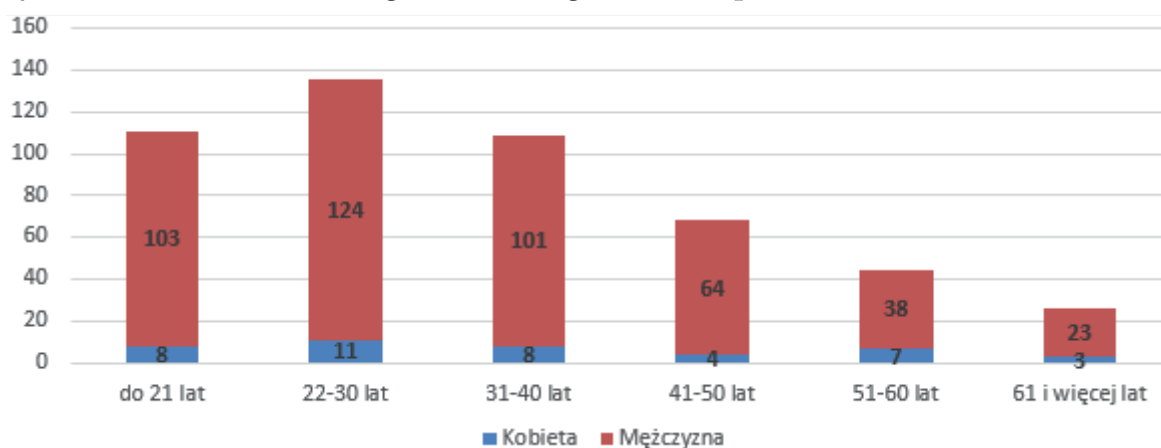
- do 1 miesiąca – 29,2%,
- powyżej 1 do 2 miesięcy – 40%,
- powyżej 2 do 4 miesięcy – 20,6%,
- powyżej 4 do 6 miesięcy – 4,8%,
- powyżej 6 miesięcy – 3%,
- brak danych – 2,4%.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przewlekłość postępowania nie wystąpiła w niemal 70% spraw. Jednak okres upływający od momentu uprawomocnienia się wyroku do nawiązania pierwszego kontaktu ze skazanym znacząco przekraczał terminy wynikające z przepisów prawa w jednej na trzy sprawy. Wśród przyczyn są te leżące po stronie podmiotu postępowania wykonawczego, np. zmiana miejsca zamieszkania, wyjazd za granicę, uchylanie się od dozoru kuratora sądowego, jak i leżące po stronie zespołu lub kuratora zawodowego, np. późne powierzenie dozoru, kilkakrotna zmiana kuratora zawodowego lub społecznego, kilkakrotne bezskuteczne wezwanie skazanego do siedziby zespołu, nie podjęcie terminowo czynności zmierzających do objęcia dozoru.

4.4. Profil dozorowanego

Określenie sylwetki osoby najczęściej oddanej pod dozór ma duże znaczenie zarówno w wymiarze indywidualnym – dla kuratora sądowego, który powinien wiedzieć, z jakimi najczęściej przypadkami będzie współpracować prowadząc dozór, jak i w wymiarze ogólnym – z punktu widzenia opracowania strategii oddziaływań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, profilaktycznym oraz tych polegających na włączeniu skazanego do społeczeństwa. Przygotowanie merytoryczne członków zespołu pod kątem występowania na obszarze działania zespołu konkretnych zjawisk patologicznych umożliwia profesjonalne i programowe im zapobieganie, w przeciwieństwie do działań doraźnych i reaktywnych, które prowadzą do przypadkowości i nie przewidzianych skutków działalności organów postępowania wykonawczego.

Wykres 49. Dozorowani według wieku z uwzględnieniem płci.

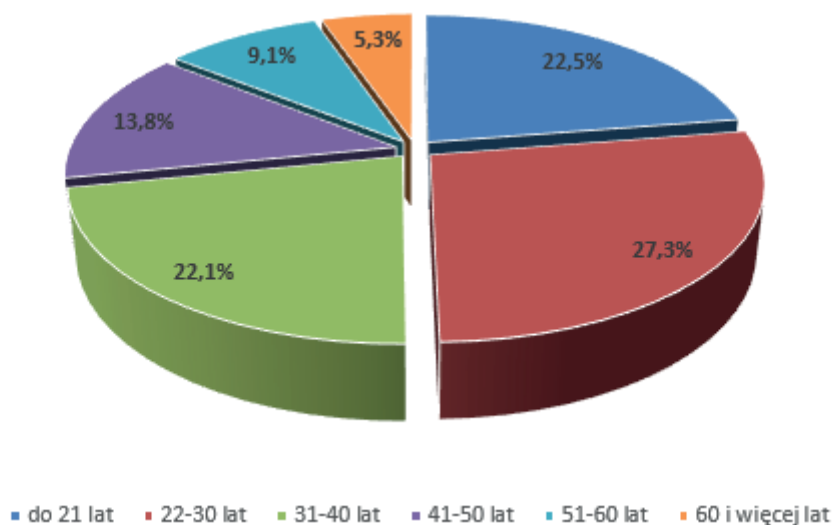

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy aktowej wynika, że wśród osób dozorowanych znaczącą większość stanowili mężczyźni (91,8%). Kobiety pozostawały pod dozorem w 8,2% analizowanych spraw. Wiek dozorowanego (na dzień objęcia dozoru) udało się określić w 494 na 500 przypadków, w tym:

1. do 21 – 103 mężczyzn (20,9%) oraz 8 kobiet (1,6%);
2. od 22 do 30 lat – 124 mężczyzn (25,1%) oraz 11 kobiet (2,2%);
3. od 31 do 40 lat – 101 mężczyzn (20,4%) oraz 8 kobiet (1,6%);
4. od 41 do 50 lat – 64 mężczyzn (13%) oraz 4 kobiety (0,8%);
5. od 51 do 60 lat – 38 mężczyzn (7,7%) oraz 7 kobiet (1,4%);
6. 61 lat i więcej – 23 mężczyzn (4,7%) oraz 3 kobiety (0,6%).

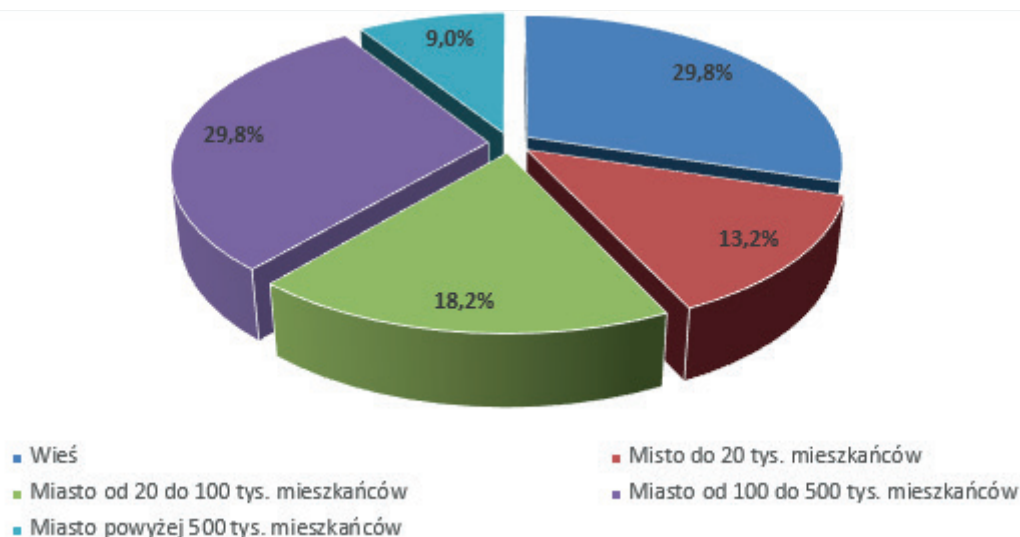
Wykres 50. Osoby oddane pod dozór z uwzględnieniem wieku w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Mamy do czynienia z niemal równym prawdopodobieństwem, że pod dozór zostaną oddane osoby z trzech przedziałów wiekowych: w wieku do 21 lat (22,5%), od 22 do 30 lat (27,3%), albo w wieku od 31 do 40 lat (22,1%). Najmniejszą grupę dozorowanych stanowiły osoby w wieku powyżej 60 lat (5,3%).

Wykres 51. Dozorowani według miejsca zamieszkania.

Źródło: opracowanie własne.

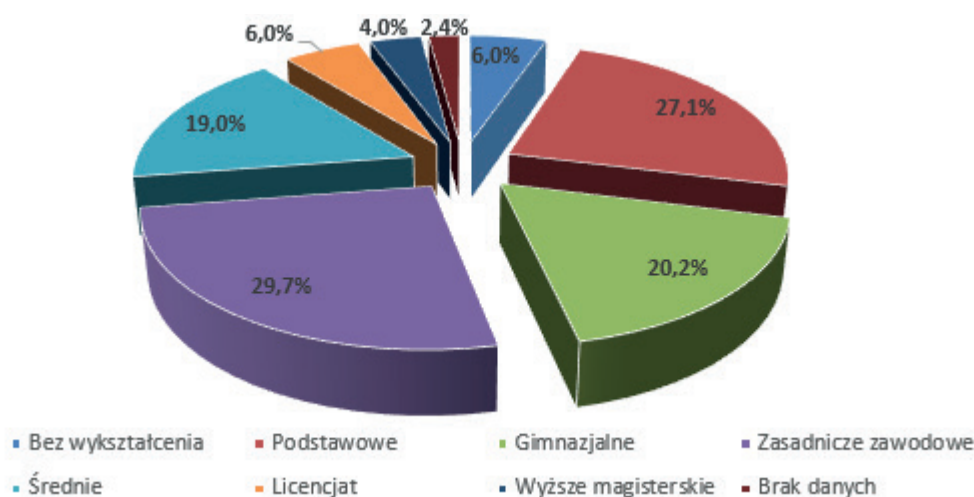
W analizowanych sprawach osoby oddane pod dozór pochodziły z różnych środowisk, biorąc pod uwagę miejsce ich zamieszkania:

1. zamieszkujące na wsi – 29,8%;
2. zamieszkujące w mieście do 20 tys. mieszkańców – 13,2%;
3. zamieszkujące w mieście powyżej 20 do 100 tys. mieszkańców – 18,2%;

4. zamieszkujące w mieście powyżej 100 do 500 tys. mieszkańców – 29,8%;
5. zamieszkujące w mieście powyżej 500 tys. mieszkańców – 9%.

Największą samodzielną grupę dozorowanych stanowiły osoby zamieszkujące na wsi albo w miastach średniej wielkości o liczbie mieszkańców przekraczającej 100 tys. do 500 tys.

Wykres 52. Dozorowani według wykształcenia.

Źródło: opracowanie własne.

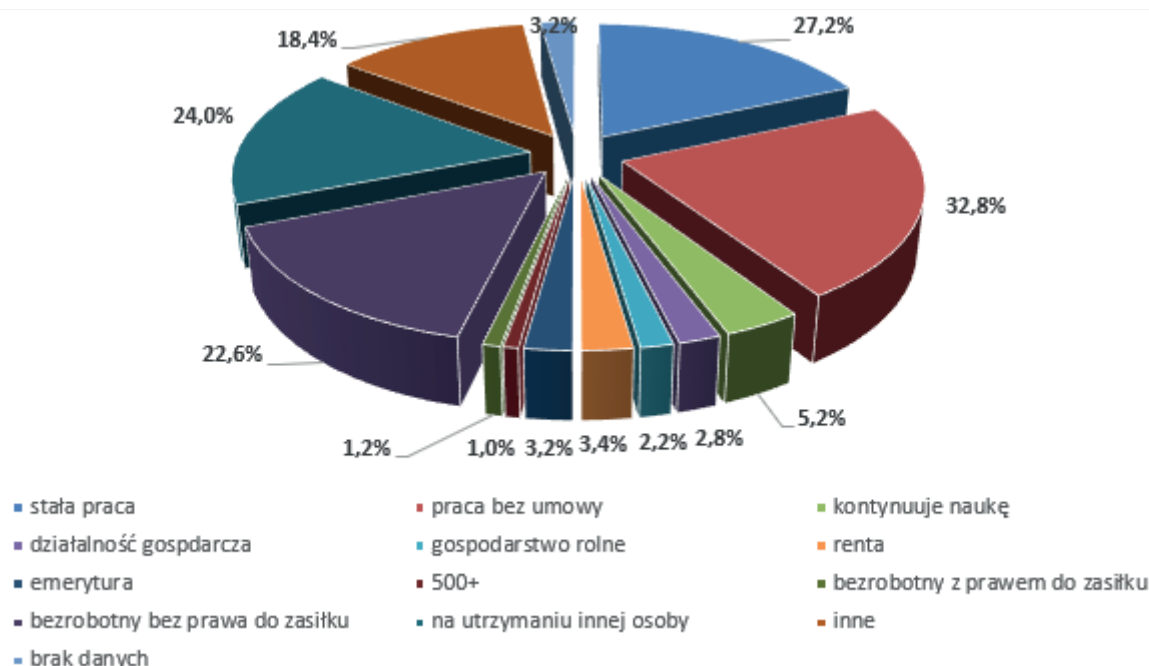
Istotne znaczenie z punktu widzenia sposobu udzielania pomocy w procesie społecznej readaptacji skazanego ma kwestia jego kompetencji, w tym jego wykształcenia oraz diagnozowanie potencjałów. Wykształcenie jest istotnym zasobem każdej osoby, które pozwala albo uniemożliwia, między innymi na podjęcie zatrudnienia, a tym samym samodzielność socjalną oraz osób zależnych od pomocy instytucjonalnej. Dozorowani w analizowanych sprawach mieli następujące wykształcenie:

1. brak wykształcenia – 6%;
2. wykształcenie podstawowe – 27,1%;
3. gimnazjalne – 20,2%;
4. zasadnicze zawodowe – 29,7%;
5. wykształcenie średnie – 19,%;
6. studia pierwszego stopnia – 6%;
7. wyższe magisterskie – 4%;
8. brak danych – 2,4%.

Z analizowanych danych wynika, że większość dozorowanych w poddanych badaniu sprawach posiadała wykształcenie gimnazjalne, podstawowe lub nie ukończyła nawet pierwszego poziomu edukacji, zatem nie posiadała udokumentowanych kwalifikacji zawodowych (53,3%).

Wykres 53. Dozorowani z uwagi na zatrudnienie i źródło dochodu w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Podjęcie pracy jest jednym z przejawów zachowań prospołecznych, w szczególności pozwalającym na zaspokojenie podstawowych potrzeb własnych i rodziny, dającym możliwość rozwoju osobistego, a także umożliwiającym uiszczanie daniny solidarnościowej w postaci podatków i zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego w przypadku utraty możliwości zarobkowania. Pozostawanie w zatrudnieniu powszechnie też traktowane jest za element godności człowieka oraz budulec poczucia własnej wartości, dlatego też uznawane jest za jedno z podstawowych praw ludzkich i obywatelskich, gwarantowanych konstytucyjnie⁶⁸. Z kolei brak stałego zatrudnienia jest powszechnie uznawany za jeden z podstawowych czynników kryminogennych, który może prowadzić do popełnienia przestępstwa.

W sprawach poddanych badaniu, dozorowani wykazywali następującą aktywność zawodową:

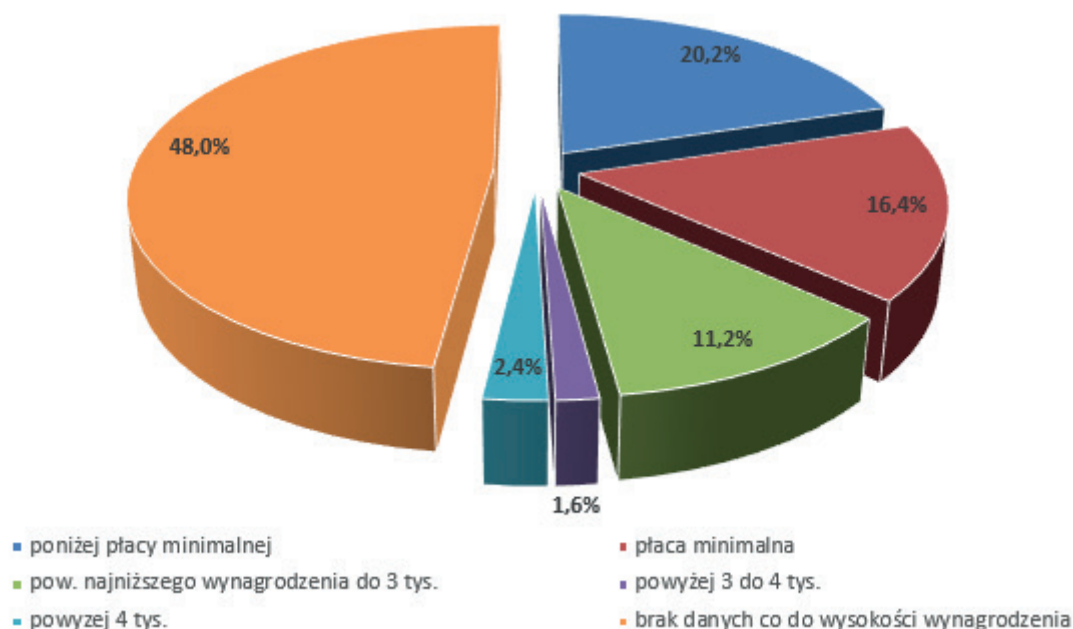
1. stałą pracę miało 27,2% osób,
2. pracę bez umowy (na czarno/dorywczą) miało 32,8% osób,
3. kontynuowało naukę 5,2% osób,
4. prowadziło działalność gospodarczą 2,8% osób,
5. prowadziło gospodarstwo rolne 2,2%,
6. rentę otrzymywało 3,4% osób,
7. emeryturę otrzymywało 3,2%,
8. informację o 500+ zawarto w 1% spraw,

⁶⁸ Zob. art. 65 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.); por. także art. 10 § 1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.).

9. zasiłek dla bezrobotnych otrzymywało 1,2% osób,
10. status bezrobotnego bez prawa do zasiłku miało 22,6% osób,
11. na utrzymaniu innych osób było 22,4% dozorowanych,
12. inne źródło dochodu miało 18,4% osób, w tym w szczególności: alimenty (0,4%), przyuczenie do zawodu/kurs zawodowy (1,4%), praca za granicą (4,2%), zbieractwo, w tym złomu (0,6%), umowy zlecenia, o dzieło (4,4%), handel bez zarejestrowania (0,6%).

Z badania wynika, że ponad 160 dozorowanych podejmowało pracę bez umowy o pracę, którą kuratorzy określali w dokumentacji jako pracę „na czarno” albo jako pracę „dorywczą”. W żadnej z nich sąd nie podjął czynności w związku z możliwym popełnieniem przestępstwa przeciwko prawom osób wykonującym pracę zarobkową (art. 218 i n. k.k.).

Wykres 54. Wysokość dochodu dozorowanych w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Wynagrodzenie dozorowanych w związku z wykonywaną pracą zarobkową (nie zawsze na podstawie umowy o pracę) było zróżnicowane, z reguły nie było wysokie i ulegało w trakcie trwającego dozoru dynamicznym zmianom. Analizie poddano dozory z lat 2013–2017, w tym okresie wysokość płacy minimalnej kształtowała się w następujący sposób:

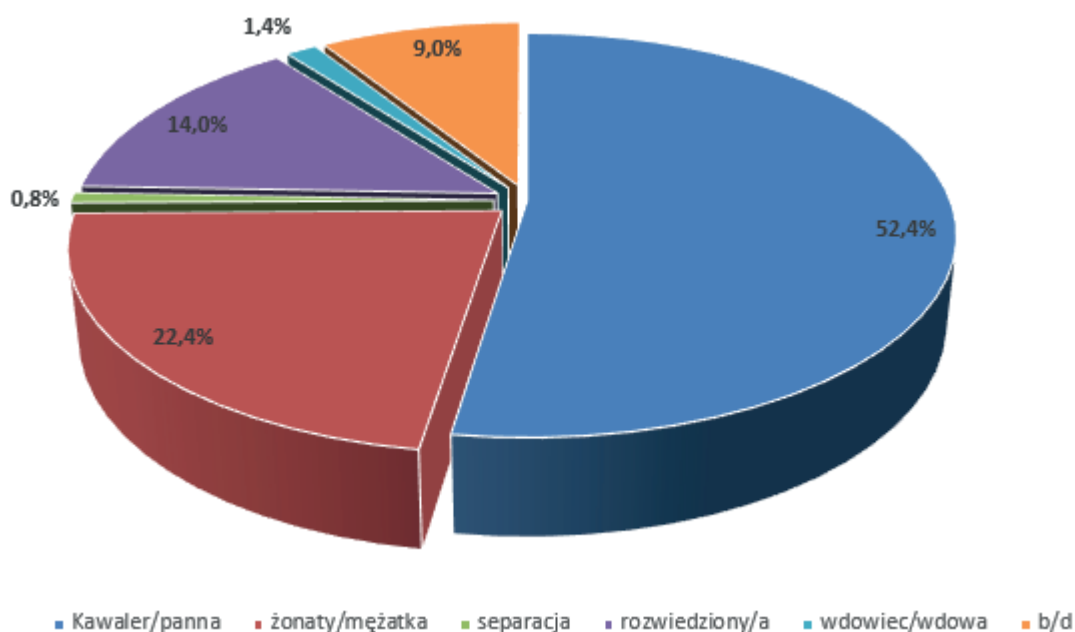
1. w roku 2013 – 1 600,00 zł brutto;
2. w roku 2014 – 1 680,00 zł brutto;
3. w roku 2015 – 1 750,00 zł brutto;
4. w roku 2016 – 1 850,00 zł brutto;
5. w roku 2017 – 2 000,00 zł brutto.

W związku z tym, że znacząca część dozorowanych podejmowała zatrudnienie bez umowy o pracę (dorywczo – 32,8%), była bezrobotna bez prawa do zasiłku dla bezrobotnych,

pozostając na utrzymaniu domowników (24%), była na rencie (3,4%) albo emeryturze (3,2%), ich dochód określono jako niższy od płacy minimalnej (20,2%). Dochód pozostałych, który ujawniali, był następujący:

1. w kwocie płacy minimalnej (16,4%),
2. do wysokości 3 000,00 zł brutto (11,2%),
3. do wysokości 4 000,00 zł brutto (1,6%),
4. powyżej 4 000,00 zł brutto (2,4%),
5. kurator nie określił dochodu podopiecznego (48%).

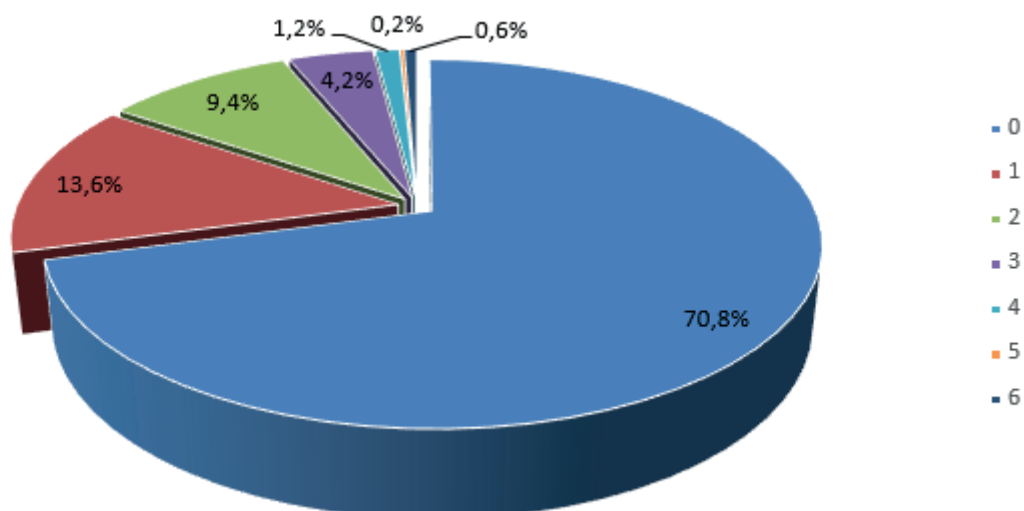
Wykres 55. Dozorowani ze względu na stan cywilny w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Stan cywilny większości osób oddanych pod dozór określono jako: kawaler/panna (52,4%). W stałym związku małżeńskim pozostawało 22,4% osób, w separacji 0,8%, rozwiedzionych było 14%, owdowiałych – 1,4%. W 9% przypadków nie określono stanu cywilnego osoby oddanej pod dozór kuratora sądowego.

Wykres 56. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym osoby dozorowanej.

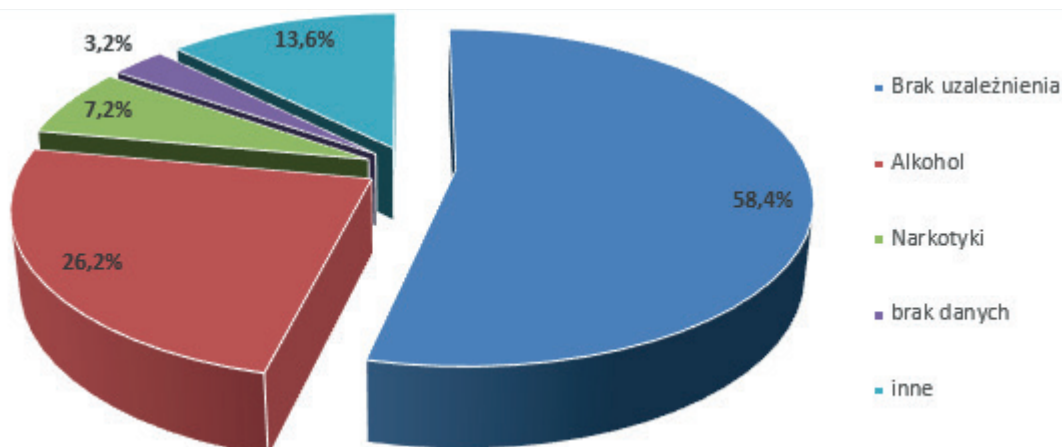

Źródło: opracowanie własne.

W 70,8% przypadków osoby oddane pod dozór nie posiadały dzieci, 13,6% dozorowanych posiadało jedno dziecko, 9,4% posiadało dwoje dzieci, troje dzieci posiadało 4,2% dozorowanych, czworo dzieci posiadało 1,2% dozorowanych, pięcioro dzieci – 0,2% (jeden dozorowany), sześcioro – 0,6% (trzech dozorowanych).

Uzależnienia wymienia się w kryminologii jako jeden z podstawowych czynników kryminogennych, który może prowadzić do zaburzeń zdrowotnych, psychicznych oraz charakterologicznych, a także powodować odrzucenie społeczne, naruszanie norm społecznych, w tym popełnianie przestępstw.

Wykres 57. Dozorowani z uwagi na uzależnienie w ujęciu procentowym.

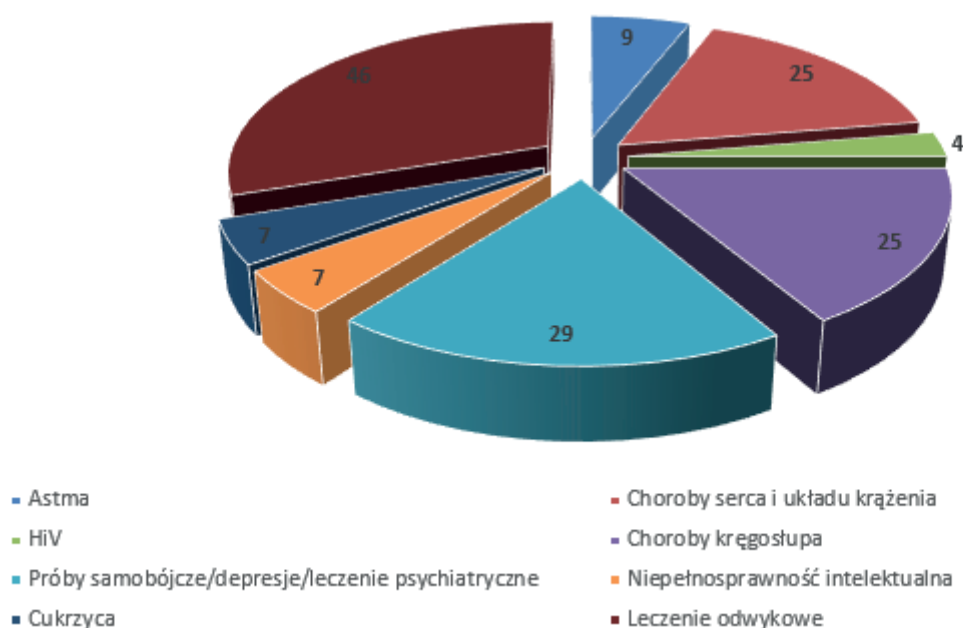
Źródło: opracowanie własne.

Wśród dozorowanych:

1. nie stwierdzono uzależnienia – 58,4%,
2. stwierdzono uzależnienie od alkoholu – 26,2%,
3. stwierdzono uzależnienie od narkotyków – 7,2 %,
4. nie zawarto informacji o uzależnieniach w 3,2% spraw,
5. stwierdzono inne uzależnienia, w tym:
  - od nikotyny (9,2%),
  - od dopalaczy (0,6%),
  - od hazardu (0,8%).

Zwracano uwagę na skłonności do zachowań ryzykownych, w tym w szczególności do eksperymentowania z narkotykami – marihuaną, amfetaminą i dopalaczami, lecz nie podejmowano w tej mierze żadnych działań, w tym kontroli na obecność narkotyków w organizmie.

Wykres 58. Najczęstsze problemy zdrowotne dozorowanych i podejmowane leczenie w liczbach bezwzględnych.

Źródło: opracowanie własne.

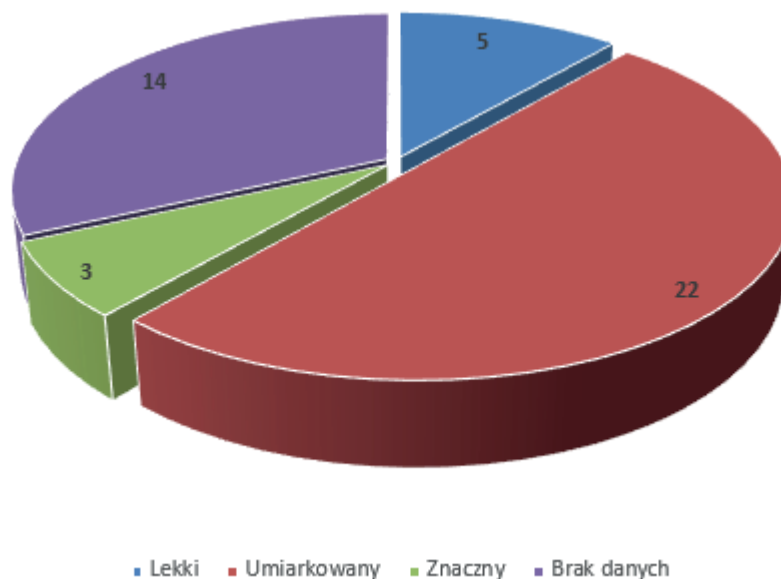
U 152 dozorowanych (30%) stwierdzono na podstawie dokumentacji lub oświadczenia problemy zdrowotne i ustalono podstawy podejmowanego leczenia. Wśród nich wskazywano:

1. astmę – 9 osób,
2. choroby serca i układu krążenia – 25 osób,
3. HIV – 4 osoby,
4. choroby kręgosłupa – 25,
5. depresję, choroby psychiczne, próby samobójcze – 29 osób,
6. niepełnosprawność intelektualną – 7 osób,

7. cukrzycę – 7 osób,
8. leczenie odwykowe – 46 osób.

W grupie badawczej 44 dozorowanych (8,8%) posiadało orzeczenie o niepełnosprawności: pięciu w stopniu lekkim, 22 w stopniu umiarkowanym oraz trzech w stopniu znacznym, w 14 przypadkach nie zawarto informacji o stopniu niepełnosprawności.

Wykres 59. Dozorowani z uwagi na stopień niepełnosprawności.

Źródło: opracowanie własne.

Opinia sądowo-psychiatryczna wydawana jest w ściśle określonych przypadkach, które z reguły nie odgrywają roli w sprawach dozoru, gdyż dotyczyły zaledwie 21 na 500 spraw (4,2%).

Wśród 500 badanych akt nie występowała ani jedna osoba obcego pochodzenia, wszystkie były obywatelami polskimi.

Podsumowując, w badanej próbie osobą oddaną pod dozór najczęściej jest mężczyzna polskiego obywatelstwa, w wieku od 22 do 30 lat, zamieszkujący na wsi lub w mieście średniej wielkości, posiadający wykształcenie podstawowe (gimnazjalne), będący bezdzietnym kawalerem, skazany za przestępstwa przeciwko mieniu, ogólnie zdrowy ze skłonnością do nadużywania alkoholu, nie posiadający stałej pracy zarobkowej i osiągający dochód zbliżony do płacy minimalnej.

4.5. Diagnoza (funkcje, cele, techniki gromadzenia danych)

Pedagogika resocjalizacyjna jako autonomiczne źródło wiedzy o ludzkich zachowaniach i ich naprawie składa się z następujących działów: teleologii, teorii, diagnostyki i metodyki. Teleologia wychowania resocjalizacyjnego ustala nadrzędne etapowe cele oddziaływania resocjalizacyjnego na podstawie przyjętego systemu wartości. Teoria wychowania resocjalizacyjnego zajmuje się podstawami teoretycznymi procesów wychowawczych dotyczących jednostek nieprzystosowanych społecznie. Diagnostyka wychowania resocjalizującego związana jest z rozpoznaniem interesującego diagnostę stanu rzeczy. Metodyka wychowania resocjalizacyjnego natomiast zajmuje się wdrażaniem ustaleń diagnostyki, teleologii i teorii resocjalizacyjnej, formułuje zalecenia natury praktycznej, można stwierdzić, że bardziej „technicznej”⁶⁹. Planowanie i projektowanie postępowania diagnostycznego wymaga opisu i wyjaśnienia aktualnego stanu osobowego, społecznego i kulturowego środowiska, które poddajemy rozpoznaniu. Diagnostyka resocjalizacyjna jest zatem dyscypliną naukową zajmującą się stawianiem trafnych i rzetelnych diagnoz na użytek wychowania resocjalizującego osób wadliwie przystosowanych społecznie⁷⁰. Natomiast kurator sądowy występujący w roli diagnosty może interesować się diagnozą o charakterze jednostkowym lub diagnozą środowisk wychowawczych (np. rodziny, szkoły, zakładu pracy, środowisk przestępczych).

Najbardziej wielostronną i wieloaspektową definicję diagnozy na użytek nauk społecznych skonstruował S. Ziemiński, twierdząc, że jest to rozpoznanie badanego stanu rzeczy przez zaliczenie go do znanego typu albo gatunku, przez przyczynowe i celowościowe wyjaśnienie tego stanu rzeczy, określenie jego fazy obecnej oraz przewidywanego dalszego rozwoju. Diagnoza, w ujęciu A. Podgóreckiego⁷¹, obejmuje nie tylko opis stanu rzeczy, ocenę tych stanów oraz konkluzję oceniającą, ale także zwraca uwagę na aspekt prakseologiczny, gdzie konieczne jest wyjście poza rozpoznanie opisowe i rozumienie diagnozy w jej szerszym ujęciu. Wynika to z faktu traktowania jej jako złożonego procesu, który stanowi pierwsze i podstawowe ogniwo postępowania celowościowego, gdzie kwestią najważniejszą jest problem przekształcania rzeczywistości w kierunku jej optymalizowania. Chodzi przede wszystkim o polepszenie funkcjonowania danych środowisk wychowawczych. Na proces diagnozy składa się w takim ujęciu szereg etapów, co wskazuje na jego procesualność, zaś etapy te następują po sobie

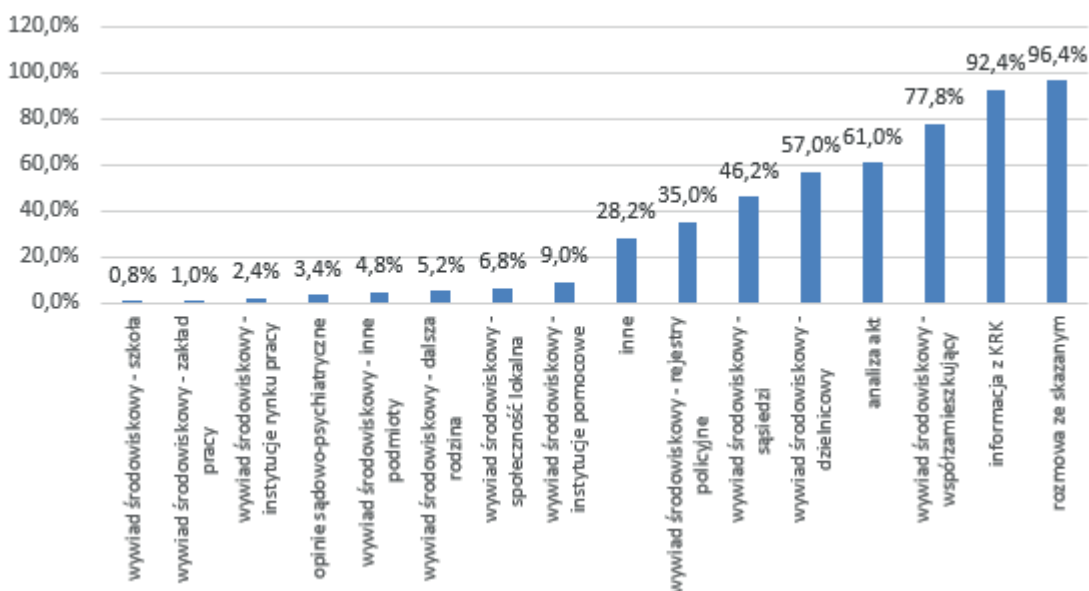
⁶⁹ M. Konopczyński, *Teoretyczne podstawy metodyki kulturotechnicznych oddziaływań resocjalizacyjnych wobec nieletnich: zarys koncepcji twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2006; L. Pytka, *Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym*, Warszawa 1986; E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji: obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008.

⁷⁰ L. Pytka, T. Zacharuk, *Wielowymiarowa geneza zaburzeń przystosowania społecznego*, [w:] *Pedagogika społeczna*, (red.) T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna: wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Warszawa 2005.

⁷¹ S. Ziemiński, *Problemy dobrej diagnozy*, Warszawa 1973.

w logicznej kolejności, co warunkuje uzyskanie prawidłowej konkluzji oceniającej badaną rzeczywistość⁷².

Wykres 60. Techniki gromadzenia danych o diagnozy resocjalizacyjnej.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród technik gromadzenia danych w diagnozie przez kuratorów sądowych dominują:

1. rozmowa ze skazanym, którą kuratorzy przeprowadzili w 96,4% przypadków; sprawy, w których takiej rozmowy nie przeprowadzono, dotyczyły osób, które ukrywały się, wyjechały za granicę lub przebywały w jednostce penitencjarnej; w jednej ze spraw „objęto” dozór w wyniku rozmowy z członkiem rodziny skazanego, sporządzając właściwe sprawozdanie z objęcia dozoru;
2. informacja z Krajowego Rejestru Karnego; zawarta ona była w 92,4% teczek dozoru; obowiązek pozyskiwania jej co 6 miesięcy przez kuratora zawodowego wynikał zarówno z rozporządzenia z 2013 r. (§ 17 ust. 2), jak i z obecnie obowiązującego rozporządzenia z 2016 r. (§ 13 ust. 2);
3. wywiad środowiskowy z osobami współzamieszkującymi ze skazanym; przeprowadzono go w 77,8% spraw; obowiązek wynikał z § 8 ust. 1 pkt 8 rozporządzenia z 2013 r. i wynika z § 7 ust. 1 pkt 8 rozporządzenia z 2016 r.;
4. informacja o dokonaniu analizy akt głównych; była ona zawarta w 61% spraw; obowiązek kuratora sądowego zapoznania z aktami sprawy karnej wynikał z § 8 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia z 2013 r. oraz wynika z § 7 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia z 2016 r.;

⁷²J. Nikitorowicz, K. Sawicki, T. Bajkowski, *Współczesne dylematy diagnostyczne i metodyczne w opiece i wychowaniu*, Olecko 2003; L Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000.

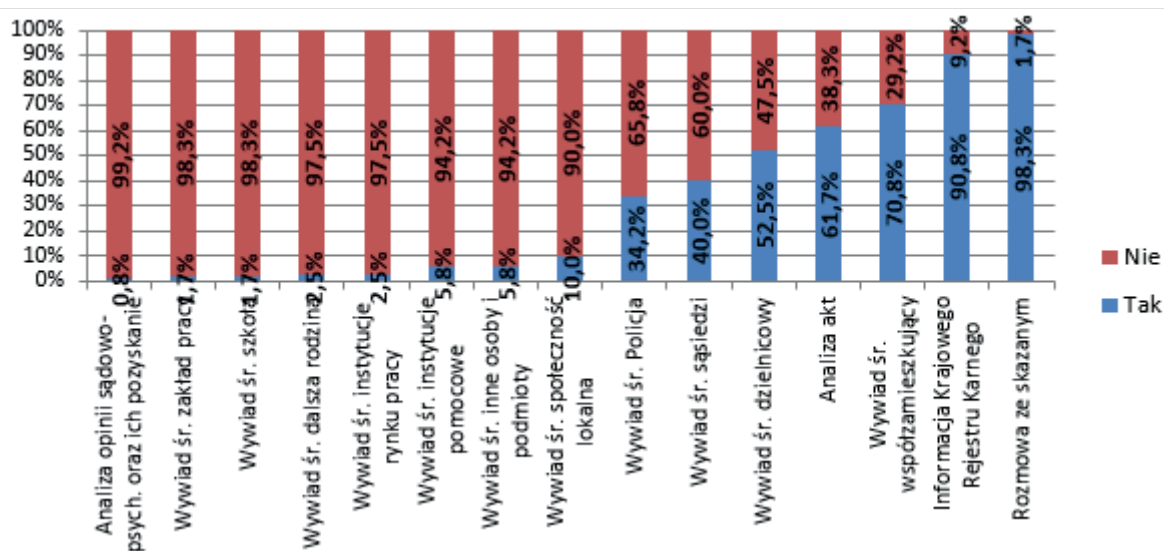
5. wywiad środowiskowy z dzielnicowym; przeprowadzono go w 57% spraw; natomiast informacje z rejestrów policyjnych pozyskano w 35% spraw;
6. wywiad środowiskowy z sąsiadami; przeprowadzono go w 46,2% spraw;
7. inne informacje środowiskowe; pozyskano je w 28,2% spraw.

Pozostałe informacje, niezbędne dla przeprowadzenia diagnozy resocjalizacyjnej pozyskiwano sporadycznie, w tym: w instytucjach pomocowych w 9% spraw; w społeczności lokalnej w 6,8%; u dalszej rodziny w 5,2%; od innych podmiotów i instytucje w 4,8%; z opinii sądowo-psychiatrycznych w 3,4%; w instytucjach rynku pracy w 2,4%; w zakładzie pracy w 1,2%; w placówce szkolnej w 0,8%. Czynności należące do tej grupy są wykonywane przez kuratorów jedynie fakultatywnie, co wynikało z treści § 8 ust. 2 rozporządzenia z 2013 r. oraz wynika z § 7 ust. 2 rozporządzenia z 2016 r.

Techniki gromadzenia danych w diagnozie z uwzględnieniem orzeczenia, przy którym orzeczono dozór

Z punktu widzenia różnych grup sprawców przestępstw oraz rodzaj orzeczenia, przy którym zastosowano dozór kuratora sądowego, istotnym było poddać analizie poziom zróżnicowania technik gromadzenia danych w diagnozie z uwagi na uwarunkowania endogenne i egzogenne, a także różny poziom niedostosowania społecznego, demoralizacji i w końcu rodzaj popełnionego przestępstwa przez podmiot postępowania wykonawczego.

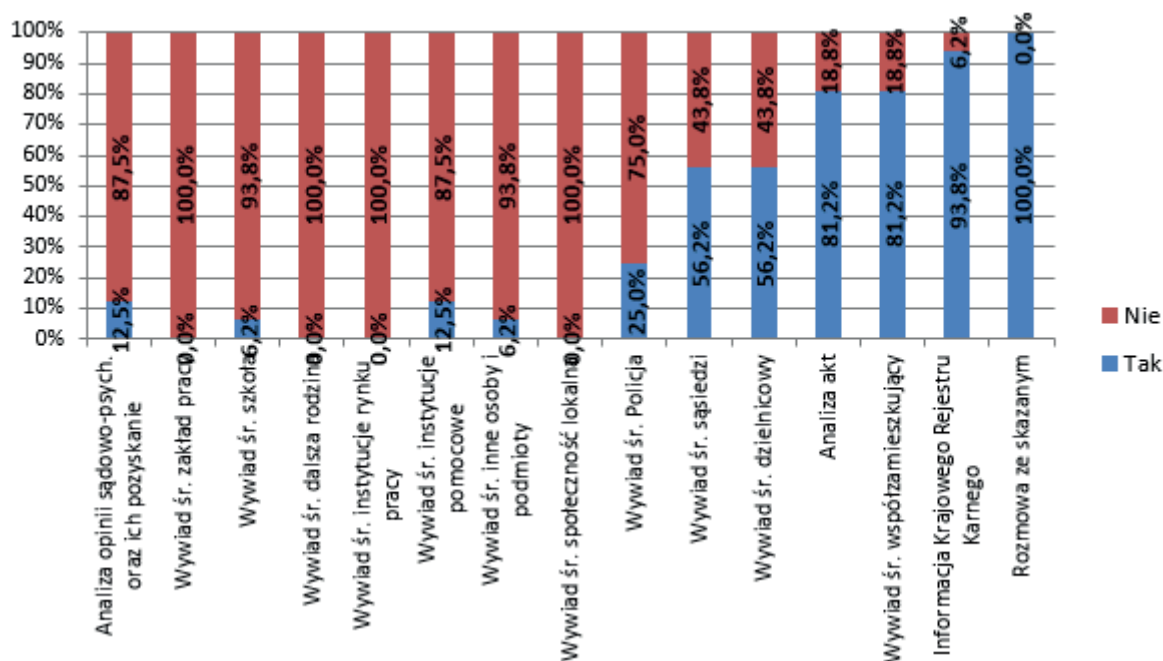
Wykres 61. Techniki gromadzenia danych w diagnozie w sprawach warunkowego zwolnienia.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zwolnienia do podstawowych technik gromadzenia danych należą: rozmowa ze skazanym (98,3%), informacja z Krajowego Rejestru Karnego (90,8%), wywiad środowiskowy ze współzamieszkującymi (70,8%), analiza akt (61,7%), wywiad

z dzielnicowym (52,5%), wywiad z sąsiadami (40%), informacja Policji (34,2%). Pozostałe źródła informacji praktycznie nie odgrywają roli.

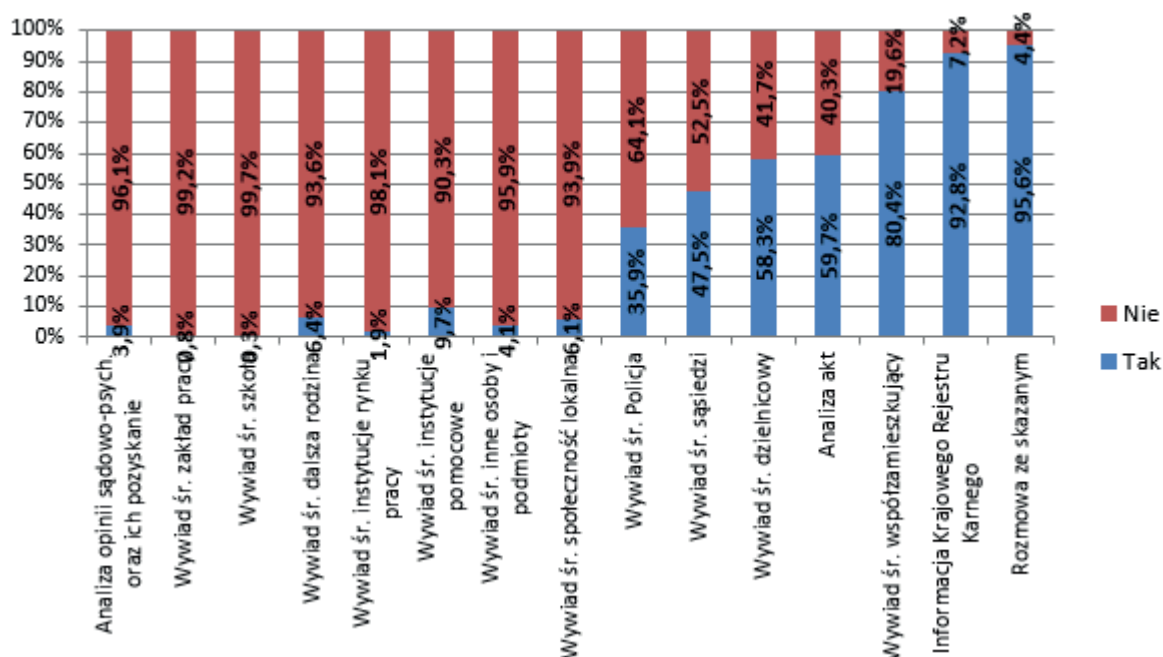

Źródło: opracowanie własne.

Wśród innych technik gromadzenia danych w sprawach warunkowego umorzenia występowały również:

1. kopie lub informacje z dokumentacji prowadzonej przez kuratorów rodzinnych w prowadzonym równolegle nadzorze (6,2%),
2. informacje z grup roboczych zespołów interdyscyplinarnych (6,2%),
3. opinie z zakładu pracy (6,2%),
4. pisma z Urzędu Pracy, postanowienia komornicze, zaświadczenia lekarskie (6,2%),
5. informacje podmiotu leczniczego (6,2%),
6. informacje pracownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej (6,2%).

Wykres 63. Techniki gromadzenia danych w diagnozie w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród innych źródeł danych pozyskiwanych w diagnozie w sprawach dozoru w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, wskazywano również:

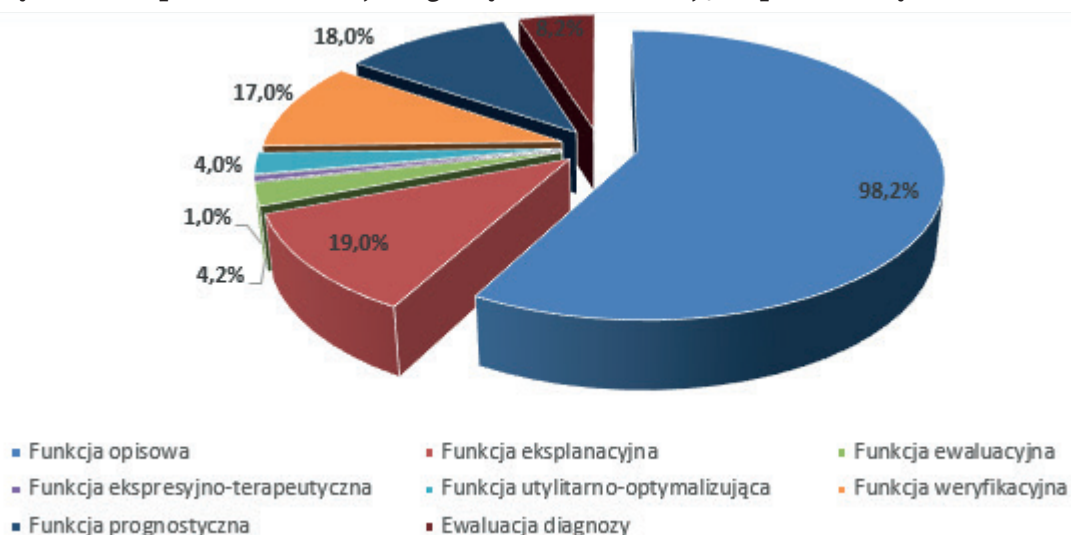
1. gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych,
2. terapeutę prowadzącego grupę AA,
3. kuratora sądowego prowadzącego nadzór nad obowiązkiem podjęcia leczenia odwykowego,
4. podmiot prowadzący terapię uzależnień,
5. podmiot leczniczy,
6. podmiot realizujący program korekcyjno-edukacyjny,
7. Urząd Stanu Cywilnego i Powiatowy Urząd Pracy,
8. pokrzywdzoną zamieszkującą odrębnie,
9. raporty systemu dozoru elektronicznego/Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej RP,
10. zakład karny.

Podsumowując, należy stwierdzić, że techniki gromadzenia danych są do siebie zbliżone, niezależnie od rodzaju postępowania, w którym kuratorzy sądowi prowadzą dozór. Dominuje w każdym z postępowań: rozmowa z dozorowanym, pozyskanie informacji z Krajowego Rejestru Karnego, wywiad środowiskowy ze współzamieszkującymi, analiza akt, wywiad środowiskowy z dzielnicowym oraz sąsiadami i pozyskanie informacji z Policji.

Funkcje diagnozy⁷³

Cel diagnozy jest ograniczony wyłącznie stopniem skomplikowania obrazu człowieka, jako wielowymiarowego i dynamicznego, psychofizycznego i społecznego funkcjonowania, uwikłanego w system społecznych zależności, które zwrotnie na niego oddziałują. Obraz diagnostyczny ma więc charakter systemu, w którym każdy z wielu elementów składowych o różnych cechach ma specyficzne znaczenie w procesie wadliwej adaptacji społecznej, charakter zaś związków, które między tymi elementami zachodzą, także ma specyficzne znaczenie dla funkcjonalności tego układu dla dalszego jego rozwoju. Funkcje jakie pełni diagnoza resocjalizacyjna, są zatem wielorakie i złożone.

Wykres 64. Spełnienie funkcji diagnozy w dozorcze w ujęciu procentowym.

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzanej przez kuratorów sądowych diagnozie resocjalizacyjnej można przypisać spełnienie następujących funkcji:

1. funkcji opisowej – 98,2%,

W klasycznym ujęciu powinna prowadzić do poznania stopnia odchylenia od normy w zakresie przedmiotowych cech i właściwości jednostki (konstatacji faktów) i ich opisania. Proces poznania sprowadza się do diagnozy identyfikacyjnej (klasyfikacyjno-typologicznej) diagnozy nozologicznej (odniesienie obrazu diagnostycznego do przyjętych kryteriów diagnostycznych). W kontekście modyfikacji zachowań jednostki niedostosowanej społecznie można tu projektować jedynie oddziaływania o charakterze objawowym (terapia behawioralna). W przypadku diagnozy obecnie dokonywanej na potrzeby probacji ten etap ma charakter

⁷³ E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji...*, s. 60 i nast.

raczej symplicystyczny, sprowadzając się do przeprowadzenia diagnozy osobopoznawczej i odpowiedzi na pytanie jak jest. Zgodnie z formularzem sprawozdania z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru (załącznik nr 2 do rozporządzenia z 2016 r.) sprowadza się zatem do odpowiedzi na pytania o: zatrudnienie, wykształcenie, stan majątkowy, warunki mieszkaniowe, stosunki i środowisko rodzinne, tryb i styl życia, inteligencję, osobowość, postawę i sposób myślenia, stosunek do czynu i orzeczenia sądu, stan zdrowia, uzależnienia. Taki sposób formalnego określenia czynności w diagnozie wymaga od kuratora sądowego umiejętnego i kreatywnego wykorzystania formularza na potrzeby diagnozy resocjalizacyjnej zarówno na tym, jak i na kolejnych etapach jej przeprowadzenia.

2. funkcji eksplanacyjnej – 19%,

Spełnienie funkcji wyjaśniającej powinno zawierać się w odpowiedzi na pytanie, dlaczego identyfikowany stan się pojawił i jakie mechanizmy regulacyjne są za to odpowiedzialne. Polega na uzasadnieniu występowania zjawiska niedostosowania społecznego (procesu, stanu, struktury, funkcji, genezy), dokonywanym na podstawie przyjętych założeń teoretycznych.

3. funkcji ewaluacyjnej – 4,2%,

Sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy i na ile identyfikowany stan odbiega od powszechnie przyjętych standardów. Polega na dokonywaniu zestawień danych opisowych dotyczących niedostosowania społecznego z odpowiednimi normami psychometrycznymi, zdrowotnymi, formalno-prawnymi, moralnymi, obyczajowymi i społecznymi (wzory ról i sposobów zachowania się) bądź aksjologicznymi (ideały, wartości, modele zachowania, modele dojrzałej osobowości) określającymi prawidłową adaptację społeczną jednostki.

4. funkcji ekspresyjno-terapeutycznej – 1%,

Polega na tym, że samo ujawnienie i możliwość ekspresji problemów i lęków jednostki stanowi czynnik terapeutyczny, wentylujący i aktywizujący badanie diagnostyczne, jednak w specyficznej sytuacji diagnozy resocjalizacyjnej proces ujawniania może mieć znaczenie „represyjno-traumatyzujące” (zasady etyczne).

5. funkcji utylitarno-ptymalizującej – 4%,

Polega na odpowiedzi na pytanie – na ile stan istniejący odbiega od stanu optymalnego i jak doprowadzić do stanu optymalnego. Jest związana z projektowaniem pedagogicznym, dokonywanym na podstawie uzyskanych danych – obserwacyjnych, teoretycznych i aksjologicznych, które pozwalają dobrać odpowiednie metody i techniki oddziaływań modyfikujących zaburzenia funkcjonowania jednostki i jej otoczenia.

6. funkcji weryfikacyjnej – 17%,

Pozwala na odpowiedź na pytanie – czy zidentyfikowany stan i jego wyjaśnienie jest trafne, a podjęte działania właściwe i skuteczne. Jest dokonywana w bezpośredniej praktyce, a związana z doskonaleniem poznania i działania modyfikacyjnego w toku oddziaływań wychowawczych, co wskazuje, że samo działanie stanowi źródło informacji o wychowanku i jego sposobach reagowania na projektowane bodźce i sytuacje wychowawcze, stanowiąc zarazem podstawę doskonalenia metod pracy z osobą nieprzystosowaną społecznie.

7. funkcji prognostycznej – 18%,

Umożliwia odpowiedź na pytanie – jak będzie się dany stan rozwijał. Polega na przewidywaniu kierunku i przebiegu (ewolucji) zjawisk i procesów związanych z niedostosowaniem społecznym w sytuacji braku interwencji resocjalizacyjnej lub sytuacji, kiedy interwencja o charakterze socjotechnicznym, wychowawczym czy terapeutycznym zostanie podjęta.

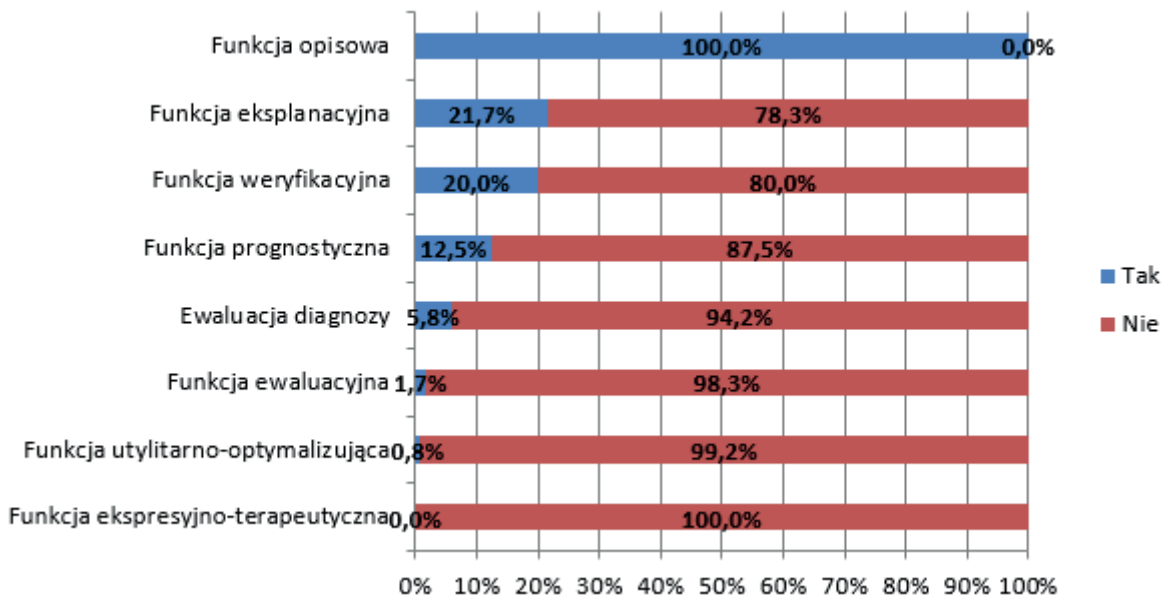
8. ewaluacja diagnozy – 8,2%.

Oznacza ocenę i wartościowanie zidentyfikowanych stanów, według przyjętych standardów społecznych i aksjologicznych.

Podsumowując, kuratorzy sądowi w znakomitej większości spełniają uproszczoną funkcję opisową diagnozy, sprowadzonej do diagnozy osobopoznawczej. Pozyskiwane informacje służą wypełnieniu formularza sprawozdanie z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru. Zaś w znikomym stopniu służą wypełnieniu funkcji diagnozy resocjalizacyjnej, co znajduje odzwierciedlenie w programie readaptacyjnym, który w niewielkim stopniu odnosi się do programowania oddziaływań w zakresie procesu wychowania, resocjalizacji oraz profilaktyki.

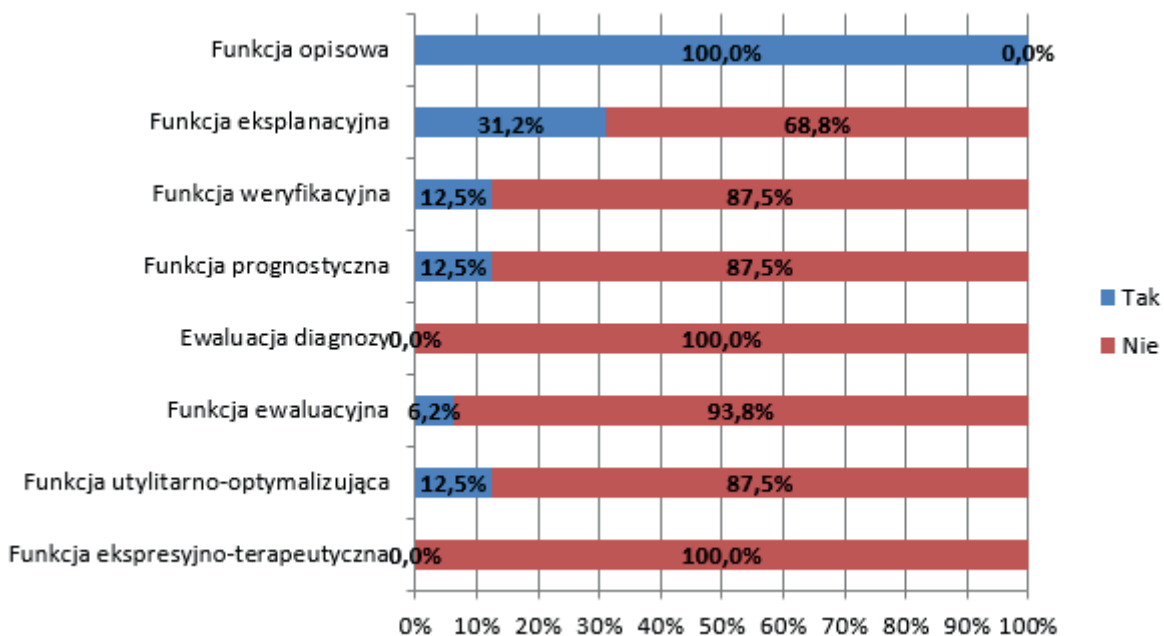
Spełnienie funkcji diagnozy z uwzględnieniem orzeczenia, przy którym orzeczono dozór

Wykres 65. Spełnienie funkcji diagnozy resocjalizacyjnej w sprawach warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności zwolnienia.

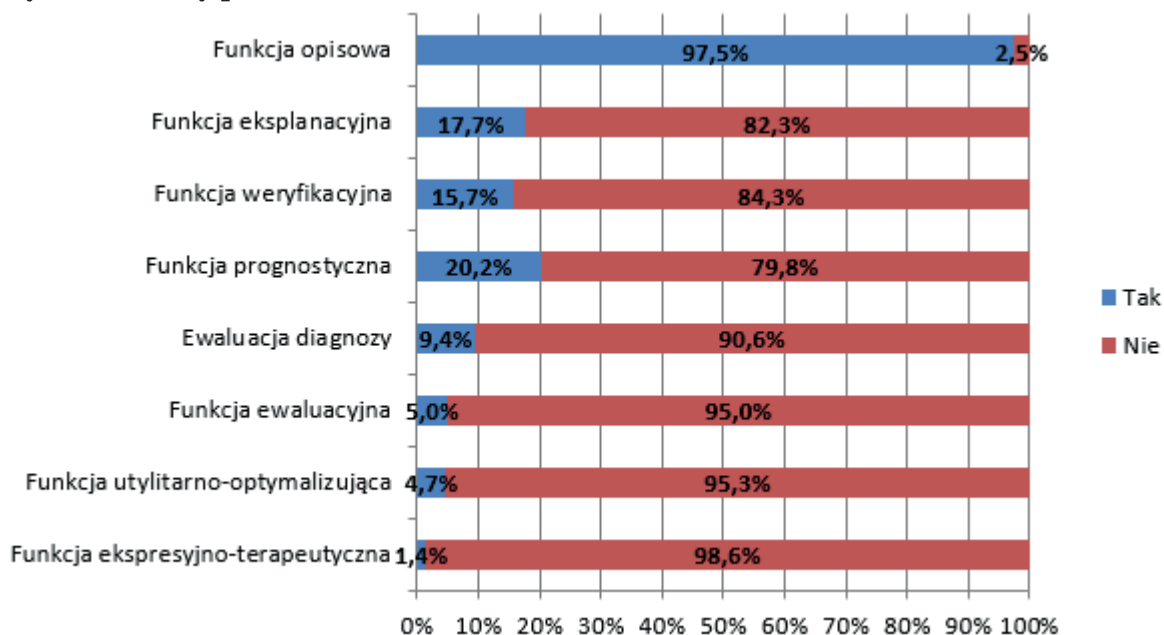
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 66. Spełnienie funkcji diagnozy resocjalizacyjnej w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 67. Spełnienie funkcji diagnozy resocjalizacyjnej w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

Niezależnie od rodzaju dozoru, grupy ryzyka i innych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych sprawcy przestępstwa, w przeprowadzanej diagnozie dominuje funkcja opisowa. Spełnienie pozostałych funkcji diagnozy jest bardzo zbliżona dla każdego z rodzajów dozoru. Realizowane są częściowo funkcje eksplanacyjna, weryfikacyjna oraz prognostyczna. Pozostałe funkcje diagnozy realizowane są sporadycznie.

Czy określono metodę pracy resocjalizacyjnej:

1. 82,9 % – tak,
2. 17,1% – nie,
3. brak danych 3%.

Dla zapewnienia prawidłowego i celowego procesu readaptacji społecznej skazanego, a w jego ramach koherentnych i komplementarnych procesów: resocjalizacyjnego, wychowania oraz profilaktycznego, niezbędne jest wskazanie metod oddziaływania, które zapewni ich skuteczność. Zgodnie z treścią § 7 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia z 2016 r. (wcześniej § 8 ust. 1 pkt 8 rozporządzenia z 2013 r.) do obowiązków kuratora sądowego należy rozpoznanie optymalnych metod kontroli skazanego, ale przede wszystkim metod oddziaływania na skazanego i dokonanie ich wyboru. Nie ulega wątpliwości, że o ile decyzja o doborze rodzaju metody oddziaływania należy do kuratora sądowego, który powinien działać w oparciu o rzetelną wiedzę, o tyle dokonanie takiego wyboru ma charakter obligatoryjny. Zatem kurator powinien określić przynajmniej wiodącą metodę oddziaływania, na której oprze opisane procesy oddziaływania na sprawcę przestępstwa. Jest ona jednak określana w sposób

zupełnie dowolny, wskazując często na sposób, tryb i charakter czynności, nie stanowiący w swej istocie metody oddziaływania.

Czy wskazano metodę indywidualnych przypadków casework

Powszechnie przyjmuje się, że *casework* (z ang. *case – work: indywidualny przypadek*) zwany metodą indywidualnych przypadków lub społecznej pracy nad przypadkiem, jest optymalną metodą pracy ze skazanym, która umożliwia zbudowanie więzi pomiędzy kuratorem a probantem. *Casework* w swojej podstawowej formie był praktykowany na wzór działań św. Wincentego à Paulo i Octawii Hill; jego bardziej nowoczesnym źródłem było Charity Organisation Society wraz z kursami ćwiczeniowymi w London of Economics, na przełomie XIX i XX w. Za jego rzeczywisty początek uważany jest rok 1917, w którym opublikowano książkę Mary Richmond pt. *Social Diagnosis*. Realizowana jest między innymi poprzez akceptację i szacunek dla osoby objętej dozorem kuratora sądowego, uznania jej prawa do samostanowienia o sobie oraz uświadomienia niezbędności czynnego i kompletnego współuczestnictwa w rozwiązywaniu trudności skazanego. Ma szczególną wartość tam, gdzie istnieją problemy osobiste związane z samooceną i poczuciem winy podopiecznego⁷⁴.

Częstotliwość oznaczenia tej metody w teczkach dozoru była następująca.

1. 28,2% – tak,
2. 69,4% – nie,
3. brak danych – 2,4%.

Z dokonanej analizy wynika, że w większości postępowań kuratorzy nie oznaczyli tej metody jako wykorzystywanej w prowadzonym postępowaniu (69,4%).

Metody oddziaływań wychowawczo-resocjalizacyjnych

Podejmując decyzję dotyczącą konstrukcji projektu działania mającego na celu kształtowanie tożsamości podopiecznego lub zmianę funkcjonowania systemu społecznego, należy dobrać odpowiednie metody pracy resocjalizacyjnej. Pożądane jest przyjęcie takiej metody w dozorze, która charakteryzowałaby się indywidualnym podejściem do osób i ich problemów. Takim sposobem jest wspomniany już *casework* czyli metoda pracy z indywidualnym przypadkiem. W ujęciu klasycznym wyróżniamy procedury antropotechniczne (psychotechniczne, socjotechniczne) i kulturotechniczne⁷⁵.

W psychotechnice kurator sądowy stara się oddziaływać na podopiecznego poprzez doradzanie – alternatywnie odradzanie, przekonywanie, tłumaczenie, rozmowę i dialog/perswazję. Jest to metoda oparta na bezpośrednim kontakcie i tak zwanej, technice wpływu osobistego. Polega ona na oddziaływaniu za pomocą przykładu własnej postawy (zachowania) w stosunku do kogoś lub czegoś. W socjotechnice wychowawczej narzędziem pracy wychowawczej

⁷⁴ A. Bałandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011, s. 366 i nast.

⁷⁵ Cz. Czapów, *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978.

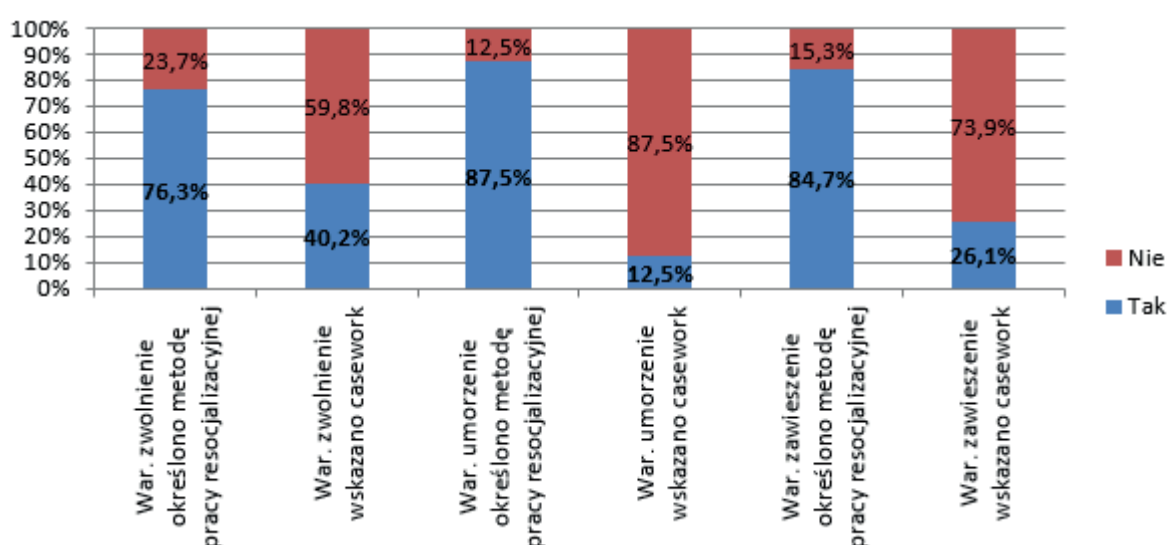
jest grupa, wykorzystywana przez kuratora sądowego w celu osiągnięcia przyjętych celów. W praktyce, w przypadku pracy z dozorowanym dorosłym trudna do zastosowania z uwagi na brak społecznych mechanizmów oddziaływania. Jak dotąd nie wypracowano programów oddziaływania grupowego dedykowanych kurateli dla dorosłych.

Do oddziaływań socjotechnicznych można zaliczyć różnego rodzaju treningi grupowe (trening intra- i interpersonalny, psychoterapia grupowa, terapia rodzinna) oraz metody oparte na społeczeństwie i na społeczeństwo ukierunkowane (praca na rzecz niepełnosprawnych, praca na cele społeczne, społeczność terapeutyczna)⁷⁶.

Metody oparte na kulturotechnice posługują się elementami kultury traktowanymi jako narzędzie realizacji celów wychowawczych. To sposób postępowania wykorzystujący jako narzędzie oddziaływania jakiś element kultury. To także różnego rodzaju działania obejmujące swym zakresem religię, sport, plastykę, muzykę, teatr, sztukę, architekturę, turystykę, aktywizację zawodową⁷⁷. W praktyce zastosowania elementów tej metody wymaga ścisłych relacji ze środowiskami, które mogą być wykorzystane w zakresie oddziaływania na sprawcę przestępstwa. Oddziaływania poprzez środowisko lub jego aksjologiczne wartości powinny w tym przypadku prowadzić do zastąpienia zachowań niepożądanych zachowaniami społecznie akceptowalnymi. Dotyczy to zarówno podmiotu postępowania wykonawczego, jak i jego najbliższego środowiska. Wykorzystanie tych elementów jest ściśle związane z budowaniem właściwego poczucia własnej wartości w podopiecznym i jego obrazie na tle społeczeństwa.

Określenie metody pracy resocjalizacyjnej z uwzględnieniem rodzaju orzeczenia, przy którym orzeczono dozór

Wykres 68. Określenie metod pracy resocjalizacyjnej ogółem.

Źródło: opracowanie własne.

⁷⁶ Cz. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971.

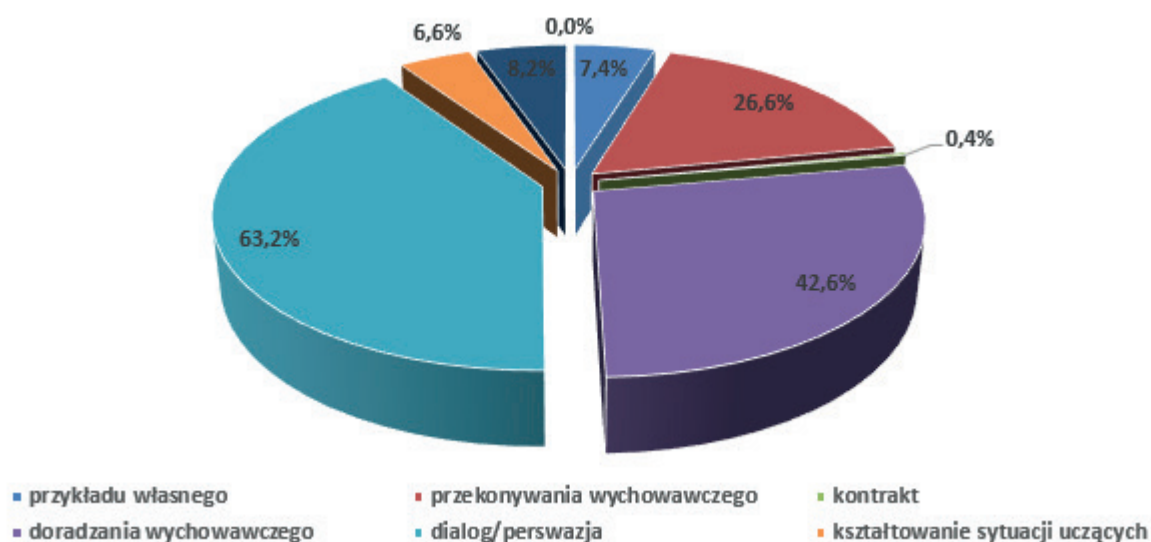
⁷⁷ *Ibidem*.

Najczęściej konkretne metody prowadzenia oddziaływań wskazywano w sprawach warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. W 40,2% spośród nich jako podstawową metodę pracy z dozorowanym wskazano *casework*.

Psychotechniki w oddziaływaniach kuratora sądowego

Wykres 69. Metody psychotechnik bezpośrednich i pośrednich stosowanych w dozorze.

Źródło: opracowanie własne.

Psychotechniki należą do najczęściej stosowanych przez kuratorów sądowych metod oddziaływania. Wprowadzić nie w każdym przypadku metoda pracy, np. przekonywania wychowawczego (26,6%) lub doradzania wychowawczego (42,6%) jest prawidłowo oznaczona, ale trudno odmówić ich realizowania, np. poprzez dialog/perswazję (63,2%), w sytuacji prowadzenia czynności w miejscu zamieszkania lub siedzibie zespołu. Niekiedy jednak informacje zawarte w dokumentacji potwierdzają wyłącznie gromadzenie informacji i dyscyplinowanie podmiotu postępowania wykonawczego.

Wśród socjotechnik możemy wyróżnić:

1. Kształtowanie celów, norm, zasad grupowych (0,8%),
2. Kształtowanie struktury grupy (0%),
3. Oddziaływanie poprzez rodzinę jako grupę (9%).

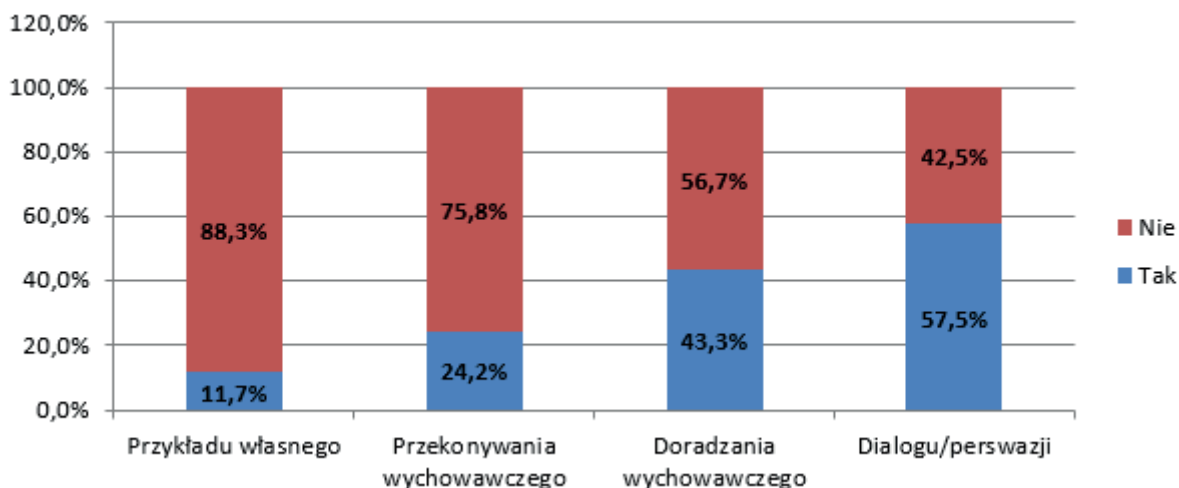
W zakresie kulturotechnik prowadzono działania w obszarze:

1. Środowiska szkolnego – 2,6%,
2. Środowiska pracowniczego – 10,6%,
3. Aktywności rekreacyjnej – 0,8%.
4. Innych – 3%, w tym w szczególności metody:
  - stymulowania pracy nad sobą,
  - analizy odczuć i motywacji,

- wpływu sytuacyjnego,
- samowychowywania,
- nabywania odporności na negatywny wpływ otoczenia.

Metody oddziaływania kuratora sądowego z uwzględnieniem orzeczenia, przy którym orzeczono dozór

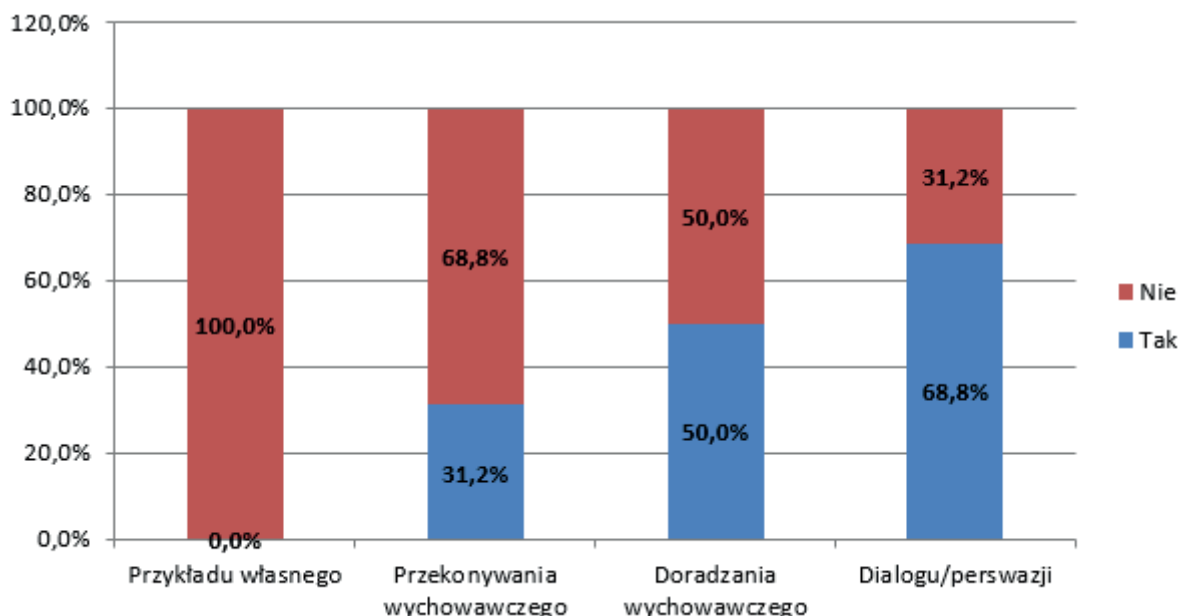
Wykres 70. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorze nad warunkowo zwolnionym – wybrane psychotechniki bezpośrednie.

Źródło: opracowanie własne.

Spośród psychotechnik bezpośrednich najczęściej stosowana jest w sprawach warunkowego zwolnienia metoda dialogu/perswazji (57,5%) oraz doradzania wychowawczego (43,3%), w mniejszym stopniu kuratorzy korzystali z metod przekonywania wychowawczego oraz najbardziej wymagającej spośród wymienionych – przykładu własnego, która wymaga między innymi znacznego zaangażowania czasowego, tymczasem jak zaprezentowano w dalszej części badań, kuratorzy z rzadka odbywają kontakty z dozorowanymi częściej niż raz na miesiąc.

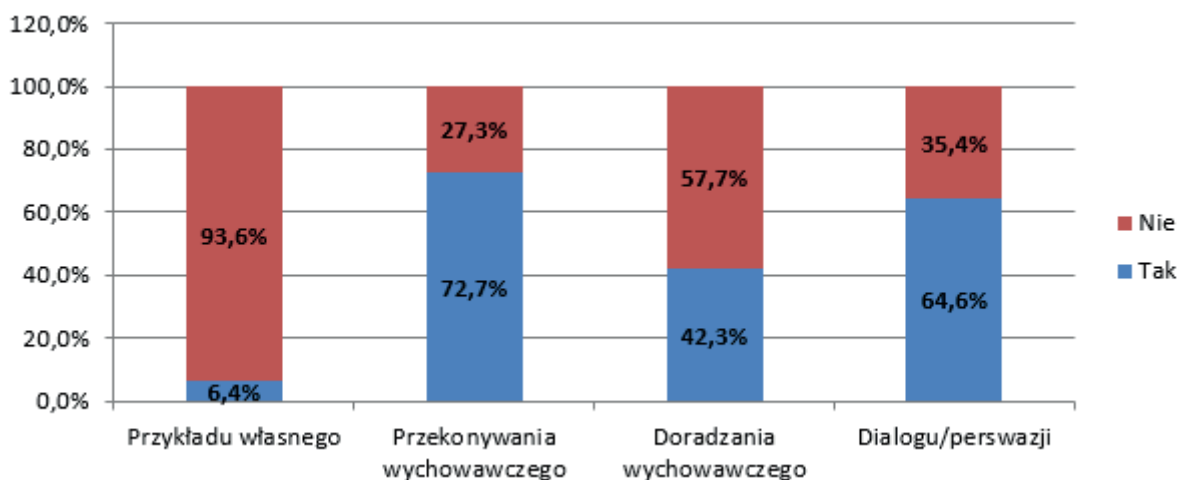
Wykres 71. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorcze w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego – wybrane psychotechniki bezpośrednie.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego odnotowano wyższą częstość oznaczenia metod oddziaływania. Także w tej kategorii spraw kuratorzy najczęściej oznaczali metodę działania, którą można było zakwalifikować do metod dialogu i perswazji (68,8%). Najczęściej kuratorzy oznaczają ją jako „rozmowę”, niekiedy z dodatkowym określeniem jej kierunku – ten najczęściej określany był jako dyscyplinowanie, pouczenie, ostrzeżenie, uświadamianie itp. Nieco rzadziej doradzali (50%) oraz przekonywali (31,2%), nie stosowali zaś metody przykładu własnego.

Wykres 72. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorcze w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – wybrane psychotechniki bezpośrednie.

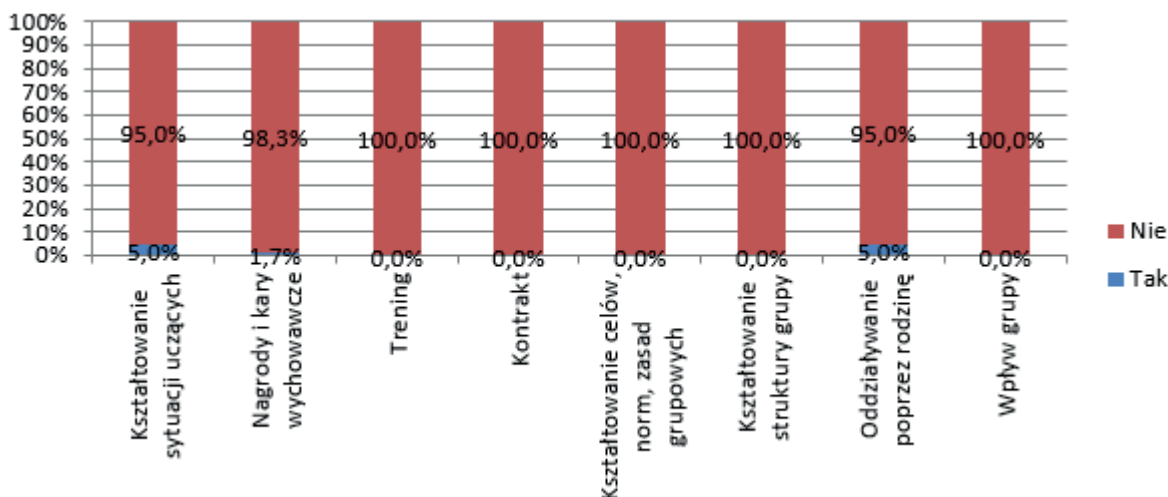

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności obserwujemy zmianę w wyborze psychotechniki bezpośredniej. W tej kategorii spraw dominuje metoda przekonywania wychowawczego (72,7%), niemal na tym samym poziomie korzysta się z metody dialogu i perswazji (64,2%), zaś w nieco mniejszym – z doradzania wychowawczego (42,3%). Kuratorzy zdecydowali się także na określenie metody przykładu własnego (6,4%).

Obok psychotechnik bezpośrednich występują również metody psychotechnik pośrednich.

Wykres 73. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorcze nad warunkowo zwolnionym – wybrane psychotechniki pośrednie.

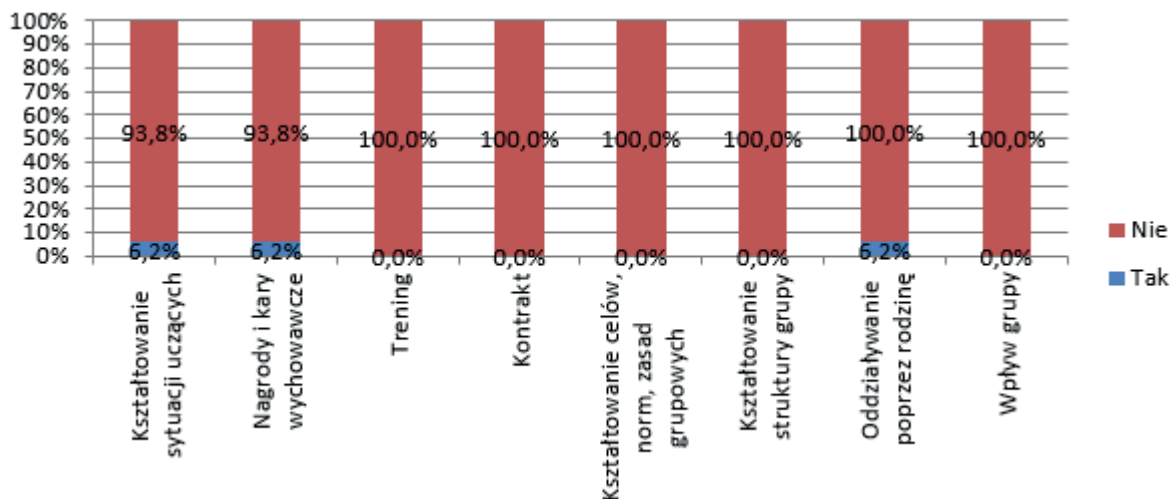

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zwolnienia można odnotować dwa rodzaje metod – szczerzej stosowanych wobec podopiecznych, tj. oddziaływanie poprzez rodzinę – w 5% przypadków oraz kształtowanie sytuacji uczących – 5%. W kilku przypadkach zidentyfikowano

też oddziaływania, które można zaliczyć do systemu kar i nagród wychowawczych – w tej mierze celowe wzmocnienie pozytywnych przejawów zachowań oraz negocjowanie zachowań niepożądanych.

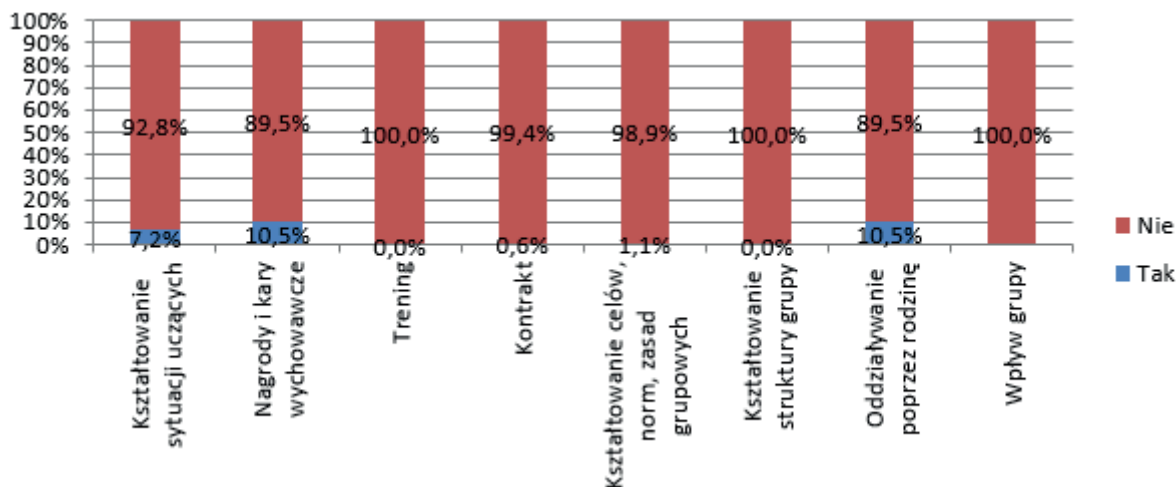
Wykres 74. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorze w sprawach warunkowego umorzenia – wybrane psychotechniki pośrednie.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia częściej korzystano z psychotechnik pośrednich, choć tego samego jak w przypadku spraw warunkowego zwolnienia – rodzaju, tj. oddziaływania przez rodzinę (6,2%), kształtowania sytuacji uczących (6,2%) oraz stosowanie kar i nagród wychowawczych (6,2%).

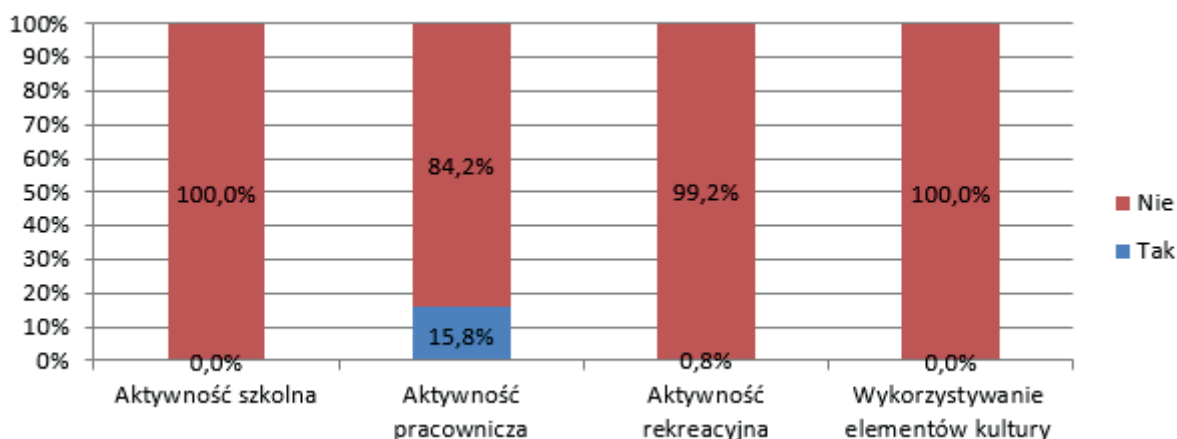
Wykres 75. Metody oddziaływań resocjalizacyjnych w dozorze w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – wybrane psychotechniki pośrednie.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zawieszenia częściej niż w dwóch poprzednich kategoriach spraw oznaczano metody należące do grupy psychotechnik pośrednich, ale znowu – tego samego rodzaju, tj. oddziaływania poprzez rodzinę (10,5%), kształtowania sytuacji uczących (7,2%) oraz nagród i kar wychowawczych (10,5%).

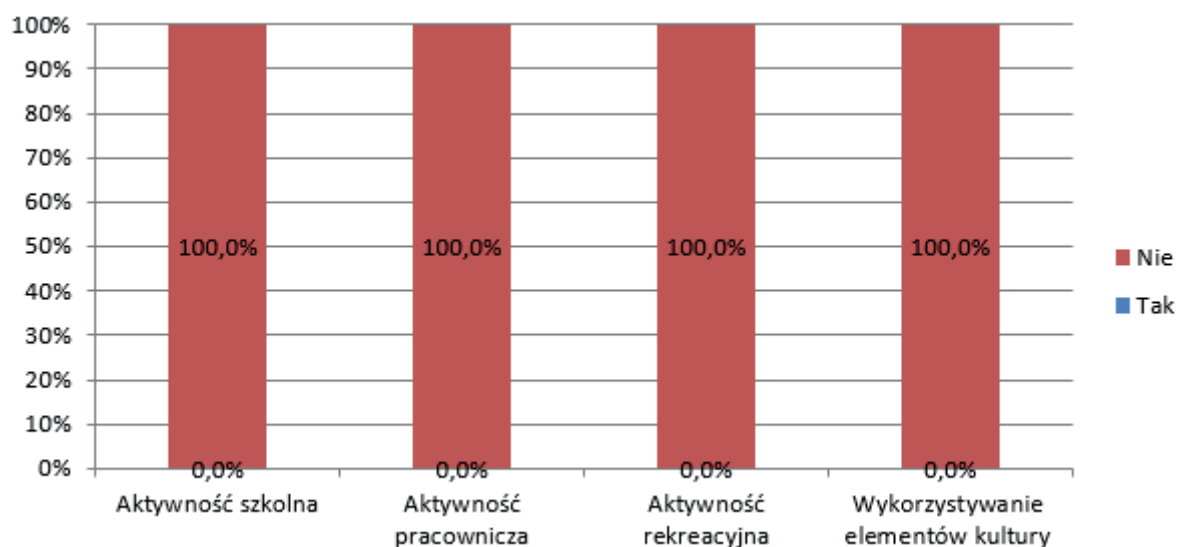
Wykres 76. Kulturotechniki wykorzystywane w dozorcze nad warunkowo zwolnionym. Opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne.

Kuratorzy sądowi w sprawach warunkowego zwolnienia korzystali z zasobu metod zaliczanych do grupy kulturotechnik wyłącznie do zakresu aktywności pracowniczej, co związane było również z kwestią świadczenia pomocy w readaptacji społecznej i koordynowaniem w tej mierze kwestii dotyczącej aktywizacji zawodowej podopiecznego.

Wykres 77. Kulturotechniki wykorzystywane w dozorcze w sprawach warunkowego umorzenia.

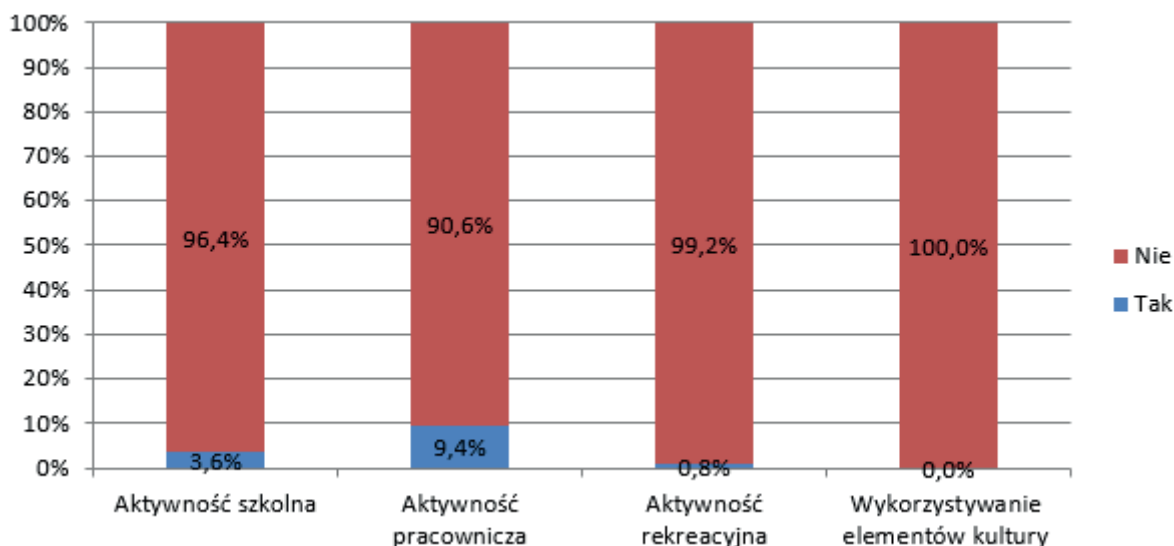

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego nie stwierdzono stosowania przez kuratorów kulturotechnik.

Wykres 78. Kulturotechniki wykorzystywane w dozorcze w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności kuratorzy podejmowali stosowanie metod odnoszących się do aktywizacji zawodowej (9,4%) oraz szkolnej (3,6%). W kilku sprawach stwierdzono rozmowy odnoszące się do zdrowego stylu życia i sposobu spędzania wolnego czasu (0,8%).

Metody interdyscyplinarne

Kuratorzy nie prowadzą wyspecjalizowanych oddziaływań terapeutycznych, stąd powinni współpracować ściśle z podmiotami, które świadczą tego rodzaju usługi, np. prowadzenie terapii uzależnień, jeżeli konkretny przypadek tego wymaga. Podobnie w zakresie pomocy socjalnej, kurator powinien koordynować jej celowość we współpracy z pracownikiem socjalnym i wykorzystywać w zakresie prowadzonych oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych.

W przedmiotowym badaniu uwzględniono rzeczywistą współpracę z przedstawicielami wymienionych podmiotów, nie uwzględniono zaś sytuacji, w których kurator wyłącznie zwracał się stosownym pismem o informację.

Kurator współpracował z:

1. podmiotem leczniczym – 4,
2. grupą wsparcia AA – 1,

3. poradnią zdrowia psychicznego – 1,
4. instytucjami pomocy społecznej – 1,
5. Inne – 17.

Wśród innych technik interdyscyplinarnych, które mogą być wykorzystywane w dozorcze, można wymienić również te koordynowane lub zaplanowane przez kuratora wspólnie z podmiotem zewnętrznym (poza przypadkami pozyskiwania informacji). Ankieta przewidywała charakterystyczne przykłady współpracy z partnerami zewnętrznymi dla potrzeb indywidualnego przypadku, lecz ta jej część miała charakter otwarty, pozwalając badaczowi wskazać inne przykłady partnerstwa. Wśród partnerów zewnętrznych w ankiecie wskazano:

- organizacje pozarządowe – w żadnej z kategorii spraw nie podejmowano współpracy (w jednym z przypadków organizacja pozarządowa poprzez swojego przedstawiciela zaproponowała pomoc materialną dla dozorowanego, lecz kurator społeczny odmówił współpracy);
- Ochotniczą Straż Pożarną – (w Polsce funkcjonuje niemal 16 tys. ochotniczych straży pożarnych, prowadzą one działalność m.in. na rzecz ochrony środowiska; rozwijania i rozpowszechniania kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury oraz tradycji; krzewienia kultury fizycznej i sportu; wychowania dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem wychowania dla bezpieczeństwa; przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz dyskryminacji osób i grup społecznych⁷⁸) – kuratorzy nie podejmowali takiej współpracy w żadnej z kategorii dozoru;
- kluby sportowe – nie podejmowano takiej współpracy;
- ośrodki kultury/światlice – nie podejmowano takiej współpracy;
- podmioty lecznicze – w sprawach warunkowego zwolnienia nie podejmowano współpracy, lecz pozyskiwano informacje; w sprawach warunkowego umorzenia podjęto taką współpracę w jednej sprawie; w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności taką współpracę podjęto w trzech sprawach;
- kościoły i in. związki wyznaniowe – nie podejmowano współpracy;
- samopomoc/grupy wsparcia, np. AA – nie podejmowano współpracy, lecz pozyskiwano informacje; realną współpracę podjęto w jednym dozorcze orzecznym w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności;
- poradnie zdrowia psychicznego – nie podejmowano współpracy w sprawach warunkowego zwolnienia i warunkowego umorzenia, lecz pozyskiwano informacje; w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności podjęto taką współpracę w jednym przypadku;
- pomoc społeczna – nie podejmowano współpracy, lecz pozyskiwano informacje.

⁷⁸ Związek Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, <http://www.zosprp.pl/?q=content/sprawozdanie-2017>, dostęp dnia 14 listopada 2018 r.

1. Analizę prowadzono także pod kątem prowadzonych programów resocjalizacyjnych lub oddziaływania – kuratorzy nie prowadzili oddziaływań programowanych lub w ramach wystandaryzowanych programów oddziaływań w żadnej z kategorii spraw.
2. Analizę prowadzono również w kierunku stwierdzenia oddziaływania grupowego – kuratorzy dla dorosłych nie prowadzili w analizowanych sprawach oddziaływań tego rodzaju w żadnej z kategorii spraw.

Twórcza resocjalizacja⁷⁹

To kreatywna działalność resocjalizacyjna prowadzona za pomocą opracowanych metod kulturotechnicznych i metod wspomagających.

Metody twórczej resocjalizacji – to rodzaj metod kulturotechnicznych, zmieniających indywidualne i społeczne parametry tożsamości osób nieprzystosowanych społecznie.

W analizowanych sprawach nie odnaleziono metod oddziaływania podpadających pod tę formułę oddziaływania.

Oddziaływania koordynowane przez kuratora zawodowego

W sprawach poddanych badaniu nie doszukano się aktywności kuratorów zawodowych, które mogłyby wypełnić przesłanki koordynowania działalności podmiotów zewnętrznych w 96,6% spraw. Pojedyncze przypadki dotyczyły faktycznej współpracy kuratora zawodowego z wychowawcami domu dziecka oraz jednostek penitencjarnych.

Współpraca kuratora z podmiotami zewnętrznymi w przeanalizowanych sprawach miała charakter sformalizowany – administracyjny i realizowana była poprzez pozyskiwanie konkretnych informacji oraz dokumentacji, bez bezpośrednich relacji interpersonalnych.

Oddziaływania grupowe

Kuratorzy dla dorosłych w przebadanych 500 sprawach nie prowadzili takich działań. Jak dotąd nie stworzono także systemowych podwalin pod tego rodzaju działalność kuratorskiej służbie sądowej.

Intensywność oddziaływania

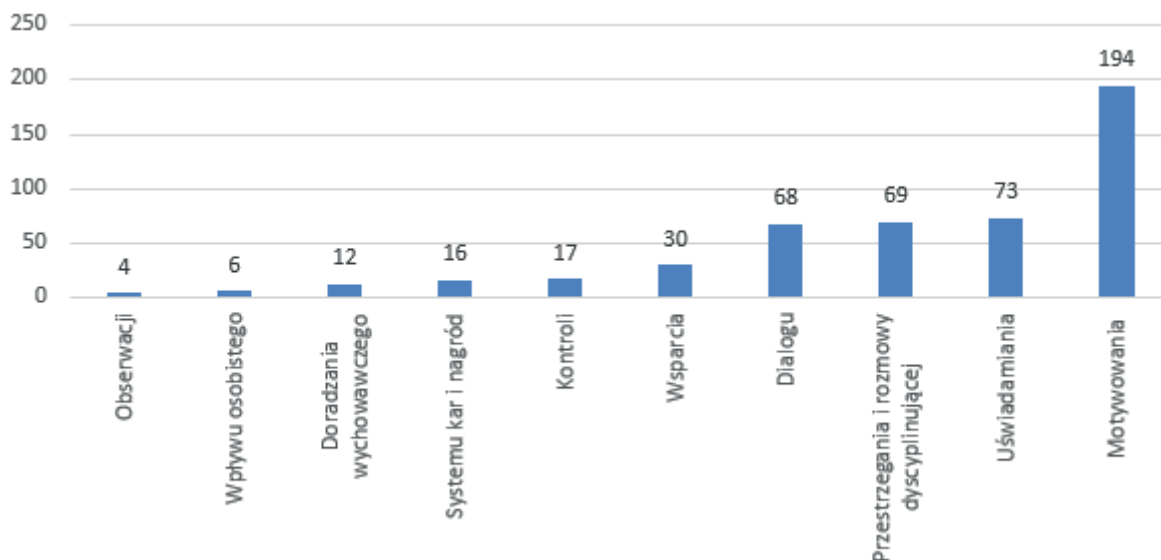
Kuratorzy sądowi określili intensywność oddziaływania resocjalizacyjnego wobec podmiotu postępowania wykonawczego w 40 sprawach (8%).

⁷⁹ M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2010.

Metody oddziaływania

Metody oddziaływania wobec podmiotu postępowania wykonawczego określono w 332 sprawach (66,4%). Wśród nich należy wskazać w szczególności te wymienione niżej (wykres 79).

Wykres 79. Metody pracy resocjalizacyjnej wskazane przez kuratorów sądowych.

Źródło: opracowanie własne.

Liczba metod, które określili kuratorzy sądowi w toku postępowania, nie jest równa sumie analizowanych teczek dozoru, w których je określono z racji niekiedy wskazywania kilku metod dla potrzeb jednego programu pracy resocjalizacyjnej.

W kategorii „motywowanie” znalazły się również oddziaływania określane jako: aktywizowanie oraz inspirowanie. Wśród oddziaływań tej kategorii najczęściej występowało motywowanie do:

- przestrzegania zasad współżycia społecznego,
- przestrzegania porządku prawnego,
- współpracy z kuratorem,
- kontynuowania lub ukończenia etapu w edukacji,
- powstrzymania się od nadużywania alkoholu,
- podjęcia terapii uzależnień,
- unikania kontaktów ze środowiskiem przestępczym,
- przestrzegania obowiązków nałożonych przez sąd,
- przezwycięzania trudności życiowych.

W kategorii „uświadamianie” uwzględniono również wskazywane przez kuratorów sądowych „przekonywanie” oraz „pouczanie”. Oddziaływania tej kategorii dotyczyły przede wszystkim:

- uświadamianie o zachowaniach ryzykownych,
- uświadamianie o szkodliwości substancji psychoaktywnych,
- uświadomienie skutków utrzymywania kontaktów ze środowiskiem przestępczym,
- przekonywanie do zmiany nastawienia do wypełniania pożądanych ról społecznych,
- przekonywanie do zdrowego stylu życia,
- pouczanie o skutkach naruszania obowiązków probacyjnych oraz naruszania porządku prawnego.

Kuratorzy sądowi określali również jako metody pracy resocjalizacyjnej: rozmowę dyscyplinującą oraz przestrzeganie. Rozmowy dyscyplinujące dotyczyły w szczególności zobowiązania skazanego do właściwego postępowania oraz wykonywania nałożonych obowiązków probacyjnych. W szczególności zaś, służyły ostrzeżeniu w przypadku naruszenia tych obowiązków przez podmiot postępowania wykonawczego, np. nieprawidłowego zachowania wobec osób pokrzywdzonych, naruszenia nakazu powstrzymania się od nadużywania alkoholu, czy też porzucenia pracy. Kuratorzy sądowi przestrzegają przed skutkami:

- naruszania porządku prawnego,
- niewykonania nałożonych przez sąd obowiązków,
- utrzymywania kontaktów ze środowiskami patologicznymi,
- nadużywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych,
- naruszenia zasad okresu próby.

Wśród pozostałych nazwanych metod należy wymienić:

- dialog, który obejmuje między innymi rozmowę, dyskusję, perswazję i argumentację,
- wsparcie, w tym również doradzanie, poradę i pomoc,
- kontrolę i pozyskiwanie informacji,
- system kar i nagród w wymiarze pedagogicznym,
- doradzanie wychowawcze,
- wpływ osobisty,
- obserwacja.

Wśród nazwanych metod, które pojawiały się jednostkowo, można wskazać tytułem przykładu:

- zobowiązanie do konkretnego zachowania,
- wywiad monitorujący,
- elementy psychoedukacji,
- elementy psychoterapii,
- pracę środowiskową,
- wdrażanie do samowychowywania.

4.6. Oddziaływania profilaktyczne

Profilaktyka należy do triady zadań kuratora sądowego, określonego w art. 1 ustawy o kuratorach sądowych.

Profilaktykę należy rozumieć jako kompleksową interwencję kompensującą niedostatki wychowania i deficyty dojrzałości, obejmującą równoległe trzy nurty działania:

1. wspomaganie człowieka w różnym wieku w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu;
2. ograniczanie i likwidowanie czynników ryzyka, które zaburzają prawidłowy rozwój i dezorganizują zdrowy styl życia;
3. inicjowanie i wzmacnianie czynników chroniących, które sprzyjają prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu⁸⁰.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w 59,8% spraw można dostrzec czynności kuratorów sądowych, które mają charakter profilaktyczny, lecz procesualny charakter tych oddziaływań – w oparciu o konkretny program, realizowany był w czterech przypadkach.

Oddziaływania kuratorów sądowych z zakresu profilaktyki negatywnej

W analizowanych sprawach kuratorzy sądowi co do zasady nie określają poziomów i strategii profilaktycznych. W analizowanych sprawach dozoru dostrzeżono jednak elementy oddziaływań profilaktycznych, które określane były mianem rozmowy profilaktycznej, np. dotyczącej nadużywania alkoholu lub używania substancji odurzających. Wówczas odpowiadałyby one strategiom informacyjnym i edukacyjnym. Wprost jednak nie odnoszą się do projektowania programu profilaktycznego lub celowych strategii działania w tej mierze.

Kuratorzy sądowi wykorzystują powszechnie elementy profilaktyki negatywnej, które związane są między innymi z *sensu largo* rozumianą kontrolą zachowania skazanego. Jej elementy zaobserwowano 90% badanych spraw.

⁸⁰ Z.B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, Warszawa 2006.

Wykres 80. Wybrane elementy profilaktyki negatywnej stosowane przez kuratorów sądowych.

Źródło: opracowanie własne.

Najczęstszą formą kontroli dokonywanej przez kuratorów sądowych jest ta wykonywana w miejscu zamieszkania dozorowanego. Przeprowadzono ją w 467 sprawach. Kontroli zachowania osoby oddanej pod dozór z wykorzystaniem informacji Policji dokonywano w 389 sprawach. W 293 sprawach kurator zawodowy wzywał podopiecznego do swego biura. Kuratorzy wykonywali także czynności kontrolnych dotyczących wykonania obowiązków probacyjnych (288 spraw), kontroli dokumentacji dotyczącej skazanego (248 spraw) oraz kontroli w środowisku otwartym (181 spraw).

Do sporadycznych form kontroli można zaliczyć:

- badanie alkomatem – 38,
- uzyskiwanie informacji z podmiotów leczniczych – 27,
- uzyskiwanie informacji z miejsca zatrudnienia – 17,
- badanie narkotestem – 9,
- pozyskanie informacji z placówek edukacyjnych – 5.

Wśród innych czynności kontrolnych można wymienić w szczególności:

- analizę innych spraw prowadzonych wobec podmiotu postępowania wykonawczego, np. związanych z nadzorem nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej, wykonaniem obowiązku podjęcia leczenia odwykowego oraz innych spraw pozostających w wykonaniu zespołu,
- kontakt telefoniczny,
- pozyskiwanie informacji od podmiotu leczniczego, pracownika Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Domów Pomocy Społecznej, pracowników

socjalnych oraz asystentów rodziny, komorników, Służby Więziennej – za pośrednictwem systemu NOE.SAD, instytucji rynku pracy, izb wytrzeźwień.

Praktyczne aspekty stosowania zasad profilaktyki pozytywnej

Jednym z podstawowych elementów budujących osobę zdolną skutecznie współpracować w procesie własnej readaptacji społecznej oraz resocjalizacji, jest jej zdrowie. Zgodnie z definicją zdrowia zawartą w Konstytucji Światowej Organizacji Zdrowia⁸¹ „zdrowie jest stanem zupełnej pomyślności fizycznej, umysłowej i społecznej, a nie jedynie brakiem ułomności lub choroby”. Tym samym na gruncie medycyny został usankcjonowany pogląd, że zdrowie jest czymś więcej niż tylko brakiem choroby i jako takie zasługuje na odrębne zainteresowanie⁸². Zdrowie zatem bywa pojmowane jako zdolność możliwie najlepszego funkcjonowania człowieka w jego środowisku oraz jako wyrażana przez niego wola i umiejętność biologicznego i społecznego przystosowania się do środowiska, w którym przejawia swoją aktywność życiową⁸³. Wśród wymiarów zdrowia wskazuje się również ten związany z wykonywaniem zawodu, który determinowany jest rozwojem wiedzy, kompetencji, postaw i celów oraz ochroną zdrowia w miejscu pracy⁸⁴. Tak rozumiane funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie daje ogromne możliwości dla wykorzystywania profilaktyki w sferze indywidualnego oddziaływania na sprawcę przestępstwa.

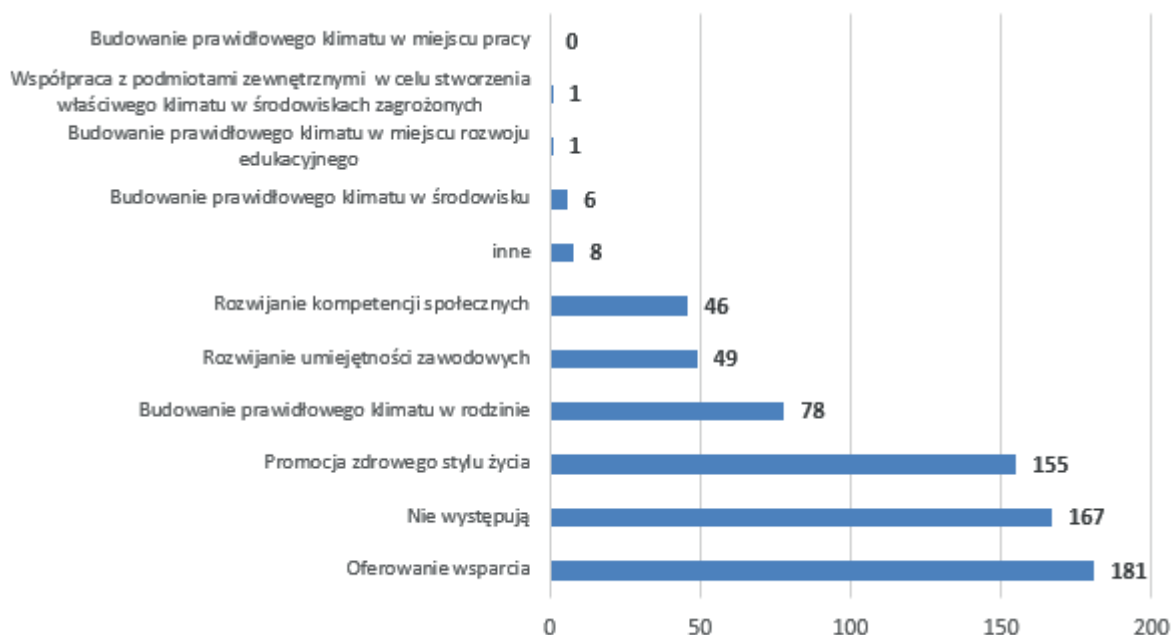
⁸¹ Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku 22 lipca 1946 r. (Dz.U. z 1948 r. Nr 61, poz. 477 ze zm.).

⁸² B. Hołyst, *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*, Warszawa 2014.

⁸³ M.D. Głowacka, J. Zdanowska, *Zdrowie publiczne w Polsce*, Warszawa 2013.

⁸⁴ B. Hettler, *Six Dimensions of Wellness Model*, National Wellness Institute 1976 <https://cdn.ymaws.com/www.nationalwellness.org/resource/resmgr/pdfs/sixdimensionsfactsheet.pdf>, (dostęp dnia 14 listopada 2018 r.).

Wykres 81. Wybrane elementy profilaktyki pozytywnej stosowane przez kuratorów sądowych.

Źródło: opracowanie własne.

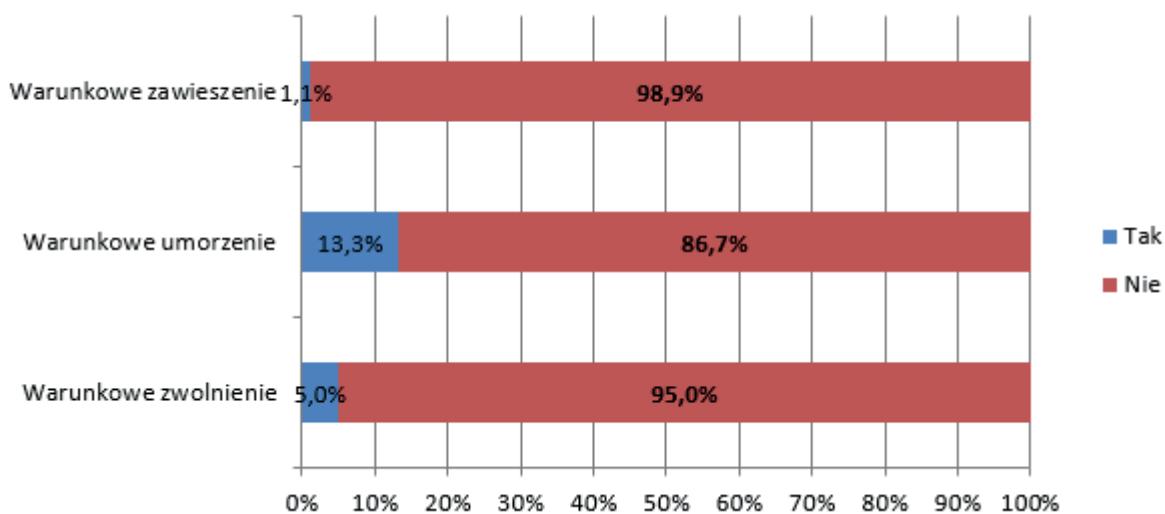
Jak już opisano, do najczęściej stosowanych przez kuratorów sądowych metod należących do grupy psychotechnik bezpośrednich należy dialog i perswazja. W ich ramach kuratorzy prowadzą także rozmowy dotyczące między innymi promocji zdrowego stylu życia – takie tematy rozmów odnotowano w 155 analizowanych sprawach (3,1%). Zaś do najczęściej stosowanych zabiegów należących do sfery profilaktyki pozytywnej można zaliczyć oferowanie wsparcia, które proponowano w 181 sprawach (36,2%). Wśród innych zabiegów profilaktycznych kuratorów sądowych można wskazać również budowanie prawidłowego klimatu w rodzinie (78 spraw), a ponadto także podejmowanie rozmów o potrzebie rozwijania umiejętności zawodowych (49) oraz wzmacnianie i rozwój kompetencji społecznych (46).

Z kolei żadnych czynności, które można by przypisać oddziaływaniom profilaktycznym nie odnotowano w 167 postępowaniach (33,4%).

Program profilaktyczny

Kuratorzy nie prowadzą wystandaryzowanych programów profilaktycznych w sprawach warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności, warunkowego umorzenia postępowania karnego oraz warunkowego zawieszenia postępowania karnego. Prowadzą jednak indywidualne oddziaływania w ramach indywidualnego przypadku, w szczególności poprzez rozmowy profilaktyczne dotyczące uzależnień.

Wykres 82. Określenie intensywności oddziaływań profilaktycznych w sprawach warunkowego zwolnienia, warunkowego umorzenia oraz warunkowego zawieszenia.

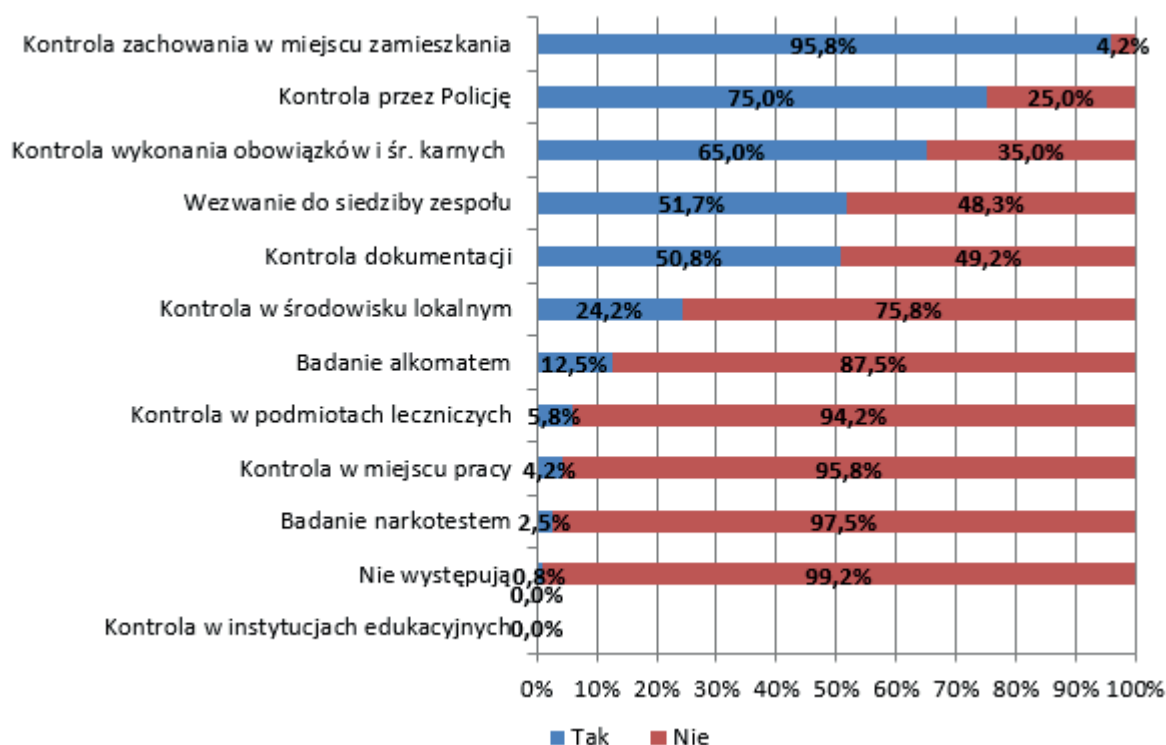
Źródło: opracowanie własne.

Badane sprawy analizowano również w zakresie oddziaływania profilaktycznego:

1. określenie sposobów oddziaływania, które miały charakter oddziaływania doraźnego zawarto w:
  - 61,2% spraw, a nie określono ich w 38,8% sprawach warunkowego zwolnienia;
  - 86,7% spraw, a nie określono ich w 13,3% sprawach warunkowego umorzenia;
  - 61,9% spraw, a nie określono ich w 38,1% spraw warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności;
2. nie określano poziomów oddziaływania profilaktycznego w analizowanych sprawach dozoru;
3. określenia strategii działania profilaktycznego:
  - w sprawach warunkowego zwolnienia dokonano w dwóch przypadkach (1,7%), jedną określono jako strategię informacyjną drugą jako edukacyjną;
  - w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego oraz warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności nie dokonano takiego wyróżnienia.

Praktyczne aspekty stosowania zasad profilaktyki negatywnej w sprawach warunkowego zwolnienia

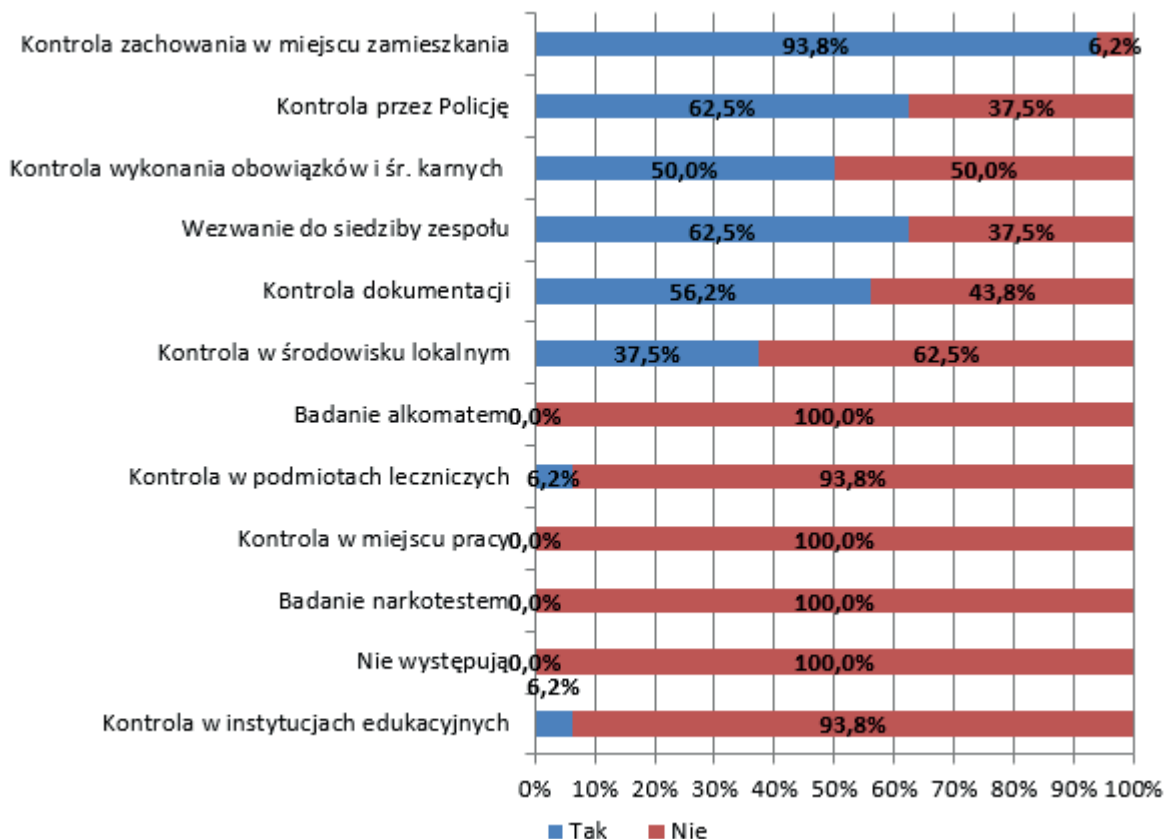
Wykres 83. Praktyczne aspekty stosowania zasad profilaktyki negatywnej przez kuratorów sądowych w sprawach osób warunkowo zwolnionych.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zwolnienia kuratorzy prowadzili czynności kontrolne (w tym badaniu nie brano pod uwagę częstotliwości tych czynności), które można utożsamiać z aspektem prowadzenia oddziaływań z zakresu profilaktyki negatywnej. Kuratorzy dokonywali kontroli w miejscu zamieszkania i weryfikowali zachowanie dozorowanego w niemal każdym przypadku (95,8%), równie często kontrolowali to zachowanie poprzez współpracę z dzielnicowym lub poprzez pozyskiwanie informacji o przestrzeganiu porządku prawnego. Kuratorzy kontrolowali i weryfikowali poziom wykonania obowiązków probacyjnych i środków karnych w 65% przypadków. Kontrola odbywała się także poprzez analizę dokumentów, w tym przedstawianych przez dozorowanego oraz akt sprawy. Jednak pomimo znaczących problemów podopiecznych z nadużywaniem alkoholu i częstego objęcia ich obowiązkiem powstrzymania się od nadużywania alkoholu kuratorzy niezwykle rzadko korzystali z możliwości weryfikowania ich stanu trzeźwości (badanie alkomatem). W analizowanych sprawach warunkowego zwolnienia nastąpiło to w 12,5% przypadków. Jeszcze mniej badań przeprowadzono na obecność narkotyków w organizmie – 2,5%.

Wykres 84. Praktyczne aspekty stosowania zasad profilaktyki negatywnej przez kuratorów sądowych w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

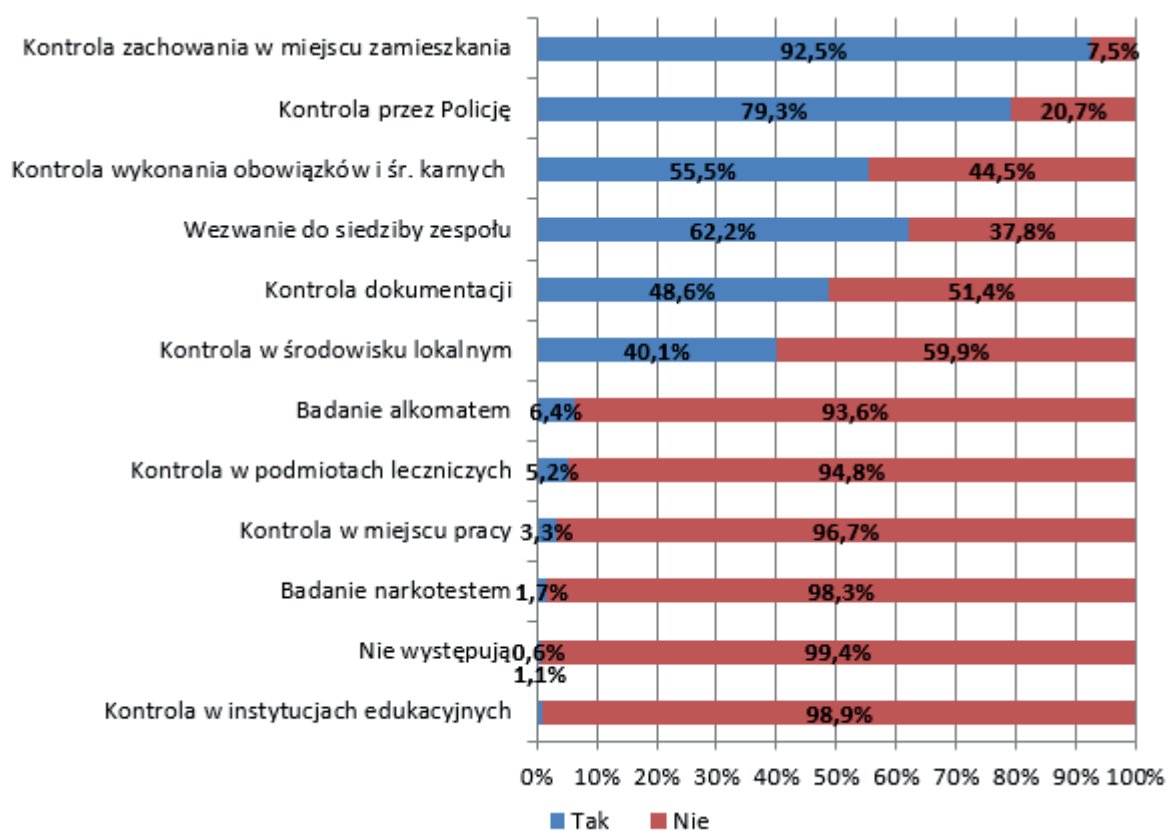

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia czynności kontrolne były mniej zintensyfikowane w każdym ich aspekcie. Dominowały w nich czynności kontrolne w miejscu zamieszkania (93,8%), kontrola przez Policję (62,5%), kontrola wykonania obowiązków probacyjnych oraz środków karnych (50%), wezwanie do siedziby zespołu (62,5%), kontrola dokumentacji (56,2%) oraz kontrola w środowisku lokalnym (37,5%). W tych sprawach nie poddano żadnego z dozorowanych badaniu na obecność alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych w organizmie. Dokonano natomiast kontroli postępów leczenia odwykowego w 6,2% spraw.

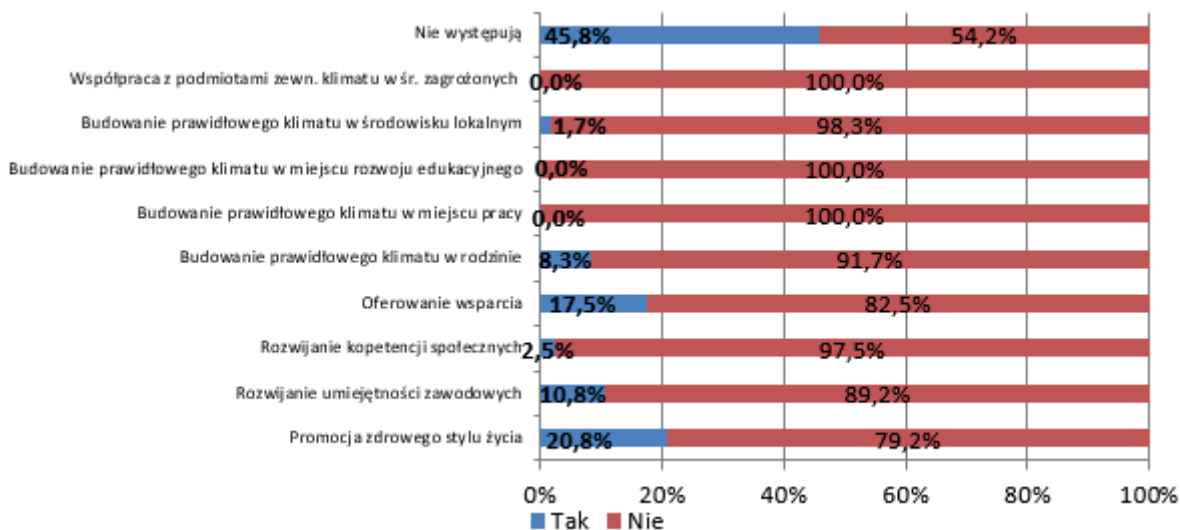
Wykres 85. Praktyczne aspekty stosowania zasad profilaktyki negatywnej przez kuratorów sądowych w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności obserwujemy podobne czynności z zakresu profilaktyki negatywnej. Dominuje kontrola skazanego w miejscu zamieszkania (92,5%), kontrola przez Policję (79,3%), dość niska była liczba spraw, w których dokonywano kontroli stopnia wykonania obowiązków probacyjnych i środków karnych (55,5%). Pozostałe czynności, tj. wezwanie do zespołu (62,2%), kontrola dokumentacji (48,6%) oraz kontrola zachowania w środowisku (40,1%) utrzymywały się na podobnym poziomie jak w sprawach dozoru pozostałych dwóch kategorii. Badania dozorowanych na obecność alkoholu (6,4%) i narkotyków (1,7%) we krwi – na podobnym poziomie jak w sprawach warunkowego zwolnienia – nie odgrywały większego znaczenia.

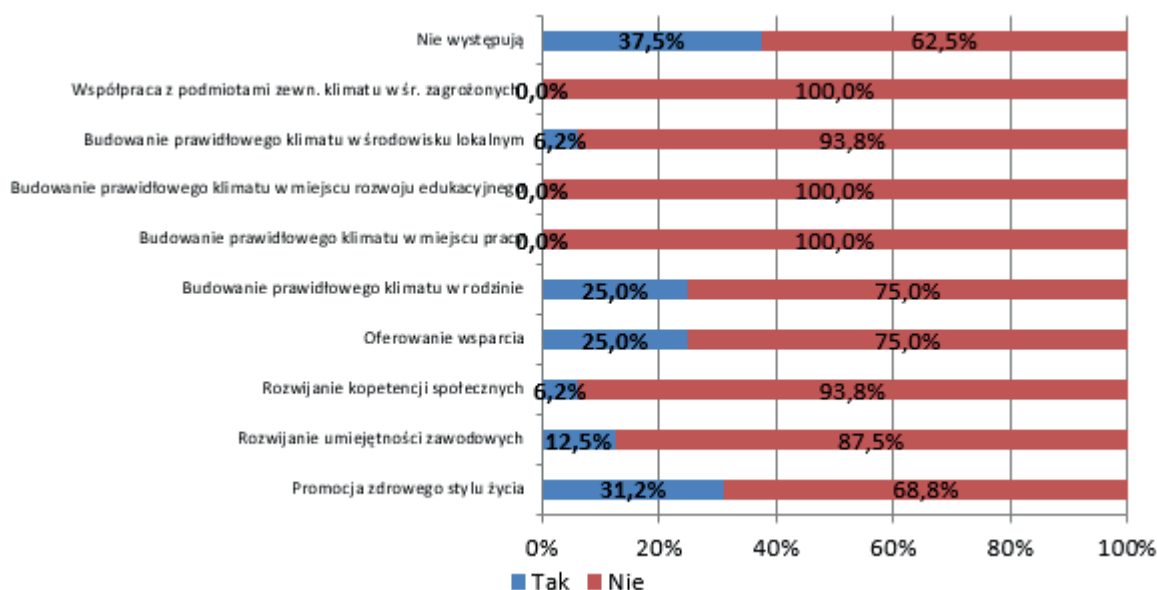
Wykres 86. Wybrane aspekty stosowania profilaktyki pozytywnej w sprawach warunkowego zwolnienia.

Źródło: opracowanie własne.

Profilaktyka w wymiarze pozytywnym w sprawach warunkowego zwolnienia prawie nie występuje. Dotyczy doraźnych czynności i prowadzenia rozmów o raczej ogólnym charakterze. W jednej na pięć sprawach dostrzeżono rozmowy dotyczące zdrowego stylu życia (20,8%). W podobnym wymiarze oferowano wsparcie, lecz nie można było odszukać w dokumentacji dozoru, czego to wsparcie miało dotyczyć (17,5%). Nie dostrzeżono żadnych aspektów oddziaływań profilaktycznych w tej kategorii spraw w 45,8% analizowanych przypadków.

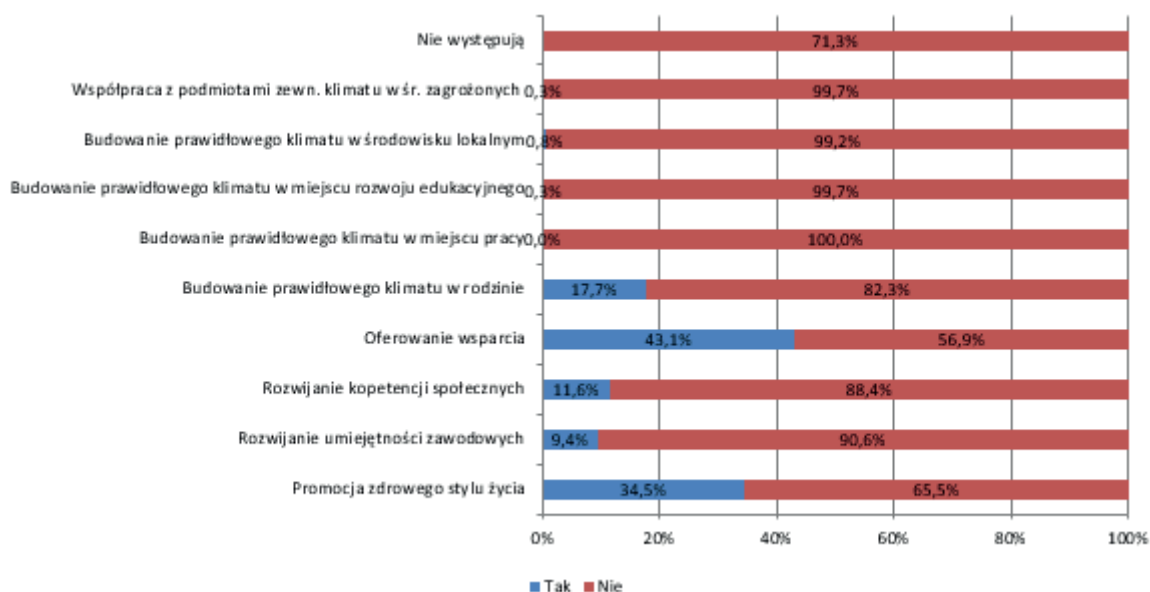
Wykres 87. Wybrane aspekty stosowania profilaktyki pozytywnej w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego ujawniono większą liczbę spraw, w których kuratorzy prowadzili czynności z zakresu profilaktyki pozytywnej. Prowadzone rozmowy dotyczyły zdrowego stylu życia w 31,2% spraw, oferowanie wsparcia nastąpiło w 25% spraw, podobnie jak budowanie prawidłowego klimatu w rodzinie. W mniejszym również wymiarze w porównaniu do spraw warunkowego zwolnienia nie ujawniono czynności z zakresu profilaktyki pozytywnej (37,5%).

Wykres 88. Wybrane aspekty stosowania profilaktyki pozytywnej w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

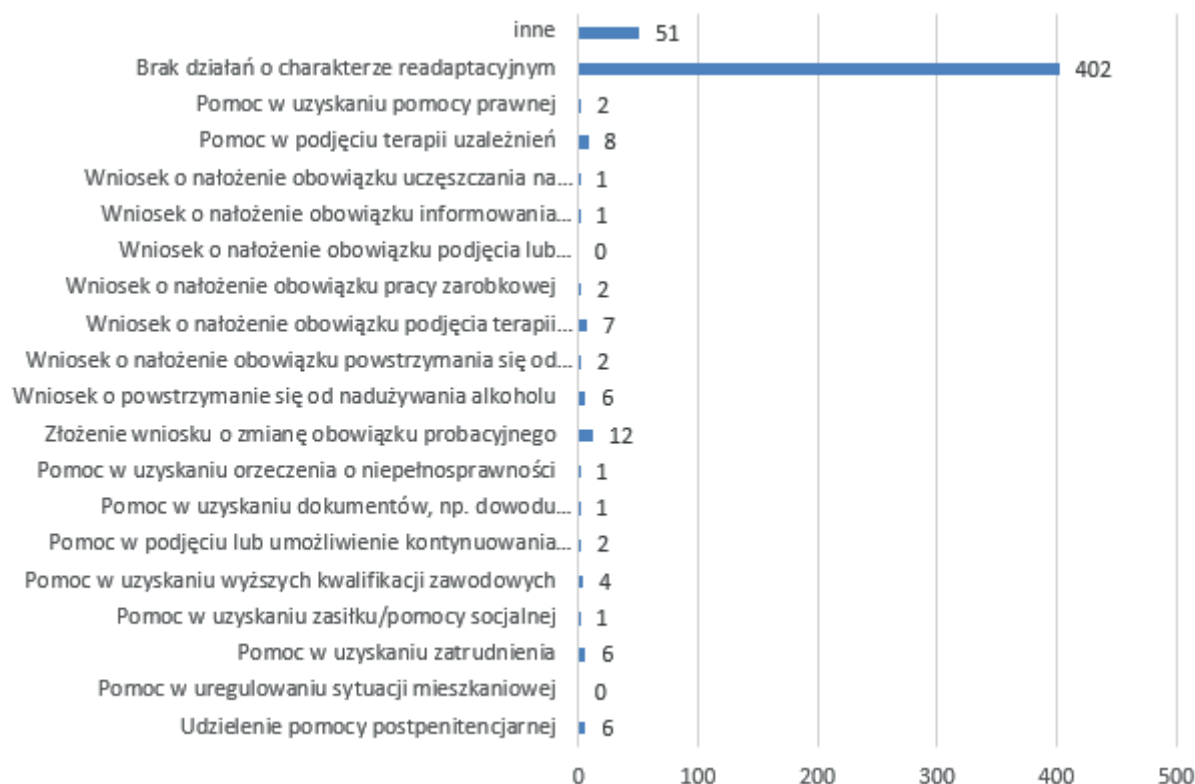
W poddanych sprawach dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności odnotowano najwyższy wskaźnik spraw, w których promowano zdrowy styl życia (34,5%), podobnie oferowano wsparcie w największej liczbie spraw (43,1%). Ponadto odnotowano czynności zmierzające do budowania prawidłowego klimatu w rodzinie (17,7%), rozwijania kompetencji społecznych (11,6%) oraz rozwijanie umiejętności zawodowych (9,4%).

Podsumowując, należy stwierdzić, że kuratorzy sądowi znacznie częściej kierowali się w swym postępowaniu czynnościami, które należą do sfery nadzoru i kontroli, niż aspektami, które można by kojarzyć z budowaniem pozytywnego klimatu do rozwoju osobistego osób oddanych pod dozór. Nie sprzyja tej sytuacji brak wystandaryzowanych lub polecanych programów profilaktycznych dla tej służby, odnoszących się do oddziaływania na odpowiednim poziomie profilaktyki z wykorzystaniem konkretnych strategii, adekwatnie dobranej do indywidualnego przypadku lub grupy/środowiska.

4.7. Działania o charakterze readaptacyjnym

Przez proces readaptacji społecznej rozumiemy ponowne przystosowanie się jednostki do czynnego i samodzielnego życia, wyrażającego się w pełnieniu ról społecznych związanych z podstawowymi sferami i płaszczyznami ludzkiej egzystencji⁸⁵. Kurator sądowy wspiera proces readaptacji osoby oddanej pod dozór. Proces, o którym mowa powinien być realizowany w społeczeństwie, tj. z udziałem środowisk znaczących, a więc rodzinnego, zakładu pracy, czy terapeutycznego. Przy jego planowaniu kurator sądowy winien kierować się zasadą ważności, a przyjęta strategia postępowania powinna najpierw eliminować podstawowe przeszkody i zagrożenia dla włączenia dozorowanego do życia społecznego.

Wykres 89. Działania kuratora sądowe zawarte w planie readaptacyjnym.

Źródło: opracowanie własne.

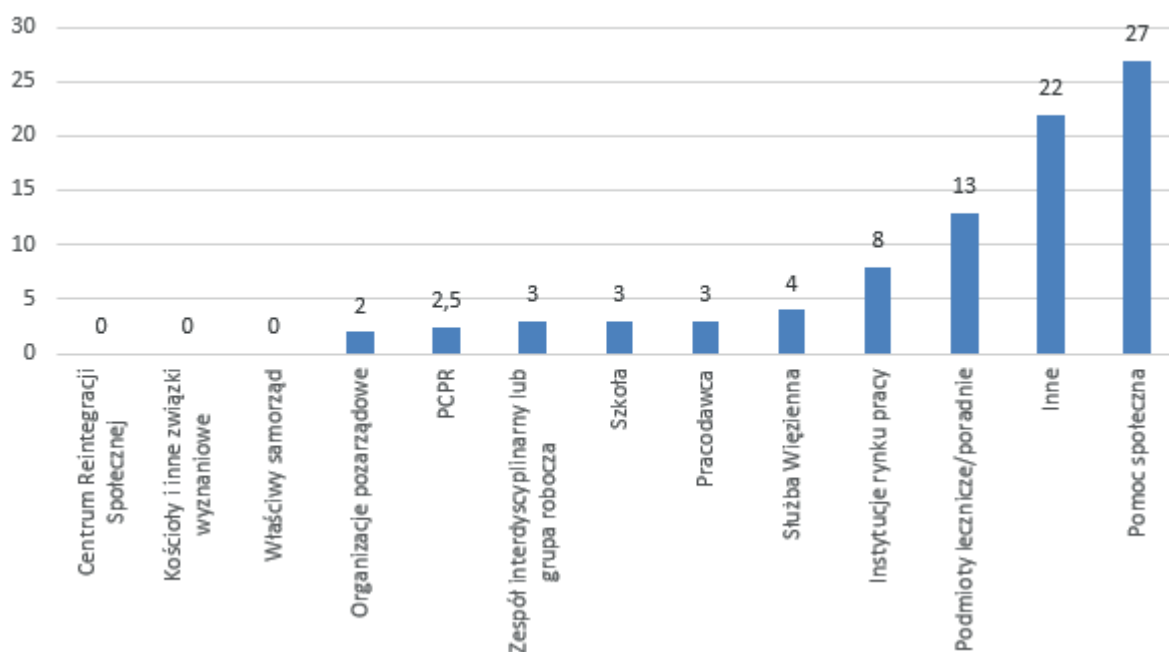
Zgodnie z treścią art. 173 § 1 k.k.w. sądowy kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji i zapobieżenie jego powrotowi do przestępstwa.

Z przeprowadzonego badania wynika, że plan pracy readaptacyjnej zawarto w 215 postępowaniach wykonawczych, tj. 43% spraw. Z reguły jednak nie zawierały wyodrębnionych

⁸⁵ W. Ambrozik, *Readaptacja społeczna i reorganizacja środowisk lokalnych jako warunek skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych*, [w:] B. Urban, J. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 2, Warszawa 2008 s. 182.

działań w ramach programu readaptacyjnego, lecz odnosiły się do sfery czynności w dozorze i zawierały *de facto* program pracy resocjalizacyjnej wraz z propozycją metod oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjnego. W trwającym okresie dozoru nad podopiecznym nie odnotowano konkretnych działań zmierzających do rozwiązania, np. problemów bezdomności czy uzależnienia. Jeżeli czynności były podejmowane, w większości przypadków polegały na formalnym kontakcie (pisemnym), np. z podmiotem leczniczym, z reguły nie obejmowały współpracy bezpośredniej.

Wykres 90. Faktyczna współpraca kuratorów sądowych z podmiotami zewnętrznymi.

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej dochodziło do nawiązania współpracy kuratorów sądowych z pracownikami socjalnymi (27 przypadków), podmiotami leczniczymi oraz poradniami (13), a także instytucjami rynku pracy – urzędami pracy (8), pozostałe występowały incydentalnie.

Wśród innych podmiotów, z którymi kuratorzy współpracowali, można wymienić: dom dziecka, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, komornika sądowego, Ośrodek interwencji kryzysowej, izbę wytrzeźwień, komisję alkoholową oraz prokuraturę.

Doraźne działania readaptacyjne

Kuratorzy sądowi podejmowali działania readaptacyjne, które miały charakter doraźny, w szczególności poprzez:

- pomoc w ustaleniu terminu podjęcia leczenia odwykowego,

- pracę ze środowiskiem rodzinnym podopiecznego, celem wyeliminowania warunków do spożywania alkoholu,
- kontakt z pomocą społeczną w sprawie warunków mieszkaniowych podopiecznego,
- wsparcie i koordynowanie rozwiązywania problemów życiowych,
- pomoc w zakresie uregulowania zadłużenia za mieszkanie,
- pomoc w podjęciu programu korekcyjno-edukacyjnego,
- umieszczenie dozorowanej w ośrodku interwencji kryzysowej,
- umówienie wizyt u psychiatry i terapeuty,
- wezwanie Policji i pomoc pokrzywdzonej przestępstwem,
- składanie wniosków o nałożenie obowiązku leczenia odwykowego,
- kontakt ze specjalistą ds. bezdomności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (dalej także MOPS).

4.8. Intensywność oddziaływań kuratorów sądowych w dozorcze

Każdy proces wymaga zaplanowania sekwencji następujących po sobie czynności. Te czynności związane są przede wszystkim z zaplanowaniem częstotliwości indywidualnych spotkań kuratora z podopiecznym, w tym w miejscu jego zamieszkania lub siedzibie zespołu, a także podjęciem innych działań z obszaru readaptacji społecznej.

1. W 92,4% spraw kurator określił intensywność oddziaływań,
2. w 5,8% spraw kurator nie odniósł się do intensywności oddziaływań,
3. brak danych dotyczył 1,8% spraw.

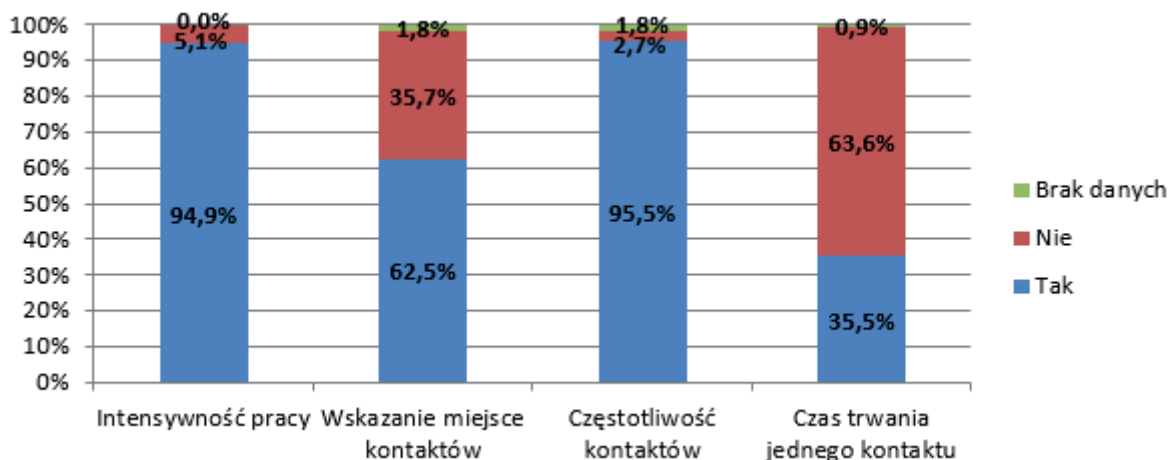
Zgodnie z punktem V – *Zamierzenia readaptacyjne* Sprawozdania z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru, stanowiącego załącznik nr 2 do rozporządzenia z 2016 r. (podobnie w rozporządzeniu z 2013 r.), kurator opracowuje między innymi plan pracy z dozorowanym, w którym określa metody prowadzenia dozoru i kontroli zachowania dozorowanego, a także częstotliwość kontaktów z dozorowanym.

Z racji sformalizowania procesu resocjalizacji, plan ten zdominowany został czynnościami kontrolnymi i wynikającymi z prowadzonego „nadzoru” nad zachowaniem skazanego. Kwestia intensywności pracy jest zatem utożsamiana z realizacją wytycznych rozporządzenia i Kodeksu karnego wykonawczego a nie z procesem poprawy osoby pod dozorem kuratora sądowego. Zatem planowanie częstotliwości kontaktów – związane jest ściśle z realizacją wytycznych co do czasu (liczby kontaktów w miesiącu lub okresie), form i miejsca kontaktu wskazanych w aktach prawnych. Wynikiem tego w znacznej części postępowań częstotliwość kontaktów określana jest zwrotem: „zgodnie z rozporządzeniem” lub „zgodnie z kwalifikacją do grupy ryzyka”, „kontakt z dozorowanym jeden raz w miesiącu”, „co najmniej raz w miesiącu”.

Intensywność pracy z dozorowanym warunkowo przedterminowo zwolnionym

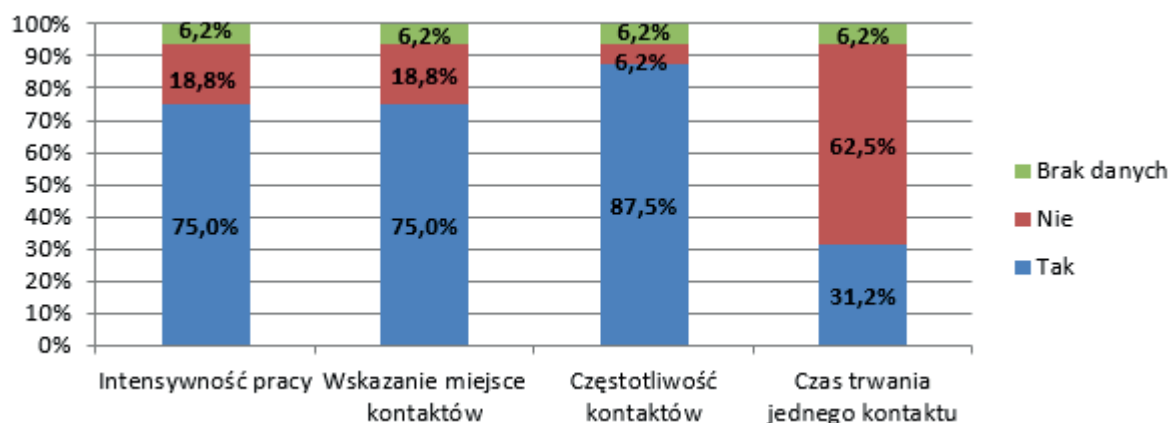
Wykres 91. Określenie intensywności kontaktów z dozorowanym warunkowo zwolnionym.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach dozoru przy warunkowym zwolnieniu kuratorzy sądowi określali intensywność pracy z dozorowanym (94,9%), z reguły także wskazywali miejsce kontaktów z podopiecznym (62,5%), określali częstotliwość kontaktów (95,5%), rzadziej natomiast czas trwania kontaktu w karcie czynności, pomimo takiego wymogu formularza urzędowego (35,5%).

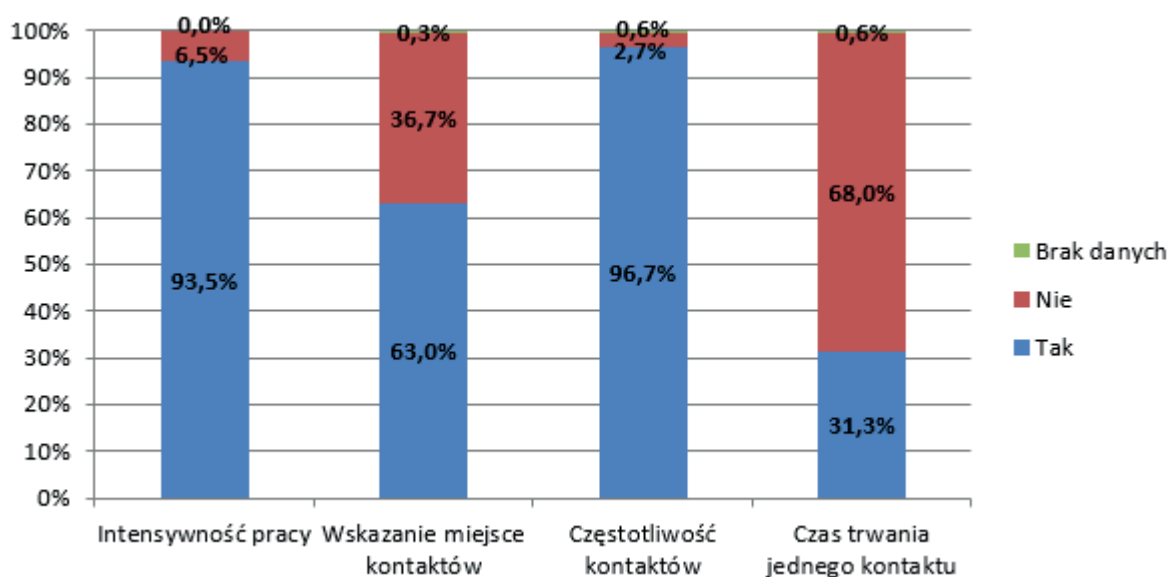
Wykres 92. Określenie intensywności kontaktów z dozorowanym w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego kuratorzy sądowi określali współpracę z dozorowanym z mniejszą intensywnością oraz częstotliwością czynności (75%), natomiast częściej określali miejsce kontaktów (75%), rzadziej określali częstotliwość kontaktów (87,5%), podobnie jak w sprawach warunkowego zwolnienia kuratorzy w jednej na trzy sprawy określali czas trwania kontaktu (31,2%).

Wykres 93. Określenie intensywności kontaktów z dozorowanym w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności uzyskujemy niemal fotograficzny obraz obserwowany w sprawach innych kategorii. Kuratorzy zawierają w planie pracy informację o intensywności pracy ze skazanym (93,5%), wskazują miejsce kontaktów (63%), określają ich częstotliwość (96,7%) i rzadko określają czas trwania pojedynczego kontaktu z dozorowanym (31,3%).

Czy określono częstotliwość i miejsce kontaktów ze skazanym

Określenie częstotliwości działań powinno wynikać między innymi z potrzeb przyjętego programu resocjalizacyjnego i readaptacyjnego wobec podopiecznego. Ich minimum określa Kodeks karny wykonawczy i wiąże je z zakwalifikowaniem dozorowanego do jednej z trzech grup ryzyka: „A”, „B” albo „C” (art. 169b k.k.w., wcześniej § 11 rozporządzenia z 2013 r.).

W stosunku do skazanego zakwalifikowanego do grupy obniżonego ryzyka (A) sądowy kurator zawodowy, sprawując dozór osobiście, jest zobowiązany w szczególności do:

1. przeprowadzenia co najmniej raz na 3 miesiące wywiadu środowiskowego, w tym rozmowy ze skazanym w miejscu jego zamieszkania lub pobytu;
2. skutecznego wezwania skazanego co najmniej raz na 2 miesiące do stawienia się w siedzibie zespołu kuratorskiej służby sądowej w celu udzielenia wyjaśnień co do przebiegu dozoru i wykonania nałożonych obowiązków, a także w razie potrzeby przedstawienia odpowiednich dokumentów potwierdzających wykonanie obowiązków;
3. żądania od skazanego kontaktu telefonicznego co najmniej raz w miesiącu.

W stosunku do skazanego zakwalifikowanego do grupy obniżonego ryzyka (A) oraz grupy podstawowej (B) sądowy kurator społeczny jest zobowiązany w szczególności do:

1. przeprowadzenia co najmniej raz w miesiącu wywiadu środowiskowego, w tym rozmowy ze skazanym w miejscu jego zamieszkania lub pobytu;
2. żądania od skazanego kontaktu telefonicznego co najmniej raz w miesiącu.

W stosunku do skazanego zakwalifikowanego do grupy podwyższonego ryzyka (C) kurator sądowy jest zobowiązany w szczególności do:

1. utrzymywania ścisłej współpracy z Policją w celu uzyskania i wymiany informacji w zakresie przestrzegania porządku prawnego przez skazanego;
2. przeprowadzania systematycznych wywiadów środowiskowych, w tym rozmów ze skazanym w miejscu jego zamieszkania lub pobytu;
3. systematycznego wzywania skazanego do stawiania się w siedzibie zespołu kuratorskiej służby sądowej w celu udzielenia wyjaśnień co do przebiegu dozoru i wykonania nałożonych obowiązków, a także w razie potrzeby przedstawienia odpowiednich dokumentów potwierdzających wykonanie obowiązków;
4. żądania od skazanego kontaktu telefonicznego co najmniej 2 razy w miesiącu;
5. przeprowadzania u skazanego, który został zobowiązany do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, albo u skazanego, który w trakcie dozoru wykazuje objawy uzależnienia, wyrwykowego badania na obecność w organizmie alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego;
6. nawiązania i systematycznego utrzymywania kontaktu z odpowiednimi stowarzyszeniami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się pomocą społeczną, pośrednictwem pracy, leczeniem, oddziaływaniem terapeutycznym bądź innymi formami działania, które mogą być przydatne w rozwiązywaniu problemów, które nie sprzyjają resocjalizacji i kontroli okresu próby.

W odniesieniu do częstotliwości kontaktów:

1. określono ją w 96,1% spraw,
2. nie określono jej w 2,8% spraw,
3. brak danych dotyczył 1,1% spraw.

Jak już wspomniano, kuratorzy rzadko wiążą częstotliwość kontaktu z dozorowanym z procesami wychowawczo-resocjalizacyjnym lub profilaktycznym, stąd w zależności od praktyk ustalonych w poszczególnych sądach, częstotliwość określa się, np. zwrotem „zgodnie z rozporządzeniem”.

Czy określono miejsce kontaktów ze skazanym

1. miejsce kontaktów określono w 58,2% spraw,
2. miejsca kontaktów nie określono w 33% spraw,
3. brak danych dotyczył 8,8% spraw.

Zgodnie z treścią art. 3 ust. 1 u.k.s. kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych.

W jednym z przypadków kurator społeczny wykonywał czynności z dozorowanym bezdomnym w swoim własnym miejscu zamieszkania.

W innych przypadkach, kuratorzy umawiali spotkania z dozorowanymi, np. na dworcu, na parkingu przed domem handlowym, obok znanego sklepu, a w przypadku kuratorów społecznych – także w miejscu ich pracy, np. w sekretariacie sądu rejonowego.

W praktyce obok czynności zaplanowanych i uzgodnionych z osobą oddaną pod dozór, np. wezwanie do siedziby zespołu, kuratorzy odbywali wizyty w miejscu zamieszkania podopiecznych, które nie są z nimi uzgadniane, dla zweryfikowania postawy probanta.

Stwierdzono także przypadkowe spotkania kuratorów sądowych z podopiecznymi. Jako przykład naruszenia zasad własnego bezpieczeństwa należy przytoczyć napotkanie przez kuratora społecznego dozorowanego ok. godz. 23.30, jak wynika z analizy karty czynności, „pod sklepem”, pijącego alkohol z osobą trzecią. Kurator „wykorzystał” tę sytuację, by przeprowadzić z dozorowanym rozmowę dyscyplinującą. Innym razem Pan kurator próbował dobudzić śpiącego w stanie upojenia alkoholowego dozorowanego, by przeprowadzić czynności służbowe.

Czy określono czas trwania jednego kontaktu

W badanych sprawach kuratorzy sądowi rzadko określali w programie readaptacyjnym, w części odnoszącej się do planowanych czynności, przewidywany czas trwania jednego kontaktu. Określenie, o ile zawarto je w aktach, ograniczało się do stwierdzenia: „w miarę potrzeb”. W odniesieniu do czasu trwania jednego kontaktu:

1. w 28,8% kuratorzy określali rzeczywisty czas trwania kontaktu, tj. zgodnie ze wzorem karty czynności, który stanowi załącznik nr 1 do rozporządzenia z 2016 r., tj. między innymi datę, godzinę rozpoczęcia i zakończenia czynności;
2. w 59,8% nie określono godziny rozpoczęcia i zakończenia czynności;
3. brak danych dotyczył 11,4% spraw.

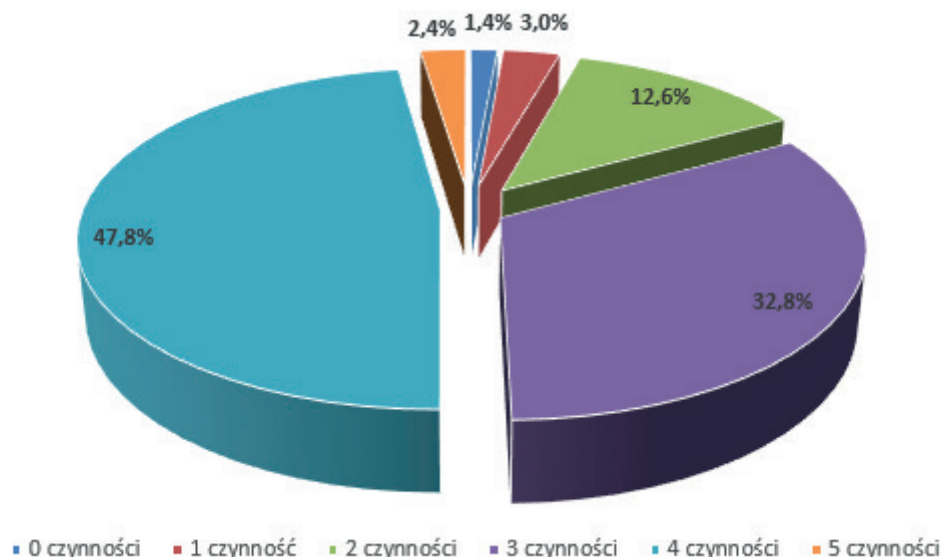
W sprawach, w których oznaczano godzinę rozpoczęcia i zakończenia czynności, rozmowa kuratora z podopiecznym w miejscu zamieszkania trwała od kilku minut do około 60 minut. Czas trwania wizyt nie wynikał z przyjętego programu czynności, lecz z zastanej sytuacji w miejscu zamieszkania dozorowanego i potrzeb doraźnych.

Miejsce, sposób i częstotliwość kontaktu z dozorowanym

Jak już wspomniano w niniejszym rozdziale, określenie częstotliwości działań powinno wynikać między innymi z potrzeb przyjętego programu resocjalizacyjnego i readaptacyjnego,

a ich minimum określa Kodeks karny wykonawczy i wiąże je z zakwalifikowaniem dozorowanego do jednej z trzech grup ryzyka: „A”, „B” albo „C” (art. 169b k.k.w., wcześniej § 11 rozporządzenia z 2013 r.).

Wykres 94. Liczba czynności ogółem, wykonana w jednej sprawie w jednym miesiącu.

Źródło: opracowanie własne.

Spraw, w których kurator nie wykonał żadnych czynności w jednym miesiącu, było 1,4%, były to sprawy, np. oczekujące na decyzję sądu w zakresie zwolnienia od dozoru kuratora sądowego w związku z pobytem dozorowanego w zakładzie karnym lub poza granicami kraju.

Spraw, w których kurator wykonywał jedną czynność miesięcznie było 3%,

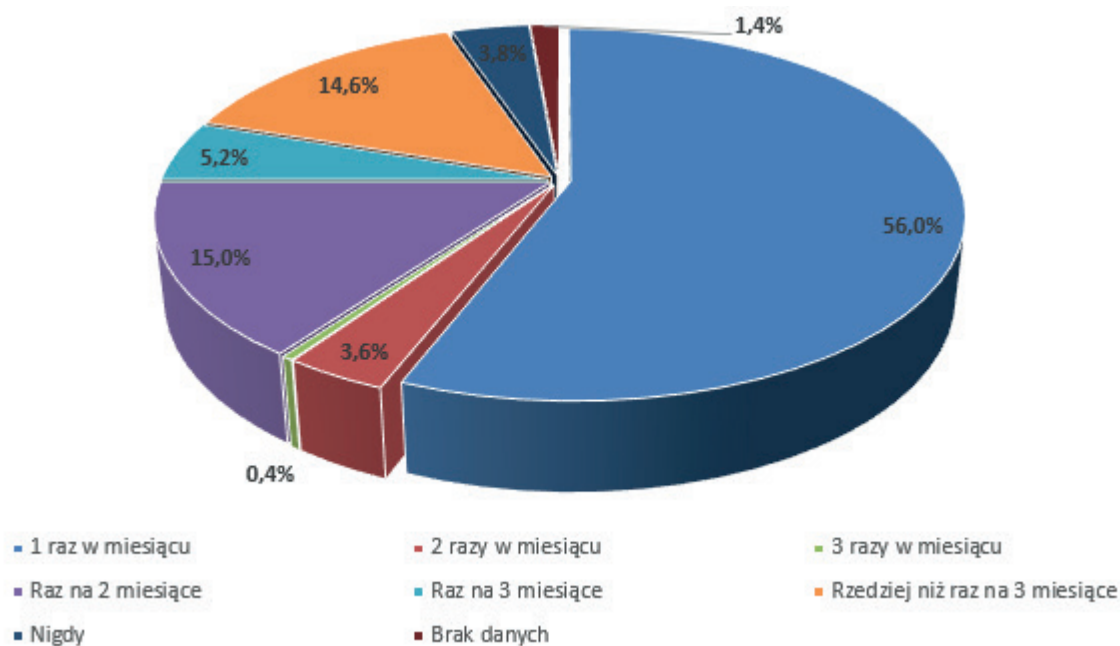
Spraw, w których kurator dokonywał dwóch czynności w miesiącu było 12,6%.

Spraw, w których kurator dokonywał trzech różnych czynności w jednym miesiącu było 32,8%.

Spraw, w których kurator dokonywał czterech różnych czynności w jednym miesiącu, było 47,8% – najczęściej – jedna wizyta w miejscu zamieszkania, wezwanie do biura, rozmowa telefoniczna lub dwie, wywiad środowiskowy w miejscu zamieszkania, informacja z Policji, ewentualnie inna czynność kontrolna. Jest to pewien standard realizowania zadań w dozorcze, niezależnie od orzeczenia, choć w przypadku kuratorów zawodowych, wobec osób zakwalifikowanych do grupy ryzyka „A”, czynności związane z bezpośrednim kontaktem wykonuje się rzadziej.

Spraw, w których kurator dokonywał pięciu różnych czynności w jednym miesiącu było 2,4%.

Wykres 95. Częstotliwość kontaktu kuratora sądowego ze skazanym w miejscu jego zamieszkania.

Źródło: opracowanie własne.

Kodeks karny wykonawczy (wcześniej rozporządzenie z 2013 r.) określa minimum kontaktów kuratora sądowego z podopiecznym i tę częstotliwość uzależnia między innymi od zakwalifikowania skazanego do odpowiedniej grupy ryzyka.

W znakomitej większości spraw (56%) kuratorzy dokonywali wizyt w miejscu zamieszkania dozorowanego z częstotliwością jeden raz w miesiącu. Kontakt kuratora z dozorowanym w jego miejscu zamieszkania z częstotliwością dwa razy w miesiącu dotyczył 3,6% spraw. Trzykrotna wizyta w miejscu zamieszkania w okresie jednego miesiąca dotyczyła dwóch spraw.

Kontakty kuratora sądowego z dozorowanym w miejscu zamieszkania z częstotliwością co dwa miesiące odbywały się w 15% spraw.

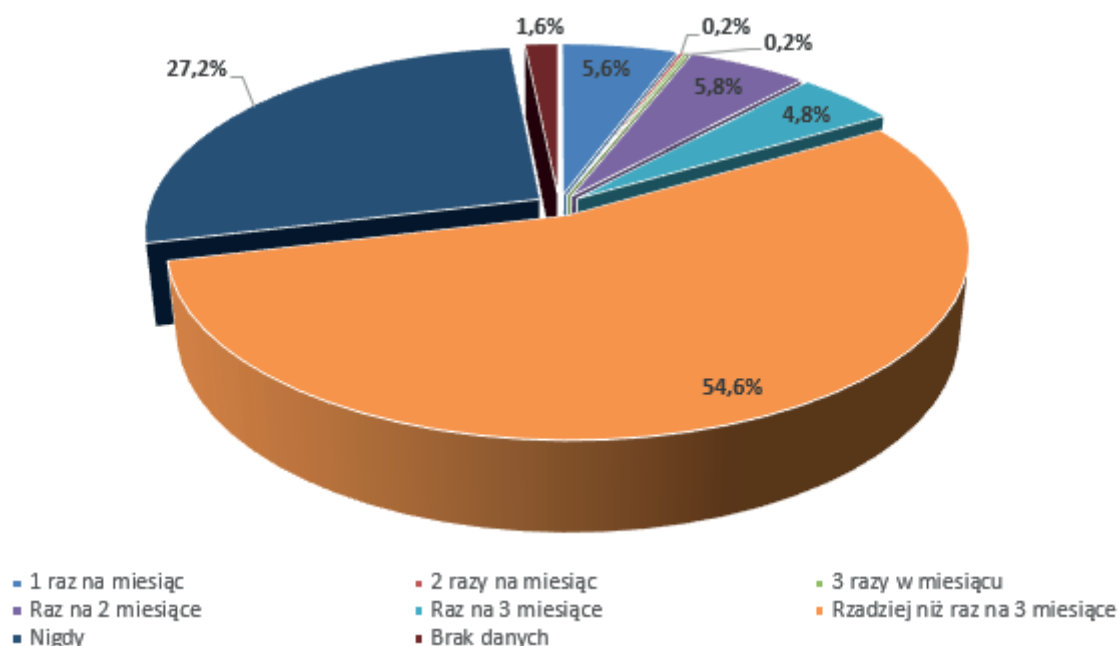
Kurator sądowy odbywał kontakty z dozorowanym co 3 miesiące w 5,2% spraw, rzadziej niż raz na 3 miesiące w 14,6% spraw. Kurator sądowy nigdy nie był w miejscu zamieszkania dozorowanego w 3,8% spraw. Ta ostatnia kategoria dotyczyła spraw, w których dozorowany przebywał poza miejscem zamieszkania, np. poza granicami kraju w celach zarobkowych lub w jednostce penitencjarnej. W niektórych przypadkach kurator – nie mając żadnego kontaktu z dozorowanym, utrzymywał kontakt z jego rodziną.

Podsumowując, kurator sądowy odbywał kontakty w miejscu zamieszkania ze skazanym z częstotliwością jednego na miesiąc lub rzadziej w 96% spraw.

Kolejnym sposobem prowadzenia czynności z dozorowanym jest wezwanie do siedziby sądu/zespołu oraz rozmowa w biurze kuratora zawodowego.

Wykres 96. Częstotliwość kontaktu kuratora sądowego z dozorowanym w biurze kuratora/siedzibie zespołu.

Źródło: opracowanie własne.

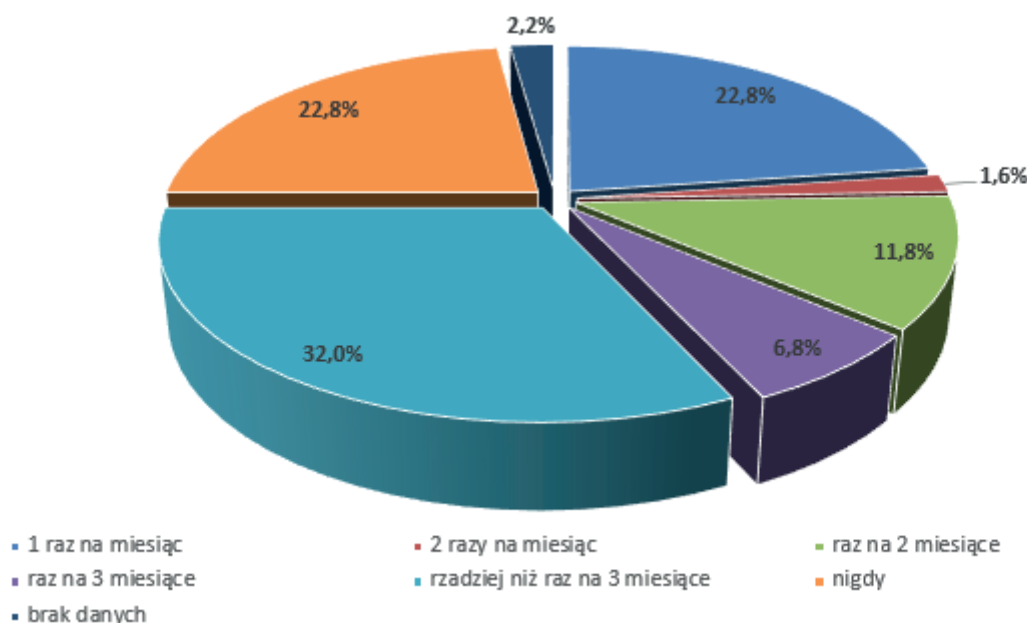
Zgodnie z cytowanymi przepisami Kodeksu karnego wykonawczego, sądowy kurator zawodowy jest zobowiązany do skutecznego wezwania co najmniej raz na 2 miesiące do stawienia się w siedzibie zespołu skazanego zakwalifikowanego do grupy ryzyka „A” i „B”, natomiast w przypadku osoby zakwalifikowanej do grupy najwyższego ryzyka „C” kurator zawodowy zobowiązany jest do systematycznego wzywiania skazanego do stawiania się w siedzibie zespołu. Oznacza to, że osoba dozorowana powinna stawiać się w biurze kuratora co najmniej raz w miesiącu (art. 169b § 8 pkt 2, § 10 pkt 3 k.k.w., w rozporządzeniu z 2013 r. odpowiednio § 12 pkt 2 i § 14 ust. 1 pkt 3).

Biorąc pod uwagę przytoczone przepisy, kontakt kuratora z osobą oddaną pod dozór w siedzibie zespołu – w biurze kuratora, był rzadszy niż wymagany w ok. 87% spraw.

Podopieczny stawił się w biurze kuratora raz na miesiąc w 5,6% spraw, częściej w dwóch sprawach (0,4%); raz na dwa miesiące w 5,8% spraw; rzadziej niż raz na 3 miesiące w 4,8% spraw; zaś nigdy nie był w biurze kuratora niemal w jednej na każdą z trzech spraw (27,2%).

Jak już wspomniano, kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania nie tylko w środowisku podopiecznych, lecz także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że czynności na ich terenie kuratorzy wykonywali zaledwie w trzech sprawach – rzadziej niż raz na 3 miesiące.

Wykres 97. Częstotliwość rozmów telefonicznych kuratora sądowego z osobą oddaną pod dozór.

Źródło: opracowanie własne.

Mocą przepisów Kodeksu karnego wykonawczego (art. 169b § 8 pkt 3, § 9 pkt 2, § 10 pkt 4, a wcześniej rozporządzenia z 2013 r. § 12 pkt 3, § 13 pkt 2, § 14 ust. 1 pkt 4), kurator sądowy żąda od skazanego kontaktu telefonicznego:

1. co najmniej raz w miesiącu od osoby zakwalifikowanej do grupy ryzyka „A” i „B”;
2. co najmniej 2 razy w miesiącu od podopiecznego zakwalifikowanego do grupy ryzyka „C”.

Z przeprowadzonego badania wynika, że kontakt telefoniczny był znacznie rzadszy (73,4%), aniżeli wynika to z cytowanych przepisów, w tym:

- 1 raz w miesiącu – odbywał się w 22,8% spraw,
- 2 razy w miesiącu – odbywał się w 1,6% spraw,
- co dwa miesiące – odbywał się w 11,8% spraw,
- co 3 miesiące – odbywał w 6,8% spraw,
- rzadziej niż raz na 3 miesiące – w 32% spraw,
- nigdy nie nawiązano kontaktu telefonicznego w 22,8% spraw; natomiast podkreślano w kolejnych kartach czynności, że dozorowany przekazał swój numer telefonu.

Kurator sądowy może wykorzystywać do kontaktu z dozorowanym, w razie szczególnych okoliczności, również pocztę elektroniczną. W analizowanych sprawach tego rodzaju kontaktu nie odnotowano w całym okresie pozostawania osoby skazanej pod dozorem kuratora sądowego w 80,4% spraw. Kontakt taki realizowano w sprawach, w których skazany przebywał poza granicami kraju:

- raz na miesiąc – 13 spraw (2,6%),
- raz na 2 miesiące – 7 spraw (1,4%),
- raz na 3 miesiące – 5 spraw (1%),

- rzadziej niż raz na 3 miesiące – 50 spraw (10%).

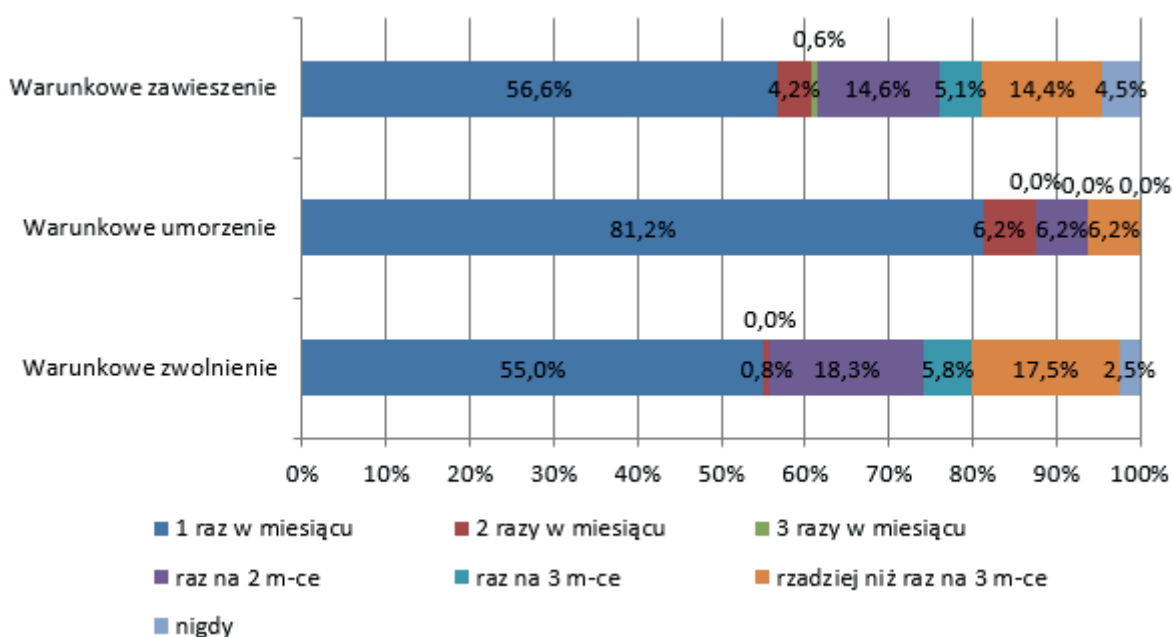
W zależności od potrzeb kuratorzy sądowi realizują kontakty z dozorowanymi w innych miejscach, np.:

- miejsce pracy kuratora społecznego – 2,
- wiadomości tekstowe (sms) – 13,
- spotkania przypadkowe (ulica, parking, sklep, plac zabaw, szkoła) – 25,
- miejsce pracy skazanego – 6,
- rozmowa przez Skype – 1,
- rozmowa w trakcie dyżuru poza siedzibą sądu, w urzędzie miasta i gminy – 2,
- listy i kartki (przesyłane tradycyjną pocztą) – 5,
- miejsce zamieszkania kuratora społecznego – 3,
- portal społecznościowy (Facebook) – 1,
- noclegownia/Dom Pomocy Społecznej – 2,
- szpital – 1,
- umówione spotkanie „pod blokiem”, „na przystanku”, „pod sklepem”, „na parkingu” – 5.

Częstotliwość i rodzaj kontaktu kuratora sądowego z dozorowanym z uwzględnieniem orzeczenia, przy którym orzeczono dozór

Odbywanie kontaktów z dozorowanym w miejscu zamieszkania należy do kanonu działalności kuratora sądowego. Jego częstotliwość była różna w zależności od stopnia skomplikowania przypadku, jak również z uwagi na orzeczenie, przy którym zastosowano dozór kuratora.

Wykres 98. Częstotliwość kontaktu kuratora sądowego w miejscu zamieszkania z uwzględnienie rodzaju orzeczenia, przy którym orzeczono dozór.

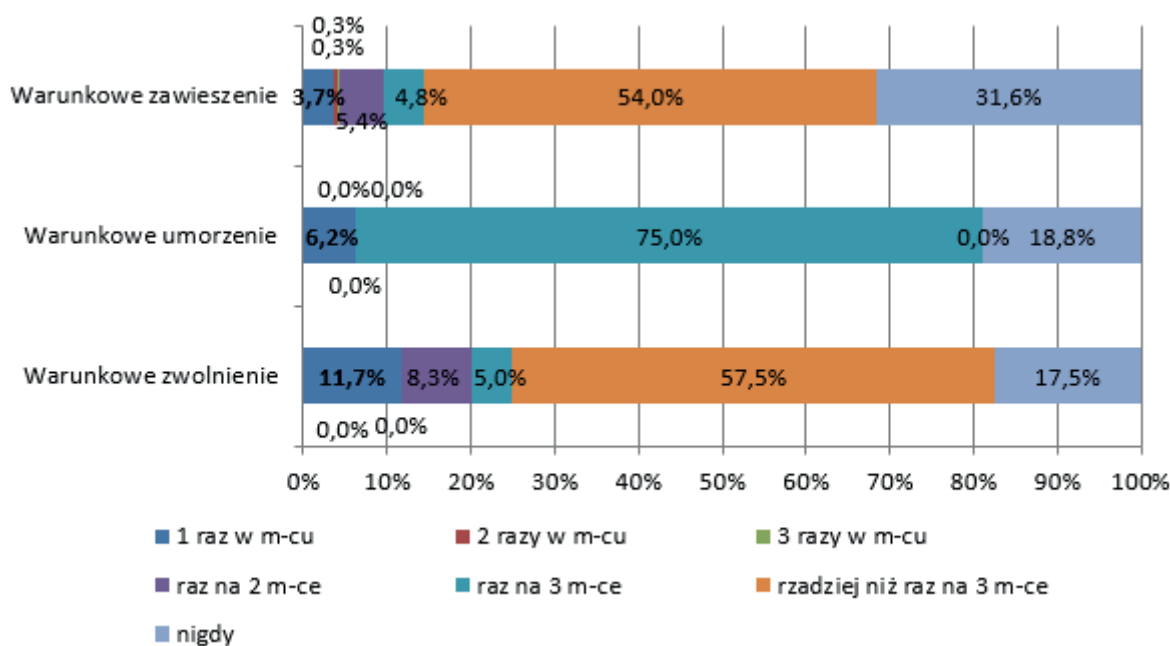

Źródło: opracowanie własne.

Okazuje się, że najczęściej kuratorzy nawiązywali kontakt w miejscu zamieszkania dozorowanego w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego, łącznie raz lub dwa razy w miesiącu w 87,8% spraw. Znacznie rzadziej w sprawach warunkowego zwolnienia oraz warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – w nich odpowiednio raz w miesiącu (ok. 55%), dwa razy w miesiącu (0,8%, 4,2%), raz na 2 miesiące lub rzadziej w 44,4% spraw warunkowego zwolnienia i 38,6% spraw warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Ponadto stwierdzono, że w sprawach osób warunkowo zwolnionych, kurator w jednej sprawie nawiązywał kontakt z dozorowanym na terenie zakładu karnego z częstotliwością mniejszą niż raz na 3 miesiące. W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego takich kontaktów nie odnotowano. Natomiast w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności takie kontakty odnotowano w dziewięciu sprawach (0,3%) z częstotliwością niższą niż raz na 3 miesiące.

Wykres 99. Częstotliwość kontaktu kuratora sądowego z dozorowanym w biurze kuratora z uwzględnieniem rodzaju orzeczenia, przy którym orzeczono dozór.

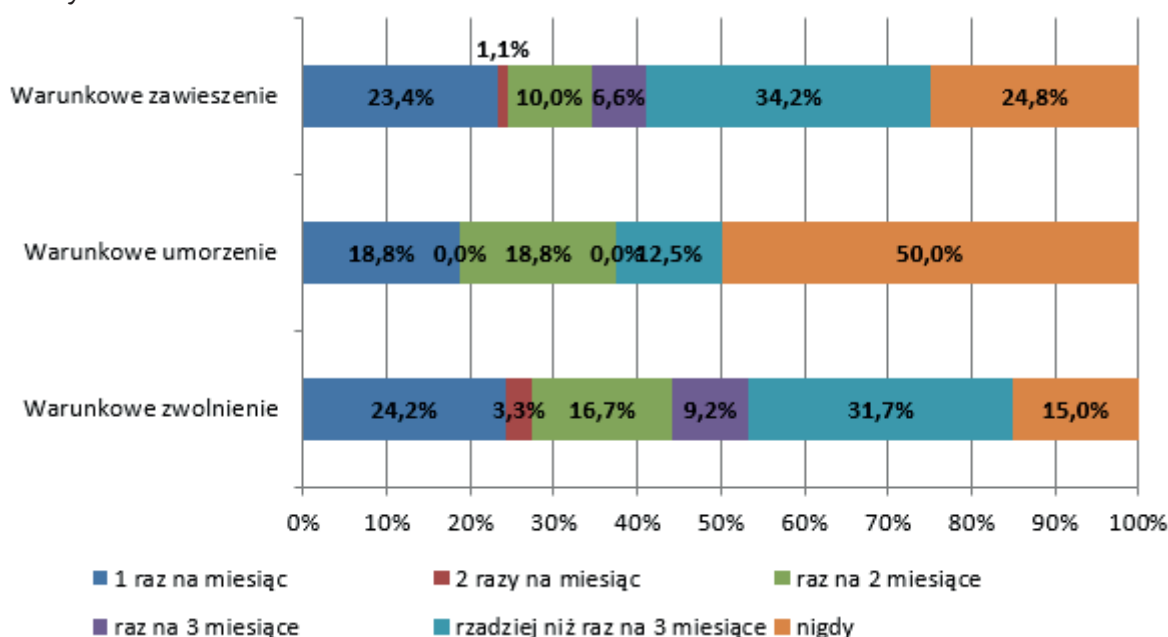
Źródło: opracowanie własne.

Częstotliwość kontaktu dozorowanego z kuratorem sądowym w siedzibie zespołu jest zróżnicowana. Dużą częstotliwość tego rodzaju kontaktu, tj. dwa lub trzy razy w miesiącu, odnotowano po jednym przypadku w sprawach warunkowego zawieszenia wykonywania kary pozbawienia wolności.

Kontakty z częstotliwością 1 raz na miesiąc były najczęstsze w sprawach warunkowego zwolnienia (11,7%). Podobnie z częstotliwością raz na dwa miesiące dozorowany stawał się w biurze kuratora zawodowego najczęściej w sprawach warunkowego zwolnienia (8,3%).

Z kolei najrzadziej do kontaktu kuratora z podopiecznym w siedzibie sądu dochodziło w sprawach warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności, w których w ok. 85% spraw kontakt ten odbywał się z częstotliwością rzadszą niż raz na 3 miesiące (54%) lub w ogóle (31,6%) w całym okresie pozostawania skazanego pod dozorem.

Wykres 100. Częstotliwość rozmów telefonicznych kuratorów sądowych z warunkowo zwolnionymi.

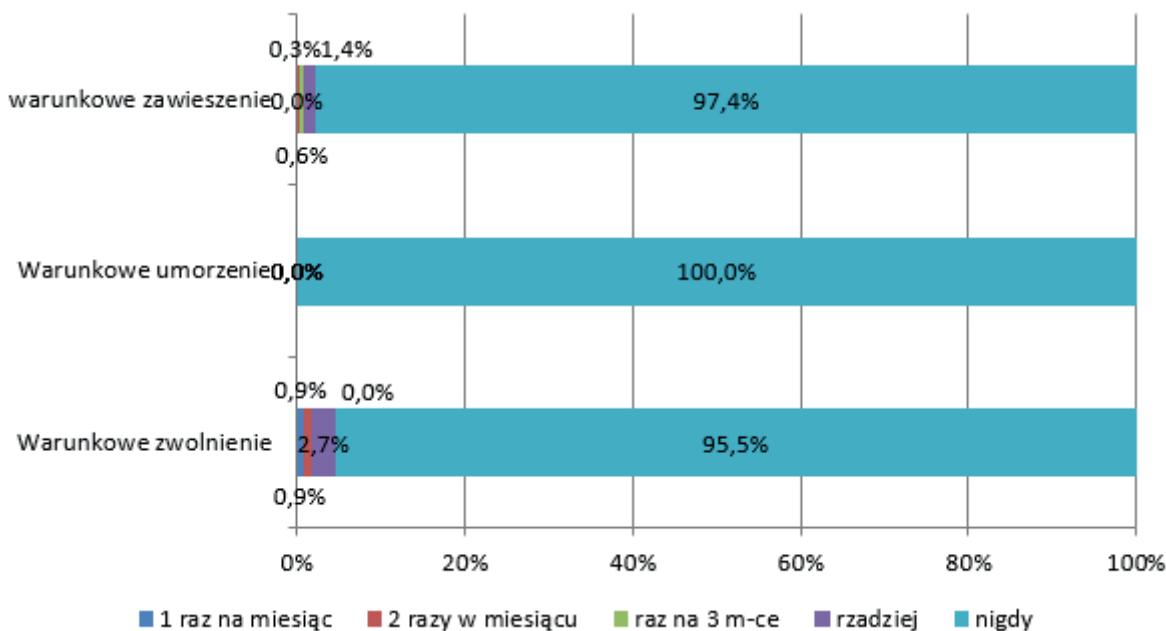
Źródło: opracowanie własne.

Rozmowy telefoniczne mają formę typowych czynności kontrolnych i nie mogą w żaden sposób być utożsamiane z elementem prowadzonych metod oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjnego. Natomiast mogą być elementem profilaktyki negatywnej lub po prostu działań prewencyjnych i informacyjnych. Jak wspomniano, ich częstotliwość również określona jest aktami prawa i nie powinna być mniejsza niż 1 raz w miesiącu. Z przeprowadzonej analizy wynika, że taką częstotliwość uzyskano w 25% spraw warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności i w 20% spraw warunkowego umorzenia. Dwa razy w miesiącu kontakt ten wykonywany był odpowiednio w 1,1% spraw warunkowego zawieszenia, 3,3% spraw warunkowego zwolnienia, zaś nie występował w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Najczęstszy kontakt telefoniczny ogółem nawiązywano w sprawach warunkowego zwolnienia, łącznie dwa razy, jeden raz w miesiącu lub raz na dwa miesiące w 44,2% spraw.

Najrzadziej do takiego kontaktu dochodziło w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego, tj. rzadziej niż raz na trzy miesiące lub nigdy w 62,5% spraw.

Wykres 101. Częstotliwość kontaktu mailowego kuratora sądowego z warunkowo zwolnionym.

Źródło: opracowanie własne.

Kontakt za pośrednictwem środków masowego przekazu, w tym poczty elektronicznej, jest prawem dozwolony, lecz jego częstotliwość nie została w żaden sposób narzucona przepisami. Realizowany jest sporadycznie – w miarę wystąpienia szczególnych okoliczności, np. pobytu skazanego poza granicami kraju.

Ten rodzaj kontaktu wykorzystywany był w znikomym stopniu w sprawach warunkowego zwolnienia, łącznie w 4,5% spraw, a także warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – w 2,6% spraw. Nie był wykorzystywany w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Grupy ryzyka

Zgodnie z treścią art. 169b k.k.w. (wcześniej § 11 rozporządzenia z 2013 r.) w celu zapewnienia optymalnego oddziaływania na osoby, wobec których sprawowany jest dozór, oraz zastosowania właściwej metody kontroli tych osób, ustalono trzy grupy ryzyka powrotu do przestępstwa:

1. grupa obniżonego ryzyka (A);
2. grupa podstawowa (B);
3. grupa podwyższonego ryzyka (C).

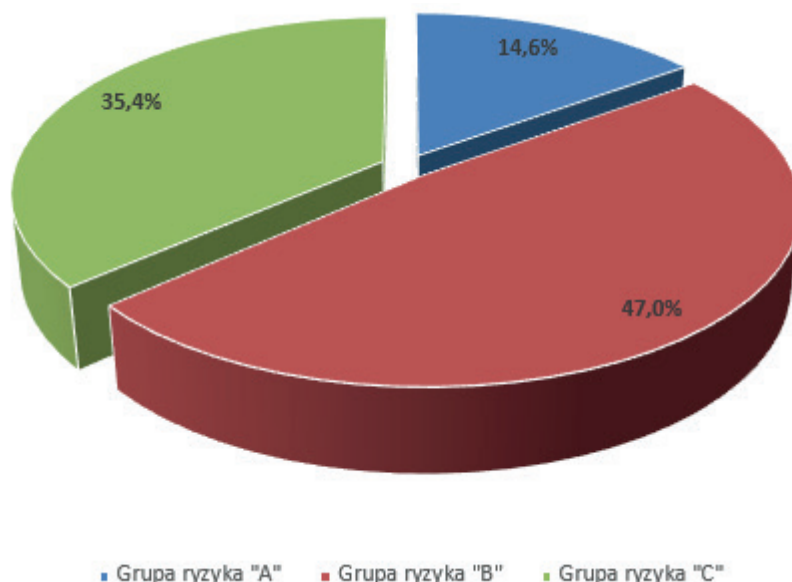

Do grupy obniżonego ryzyka (A) kwalifikuje się osoby, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania, a także osoby dotychczas niekarane, których właściwości oraz warunki osobiste i środowiskowe, dotychczasowy sposób życia oraz których zachowanie po popełnieniu przestępstwa uzasadniają przekonanie, że będą one w okresie próby przestrzegać porządku prawnego, a w szczególności nie popełnią ponownie przestępstwa. W szczególnie uzasadnionych przypadkach kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej lub sędzia może zakwalifikować do grupy obniżonego ryzyka (A) osoby spełniające przesłanki grupy podstawowej (B).

Do grupy podwyższonego ryzyka (C) kwalifikuje się:

1. skazanych określonych w art. 64 § 1 i 2 Kodeksu karnego;
2. skazanych, którzy po wydaniu wyroku lub w okresie próby popełnili przestępstwo podobne;
3. osoby uzależnione skazane za przestępstwo pozostające w związku z używaniem alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka;
4. skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, a także za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej popełnione w związku z zakłóceniem czynności psychicznych o podłożu seksualnym innym niż choroba psychiczna.

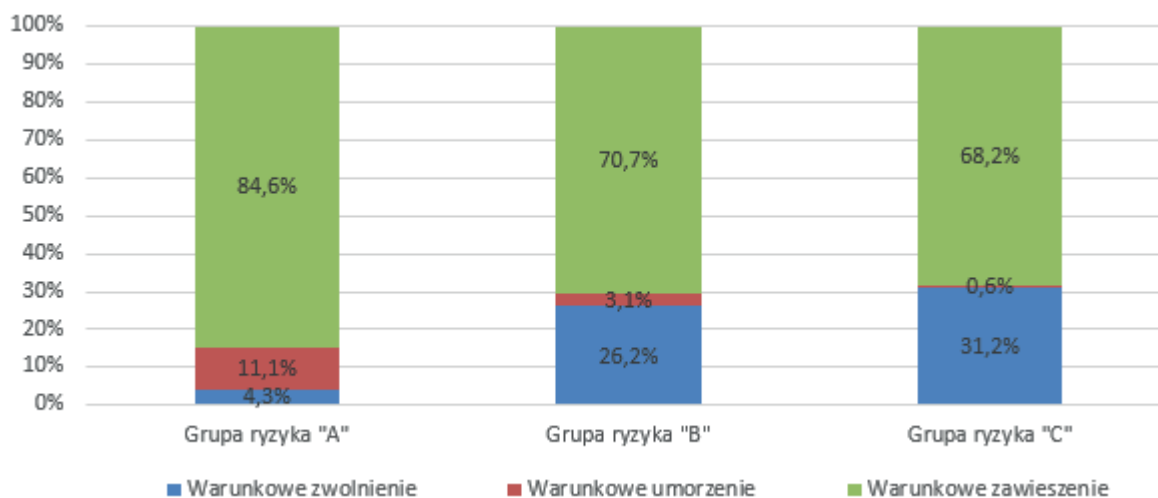
Wykres 102. Odsetek spraw dozoru z uwzględnieniem grup ryzyka powrotności do przestępstwa.

Źródło: opracowanie własne.

Poddane analizie teczki dozoru dotyczyły dozorowanych zakwalifikowanych do grupy obniżonego ryzyka „A” w 14,6%, grupy podstawowej „B” w 47% oraz grupy podwyższonego ryzyka „C” w 35,4% spraw.

Wykres 103. Procentowy udział poszczególnych kategorii dozoru z uwagi na orzeczenie z uwzględnieniem grupy ryzyka. Opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne.

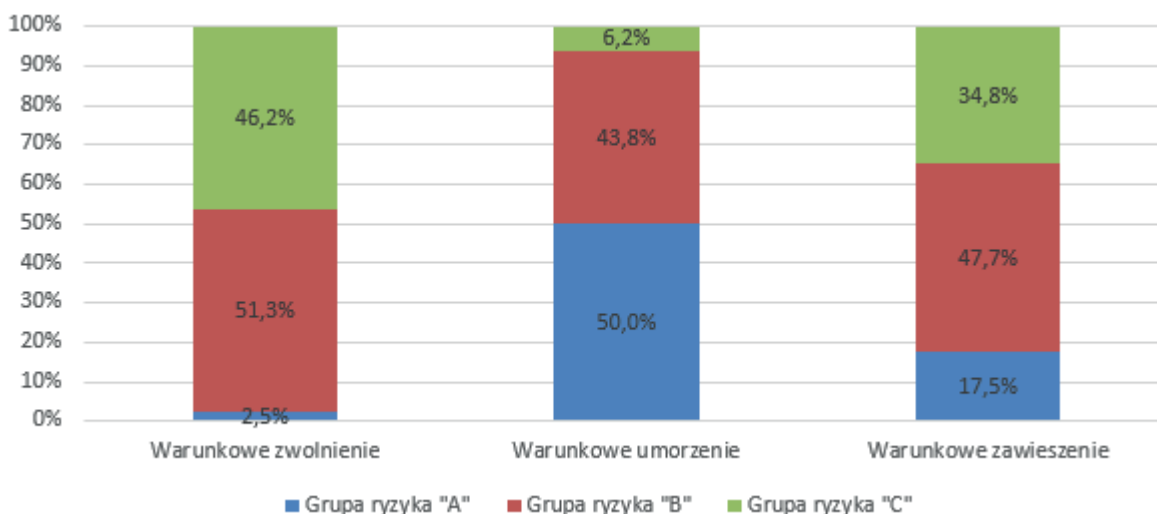
Wśród spraw dozoru poddanych badaniu, w grupie obniżonego ryzyka (A) największy był udział dozorowanych, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności (84,6%). W tej grupie ryzyka sprawy warunkowego umorzenia postępowania karnego stanowiły 11,1%, zaś dozorowani warunkowo zwolnieni zakwalifikowani do grupy obniżonego ryzyka stanowili 4,3%.

W grupie podstawowej (B) również największy odsetek stanowili dozorowani, wobec których zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności (70,7%), dozorowani wobec których warunkowo umorzono postępowania karne stanowili 3,1%, zaś warunkowo zwolnieni 26,2%.

W grupie podwyższonego ryzyka odnotowano dozorowanych, wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności (68,2%), minimalny był udział osób z orzeczonym warunkowym umorzeniem postępowania karnego (0,6%), zaś warunkowo zwolnieni stanowili 31,2% wszystkich osób z kategorią ryzyka (C).

Wyniki badania są uwarunkowane doborem próby, w której znaczną przewagę miały sprawy dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Wykres 104. Udział procentowy poszczególnych grup ryzyka w sprawach dozoru według rodzaju orzeczenia.

Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zwolnienia największy był udział dozorowanych zakwalifikowanych do grupy podstawowej (B) – 51,3%. Niemal w równej mierze byli to dozorowani zaliczeni do grupy podwyższonego ryzyka – 46,2%. Osoby z grupy obniżonego ryzyka w tej grupie sprawców przestępstw występowały wyjątkowo i stanowiły zaledwie 2,5% ogółu.

W sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego znakomita większość spraw dotyczyła dozorowanych zakwalifikowanych do grupy obniżonego ryzyka (A) – 50% oraz grupy podstawowej (B) – 43,8%. Sprawy dotyczące osób z podwyższonym ryzykiem stanowiły zaledwie 6,2% spraw.

W sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności dozorowani z grupy podwyższonego ryzyka (C) stanowili 34,8%, z grupy podstawowej (B) 47,7%, natomiast z grupy obniżonego ryzyka 17,5%.

Podsumowując, zgodnie z zasadami kwalifikacji do grup ryzyka określonej obecnie przepisami Kodeksu karnego wykonawczego, dozorowani, wobec których zastosowano warunkowe zwolnienie z reguły kwalifikowani byli do grupy podwyższonego ryzyka (C). Osoby, wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności, z reguły kwalifikowani byli do podstawowej grupy ryzyka (B). Zaś osoby, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania karnego, z reguły kwalifikowane były do grupy obniżonego ryzyka (A).

Sposób zakończenia dozoru

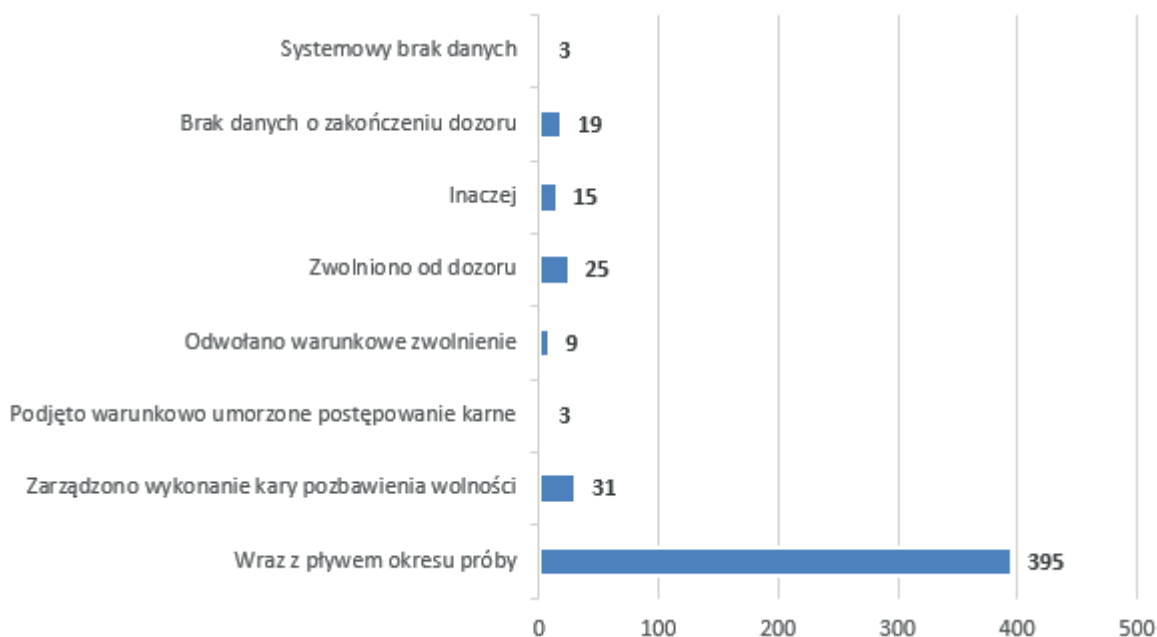
Dozór kuratora sądowego może być zastosowany w trzech kategoriach spraw, tj. przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, przy

warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz przy warunkowym zawieszeniu wykonaniu kary pozbawienia wolności. W zależności od postępowania sposób zakończenia dozoru może być pozytywny albo negatywny. Za pozytywny sposób jego zakończenia należy uznać zwolnienie z dozoru kuratora sądowego, w szczególności w związku z osiągniętymi postępami w procesie resocjalizacji i readaptacji społecznej. Pozytywny sposób jego zakończenia następuje również wraz z upływem okresu próby.

Za negatywny, niepożądany sposób zakończenia dozoru należy uznać:

1. odwołanie warunkowego zwolnienia – dozorowany powraca do zakładu karnego,
2. podjęcie warunkowego umorzenia postępowania karnego – w jego wyniku może dojść do skazania dozorowanego,
3. zarządzenie wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności – dozorowany trafia do zakładu karnego.

Wykres 105. Sposób zakończenia dozoru.

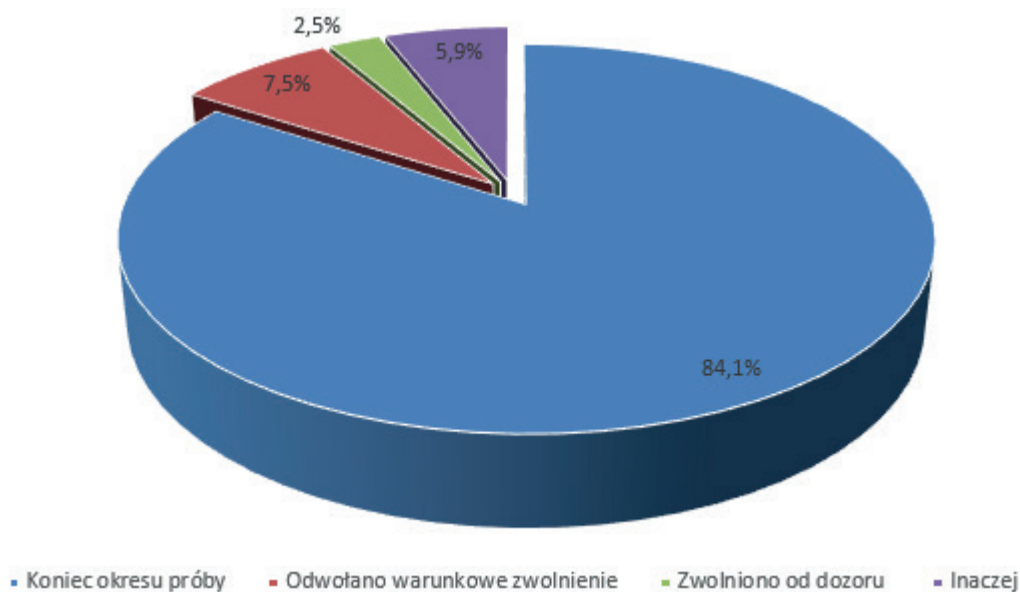
Źródło: opracowanie własne.

Spośród spraw poddanych badaniu znakomita większość z nich miała efekt pozytywny, bowiem aż w 84% przypadków dozór zakończył się wraz z końcem okresu próby (79%) lub zwolnieniem od dozoru (5%). Negatywny sposób zakończenia dozoru nastąpił w 8,6% spraw, w tym:

1. zarządzeniem wykonania kary pozbawienia wolności – 6,2%,
2. podjęciem warunkowo umorzonego postępowania karnego – 0,6%,
3. odwołaniem warunkowego zwolnienia – 1,8%.

W pozostałych teczkach dozoru brak było dokumentacji, na podstawie której można byłoby stwierdzić, jaki był sposób zakończenia dozoru, między innymi nie zawarto w aktach orzeczenia sądu rozpatrującego wnioski o zwolnienie od dozoru oraz zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej. W kilku sprawach brakowało dokumentacji (kart czynności, sprawozdań) na kilka miesięcy przed zakończeniem okresu próby.

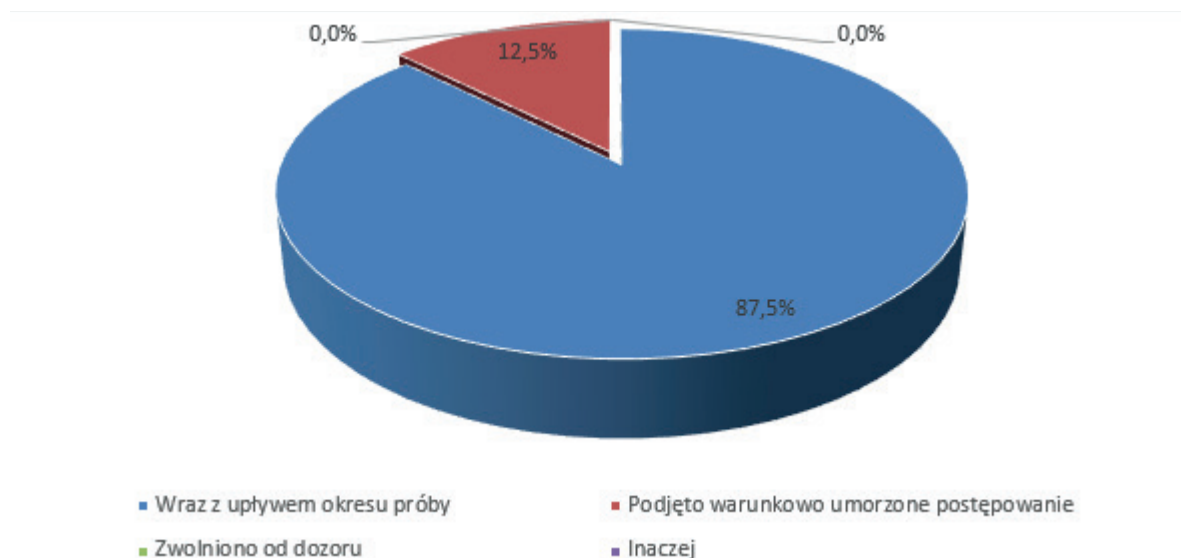
Wykres 106. Sposób zakończenia dozoru w sprawach warunkowego zwolnienia.

Źródło: opracowanie własne.

Sprawy warunkowego zwolnienia w 84,1% przypadków zakończyły się wraz z okresem próby. Odwołano warunkowe zwolnienie w 7,5% spraw tej kategorii, a zwolniono od dozoru 2,5% dozorowanych.

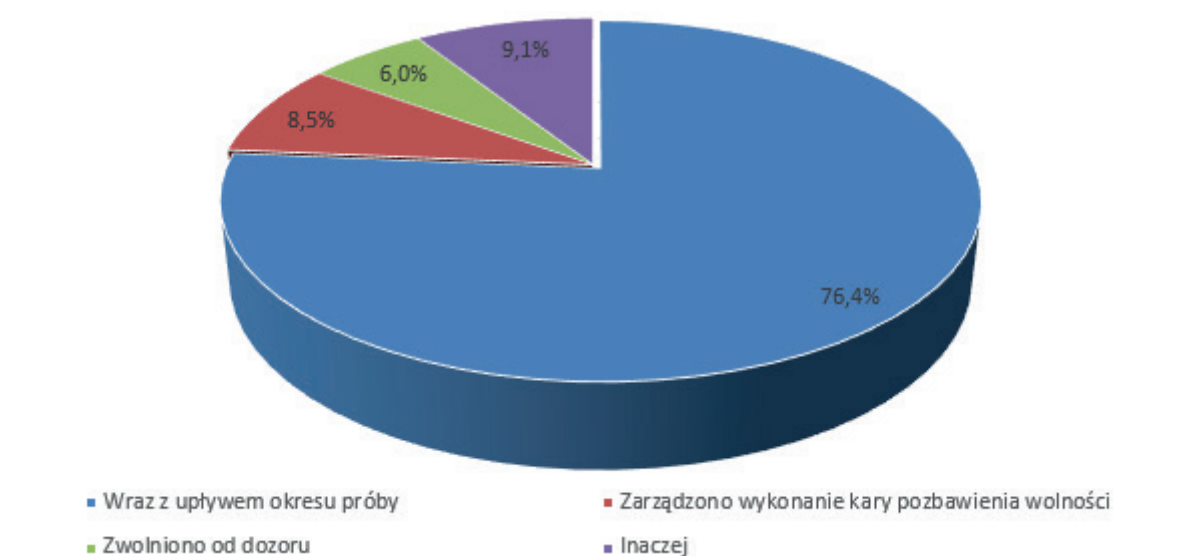
Wykres 107. Sposób zakończenia dozoru w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Źródło: opracowanie własne.

Sprawy warunkowego umorzenia postępowania karnego zakończono wyłącznie na dwa sposoby, tj. 87,5% z nich zakończyło się wraz z końcem okresu próby, natomiast warunkowo umorzone postępowanie karne podjęto w 12,5% spraw.

Wykres 108. Sposób zakończenia dozoru w sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

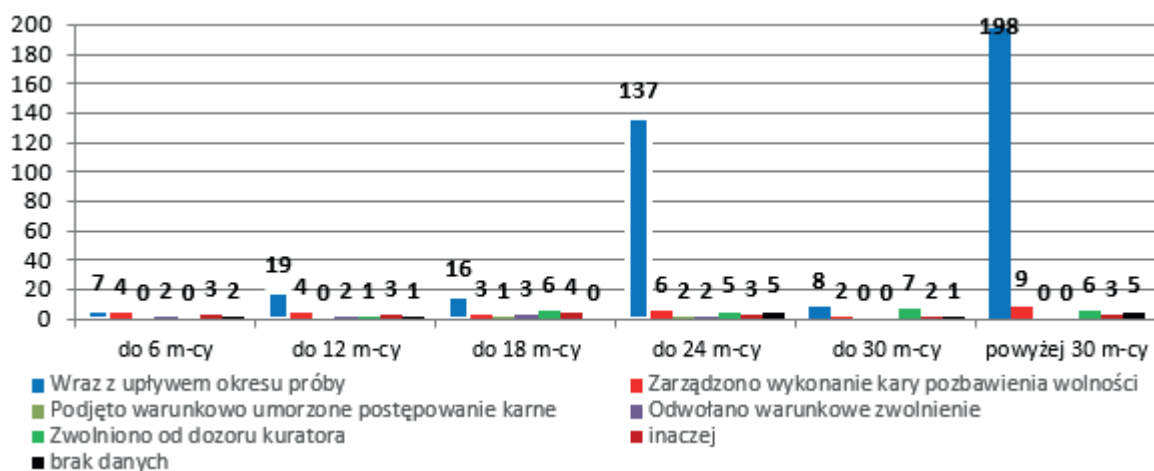
Źródło: opracowanie własne.

W sprawach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności 76,4% spraw zakończyło się wraz z końcem okresu próby, zaś w 8,5% spraw zarządzono jej wykonanie.

Ponadto zwolniono od dozoru kuratora sądowego 6% podopiecznych. Brak właściwej dokumentacji dotyczył 9,1% spraw. Czas wykonywania dozoru obrazuje poniższy wykres.

Wykres 109. Sposób zakończenia dozoru z uwzględnieniem czasu jego trwania.

Źródło: opracowanie własne.

W każdym ze wskazanych okresów dominuje zakończenie dozoru w związku z końcem okresu próby.

W okresie do 6 miesięcy koniec okresu próby następował w sprawach, w których orzeczono dozór w czasie trwania postępowania wykonawczego; po podjęciu postępowania uprzednio zawieszono w części dotyczącej dozoru kuratora sądowego; po objęciu dozoru po powrocie skazanego zza granicy albo zakładu karnego.

W kolejnych okresach także dominował taki sposób zakończenia dozoru i liczba spraw kończyła się odpowiednio: w okresie do 12 miesięcy – w 19 sprawach; w okresie do 18 miesięcy – w 16 sprawach; w okresie do 24 miesięcy – w 137 sprawach; w okresie powyżej 30 miesięcy – w 198 sprawach.

W analizowanych sprawach kuratorzy sądowi prowadzili dozór z reguły do końca okresu próby. Niechętnie kierowali wnioski o zwolnienie od dozoru kuratora sądowego. W żadnym z 500 postępowań nie skierowali takiego wniosku w pierwszych 6 miesiącach sprawowania dozoru. W okresie dozoru trwającego do 12 miesięcy złożono taki wniosek w jednej sprawie, zaś w kolejnych okresach taką samą lub podobną liczbę wniosków, tj. do 18 miesięcy – 6, do 24 miesięcy – 5, do 30 miesięcy – 7, powyżej 30 miesięcy – 6. Łącznie zatem na 500 analizowanych spraw kuratorzy zdecydowali się na zwolnienie od dozoru 25 dozorowanych, co stanowi 5% spraw.

Łącznie zarządzenie wykonania warunkowo zawieszonoj kary pozbawienia wolności nastąpiło w 28 sprawach, przy czym najczęściej w przedziale czasowym powyżej 30 miesięcy – 9 spraw, zaś najmniej między 24 a 30 miesiącem dozoru – dwie sprawy.

Warunkowe umorzenie postępowania karnego podjęto w trzech sprawach, w tym w przedziale czasowym do 18 miesięcy w jednej sprawie oraz do 24 miesięcy w dwóch postępowaniach.

Warunkowe zwolnienie odwołano w dziewięciu postępowaniach, w tym dwukrotnie w okresie do 6 miesięcy i do 12 miesięcy, trzykrotnie w okresie do 18 miesięcy i dwukrotnie w okresie do 24 miesięcy. Nie odwołano warunkowego zwolnienia w okresach 24-30 miesięcy oraz powyżej 30 miesięcy.

Brak danych dotyczył 14 spraw, zaś w kolejnych 18 sprawach brakowało dokumentacji dozoru i właściwych orzeczeń sądu.

Podsumowanie

W niniejszym rozdziale zaprezentowano wyniki badań jakościowych dokumentacji zgromadzonej w teczkach dozoru w sprawach warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności, warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz warunkowego umorzenia postępowania karnego, prowadzonego przez kuratorów sądowych (zawodowych i społecznych).

Zaprojektowane narzędzie badawcze – ankieta badania teczek dozoru, pozwoliło na szczegółowe określenie sposobu wykonywania zadań, czynności, obowiązków, uprawnień oraz oddziaływań wobec podmiotu postępowania wykonawczego przez kuratorów sądowych. Ich wyniki pozwalają na sformułowanie wniosków zarówno w kwestii odnoszących się do sposobu i trybu wykonywania przez kuratorów sądowych zadań, o których mowa w art. 1 u.k.s., jak i wniosków natury systemowej – odnoszących się do kwestii ustrojowych i organizacyjnych tej służby. Mogą one także posłużyć jako wstęp do pogłębionych badań problemowych poszczególnych sekwencji czynności realizowanych przez kuratorów sądowych w sprawach dozoru nad sprawcą przestępstwa.

Rozdział V. Wybrane programy resocjalizacyjne i profilaktyczne stosowane przez służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe w Polsce

(dr Anna Janus-Dębska, dr Sławomir Stasiorowski)

Wprowadzenie

„Współczesna wiedza wynikająca z dorobku nauk społecznych (psychologii, socjologii, pedagogiki resocjalizacyjnej) wskazuje, że najskuteczniejszą metodą zarówno zapobiegania zjawiskom patologicznym, jak i resocjalizacji osób wchodzących w konflikty z prawem jest działalność ukierunkowana na wszechstronny rozwój potencjałów osobowych i społecznych jednostek wykazujących syndrom nieprzystosowania społecznego”⁸⁶. Wymaga to zdefiniowania dwóch podstawowych pojęć:

1. readaptacja społeczna skazanych – praktyczne wdrożenie skazanych do pełnienia powszechnie akceptowanych ról życiowych i społecznych⁸⁷;
2. reintegracja społeczna – działalność mająca odbudowywać oraz umacniać u osób objętych takimi działaniami umiejętność uczestniczenia w życiu społecznym oraz pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, życia i pobytu⁸⁸.

Osoba skazana, podczas wykonywania kary wolnościowej, musi mieć szansę, aby odbudować lub wypracować umiejętności interpersonalne, prospołeczne i zawodowe, które są niezbędne do funkcjonowania w rodzinie, grupie społecznej i zawodowej. Zapobieganie recydywie powinno opierać się na zmianie motywacji, nauce postrzegania rzeczywistości przez pryzmat współuczestnictwa i współodpowiedzialności społecznej, połączonych ze wzmacnianiem samooceny, podniesieniem własnej wartości, poczuciem kontroli życia, osobistym zaangażowaniem w poprawę własnej sytuacji⁸⁹. W nabywaniu nowych kompetencji

---

⁸⁶ M. Konopczyński, *Zamiast wstępu. Misja Kuratorskiej Służby Sądowej w społeczeństwie obywatelskim*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak (red.), *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy*, Kraków 2016, s. 11. Zob. także: M. Konopczyński, *Kryzys resocjalizacji, czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Warszawa 2013; *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków 2014.

⁸⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności. Informacja o wynikach kontroli*, KPB-4101-006-00/2014, Nr ewid.177/2015/P/14/044/KPB, s. 5. Definicja zaproponowana przez biegłego NIK prof. dr. hab. Marka Konopczyńskiego.

⁸⁸ Najwyższa Izba Kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności...*, s. 5.

⁸⁹ A. Kieszkowska, *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Kraków 2012, s. 14-16.

społecznych oraz ograniczaniu negatywnych zachowań i nawyków osób skazanych na kary wolnościowe, mogą być pomocne programy korekcyjno-edukacyjne.

Programy te prowadzone są przez różne służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe, które statutowo zajmującą się readaptacją, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym oraz w placówkach penitencjarnych.

Programy resocjalizacyjne i profilaktyczne w Polsce wobec sprawców czynów karalnych prowadzone są m. in. przez:

- Służbę Więzienną,
- Kuratorską Służbę Sądową,
- stowarzyszenia, fundacje i organizacje pozarządowe⁹⁰.

W niniejszym opracowaniu zostały zanalizowane i opracowane dane otrzymane z dwóch pierwszych podmiotów, dotyczące, między innymi następujących programów korekcyjno-edukacyjnych:

- stosowane wobec sprawców przemocy domowej – osób skazanych z art. 207 k.k. (DULUTH/PARTNER);
- stosowane wobec sprawców wypadków drogowych – osób skazanych z art. 178a k.k.;
- stosowane wobec sprawców uzależnionych od alkoholu lub narkotyków;
- ogólne programy profilaktyczne i readaptacyjne (np. Trening Zastępowania Agresji-ART).

Zgodnie z art. 72 § 1 kodeksu karnego, zawieszając wykonanie kary (przy warunkowym zwolnieniu – na podstawie art. 163 § 1 k.k.w.), sąd zobowiązuje, a jeżeli orzeka środek karny, może zobowiązać skazanego⁹¹ w szczególności do:

- wykonywania pracy zarobkowej, do nauki lub przygotowania się do zawodu,
- powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających,
- poddania się terapii uzależnień,
- poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji,
- uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych,
- innego stosownego postępowania w okresie próby, które może zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa

⁹⁰ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie współdziałania podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, kompensacyjnych, zabezpieczających, zapobiegawczych oraz przypadku, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem (Dz. U. 2016 poz. 2305).

⁹¹ Zgodnie z art. 72 § 1 k.k., sąd, zawieszając wykonanie kary, jest zobligowany orzec przynajmniej jeden z obowiązków wymienionych w tym. przepisie.

Sąd może również nałożyć obowiązki probacyjne na sprawcę lub skazanego, umarzając postępowanie karne⁹², orzekając karę ograniczenia wolności⁹³, warunkowo zwalniając skazanego z odbycia reszty kary pozbawienia wolności⁹⁴, wydając postanowienie o udzieleniu skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego⁹⁵.

Każdy z tych obowiązków może być realizowany poprzez uczestniczenie skazanego w odpowiednich programach resocjalizacyjnych, profilaktycznych lub psychoedukacyjnych. Sformułowanie „uczestnictwo” w programach korekcyjno-edukacyjnych, oznacza „brać w czymś czynny udział, współdziałać w jakiejś akcji”⁹⁶, czyli nie polega jedynie na fizycznej obecności sprawcy w określonym miejscu i czasie lub formalnym zapisaniu się na zajęcia, lecz na czynnym zaangażowaniu się w ich przebieg.

W 2017 roku orzeczone zostały przez sąd środki probacyjne określone w:

- art. 72 § 1 pkt 6 k.k. – ogółem 1835, w tym: leczenie odwykowe (terapia uzależnień) – alkohol – 1365; leczenie odwykowe (terapia uzależnień) – środki odurzające – 320; leczenie rehabilitacyjne, oddziaływania terapeutyczne – 150;
- art. 72 § 1 pkt 6a k.k. – uczestnictwo w programach korekcyjno-edukacyjnych – 167 (w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie – 105); terapia – 440;
- art. 72 § 1 pkt 6b k.k. – uczestnictwo w programach korekcyjno-edukacyjnych – 794 (w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie – 598)⁹⁷.

Czas i sposób wykonania nałożonych obowiązków sąd określa po wysłuchaniu skazanego, przy czym nałożenie obowiązków wymienionych w art. 72 § 1 pkt 6 i 6a k.k. (poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji) wymaga zgody skazanego. Orzeczenie obowiązku wskazanego w art. 72 § 1 pkt 6b k.k. (uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych), nie wymaga zgody podsądnego. Skazany, na którego sąd nałożył obowiązki zgodnie z art. 169 § 1 i § 1a k.k.w., jest zobowiązany do ich przestrzegania oraz udzielania wyjaśnień sądowi i kuratorowi w zakresie ich realizacji. Nadzór nad prawidłowym wykonaniem przez podopiecznego obowiązków probacyjnych sprawuje kurator sądowy⁹⁸. Kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków ma na

⁹² Zgodnie z art. 67 § 3 k.k., sąd, umarzając postępowanie karne, może nałożyć na sprawcę obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1–3, 5–6b, 7a lub 7b k.k.

⁹³ Zgodnie z art. 34 § 3 k.k. sąd, wymierzając karę ograniczenia wolności, może orzec obowiązki, wymienione w art. 72 § 1 pkt 2–7a.

⁹⁴ Art. 159 § 1 k.k.w.

⁹⁵ Art. 43lh § 1 pkt 1 k.k.w.

⁹⁶ Słownik języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp dnia 3 kwietnia 2018 r.).

⁹⁷ Sprawozdanie MS-S6 r.

⁹⁸ Art. 173 § 1 i § 2 pkt 2 k.k.w. Sporadycznie dozór powierzany jest stowarzyszeniu, organizacji lub instytucji, do których działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym, albo osobie godnej zaufania, w związku z art. 170 § 2 k.k.w.

celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa⁹⁹. Jeżeli skazany lub sprawca uchyła się od uczestniczenia w programach korekcyjno-edukacyjnych, kurator udziela skazanemu upomnienie lub składa wnioski w zależności od rodzaju prowadzonej sprawy, o zarządzenie wykonania zawieszony kary, podjęcie warunkowo umorzony postępowania karnego, odwołanie warunkowego zwolnienia, orzeczenie kary zastępczej.

Biorąc pod uwagę, iż w 2017 r. z art. 207 k.k. (czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie) skazanych zostało ponad 11 tys. osób, to oznacza, że jedynie w około 6% spraw sądy orzekły obowiązek uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych.

W „Sprawozdaniu w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej”¹⁰⁰ brak jest danych dotyczących orzeczenia programów korekcyjno-edukacyjnych wobec skazanych (47 850 osób w 2017 r.) za prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 i § 4 k.k.)¹⁰¹. Jednakże dane dotyczące liczby wszystkich orzeczonych programów mogą świadczyć o jeszcze mniejszym udziale tego typu oddziaływań resocjalizacyjnych w postanowieniach sądu, ponieważ jedynie 258 z nich nie dotyczy osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie.

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności, u których stwierdzono uzależnienie od alkoholu albo środków odurzających lub substancji psychotropowych, a także skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (art. 197–203 k.k.), popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, obejmuje się, za ich zgodą, odpowiednim leczeniem i rehabilitacją. W razie braku zgody o stosowaniu leczenia lub rehabilitacji orzeka sąd penitencjarny (art. 117 k.k.w.). W jednostkach penitencjarnych prowadzi się również programy resocjalizacyjne sprzyjające readaptacji społecznej skazanych, na podstawie zarządzenia 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹⁰², natomiast oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹⁰³.

⁹⁹ Art. 171 § 2 k.k.w.

¹⁰⁰ Sprawozdanie MS-S6 r.

¹⁰¹ Sprawozdanie MS-S6r.

¹⁰² Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

¹⁰³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1067).

5.1. Programy stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie (osoby skazane z art. 207 k.k.)

Zgodnie z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹⁰⁴ lub ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁰⁵. Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy w szczególności opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Natomiast do zadań własnych samorządu województwa należy m. in.: opracowywanie ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie¹⁰⁶. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wskazuje, że wobec sprawców przemocy w rodzinie stosuje się oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (art. 4), a organy administracji rządowej lub samorządowej mogą zlecać realizację zadań określonych w ustawie organizacjom pozarządowym (art. 9).

Omawiane programy korekcyjno-edukacyjne w warunkach wolnościowych realizują:

1. Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (dalej także PCPR),
2. Ośrodki Interwencji Kryzysowej,
3. Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie (dalej także MOPR), Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej,
4. Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz
5. organizacje pozarządowe.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadziła także pojęcie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych do kodeksu karnego¹⁰⁷. Szczegółowe kierunki prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne zostały zawarte w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r.¹⁰⁸

¹⁰⁴ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 ze zm.

¹⁰⁵ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm., dalej ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

¹⁰⁶ Art. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

¹⁰⁷ M. Budyn-Kulik, *Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie przez sądy poprzez nakładanie obowiązku uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012, s. 1.

¹⁰⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50 poz. 259).

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020¹⁰⁹ (obszar 3) dotyczy oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie m. in. W zakresie:

- realizowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych zmierzających do zaprzestania przemocy w rodzinie;
- realizowania programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie zmierzających do zmiany wzorców zachowań.

W załączniku nr 2 do Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z 2006 r.¹¹⁰, wskazano, że: „oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie powinny być prowadzone w formie programów działań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nie przemocy oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego współżycia w rodzinie”. „Uczestnictwo w programie nie powinno być traktowane jako forma osobistej psychoterapii sprawcy, tylko oddziaływanie korygujące jego niepożądane i szkodliwe zachowanie i postawy”¹¹¹. W tym samym dokumencie zaprezentowane zostały również heterogeniczne modele programów dla sprawców przemocy domowej w oparciu o różne koncepcje wyjaśniania przyczyn przemocy. Jako najbardziej znany program realizujący założenia modelu społeczno-kulturowego wymieniony został „Program z Duluth”. W tym modelu interwencje wobec sprawców są oparte na rygorystycznie zorganizowanych formach obowiązkowego uczestnictwa w sesjach edukacyjnych. Mężczyźni są edukowani na tematy związane z ideą równości płci i prawami kobiet, z seksizmem i z kulturowymi stereotypami promującymi męską dominację, konfrontowani z ich osobistymi tendencjami do korzystania z tych stereotypów oraz uczą się sprawowania skutecznej kontroli nad zachowaniami przemocowymi wobec partnerek¹¹².

W programie Duluth zakłada się, że przemoc w rodzinie ma podłoże kulturowo-społeczne i oznacza przejaw męskiej władzy i kontroli nad kobietą. Program ma charakter psycho-edukacyjny i jest prowadzony dyrektywnie¹¹³.

Celem uczestnictwa w programie Duluth jest zaprzestanie stosowania przemocy poprzez edukację mającą na celu:

¹⁰⁹ Uchwała nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 (M.P. z 2014 poz. 445).

¹¹⁰ Uchwała nr 162/2006 Rady Ministrów z dnia 25 września 2006 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (RM 111–132–06), dalej Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z 2006 r.

¹¹¹ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z 2006, Załącznik Nr 2 do Programu –Wytyczne do tworzenia modelowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, s. 1–2, <https://www.niebieskaLinia.pl/attachments/article/4132/zalacznik2-dokpppw.pdf> (dostęp dnia 4 maja 2018 r.).

¹¹² *Ibidem*, s. 2–3.

¹¹³ W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie, interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, s. 83.

1. uświadomienie sprawcy, czym jest przemoc;
2. uzyskanie przez niego świadomości własnych aktów przemocy wobec bliskich;
3. rozpoznanie przez niego sygnałów ostrzegawczych zapowiadających wystąpienie przemocy;
4. opracowanie „planu bezpieczeństwa” w celu zapobieżenia użyciu siły i przemocy;
5. nabycie nowych umiejętności służących rozwiązywaniu konfliktów, sporów w rodzinie, bez użycia agresji;
6. naukę umiejętności partnerskich, układania stosunków w rodzinie, korzystania z pomocy innych;
7. naukę konstruktywnego wyrażania uczuć¹¹⁴.

Prowadzenie zajęć, zarówno dla grup jak i podczas indywidualnych spotkań ze sprawcą przemocy, wymaga obecności dwóch osób – kobiety i mężczyzny. Uczestnicy mogą obserwować społecznie akceptowane zachowania pomiędzy prowadzącymi, modelową relację i współpracę kobiety i mężczyzny oraz poznać perspektywę kobiety¹¹⁵. Wobec osób prowadzących program dla sprawców przemocy stawia się wysokie wymagania merytoryczne i etyczne (ukończone specjalistyczne szkolenia, korzystanie z superwizji, brak karalności i uzależnień, nie powinna być ofiarą lub sprawcą przemocy)¹¹⁶.

Program Duluth zaplanowany jest na dwa spotkania indywidualne i 24 grupowe (odbywające się raz w tygodniu). Zajęcia podzielone są na 8 bloków tematycznych. Na każdy moduł przeznaczają się trzy spotkania¹¹⁷.

Bloki tematyczne dotyczą następujących zagadnień:

1. przemoc fizyczna;
2. zastraszanie i onieśmianie;
3. przemoc emocjonalna;
4. izolacja;
5. zaprzeczanie, pomniejszanie i obwinianie;
6. przemoc seksualna;
7. męskie przywileje, przemoc ekonomiczna i wykorzystywanie dzieci;
8. wymuszanie i groźenie¹¹⁸.

¹¹⁴ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Programy korekcyjno-edukacyjne w zakładach karnych*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość. Programy korekcyjno-edukacyjne*, Warszawa 2017, s. 54 (oparte na skrypcie do prowadzenia zajęć opracowanym przez A. Podkaj i D. Aliszerową); K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślik, K. Okrucieński, *Udział kuratorów w realizacji programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie „Duluth”*, [w:] Ł. Wirkus (red. nauk), *Wybrane programy resocjalizacyjne w praktyce kuratorów sądowych*, Toruń 2017, s. 127–128 (oparte na skrypcie do prowadzenia zajęć opracowanym przez A. Skorupską i D. Skowrońskiego).

¹¹⁵ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Programy korekcyjno-edukacyjne...*, s. 55; K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślik, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 128.

¹¹⁶ W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 82.

¹¹⁷ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Programy korekcyjno-edukacyjne...*, s. 55; K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślik, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 128.

¹¹⁸ K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślik, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 128.

Pierwsze indywidualne spotkanie ma na celu zakwalifikowanie uczestnika do programu. W tym celu przeprowadza się z nim wywiad dotyczący jego doświadczeń w stosowaniu przemocy. Następnie zapoznaje się uczestnika z kontraktem, zgodnie z którym zobowiązuje się on między innymi do zaprzestania stosowania przemocy, do opracowania planu bezpieczeństwa oraz systematycznego uczęszczania na zajęcia. Nieprzestrzeganie zasad kontraktu skutkuje usunięciem z programu. Podczas drugiego indywidualnego spotkania zapoznaje się uczestnika z problematyką przemocy. Po zajęciach wprowadzających, odbywają się poszczególne grupowe sesje tematyczne¹¹⁹.

Głównym założeniem programu jest uznanie, że zachowania mężczyzn stosujących przemoc wobec kobiet oparte są na pewnym schemacie, który jest powtarzalny. Celem, jaki należy osiągnąć, jest przerwanie poniższego cyklu:

- I faza – budowanie napięcia;
- II faza – agresywny atak;
- III faza – miesiąca miodowego¹²⁰.

Każda sesja trwa około 2 godzin. Podczas prowadzenia zajęć w programie Duluth poruszane są kwestie dotyczące wszystkich rodzajów przemocy: fizycznej, emocjonalnej, seksualnej i ekonomicznej. Uczestnicy mają również okazję obserwować zachowania alternatywne do agresywnych¹²¹.

Do programu nie przyjmuje się:

1. osób chorych psychicznie;
2. nałogowych hazardzistów;
3. osób uzależnionych od alkoholu, którzy nie przeszli podstawowego cyklu terapii;
4. osób, które nie są sprawcami przemocy domowej¹²².

W większości programów dla sprawców przemocy domowej prowadzonych w USA przyjmuje się zasadę, że do takich programów powinno się przyjmować tylko te osoby, wobec których zarządzono jakąś formę nadzoru sądowego (cywilną lub karną)¹²³.

Powyższe oddziaływania powinny być realizowane z uwzględnieniem specyfiki różnych grup sprawców przemocy, wyodrębnionych ze względu na sposób kwalifikowania ich do programu, w szczególności mogą to być programy:

- dla osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w jednostkach penitencjarnych;
- dla osób, które w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie zostały zobowiązane przez sąd do uczestnictwa w programie (obowiązek probacyjny orzeczony na podstawie art. 72 k.k.);

¹¹⁹ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Programy korekcyjno-edukacyjne...*, s. 55–56.

¹²⁰ K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślak, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 127.

¹²¹ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Programy korekcyjno-edukacyjne...*, s. 61.

¹²² K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślak, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 128.

¹²³ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z 2006, Załącznik Nr 2 do Programu..., s. 6.

- dla osób będących sprawcami przemocy w rodzinie, które w związku z kontaktem z instytucjami i organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, podjęły autonomiczną decyzję o uczestnictwie w programie – ze szczególnym uwzględnieniem programów dla rodziców i opiekunów stosujących przemoc wobec dzieci¹²⁴.

Warunkiem przyjęcia osoby do programu powinno być uznanie przez nią faktu stosowania przemocy we własnej rodzinie. Sprawcy, wobec których rozpoznane zostało uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, powinni być w pierwszej kolejności kierowani na terapię uzależnienia¹²⁵.

Ważną częścią każdego programu powinno być wstępne rozpoznanie diagnostyczne indywidualnej sytuacji uczestnika, które obejmuje m.in. takie zagadnienia jak:

- a) rzeczywiste okoliczności skierowania do programu;
- b) określenie, czy uczestnik programu aktualnie stosuje przemoc;
- c) najgroźniejsze i typowe formy i okoliczności przemocowych zachowań;
- d) aktualna sytuacja rodzinna i zawodowa;
- e) cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjnej;
- f) ustalenie, czy uczestnik jest zaburzony emocjonalnie, a w szczególności czy zostały u niego rozpoznane zaburzenia osobowości antyspołecznej lub zaburzenia osobowości pogranicznej, które stwarzają poważne przeszkody w realizacji zajęć edukacyjno-korekcyjnych¹²⁶.

Według założeń Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, dobór treści edukacyjnych powinien uwzględniać założone cele programu, czas jego trwania i specyfikę uczestników oraz wykształcenie i przeszkolenie realizatorów. Tematyka oddziaływań edukacyjnych powinna obejmować takie zagadnienia jak:

- społeczno-kulturowe źródła i okoliczności towarzyszące przemocy domowej;
- problemy władzy i kontroli w relacjach międzyludzkich;
- planowanie i rozwijanie samokontroli;
- alkohol i patologia życia rodzinnego;
- komunikacja interpersonalna;
- promocja pozytywnych standardów i wartości;
- przemoc seksualna;
- dzieci, przemoc i wychowanie;
- tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych.

Zawartość merytoryczna programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinna również obejmować praktyczne ćwiczenia dostarczające doświadczeń osobistych zmieniających

¹²⁴ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Załącznik Nr 2 do Programu..., s. 6–7.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 7.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 8.

zachowania i postawy związane z przemocą oraz rozwijające umiejętności samokontroli i konstruktywnego współżycia. Zajęcia wchodzące w skład programu powinny być prowadzone w małych grupach (od 10 do 15 osób), a łączny czas programu powinien obejmować nie mniej niż 60–120 godzin zajęć¹²⁷.

Istnieje zależność pomiędzy czasem trwania programu, w którym sprawca uczestniczy, a jego późniejszym zachowaniem. Jak wykazują badania ewaluacyjne omawianych oddziaływań, długość trwania programu ogranicza zachowania przemocowe. Dlatego tak ważna jest ciągłość i kontynuacja oddziaływań poprzez współpracę wszystkich służb zajmujących się resocjalizacją osób skazanych zarówno w warunkach wolnościowych, jak i w izolacji¹²⁸.

5.2. Programy stosowane wobec sprawców wypadków drogowych (osoby skazane z art. 178a k.k.)

Zgodnie z polskim Kodeksem karnym, osoby prowadzące pojazd mechaniczny, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, podlegają karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności (art. 178a § 1 k.k.). Natomiast jeżeli sprawca powyższego czynu był już wcześniej prawomocnie skazany za tego rodzaju przestępstwo albo dopuścił się tego czynu w okresie obowiązywania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych orzeczonego w związku ze skazaniem za przestępstwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Prowadzenie pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu może także stanowić czyn zabroniony kwalifikowany jako wykroczenie (art. 87 kodeksu wykroczeń) Kwalifikacja czynu zależy od poziomu zawartości alkoholu w organizmie sprawcy. Wyróżnia się dwa poziomy stężenia alkoholu we krwi, od których zależy odpowiedzialność sprawcy. Pierwszy to tzw. stan po użyciu alkoholu, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do: stężenia we krwi od 0,2‰ do 0,5‰ alkoholu albo obecności w wydychanym powietrzu od 0,1 mg do 0,25 mg alkoholu w 1 dm³ (art. 46 ust. 2 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi). Natomiast stan nietrzeźwości zachodzi wówczas, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi powyżej 0,5‰ alkoholu albo obecności w wydychanym powietrzu powyżej 0,25 mg alkoholu w 1 dm³ (art. 46 ust. 3 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi i art. 115 § 16 k.k.).

W części krajów europejskich wobec sprawców prowadzących pojazd mechaniczny pod wpływem alkoholu stosowane są oddziaływania terapeutyczne/korekcyjne¹²⁹. W Estonii

¹²⁷ *Ibidem*, s. 9–11.

¹²⁸ K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślak, K. Okrucieński, *Udział kuratorów...*, s. 139.

¹²⁹ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Tryb penalizacji zachowania polegającego na prowadzeniu pojazdu (mechanicznego i niemechanicznego) pod wpływem alkoholu w poszczególnych krajach Unii Europejskiej*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 137.

możliwe jest nawet uniknięcie przez sprawcę odpowiedzialności karnej (umorzenie postępowania karnego), jeżeli podda się on oddziaływaniom w ramach odpowiedniego programu społecznego lub terapeutycznego. Kształt i treść programu są każdorazowo ustalane przez sąd¹³⁰.

W Polsce o skali problemu dotyczącego kierowców poruszających się po drogach publicznych w stanie odurzenia (alkohol, narkotyki) świadczą dane statystyczne. W 2017 r. 47 850 osób zostało skazanych za przestępstwo prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości (art. 178a § 1 i § 4 k.k.)¹³¹.

W 2015 r. kurator okręgowa Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie zwróciła się do kilkunastu podmiotów¹³² z terenu m. st. Warszawy z zapytaniem, czy prowadzą one programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji (rozdział XXI Kodeksu karnego), przede wszystkim dotyczące prowadzenia pojazdów mechanicznych pod wpływem alkoholu lub narkotyków lub czy te jednostki mają możliwość zorganizowania tego rodzaju programów. W cytowanym piśmie wskazano między innymi, że takie działania miałyby na celu nie tylko sprawne i efektywne wykonywanie orzeczeń sądu, z uwzględnieniem osiągania celów indywidualno-prewencyjnych kary, ale również miałyby wpływ na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym i zapobieganie w przyszłości ponownemu popełnieniu ww. przestępstw. Z udzielonych odpowiedzi wynikało, że na terenie m. st. Warszawy jedynie Wojewódzki Ośrodek Ruchu Drogowego w Warszawie prowadzi kursy reedukacyjne z zakresu problematyki przeciwalkoholowej i przeciwdziałania narkomanii, dla osób kierujących pojazdem w stanie nietrzeźwości, w stanie po użyciu alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu, o których mowa w art. 99 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami¹³³. Jednakże na tego rodzaju kursy, które są odpłatne, kieruje starosta decyzją administracyjną. Zwrócono się również do Przewodniczącego Mazowieckiej Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, która działa przy Marszałku Województwa Mazowieckiego jako wojewódzki zespół koordynacyjny w sprawach bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz Komendanta Stołecznego Policji z prośbą o rozważenie możliwości uruchomienia na terenie m.st. Warszawy darmowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, przede wszystkim dotyczące prowadzenia pojazdów mechanicznych pod wpływem alkoholu lub narkotyków. W odpowiedzi Zastępcy Komendanta Stołecznego Policji przedstawił opinię, iż „ciężar wykonania takiego obowiązku (...) spoczywa na kuratorze sądowym”(...)

¹³⁰ *Ibidem*, s. 49–50.

¹³¹ Sprawozdanie MS-S6r.

¹³² Pisma BK-07-26/2015 skierowane m. in. do: Komendanta Stołecznego Policji, Wojewódzkiego Ośrodka Ruchu Drogowego (WORD), Mazowieckiej Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego działającej przy Marszałku Województwa Mazowieckiego w Warszawie, Instytutu Transportu Samochodowego oraz organizacji pozarządowych, fundacji i stowarzyszeń działających na terenie Warszawy, z którymi współpracują kuratorzy sądowi.

¹³³ T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 978 ze zm.

a „zainicjowanie działań mających na celu uruchomienie na terenie m.st. Warszawy darmowych programów korekcyjno-edukacyjnych (...), należy do właściwego kuratora sądowego”. Natomiast Dyrektor Urzędu Marszałkowskiego, w odpowiedzi, przedstawił następujące stanowisko: „Ponieważ na chwilę obecną brak jakichkolwiek podstaw dokonania oceny czy programy ww. kursów odpowiadają wymogom realizacji środka karnego wymienionego w art. 72 § 1 pkt 6 lit. b k.k. to ustawodawca, zamieszczając odpowiednie uregulowanie w ustawie o kierujących pojazdami, powinien zdecydować o formie i sposobie realizacji tego środka; wydaje się jednak, że ze względu na zbieżność przyczyn i celów nie ma przeszkód, aby regulacja ta polegała na wskazaniu, iż uczestnictwo w kursach realizowane na podstawie art. 99 ust 1 pkt 4 i 5 ustawy o *kierujących pojazdami* przez sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji stanowi realizację obowiązku orzeczonego na podstawie art. 72 § 1 pkt 6 lit. b k.k.”.

W tym zakresie wypowiedział się także Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości w piśmie skierowanym do Prezesa Sadu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie¹³⁴: „Departament dostrzega istotny potencjał indywidualnoprorewencyjny oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, których stosowanie dopuszcza przepis art. 72 § 1 pkt 6b k.k.. Mogą one stanowić doskonałe karnoprawne narzędzie korekty postaw i zachowań sprawcy w tych obszarach zagrożeń i niedostosowania społecznego, które wpływają na ryzyko jego powrotu do przestępstwa. Obowiązek uczestnictwa w programach korekcyjnych i leczniczych stanowi światowy standard w zakresie walki z patologią nietrzeźwych kierowców, a badania naukowe potwierdzają ich skuteczność mierzoną poziomem powrotności do przestępstwa. Z tych powodów Departament z aprobatą traktuje wszelkie inicjatywy, których celem jest urealnienie polskiej oferty w tym zakresie i zwiększenie dostępności programów dedykowanych sprawcom przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnionych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Problematyka opracowywania i realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 6b Kodeksu karnego, dedykowanych sprawcom przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji nie jest uregulowana przepisami prawa powszechnie obowiązującego. W szczególności brak jest przepisów kompetencyjnych, które nakładałyby obowiązek zapewnienia dostępności tego rodzaju oddziaływań na konkretne organy administracji publicznej (...). Brak regulacji prawnej nie powinien być jednak interpretowany jako bariera w stosowaniu omawianej instytucji prawa karnego materialnego. Przeciwnie, świadczy o jej odformalizowanym charakterze i przyznaniu przez ustawodawcę organom wymiaru sprawiedliwości znacznej dozy swobody w ocenie, czy konkretne oddziaływanie (program, kurs, szkolenie, sesja edukacyjna, warsztaty, itp.) może być uznane za oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne w rozumieniu przytoczonego wyżej przepisu Kodeksu karnego.

¹³⁴ Stanowisko Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji w Ministerstwie Sprawiedliwości nr DWO-IP-II-5400-6/16, z dnia 5 kwietnia 2016 r.

Tego rodzaju ocena powinna uwzględniać całokształt okoliczności związanych z organizacją i realizacją danego programu, w szczególności jego zawartość merytoryczną, czas trwania oraz kompetencje, wykształcenie i umiejętności osób bezpośrednio zajmujących się prowadzeniem programu. Z komentowanego przepisu nie można również wnioskować o tym, że oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne musi być realizowane przez podmiot publiczny. Za dopuszczalne należy uznać kierowanie skazanych do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych organizowanych przez instytucje lub organizacje społeczne, np. stowarzyszenia, do którego statutowych zadań należy podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa w ruchu drogowym, albo niepubliczne podmioty wykonujące działalność leczniczą (...). Tylko ubocznie należy wskazać, że nic nie stoi na przeszkodzie, by organy samorządu terytorialnego, zwłaszcza na szczeblu powiatu, w ramach zadań z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, podejmowały działania zmierzające do uruchomienia bądź zwiększenia dostępności programów korekcyjno-edukacyjnych dedykowanych sprawcom przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnionych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem narkotyków. Należy zauważyć, że powiatowe programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, uchwalane na podstawie art. 12 pkt 9b) ustawy o 5 czerwca 1998 r. o *samorządzie powiatowym*, niemal w każdym przypadku uwzględniają cel w postaci poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Wygospodarowanie stosunkowo niewielkich środków finansowych i zorganizowanie wskazanych oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych byłoby działaniem wprost wpisującym się w realizację powyższego celu. Z pewnością również spotkałoby się ze społeczną akceptacją, a przede wszystkim mogłoby efektywnie przyczynić się do ograniczenia recydywy wśród nietrzeźwych kierowców”.

Powyższe zagadnienie pozostawało również w zainteresowaniu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości (dalej także IWS), który z inicjatywy Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości przeprowadził badania dotyczące polityki orzeczniczej sądów oraz sposobów wykonywania obowiązków probacyjnych w postaci uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przestępstw z art. 178a k.k.¹³⁵ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zajmował się również badaniem trybu penalizacji prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu w poszczególnych państwach Unii Europejskiej, w tym Polski. Wyniki badań zostały omówione we wspomnianym już wyżej raporcie: *Tryb penalizacji zachowania polegającego na prowadzeniu pojazdu (mechanicznego i niemechanicznego) pod wpływem alkoholu w poszczególnych krajach Unii Europejskiej*¹³⁶.

¹³⁵ A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych wobec skazanych z art. 178a k.k. (na podstawie art. 72 § 1 pkt 6b k.k.)*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość. Programy korekcyjno-edukacyjne*, Warszawa 2017.

¹³⁶ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Tryb penalizacji zachowania polegającego na prowadzeniu pojazdu...*

Z danych zawartych w opracowaniu IWS wynika, że co czwarty wypadek w państwach Unii Europejskiej związany jest z tym, iż kierujący pojazdem był w stanie nietrzeźwym. Rocznie w wyniku wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych kierowców ginie około 10 tys. osób, co pokazuje skalę zagrożenia i świadczy o tym, że jest to poważny problem społeczny¹³⁷.

Jednym ze sposobów ograniczenia omawianego zagrożenia jest, w pierwszej kolejności, wykonanie badań lekarskich i psychologicznych (cel główny: diagnoza stopnia nasilenia problemów z alkoholem) a następnie skierowanie sprawców kierujący pojazdem w stanie nietrzeźwym do udziału w programach reedukacyjnych (dla osób okazjonalnie pijących alkohol) lub w programach leczenia (dla osób uzależnionych od alkoholu)¹³⁸.

Badania IWS wykazały, że obowiązki probacyjne w postaci uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przestępstw z art. 178a k.k. są orzekane sporadycznie przez polskie sądy. Sytuacja taka ma miejsce z następujących powodów:

- brak wiedzy sędziów i kuratorów, co do możliwości stosowania omawianego obowiązku probacyjnego,
- brak wyspecjalizowanych podmiotów/placówek prowadzących tego typu oddziaływania,
- nie ma odpowiednio rozpowszechnionych i aktualizowanych informacji kto, w jakim zakresie i w jakim terminie w danym okręgu faktycznie takie programy prowadzi,
- brakuje odpowiednich, sprawdzonych programów, które mogą być stosowane wobec tego rodzaju sprawców¹³⁹.

Omawiane programy pełnią ważne funkcje w zmniejszaniu recydywy wśród sprawców przestępstw z art. 178a k.k. z uwagi na ich walor edukacyjny, gdyż prowadzą do poszerzenia wiedzy nie tylko o skutkach zdrowotnych używania alkoholu czy innych środków odurzających, lecz również konsekwencjach prawnych ich używania. Istotny jest również ich walor korekcyjny, związany z uzyskaniem wglądu w siebie i uświadomieniem sobie, jak ryzykowne bywa prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego a także jakie są konsekwencje dla skazanego, jego rodziny czy osób poszkodowanych w wypadkach drogowych¹⁴⁰. Biorąc pod uwagę koszty, jakie ponosi budżet Państwa na skutek wypadków drogowych spowodowanych przez nietrzeźwych kierowców

¹³⁷ A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych...*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość...*, s. 315-316.

¹³⁸ I. Buttler, R. Krystek, *V Forum Bezpieczeństwa Transportu*, pt. „Alkohol w ruchu drogowym – polski problem?”, Instytut Transportu Samochodowego, Warszawa 2014.

¹³⁹ A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych...*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość...*, s. 336-340.

¹⁴⁰ A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych...*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość...*, s. 339.

(szacunkowo w roku 2011 mógł on wynieść od 2,23 do 4,22 miliardów złotych)¹⁴¹, podjęcie działań prewencyjnych, polegających na kierowaniu dużej części sprawców przestępstw z art. 178a k.k. do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych, znajduje również uzasadnienie ekonomiczne.

5.3. Programy stosowane wobec sprawców uzależnionych od alkoholu lub narkotyków

Dane Światowej Organizacji Zdrowia (dalej WHO) wskazują, że około 40% wszystkich problemów zdrowotnych Europejczyków, związanych jest z trzema czynnikami: paleniem papierosów, piciem alkoholu oraz wypadkami drogowymi, przy czym te dwa ostatnie często występują razem. W związku z powyższym WHO opracowała europejski plan działania, który ma za zadanie ograniczyć ilość szkodliwego spożywania alkoholu. Wśród rekomendacji dotyczących zredukowania tego problemu społecznego są programy mające charakter krótkich i wczesnych interwencji oraz korekcyjno-edukacyjne będące ich uzupełnieniem¹⁴².

W Polsce zaburzenia używania alkoholu dotyczą znacznej populacji ludności, co zostało przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych (dane szacunkowe Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych 2014 r.)¹⁴³

		W Polsce 38,6 mln ludności
Liczba osób uzależnionych od alkoholu	ok. 2% populacji	ok. 800 tys.
Dorośli żyjący w otoczeniu alkoholika (współmatłonkowie, rodzice)	ok. 4% populacji	ok. 1,5 mln
Dzieci wychowujące się w rodzinach alkoholików	ok. 4% populacji	ok. 1,5 mln
Osoby pijące szkodliwie	5-7% populacji	2-2,5 mln

Estymacja kosztów pośrednich społecznych nadużywania alkoholu oraz uzależnienia od niego w Polsce może sięgać około 37-39 miliardów złotych rocznie. Trudne do policzenia są koszty związane z przestępczością i wykroczeniami spowodowanymi nadużywaniem alkoholu i uzależnieniem od niego (80% przestępstw i wykroczeń jest popełnianych w stanie

¹⁴¹ M. Bogucki, J. Gierczyński, J. Gryglewicz, *Ekonomiczne aspekty skutków picia alkoholu w Europie i w Polsce*, Instytut Organizacji Ochrony Zdrowia Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2013, s. 63-65.

¹⁴² P. Anderson, B. Baumberg, *Alcohol in Europe - Public Health Perspective. A report for the European Commission*, Institute of Alcohol Studies, European Commission, Luxemburg 2006; (za:) A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych...*, [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość...*, s. 316; WHO, *European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012-2020*, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/178163/E96726.pdf (dostęp dnia 4 maja 2018 r.); B. Loring, *Alkohol i nierówności. Praktyczne aspekty przeciwdziałania nierównościom związanym ze szkodami spowodowanymi spożyciem alkoholu*, World Health Organization Regional Office for Europe, 2014, www.un.org.pl/common/files_download.php?fid=90 (dostęp dnia maja 2018 r.).

¹⁴³ Opracowanie danych: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (dalej PARPA) <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty/132-statystyki> (dostęp dnia 4 maja 2018 r.).

nietrzeźwości). Uzależnienie od alkoholu i nadużywanie go prowadzi do pogorszenia jakości życia większości osób. Uzależnienie od alkoholu danej osoby wpływa również na pogorszenie jakości życia otoczenia (rodziny, krewnych, współpracowników)¹⁴⁴.

W polskim systemie prawnym leczenie osób uzależnionych od alkoholu reguluje przede wszystkim ustawa z dnia 26 października 1982 r. o *wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* oraz rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 grudnia 2018 r. w *sprawie funkcjonowania podmiotów leczniczych sprawujących opiekę nad uzależnionymi od alkoholu*¹⁴⁵. Akty te, określają typy placówek leczenia uzależnienia od alkoholu, ich zadania w odniesieniu do różnych grup pacjentów oraz rodzaj i sposób zdobywania kwalifikacji zawodowych przez specjalistów psychoterapii uzależnień i instruktorów terapii uzależnień. Leczenie uzależnienia jest bezpłatne i dobrowolne, z wyjątkiem sytuacji sądowego zobowiązania do leczenia. Placówkami leczenia uzależnienia od alkoholu są: poradnie terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia, poradnie leczenia uzależnień, całodobowe oddziały terapii uzależnienia od alkoholu, całodobowe oddziały leczenia uzależnień, dzienne oddziały terapii uzależnienia od alkoholu, dzienne oddziały leczenia uzależnień, oddziały leczenia alkoholowych zespołów abstynencyjnych oraz hostele dla osób uzależnionych od alkoholu. Poradnie i oddziały leczenia uzależnień mogą przyjmować również osoby uzależnione od substancji psychoaktywnych, jednak ponad 80% pacjentów tych placówek objęta jest leczeniem z powodu zaburzeń wynikających z używania alkoholu¹⁴⁶.

Podstawową metodą leczenia uzależnienia w zakładach lecznictwa odwykowego jest psychoterapia uzależnienia, natomiast postępowanie medyczne ma wymiar wspomagający psychoterapię uzależnienia i jest nakierowane głównie na leczenie alkoholowych zespołów abstynencyjnych oraz farmakologiczne wsparcie psychoterapii.

Programy terapeutyczne, oparte są w większości na:

- a. podejściu terapii behawioralno-poznawczej,
- b. idei i doświadczeniach Wspólnoty Anonimowych Alkoholików.

Pierwszy etap psychoterapii uzależnienia od alkoholu w zakładach stacjonarnych i oddziałach dziennych trwa od sześciu do ośmiu tygodni, natomiast w placówkach ambulatoryjnych od czterech do sześciu miesięcy. Cały cykl psychoterapii uzależnienia trwa do dwóch lat i obejmuje do 240 godzin terapii grupowej i do 50 godzin terapii indywidualnej w ciągu roku. Po zakończonej terapii stacjonarnej osoby uzależnione, w celu kontynuowania leczenia,

¹⁴⁴ M. Bogucki, J. Gierczyński, J. Gryglewicz, *Ekonomiczne aspekty skutków picia alkoholu w Europie i w Polsce*, Instytut Organizacji Ochrony Zdrowia Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2013, s. 71–72.

¹⁴⁵ Dz. U. poz. 2410.

¹⁴⁶ PARPA, <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/system-lecznictwa-odwykowego> (dostęp dnia 7 maja 2018 r.).

kierowane są do dalszej psychoterapii w zakładach ambulatoryjnych oraz do grup samopomocowych Anonimowych Alkoholików i klubów abstynenta¹⁴⁷.

Leczenie uzależnienia od alkoholu w zakładach karnych nie jest zorganizowane w strukturze zakładów opieki zdrowotnej, lecz funkcjonuje w obrębie oddziałów terapeutycznych i jest nadzorowane przez Wydział Penitencjarny Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Oddziaływania terapeutyczne wobec skazanych uzależnionych od alkoholu we wszystkich oddziałach prowadzone są w formie trzymiesięcznych stacjonarnych programów terapeutycznych, obejmujących podstawowy program psychoterapii uzależnienia, o poszerzonym spektrum celów, obejmujących także rehabilitację i resocjalizację uzależnionych skazanych. Wykorzystuje się w nich takie same metody, jak w pozawięziennych placówkach leczenia odwykowego¹⁴⁸.

Kuratorzy sądowi dla dorosłych, przy nałożeniu na skazanego przez sąd obowiązków wynikających z art. 72 § 1 pkt 6 lub 6a k.k. (obowiązki: poddania się terapii uzależnień lub poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji), zasadniczo kierują swoich podopiecznych do wymienionych powyżej placówek leczenia uzależnień w zakładach leczenia odwykowego. Jednakże wspierają się również w swojej pracy programami oferowanymi przez organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia, które proponują w swojej ofercie grupy wsparcia i samopomocy, profesjonalną pomoc psychologiczną, pomoc informacyjno-poradniczą, edukację i profilaktykę¹⁴⁹. Z pomocy tych placówek kuratorzy korzystają częściej przy obowiązkach nałożonych na skazanego w związku z art. 72 § 1 pkt 6a lub 6b k.k. (obowiązki: poddania się terapii uzależnień lub poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych).

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii, dotyczącej leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, oraz innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych.

Takim uzupełnieniem profesjonalnych oddziaływań zakładów opieki zdrowotnej może być również wdrożenie w praktykę zawodową kuratora Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach (TSR), którą efektywnie wykorzystują kuratorzy Sądu Rejonowego w Słupsku w pracy z uzależnionymi podopiecznymi¹⁵⁰.

¹⁴⁷ PARPA, <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/metody-leczenia-uzaleznienia-od-alkoholu> (dostęp dnia 7 maja 2018r.).

¹⁴⁸ PARPA <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/leczenie-w-wiezieniu> (dostęp dnia 7 maja 2018r.).

¹⁴⁹ Na przykład: Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Caritas Polska, Wspólnota Anonimowych Alkoholików, Fundacja Pomocy Dzieciom i Osobom Uzależnionym KARAN, Stowarzyszenie MONAR i in.

¹⁵⁰ Szerzej: S. Moch-Piątek, O. Geisler, *Terapia Skoncentrowana na Rozwiązaniach (TSR) jako alternatywna forma pracy kuratora sądowego z nieletnimi, rodzinami i osobami uzależnionymi*, [w:] Ł. Wirkus (red. nauk) *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 140–163.

W pracy z osobami wykazującymi zaburzenia w używaniu alkoholu¹⁵¹ można również wykorzystać krótkie interwencje – sesje poradnictwa psychologicznego, tzw. *counselling*. Są one dostosowane do osób, które nadużywają alkoholu lub których nawyki związane z piciem powodują szkody zdrowotne. W przeciwieństwie do tradycyjnego leczenia uzależnienia, trwającego do 24 miesięcy, krótkie interwencje nie zajmują wiele czasu. Polegają one na jednej lub czterech krótkich sesjach doradztwa psychologicznego, prowadzonych przez przeszkolonego specjalistę (np. psychologa, pracownika opieki społecznej, kuratora). Krótka interwencja może być skutecznym sposobem ograniczania spożycia alkoholu, szczególnie wśród młodych ludzi, nie mających poważnych problemów związanych z piciem, które wymagałyby intensywniejszego leczenia. Z przeglądu badań wynika, że uczestnicy takich interwencji zredukowali picie średnio o 13 do 34% w porównaniu z grupą kontrolną¹⁵².

Krótkie interwencje mają na celu doprowadzenie do zmniejszenia spożycia alkoholu oraz wyeliminowanie niebezpiecznych zachowań związanych z piciem. Redukowanie ilości spożywanego alkoholu lub zmiana szkodliwych wzorców picia przyczynia się do zmniejszenia negatywnych następstw nadużywania alkoholu, takich jak: choroby odalkoholowe, przemoc domowa, wypadki samochodowe, popełnianie czynów inkryminowanych i in.¹⁵³

Oddziaływania tego typu zazwyczaj polegają na przekazaniu informacji zwrotnych (*personal feedback*) podopiecznemu, opartych na ocenie jego zagrożenia związanego ze szkodliwym używaniem alkoholu oraz udzieleniu porady. Często samo dostarczenie informacji zwrotnych wystarcza do tego, aby zachęcić osobę z grupy ryzyka do ograniczenia ilości spożywanego alkoholu. *Counselling* może opierać się na rozmowie motywującej, mającej na celu zmianę sposobu postrzegania problemu, u osób które nie wierzą, że ich picie jest szkodliwe bądź ryzykowne. Rozmowa motywująca polega na zachęcaniu do podjęcia decyzji o zmianie zachowania poprzez empatię i życzliwość. Osoby prowadzące interwencję mogą również wspierać podopiecznych, pomagając im ustalić konkretne cele oraz kształtować umiejętności potrzebne do zmiany zachowania związanego z nadużywaniem alkoholu¹⁵⁴.

Ze statystyk sporządzanych przez Policję w 2013 r. wynika, że w co drugim przypadku podejrzanych o przestępstwa dorosłych i w co czwartym dotyczącym nieletnich została ustalona ich trzeźwość w momencie popełnienia przestępstwa. Badaniom trzeźwości poddano 229 365 podejrzanych dorosłych oraz 11 794 podejrzanych nieletnich. Okazało się, że spośród nich w stanie bez alkoholu i bez narkotyków było 43 242 dorosłych oraz 9 834 nieletnich.

¹⁵¹ Pojęcie „zaburzenia spowodowane używaniem alkoholu” – od 2013 r. według klasyfikacji zaburzeń psychicznych wydanej przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne - kategoria diagnostyczna, zawierająca w sobie „nadużywanie alkoholu” oraz „uzależnienie od alkoholu”, wcześniej funkcjonujące oddzielnie, M. Bogucki, J. Gierczyński, J. Gryglewicz, *Ekonomiczne aspekty skutków picia alkoholu w Europie i w Polsce*, Instytut Organizacji Ochrony Zdrowia Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2013, s. 8.

¹⁵² M. Prokop, *Krótkie interwencje*, „Alkohol i Nauka”, 2005 (tłum: *Alcohol Alert*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, nr 66, London 2005).

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

Oznacza to, że wśród przebadanych podejrzanych tylko 18,6% dorosłych oraz 81% nieletnich w momencie popełnienia przestępstwa było trzeźwych¹⁵⁵. Z powyższych danych wynika, że ponad 80% przestępstw dorosłych sprawców jest popełnianych pod wpływem alkoholu. Dlatego też działania profilaktyczne, które miałyby na celu zmniejszenie recydywy wśród sprawców czynów karalnych, powinny koncentrować się na redukcji problemów związanych z uzależnieniem od alkoholu¹⁵⁶, nadużywaniem alkoholu lub szkodliwym jego używaniem¹⁵⁷.

5.4. Ogólne programy profilaktyczne i readaptacyjne (Trening Zastępowania Agresji-ART)

Znaczna ilość czynów karalnych powiązana jest z przejawianiem przez sprawców zachowań agresywnych. Agresja pojawia się nie tylko przy przestępstwach zakwalifikowanych jako przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece lub nietykalności cielesnej, ale również w przestępstwach różnorodnych oraz związanych z niszczeniem i uszkodzeniem mienia, w szczególności wśród osób młodych¹⁵⁸. Dlatego też w procesie resocjalizacji tak ważna jest możliwość skierowania sprawcy czynu do programu mającego na celu kontrolowanie zachowań agresywnych i zapobieganie im.

Z agresją spotykamy się wszędzie: w mediach (telewizja, internet, gry komputerowe), w sferze publicznej (znęcanie się w szkole i w miejscu pracy, agresja motywowana uprzedzeniami etnicznymi i interesami politycznymi, agresja wynikająca z konfrontacji między grupami np. piłkarskich pseudokibiców albo zwalczających się gangów, agresja seksualna), w rodzinie (krzywdzenie, wykorzystywanie i maltretowanie dzieci, partnera, krzywdzenie i zaniedbywanie osób starszych)¹⁵⁹. Pierwotnym motywem agresywnego zachowania może

¹⁵⁵ Dane: Statystyka – Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/st/informacje/83916,Nietrzezwi-podejrzani-pod-wplywem-alkoholu-lub-narkotykow.html> (dostęp dnia 4 maja 2018 r.).

¹⁵⁶ Uzależnienie od alkoholu – to kompleks zjawisk fizjologicznych, behawioralnych i poznawczych, wśród których picie alkoholu dominuje nad innymi zachowaniami, które uprzednio miały dla pacjenta istotne znaczenie, a nawet wieloletnia abstynencja nie chroni przed nawrotowością. Kryteria diagnostyczne obejmują takie zjawiska psychopatologiczne jak: tzw. głód alkoholu, upośledzenie kontrolowania swojego picia oraz zjawiska patofizjologiczne: objawy abstynencyjne oraz zmianę (najczęściej zwiększenie) tolerancji; zaburzenia funkcjonowania: wypieranie innych zachowań przez zachowania związane ze zdobywaniem alkoholu, byciem pod jego wpływem i dochodzeniem do siebie oraz picie alkoholu mimo wiedzy o jego negatywnym wpływie na stan zdrowia u konkretnej osoby, def. S. Pużyński, J. Wciórka, *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, Vesalius, Kraków – Warszawa, 1997.

¹⁵⁷ Picie szkodliwe (nadużywanie alkoholu) – to taki model picia alkoholu, który prowadzi do konkretnych szkód zdrowotnych (zarówno somatycznych, np. stłuszczenie wątroby, jak i psychicznych, np. stany depresyjne) albo poważnych zaburzeń funkcjonowania w ważnych rolach społecznych, def. S. Pużyński, J. Wciórka, *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych...*

¹⁵⁸ Statystyka – Policja.pl, <http://www.statystyka.policja.pl/st/informacje/57720,Przestepczosc-mlodych-ludzi-zwiazana-z-agresja.html> (dostęp dnia 8 maja 2018r.).

¹⁵⁹ Zob.: B. Krahe, *Agresja*, Gdańsk 2006.

być albo chęć wyrządzenia szkody drugiej osobie jako ekspresja uczuć (agresja wroga), albo zamiar osiągnięcia określonego celu za pomocą aktu agresji (agresja instrumentalna)¹⁶⁰.

Obecnie za najbardziej efektywne w działaniach korekcyjnych uznawane jest podejście poznawczo-behawioralne, mające na celu budowanie nowych umiejętności umożliwiających wybieranie zachowań, które mogłyby zastąpić agresję. Przyczynami agresji są: deficyty dotyczące umiejętności kontrolowania własnej impulsywności, nieznamość albo nieumiejętność zastosowania rozwiązań innych niż przemoc oraz niedostateczny rozwój myślenia moralnego, pełniącego funkcję korygującą wobec zachowań agresywnych¹⁶¹. W agresywnym zachowaniu kluczową rolę odgrywa gniew i negatywne pobudzenie afektywne, w związku z tym kontrolowanie gniewu powinno być skutecznym sposobem redukcji agresji wrogiej. Istotne jest przekazanie agresywnemu osobnikowi zrozumiałego modelu gniewu i jego związku z prowokowaniem pewnych zdarzeń i myśli. W tym podejściu korzysta się zwłaszcza z „treningu zaszczepiania się przeciwko stresowi” (*Stress Inoculation Training, SIT*)¹⁶².

W Polsce najczęściej stosowanym w nurcie poznawczo-behawioralne jest Trening Zastępowania Agresji-ART (*Aggression Replacement Training*), nazwany „jednym z pierwszych programów wielomodalnych skierowanym na zmianę: myślenia, emocji i zachowania człowieka”¹⁶³.

Program ten składa się z trzech modułów skierowanych na wyuczenie umiejętności społecznych, kontrolę i ograniczenie gniewu oraz agresji oraz rozwój moralnego wnioskowania. Według założeń społecznej teorii uczenia agresja jest zachowaniem wyuczonym społecznie: poprzez obserwację, naśladowictwo, bezpośrednie doświadczenie oraz powtarzanie. Działania mające na celu jej ograniczenie i zastąpienie przez zachowania prospołeczne muszą zatem być również skierowane na te same mechanizmy funkcjonowania człowieka, na zmianę jego myślenia (element poznawczy), jego impulsywności i uczuć (element emocjonalny) oraz zmianę zachowania (element behawioralny)¹⁶⁴.

Pierwszy moduł treningu polega na uczeniu uczestników umiejętności zapewniających akceptację otoczenia i możliwość osiągania swoich zamierzeń (tj. umiejętność prowadzenia rozmowy, negocjowania, przeproszenia, poznawanie i kontrolowanie własnych emocji, wyrażanie uczuć, radzenie sobie z czyjąś złością, odpowiadanie na zaczepki, czy prowokację, unikanie walki, radzenie sobie ze strachem, z odrzuceniem, uczenie odmawiania i asertywności).

¹⁶⁰ B. Krahe, *Agresja...*, s. 17.

¹⁶¹ W. Pawliczuk, K. Łobodda, A. Nowińska, *Trening Zastępowania Agresji: opis metody, jej skuteczność oraz zastosowanie w praktyce oddziały psychiatrii dzieci i młodzieży*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna” 2015, 15 (1), s. 34.

¹⁶² B. Krahe, *Agresja...*, s. 202–203.

¹⁶³ C. R. Hollin, *Trening Zastępowania Agresji: kontekst poznawczo-behawioralny*, [w:] A. P. Goldstein, R. Nensen, B. Daleflod, M. Kalt (red.), *Nowe perspektywy Treningu Zastępowania Agresji. Praktyka, badania i zastosowania*, Instytut Anity, Warszawa 2005, s. 7.

¹⁶⁴ A. Bandura, *Aggression. A social learning analysis*, Prentice Hall, Englewood Cliffs NJ 1973, s. 39. także A. P. Goldstein, J. C. Gibbs, B. Glick, *Aggression Replacement Training: A comprehensive intervention for aggressive youth*, Champaign, 1998, (za:) K. Drapała, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *Programy korekcyjno-edukacyjne...*, s. 21 [w:] B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość...*

Stosowane techniki: modelowania, odgrywania ról, udzielania informacji zwrotnych przez trenerów i uczestników programu, dotyczących wykonywania danej umiejętności, i samonagradzania się za jej wykonanie oraz treningu przeniesienia (transferu), czyli zastosowania wyuczonej umiejętności w konkretnych sytuacjach życiowych¹⁶⁵.

Drugi moduł (trening kontroli złości), ma pokazać i nauczyć uczestników, czego nie powinni robić, jak nie powinni się zachowywać, jak hamować i kontrolować złość. Uczą się, jak rozpoznać zewnętrzne sytuacje oraz własne sądy i opinie, które wywołują złość, jak identyfikować sygnały złości, jak obniżyć poziom gniewu. Analizują, jakie mogą być konsekwencje ich agresywnego zachowania, dokonując samooceny własnej reakcji ograniczenia złości¹⁶⁶.

Trzeci moduł polega na uczeniu wnioskowania moralnego, którego celem jest doprowadzenie do podejmowania bardziej dojrzałych i sprawiedliwych decyzji. Uczestnikom przedstawia się różne dylematy moralne, różne sytuacje zawierające konflikt wartości, które należy rozstrzygnąć, dokonując konkretnego wyboru. Wywołanie u uczestników refleksji dotyczącej ich systemu wartości oraz konfrontowanie go z innymi wartościami reprezentującymi tolerancję, sprawiedliwość, respektowanie godności i poszanowanie innych ludzi, ich potrzeb, racji, przekonań i postaw, ma charakter edukacji moralnej¹⁶⁷.

Program prowadzony jest w ciągu 10 tygodni, zwykle w wymiarze co najmniej 30 godzin, dodatkowy czas przeznaczony jest na sesję wprowadzającą (opcjonalne diagnozy i wyjaśnienie reguł) oraz sesję zamykającą (ewaluacja treningu). Sesje prowadzone są dwa razy w tygodniu po 1,5 godziny¹⁶⁸.

Do zalet treningu należy możliwość jego zastosowania u osób o różnym poziomie agresji i deficytów społecznych. Polega on na uczeniu się i ćwiczeniu nowych, bardziej konstruktywnych zachowań oraz na nauce podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Stosuje się go także w readaptacji młodzieży używającej substancji psychoaktywnych. Procedury ART mogą być realizowane w całości lub jako pojedyncze moduły, a także doraźnie w interwencjach indywidualnych¹⁶⁹.

Trening Zastępowania Agresji – ART, został skutecznie wdrożony zarówno w działaniach resocjalizacyjno-wychowawczych i profilaktycznych prowadzonych przez służbę więzienną, jak i kuratorską służbę sądową¹⁷⁰. Jego efektywność jest oceniana pozytywnie. Uczestnicy

¹⁶⁵ J. Morawski, *Trening Zastępowania Agresji*, „Problemy Alkoholizmu” nr 4/2001, s. 25.

¹⁶⁶ K. Drapała, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART oraz programu korekcyjno-edukacyjnego Duluth. Raport z badań empirycznych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 31.

¹⁶⁷ K. Drapała, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART...*, s. 32

¹⁶⁸ E. J. Morawska, J. Z. Morawski, *Trening Zastępowania Agresji*, [w:] Ł. Wirkus (red. nauk), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 111.

¹⁶⁹ W. Pawliczuk, K. Łobodda, A. Nowińska, *Trening Zastępowania Agresji...*, s. 34.

¹⁷⁰ E. J. Morawska, J. Z. Morawski, *Trening Zastępowania Agresji*, [w:] Ł. Wirkus (red. nauk), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 114–116.

programów po ich ukończeniu mniej angażują się w agresywne i ryzykowne zachowania, przy czym zmiany te są na ogół widoczne, szybkie i znaczące¹⁷¹.

Ewaluacja stosowania programu ART w wielu krajach wskazuje na wysoką jego skuteczność, szczególnie w grupie dzieci i młodzieży. Amerykańskie badania na grupie 960 zdemoralizowanych młodych osób wykazały po 12 miesiącach 28-procentową redukcję recydywy w grupie uczestników ART. W Polsce badania realizowane w szkołach i placówkach oświatowych wykazały, iż wśród uczestników programu liczba obserwowanych zachowań agresywnych zmniejszyła się nawet o 50% (w porównaniu z liczbą takich zachowań przed wdrożeniem ART¹⁷²).

Kuratorzy sądowi, Służba Więzienna i organizacje pozarządowe prowadzą, oprócz wymienionych wcześniej, różnorodne projekty oraz programy profilaktyczne i readaptacyjne w zależności od zdiagnozowanych w danej społeczności potrzeb lub deficytów a także czynników kryminogennych (program grupowych działań resocjalizacyjnych dla nieletnich w ośrodku kuratorskim, program „Włączamy w kulturę”, Trening Alternatyw Życiowych – jako element dualnego modelu kształcenia przez młodzież zagrożoną niedostosowaniem społecznym, projekt „Innowacją w Cyberprzemoc” – profilaktyka zagrożeń w sieci¹⁷³, HIOB – zajęcia psychokorekcyjne dla kierowców skazanych za prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości, „Szukam Pracy” – program aktywizacji zawodowej, zajęcia psychoedukacyjne i socjoterapeutyczne z wykorzystaniem technik teatralnych: „drama”, „maska”, „teatr dziur” i in.).

Stosowanie programów resocjalizacyjnych ma wpływ na zmniejszenie poziomu recydywy, a ich stosowanie jest pozytywnie postrzegane przez społeczeństwo¹⁷⁴. Na skuteczność programów korekcyjnych mają wpływ takie czynniki, jak: jakość programu, system społeczny, w obrębie którego będzie stosowany oraz kompetencje profesjonalne i zaangażowanie koordynatorów programu¹⁷⁵.

5.5. Wybrane programy realizowane przez Służbę Więzienną

W jednostkach penitencjarnych prowadzi się na podstawie zarządzenia 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej programy resocjalizacyjne sprzyjające readaptacji społecznej

¹⁷¹ K. Drapała, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART...*, s. 35.

¹⁷² W. Pawliczuk, K. Łobodda, A. Nowińska, *Trening Zastępowania Agresji...*, s. 35–36.

¹⁷³ Ł. Wirkus (red. nauk), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 94, s. 164, s. 182, s. 201.

¹⁷⁴ F. T. Cullen, P. Gendreau, *Assessing correctional rehabilitation: Policy, practice, and prospects*. In: Horney J (ed.) *Policies, processes, and decisions of the criminal justice system: Criminal justice 2000*. Vol. 3, Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice, 109–175, (za:) Ł. Wirkus, *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 226.

¹⁷⁵ Ł. Wirkus, *Wybrane metody badań efektywności programów korekcyjnych i praktyczne implikacje dla autorów* [w:] Ł. Wirkus (red. nauk), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 226.

skazanych¹⁷⁶. Zgodnie z § 4 ust. 1. ww. zarządzenia w zakładzie karnym prowadzi się programy resocjalizacji w zakresie:

- a) przeciwdziałania agresji i przemocy,
- b) przeciwdziałania uzależnieniom oraz nadużywaniu alkoholu lub używaniu narkotyków,
- c) przeciwdziałania prokryminalnym postawom,
- d) aktywizacji zawodowej i promocji zatrudnienia,
- e) kształtowania umiejętności społecznych i poznawczych,
- f) integracji rodzin,
- g) zapobiegania negatywnym skutkom izolacji, zwłaszcza wobec skazanych odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności.

Programy i zajęcia organizowane w jednostkach penitencjarnych mogą być prowadzone we współpracy z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 k.k.w. oraz być zlecane innym wyspecjalizowanym podmiotom posiadającym odpowiednie kwalifikacje do ich prowadzenia.

Powyższe zarządzenie określa m.in., co powinien zawierać każdy program resocjalizacyjny, np. teoretyczny model, stanowiący uzasadnienie, które wyjaśnia, w jaki sposób program będzie wpływał na czynniki skojarzone z zachowaniami przestępczymi, zidentyfikowane czynniki ryzyka, których zmiana będzie prowadzić do zmniejszenia ryzyka powrotu do przestępstwa, spektrum celów, metody, opis sesji programu, zasady rekrutacji skazanych do programu, określenie intensywności, sekwencji i czasu trwania programu, miejsce realizacji programu, kadre i bazę niezbędną do realizacji programu, szczegółowy kosztorys i wskazanie źródeł finansowania realizowanego programu, sposób oceny efektów programu.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli programy resocjalizacyjne prowadzone w jednostkach penitencjarnych powinny charakteryzować się:

- systematycznością i długotrwałością prowadzonych oddziaływań (minimum 3 miesiące – im dłużej, tym lepiej);
- otwartym charakterem zajęć (dobrowolność udziału);
- łączeniem uzyskanych efektów oddziaływań z projektowanymi rolami życiowymi, społecznymi i zawodowymi ich uczestników – chodzi tu o projektowanie trajektorii życiowej i zawodowej skazanych, możliwej przez nich do realizacji po opuszczeniu zakładu;
- stałym monitorowaniem efektów oddziaływań w postaci dostrzegalnej zmiany sposobu myślenia skazanych o samych sobie i własnych priorytetach życiowych¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

¹⁷⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności...*, s. 35.

Spośród pracowników Służby Więziennej uprawnienia do prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych, posiadają (dane na rok 2014):

- do programu DULUTH/PARTNER – 1041 osób (dotyczy kadry penitencjarnej szkolącej się zarówno w ramach Służby Więziennej, jak i poza formacją, posiadającej certyfikaty w zakresie prowadzenia programów dla sprawców przemocy domowej, a także kadry uczestniczącej w innych formach szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej),
- do programu Trening Zastępowania Agresji – 738 osób,
- do programu psychokorekcyjnego dla skazanych z art. 178a k.k. – 280 osób zostało przeszkolonych jako pracownicy Służby Więziennej od początku wprowadzenia tego programu do jednostek penitencjarnych¹⁷⁸.

W niektórych zakładach karnych zaczęto stosować Model Duluth wobec skazanych z art. 207 k.k. już w 2005 r. Początkowo trenerami były osoby z zewnątrz. Następnie przeszkolono funkcjonariuszy służby Więziennej, wychowawców i psychologów, dzięki czemu w 2010 r. tym programem objęto 3609 skazanych za przemoc w rodzinie. Program Duluth w jednostkach penitencjarnych stosowany jest głównie wobec skazanych z art. 207 Kodeksu karnego. W okresie od 2012 do 2014 r. łącznie liczba skazanych, których poddano temu programowi, wyniosła średnio około 4600 rocznie. Uczestników podzielono na dwie kategorie: tych, którzy przystąpili do programu Duluth (67,9% skazanych) oraz tych, którzy go ukończyli (59,8%)¹⁷⁹.

Podczas organizacji zajęć pojawiły się problemy związane z zasadą, że osoba, u której stwierdzono uzależnienie od alkoholu lub innych środków odurzających i psychotropowych, powinna przed skierowaniem do programu Duluth poddać się terapii. W wielu przypadkach nie jest to możliwe z uwagi na stosunkowo krótkie kary orzekane wobec sprawców przemocy¹⁸⁰. Dobrym rozwiązaniem tego problemu byłaby możliwość kontynuowania uczestnictwa w programach na wolności prowadzonych przez organizacje pozarządowe lub kuratorów sądowych (przy warunkowym zwolnieniu).

Poniżej zaprezentowane zostaną przykładowe programy realizowane w ramach Służby Więziennej, przekazane z Centralnego Zarządu Służby Więziennej (dalej skrót: CZSW):

5.5.1. Szukam Pracy – program aktywizacji zawodowej

W dniu 28 października 2015 r. podpisano porozumienie pomiędzy Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej (dalej także MPiPS) a Centralnym Zarządem Służby Więziennej (dalej

¹⁷⁸ Najwyższa Izba kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności...*, s. 37.

¹⁷⁹ D. Wójcik, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART...*, s. 151.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

także CZSW) w sprawie nieodpłatnego przekazania Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej prawa do użytkowania opracowania pt.: „Szukam Pracy. Program szkolenia w Klubie Pracy” (CZSW korzysta z podręcznika MPiPS).

Celem działania Klubu Pracy jest umożliwienie osobom bezrobotnym i poszukującym pracy nabycia umiejętności poszukiwania i uzyskiwania zatrudnienia. Szkolenie w ramach Klubu Pracy przeznaczone jest przede wszystkim dla osób, które albo nie mają żadnego doświadczenia w poszukiwaniu pracy, albo są zniechęcone dotychczasowym brakiem pozytywnych efektów swoich działań. Ich poczuciu niepewności i rozgoryczeniu towarzyszą często wątpliwości dotyczące słuszności dokonywanych wyborów, poczucie niewiary w skuteczność własnych poczynań oraz skłonność do przerzucania odpowiedzialności za swoją sytuację na warunki zewnętrzne. Uczestnictwo w zajęciach Klubu Pracy pomaga bezrobotnym zmienić postawę wobec siebie i swojej sytuacji, uczy aktywności i samodzielności.

Podczas szkolenia w Klubie Pracy uczestnicy mogą:

1. poznać podstawowe zagadnienia dotyczące rynku pracy i mechanizmy, które nim rządzą,
2. dokonać analizy lokalnego rynku pracy,
3. określić swoją sylwetkę zawodową oraz dokonać bilansu swoich mocnych i słabych stron,
4. dopasować swoje kwalifikacje, umiejętności oraz predyspozycje do oferty rynku pracy,
5. podjąć decyzję dotyczącą swojej przyszłości zawodowej,
6. nabyć wiedzę z zakresu technik i metod poszukiwania pracy oraz przekonać się o potrzebie ich stosowania oraz ich skuteczności,
7. nawiązywać kontakty pomocne w znalezieniu zatrudnienia,
8. korzystać z wyposażenia Klubu Pracy.

Klubem kieruje Lider, którego podstawowym zadaniem jest prowadzenie szkoleń w Klubie Pracy i pomaganie uczestnikom poprzez indywidualne konsultacje. Lider „prowadzi” uczestników poprzez proces uczenia się i wspiera ich w działaniach skierowanych na poszukiwanie pracy.

Szkolenie w Klubie Pracy ma przygotować uczestników do intensywnego i efektywnego poszukiwania pracy, tak aby po zakończeniu zajęć byli w stanie:

1. Określić i zanalizować lokalny rynek pracy
2. Określić i porównać swoje mocne strony z możliwościami oferowanymi przez rynek pracy, co pozwoli na:
  - znalezienie pracy najemnej,
  - samozatrudnienie,
  - stanie się osobą bardziej przedsiębiorczą,
  - podjęcie decyzji o dalszym kształceniu.
3. Zastosować różnorodne techniki poszukiwania pracy, takie jak:

- napisanie życiorysu i listu motywacyjnego,
- przeprowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą,
- wykorzystanie telefonu podczas poszukiwania pracy,
- budowanie i wykorzystywanie siatki kontaktów.

4. Udoskonalić swoje umiejętności podejmowania decyzji i ich realizacji.

Zarówno treść szkolenia, jak i sposób prowadzenia zajęć mają na celu wzmocnienie wśród członków Klubu wiary we własne umiejętności i możliwości kierowania własnym życiem.

Szkolenie w Klubie Pracy prowadzone jest w formie zajęć grupowych. Wielkość grupy powinna kształtować się w przedziale 8–12 osób. Czas trwania szkolenia wynosi 40 godzin – 18 sesji. Prowadzący sam określa częstotliwość zajęć. Zazwyczaj spotkania odbywają się 2–3 razy w tygodniu. Zajęcia prowadzi wychowawcy – liderzy przeszkoleni przez CZSW lub Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej. Szkolenie kadry trwa 32 h.

5.5.2. HIOB

Zajęcia psychokorekcyjne dla kierowców skazanych za prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości powinny być traktowane jako działanie prewencyjne, a ich celem ma być doprowadzenie do obniżenia liczby kolizji i wypadków drogowych, które ci kierowcy powodują. Zajęcia powinny składać się z kilku (w warunkach więziennych – z trzech) spotkań. Dwie tygodniowe przerwy między zajęciami pozwalają na pełniejsze uświadomienie sobie przez każdego z kierowców, kim on jest jako osoba i co wpływa na podejmowane przez niego decyzje i sposób ich wykonania.

Zajęcia te uwzględniają pomijany często fakt, że prowadzenie pojazdów to nie tylko przewożenie ładunków i ludzi, ale i proces ciągłej konfrontacji z innymi uczestnikami ruchu drogowego i ze zmieniającym się stanem sprawności psychicznej. Większość kierowców często nie potrafi prawidłowo rozpoznawać przyczyny podejmowania przez siebie określonych zachowań, w tym własnej postawy i zachowań wobec alkoholu i prowadzenia pojazdów. Wynika to z niejasnego rozeznania w zasobie własnej wiedzy i doświadczeń (w tym emocjonalnych), z nieznanymi swoimi predyspozycjami psychofizycznymi i cechami osobowości w stopniu umożliwiającym właściwe kierowanie swoim postępowaniem w ruchu drogowym (pierwszy dzień zajęć).

Zajęcia te mają ćwiczyć umiejętność prawidłowej oceny ryzyka, samooceny oraz umiejętność kontroli swoich decyzji dotyczących picia alkoholu i prowadzenia pojazdów, co w konsekwencji prowadzi do kształtowania bezpiecznych zachowań w ruchu drogowym.

Integralnym elementem zajęć jest dążenie do uświadomienia sobie przez uczestników, że podstawową rolę w zachowaniu ludzkim odgrywa nie tyle wyznawany, co realizowany system norm i zasad i że obowiązkiem wobec siebie samych jest poznanie tego systemu i ciągłe go

doskonalenie. Wiedza o sobie, o przyczynach wywołujących określone zachowania, umożliwia zredukowanie napięć wynikających z patologicznego funkcjonowania w trudnych sytuacjach społecznych, pozwala na uzyskanie lepszego rozumienia tak siebie, jak i innych, a w konsekwencji przez ograniczenie liczby popełnianych błędów w sytuacjach, w których może współwystępować picie alkoholu i prowadzenie pojazdów, umożliwia zmianę postaw ułatwiających odpowiedzialne, a więc bezpieczniejsze funkcjonowanie w roli kierowcy.

Celem zajęć psychoedukacyjnych w programie HIOB, jest:

- wypracowanie umiejętności trafnego samopoznania jako narzędzia efektywnego funkcjonowania w sytuacjach picia alkoholu/prowadzenia pojazdów;
- zmniejszenie prawdopodobieństwa ponownego prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu przez uczestników programu, zmiana postaw dotyczących kierowania pojazdem pod wpływem alkoholu (internalizacja normy: „Piłeś – nie jedź!”), uświadomienie konieczności dokonania autodiagnozy własnego funkcjonowania w sytuacjach alkoholowych i w ruchu drogowym;
- autodiagnoza własnego stylu kontaktowania się z alkoholem (diagnoza problemu alkoholowego);
- autodiagnoza tendencji do zachowań ryzykownych, nabycie umiejętności rozpoznawania zachowań ryzykownych i ich przyczyn, pozwalającej kierowcy na racjonalne podejmowanie decyzji i nabycie umiejętności efektywnej, skierowanej na zadanie a nie na osobę kontroli własnych zachowań;
- edukacja dotycząca wpływu alkoholu na organizm kierowcy;
- nabycie umiejętności obliczania zawartości alkoholu we krwi (BAC);
- rozbicie mitów dotyczących jazdy po alkoholu;
- umożliwienie dokonania weryfikacji osobistego kodeksu drogowego i stopnia
- internalizacji norm;
- usprawnienie samokontroli i umiejętności podejmowania racjonalnych decyzji.

Praca w programie odbywa się w grupach 12–18 osobowych, uczestnikami są kierowcy skazani za prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości. Zajęcia odbywają się metodami: wykład interaktywny, warsztat tematyczny. Program szkolenia trwa 12 godzin i dzieli się na trzy 4-godzinne sesje. Wskazane jest, aby zajęcia prowadziły dwie osoby – psycholog z doświadczeniem w realizacji programu i psycholog z więzienia, gdzie realizowane są zajęcia.

5.5.3. DULUTH/STOP PRZEMOCY

Podstawowe założenia – programy skoncentrowane są na rozumieniu przemocy jako zachowania wyuczonego i kształtowanego społecznie oraz wzmacnianego kulturowo. Pozwala to

na przyjęcie założenia, że poddając sprawcę odpowiednim oddziaływaniom można „oduczać” go zachowań przemocowych.

Cel programu:

1. redukcja zachowań przemocowych wśród uczestników,
2. kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec kobiet,
3. wzięcie odpowiedzialności przez uczestników za popełnione czyny przemocowe;
4. nauka radzenia sobie w sytuacjach trudnych w sposób nieprzemocowy.

Adresaci – skazani którzy:

1. stosowali przemocy wobec najbliższych członków rodziny (w relacji: przemoc wobec partnera/ki, przemoc wobec rodzica, przemoc wobec dziecka);
2. są skazani z art. 207 k.k.;
3. są skazani z innych niż ww. artykuł (poza przestępstwami z art. 197–205 k.k.), ale w toku diagnozy penitencjarnej ujawniony został fakt, iż stosowali oni przemoc wobec najbliższych członków rodziny.

Rekrutacja: Ostatecznej rekrutacji dokonują trenerzy, po indywidualnych konsultacjach ze skazanymi.

Osoby prowadzące: warunkiem bezwzględnie wymaganym jest prowadzenie zajęć przez dwóch przeszkolonych trenerów: Kobiety i Mężczyznę. Nieprawidłowością jest długotrwałe prowadzenie cyklu programu przez jednego trenera lub przez dwóch trenerów tej samej płci.

Formuła programu: Początkowe spotkania indywidualne, pozostałe w formie grupowej. Prowadzenie programu DULTUH/PARTNER/STOP PRZEMOCY tylko w formule spotkań indywidualnych jest nieprawidłowe.

Czas trwania: Program DULUTH/PARTNER składa się z dwóch sesji indywidualnych i pozostałych grupowych. Średni czas realizacji jednej edycji programu to ok. 50–60 godzin dydaktycznych (nie krócej niż 6 tygodni). Program STOP PRZEMOCY składa się z dwóch sesji indywidualnych i pozostałych grupowych. Średni czas realizacji jednej edycji programu to ok. 35–40 godzin dydaktycznych (optymalnie 3 miesiące).

5.5.4. ART – Trening Zastępowania Agresji

Cel: nauka umiejętności prospołecznych, kontrolowania złości i wartości aprobowanych społecznie.

Kadra: wychowawcy, psycholodzy, ewentualnie terapeuci.

Szkolenia: funkcjonariusze i pracownicy przechodzili 40. godzinny, licencjonowany kurs Treningu Zastępowania Agresji. Kurs realizowany był przez Instytut Amity w Warszawie.

Program przeznaczony jest dla skazanych, którzy wykazują zachowania agresywne, przede wszystkim dla tych, którzy popełnili przestępstwo z użyciem przemocy lub agresji.

Rekomendowany czas trwania programu to 32 godziny zegarowe. Realizowane są dwa spotkania w tygodniu. Łączny tygodniowy czas trwania programu powinien wynosić 3 godziny, tak więc program w rekomendowanej formule powinien trwać 10 tygodni.

Program realizowany jest w trzech modułach, przeprowadzanych naprzemiennie:

1. Trening Umiejętności Społecznych
2. Trening Kontroli Złości
3. Trening Wnioskowania Moralnego

Po zakończeniu programu, skazani powinni nabyć lub poprawić swoje umiejętności w powyższym zakresie.

5.5.5. Program MOTYWATOR¹⁸¹

Program jest efektem współpracy z norweską służbą więzienną w ramach Funduszu Wymiany Dwustronnej na poziomie krajowym. W latach 2014–2015 podpisanych zostało szereg porozumień, na podstawie których strona norweska przekazała CZSW podręcznik do tego programu. Podręcznik został zaadaptowany do polskich realiów penitencjarnych. W kilku jednostkach na terenie kraju została przeprowadzona pilotażowa wersja tego programu. W wyniku tych działań, formuła i treści podręcznika MOTYWATORA, zostały dostosowane do wymogów polskich regulacji penitencjarnych oraz potrzeb realizatorów tego programu.

Program MOTYWATOR to nowoczesna propozycja oddziaływań skierowanych do osadzonych, których celem jest wzbudzenie wśród uczestników motywacji do konstruktywnej zmiany, jaką można zapoczątkować podczas pobytu w zakładzie karnym. Opiera się na dwóch głównych filarach, tj.: Dialogu Motywującym oraz Transteoretycznym modelu zmiany. Sam program, jak i sposób jego wdrożenia a następnie realizacji w jednostkach penitencjarnych, pozwala projektować i prowadzić oddziaływania resocjalizacyjne w nieco innej formule, niż jest to powszechnie realizowane w jednostkach. Jego innowacyjność polega m.in. na tym że:

- program wymaga pracy i współpracy całego pionu penitencjarnego;
- program cechuje otwarty katalog celów, bowiem cele programu = konstruktywne cele uczestnika;
- pozwala to na dostęp do programu szerokiego zakresu potencjalnych kandydatów;
- jest tzw. „programem nisko-progowym” – praktycznie każdy osadzony może aplikować do udziału w nim;
- zasady pracy oparte są na stadiach zmiany i Dialogu Motywującym;

¹⁸¹ Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Motywator> (dostęp na dzień: 22.09.18r.).

- program poza wersją grupową, ma także wymóg kontynuowania pracy z osadzonym w kontakcie indywidualnym z wychowawcą;
- program składa się z cyklu spotkań grupowych oraz spotkań indywidualnych;
- program jest formą „przystawki programowej” (zaproszeniem i wstępem do uczestnictwa w pozostałej ofercie programowej zakładu).

Do realizacji programu MOTYWATOR, opracowano podręcznik, który składa się z dwóch części: *Instrukcja użytkownika* – tj. podręcznik właściwy oraz *Materiały pomocnicze* – tj. zestaw materiałów wykorzystywanych do pracy indywidualnej. Podręcznik ma także formę dopasowaną do zgłaszanych przez realizatorów potrzeb.

5.6. Udział kuratorów sądowych w programach wychowawczo-resocjalizacyjnych, profilaktycznych, korekcyjno-edukacyjnych i in. w obrazie badania ankietowego

Ażeby uzyskać pełną wiedzę o działalności kuratorów sądowych w zakresie prowadzenia, udziału lub koordynowania procesów oddziaływania resocjalizacyjnego o charakterze programowym na obszarze całego kraju, w dniu 23 sierpnia 2018 r. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, w ramach niniejszych badań, skierował ankietę do wszystkich 45 kuratorów okręgowych sądów okręgowych z prośbą o podanie informacji o prowadzonych programach wychowawczych, resocjalizacyjnych czy profilaktycznych – wobec sprawców przestępstw – zrealizowanych lub prowadzonych w latach 2016–2018 przez kuratorów sądowych dla dorosłych, w tym we współpracy z instytucjami i podmiotami zewnętrznymi, także organizacjami pozarządowymi.

Wśród 45 okręgów sądów okręgowych funkcjonujących w Polsce – 30 zadeklarowało udział kuratorów w programach korekcyjno-edukacyjnych, w tym: prowadzenie, realizację, koordynację, rekrutację, kierowanie oraz kontrolę przebiegu oddziaływań, tworzenie autor-skich programów lub współtworzenie programów z innymi podmiotami. Część kuratorów okręgowych wskazało, iż kuratorzy w podległych im zespołach nie realizują programów, jednakże kierują skazanych do uczestniczenia w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. Motywują i edukują podopiecznych oraz ich rodziny o potrzebie korzystania z tej formy korekty zachowań i postaw. Monitorują przebieg udziału w programie, a także podejmują interwencję w przypadku nieobecności skazanych na zajęciach. Dużą wartość stanowią umiejętności zdobyte podczas szkoleń w zakresie prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych, które kuratorzy wykorzystują w pracy resocjalizacyjnej nie tylko ze skazanymi, wobec których sąd orzekł taki obowiązek.

5.6.1. Charakterystyka aktywności kuratorów sądowych w zakresie oddziaływania programowego w poszczególnych okręgach sądowych

Sąd Okręgowy w Białymstoku

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Białymstoku – „Trening zastępowania agresji”; uczestnicy – osoby skazane za przestępstwa związane z przemocą, będące pod dozorem kuratora lub opuszczające zakłady karne, będące mieszkańcami Schroniska „Patronatu”; program finansowany z dotacji Ministra Sprawiedliwości, z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości (dalej FPPoPP); metody pracy: warsztatowa, praca w grupie; miejsce programu – siedziba Stowarzyszenia „Patronat”; osoby prowadzące – zatrudnieni trenerzy TZA (Trening Zastępowania Agresji).
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat” Oddział w Białymstoku.
Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.
Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 9.
2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Białymstoku – „Warsztaty gospodarowania własnym budżetem i prowadzenia gospodarstwa domowego”; uczestnicy – skazani, którzy opuścili zakłady karne i byli mieszkańcami Schroniska „Patronatu”; finansowany z dotacji Ministra Sprawiedliwości z FPPoPP; metoda: warsztatowa, praca w grupie, praca nad umiejętnościami oszczędzania, planowania, zarządzania zasobami, angażowania się w różne przedsięwzięcia, rozwiązywania problemów; miejsce – siedziba Stowarzyszenia „Patronat”; osoba prowadząca – zatrudniony trener.
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat”, Oddział w Białymstoku.
Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.
Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 20.
3. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Białymstoku – „Poza podziałami” Antydyskryminacyjny trening wspierania adaptacji społecznej osób bezdomnych; uczestnicy – skazani, którzy opuścili zakłady karne i byli mieszkańcami Schroniska „Patronatu”; finansowany przez miasto Białystok; metoda pracy – warsztatowa; zagadnienia: postawy społeczne a zachowania ludzkie, dyskryminacja i wykluczenie Innego, uchodźca – naznaczony Obcy, sposoby radzenia sobie ze stereotypami i uprzedzeniami, przeciwdziałanie dyskryminacji w relacjach społecznych; miejsce – siedziba Stowarzyszenia „Patronat”; osoba prowadząca – zatrudniony trener.
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat” Oddział w Białymstoku.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 13.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Sokółce – Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gminie Sokółka na lata 2017–2021. Program kierowany do sprawców przemocy w rodzinie objętych procedurą Niebieskiej Karty. Kuratorzy biorą udział w sprawach dotyczących ich podopiecznych objętych dozorem kuratora. Autorem projektu jest Urząd Gminy w Sokółce, która sfinansowała projekt. Charakterystyka programu: monitoring rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie w ramach powołanych grup roboczych (dotyczy rodzin, których członkowie są objęci dozorem kuratora); działania profilaktyczne w ramach prowadzonych dozorów w rodzinach, w których występuje przemoc w rodzinie; udział kuratorów w działalności grup roboczych oraz Zespołu Interdyscyplinarnego działającego przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Sokółce – działania stałe; współpraca kuratorów z innymi instytucjami (głównie Policją, pomocą społeczną, przedstawicielami szkół); ma na celu zdiagnozowanie rodzin dysfunkcyjnych, w których występuje zjawisko przemocy i opracowanie wspólnych działań mających na celu zapobieżeniu jej dalszej eskalacji. Spotkania odbywają się w budynku ośrodka pomocy społecznej w Sokółce, jak również w miejscu zamieszkania osób podopiecznych.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Pomocy Społecznej w Sokółce.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 6.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 20.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Sokółce – program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie. Program kierowany jest do sprawców przemocy, w szczególności mających sądowe orzeczenie z nałożonym obowiązkiem wzięcia udziału w ww. programie. Kuratorzy współpracują w PCPR w zakresie wymiany informacji odnośnie swoich podopiecznych biorących udział w projekcie mających orzeczony dozór kuratora. Autorem projektu jest PCPR w Sokółce. Projekty są realizowane cyklicznie raz w roku przez okres 3 miesięcy i są finansowane ze środków pozyskanych z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Charakterystyka programu: oddziaływania grupowe oraz spotkania indywidualne prowadzone przez wyspecjalizowanych trenerów, zajęcia odbywają się w budynku Starostwa Powiatowego po godzinach pracy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Sokółce.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 7.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 10.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Bielsku Podlaskim – Gminne bądź Miejskie Programy Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie. Realizacja założeń programów poprzez uczestnictwo w Zespołach Interdyscyplinarnych i pracach grup roboczych tworzonych w ramach procedury „Niebieskiej Karty” (oddziaływania podejmowane są w siedzibie Zespołu Interdyscyplinarnego lub w miejscu zamieszkania sprawcy przemocy). Kuratorzy diagnozują potrzeby w zakresie pomocy ofiarom przemocy, podejmują działania profilaktyczne poprzez podniesienie poziomu wiedzy i świadomości swoich podopiecznych na temat zjawiska przemocy w rodzinie, uczestniczą w upowszechnianiu materiałów informacyjnych dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie pozyskiwanych przez poszczególne urzędy gminy lub urzędy miasta.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: urzędy gmin, Urząd Miasta w Bielsku Podlaskim, w Urząd Miasta Siemiatyczach i Urząd Miasta w Hajnówce.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 9.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 62.

Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: wsparcie realizacji zadania publicznego w roku 2016 z zakresu polityki społecznej – podmioty prowadzące działalność w sferze pożytku publicznego, realizacja zadania publicznego pt.: „Prowadzenie działań readaptacyjnych skierowanych do mieszkańców Bielska-Białej dotkniętych wykluczeniem społecznym”. Uczestnicy: osoby bezdomne, bezrobotne, wykluczone społecznie, bądź zagrożone wykluczeniem społecznym, osoby będące w trudnej sytuacji z powodu ubóstwa – pełnoletni mieszkańcy Bielska-Białej, mężczyźni, skierowani przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, członkowie rodzin ww. osób. Opis programu: zapewnienie miejsc noclegowych i posiłków dla 10 osób, prowadzenie ergoterapii, wsparcie psychologiczne (w tym prowadzenie grup wsparcia), poradnictwo: zawodowe, prawne i socjalne, mediacje.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 19.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: zadanie publiczne: „Pomoc postpenitencjarna osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz członkom ich rodzin”. Beneficjenci: osoby zwalniane z zakładów karnych i aresztów śledczych – pełnoletni mężczyźni, osoby pozbawione wolności, członkowie

rodzin osób pozbawionych wolności, członkowie rodzin osób zwolnionych z jednostek penitencjarnych. Opis: program readaptacji, pobyt w hostelu, ergoterapia, „Indywidualny Program Readaptacji”, „Aktywny na rynku pracy”, alternatywne formy spędzania czasu wolnego, „Społeczność Mieszkańców Ośrodka”, „Grupa Rozwoju Duchowego”, spotkania indywidualne z terapeutą.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 181.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: wsparcie realizacji zadania publicznego w roku 2017 z zakresu polityki społecznej – podmioty prowadzące działalność w sferze pożytku publicznego, realizacja zadania publicznego pt.: „Prowadzenie działań readaptacyjnych skierowanych do mieszkańców Bielska-Białej dotkniętych wykluczeniem społecznym”. Beneficjenci: osoby bezdomne, bezrobotne, wykluczone społecznie, bądź zagrożone wykluczeniem społecznym, osoby będące w trudnej sytuacji z powodu ubóstwa – pełnoletni mieszkańcy Bielska-Białej, mężczyźni, skierowani przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, członkowie rodzin ww. osób. Opis: zapewnienie miejsc noclegowych i posiłków dla 10 osób, prowadzenie ergoterapii, wsparcie psychologiczne (w tym prowadzenie grup wsparcia), poradnictwo: zawodowe, prawne i socjalne, spotkania o charakterze warsztatowo-treningowym kształtujące umiejętności społeczne ważne dla satysfakcjonującego życia, mediacje.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 16.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: zadanie publiczne: „Pomoc postpenitencjarna osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz członkom ich rodzin”. Pomoc postpenitencjarna poprzez prowadzenie Ośrodka Readaptacyjnego dla byłych więźniów – 2017. Beneficjenci: osoby zwalniane z zakładów karnych i aresztów śledczych – pełnoletni mężczyźni, osoby pozbawione wolności, członkowie rodzin osób pozbawionych wolności, członkowie rodzin osób zwolnionych z jednostek penitencjarnych. Opis: program readaptacji, pobyt w hostelu, ergoterapia, Indywidualny Program Readaptacji, „Aktywny na rynku pracy”, alternatywne formy spędzania czasu wolnego, trening kompetencji społecznych, „Społeczność Mieszkańców Ośrodka”, „Grupa Rozwoju Duchowego”, spotkania indywidualne z terapeutą, mediacje.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 176.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: zadanie publiczne: Wsparcie realizacji zadania publicznego w roku 2018 z zakresu polityki społecznej – podmioty prowadzące działalność w sferze pożytku publicznego, realizacja zadania publicznego pt.: „Prowadzenie działań readaptacyjnych skierowanych do mieszkańców Bielska-Białej dotkniętych wykluczeniem społecznym”. Beneficjenci: osoby bezdomne, bezrobotne, wykluczone społecznie, bądź zagrożone wykluczeniem społecznym, osoby będące w trudnej sytuacji z powodu ubóstwa – pełnoletni mieszkańcy Bielska-Białej, mężczyźni, skierowani przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, członkowie rodzin ww. osób. Opis: zapewnienie miejsc noclegowych i posiłków dla 10 osób, prowadzenie ergoterapii, wsparcie psychologiczne (w tym prowadzenie grup wsparcia), poradnictwo: zawodowe, prawne i socjalne, spotkania o charakterze warsztatowo-treningowym kształtujące umiejętności społeczne ważne dla satysfakcjonującego życia, mediacje. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: zadanie publiczne: „Pomoc postpenitencjarna osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz osobom im najbliższym”. Pomoc postpenitencjarna poprzez prowadzenie Ośrodka Readaptacyjnego dla byłych więźniów – 2018. Pomoc postpenitencjarna poprzez prowadzenie Ośrodka Readaptacyjnego dla byłych więźniów – 2017. Opis programu jak w punkcie 4.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Śląska Fundacja Błękitny Krzyż.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

Sąd Okręgowy w Bydgoszczy

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Bez przemocy” – program korekcyjno-educacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie. Uczestnicy: sprawcy przemocy (art. 207 § 1 k.k., 190 § 1 k.k., objęci procedurą Niebieskiej Karty), osoby dobrowolnie wyrażające chęć udziału w ww. programie (osoby zachowujące trzeźwość w trakcie trwania programu, zdrowe psychicznie). Organizatorem szkolenia na trenerów był Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu. Program trwał łącznie 72 godziny (12 godz. spotkań indywidualnych weryfikujących uczestników do udziału

w ww. programie, 60 godz. spotkania grupowe). Miejsce prowadzenia oddziaływań: Kursal Ośrodek Kształcenia Zawodowego, Nakło n/Not (miejsce wskazuje organizator tj. PCPR w Nakle n/Not.). W trakcie realizacji programu uczestnik może pozostawać pod dozorem kuratora sądowego lub wykonywać karę ograniczenia wolności.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle n/Not.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w 2017r. – 15 osób, w 2018 r. program przewidziany jest dla 14 osób.

Sąd Okręgowy w Elblągu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy. Program ogólny kierowany do wszystkich skazanych, którego autorem jest PCPR Nowe Miasto Lubawskie. Program finansowany ze środków Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie. Realizowany w cyklu 72-godzinnym. Zajęcia realizowane są przez dwóch trenerów posiadających kwalifikacje do prowadzenia pracy ze sprawcami, pracującymi w siedzibie PCPR w Nowym Mieście Lubawskim. Zajęcia o charakterze korekcyjno-edukacyjnym realizowane indywidualnie i grupowo dla skazanych będących w trakcie trwania dozoru lub odbywających kary ograniczenia wolności.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nowym Mieście Lubawskim.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 6.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy. Program kierowany do mężczyzn skazanych za czyn związany ze stosowaniem przemocy w rodzinie, skazanych na karę pozbawienia wolności. Program autorski Fundacji Centrum Rozwoju Rodziny „Progresja”, finansowany ze środków Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie za pośrednictwem PCPR w Ostródzie. Realizowany w dwóch edycjach po 60 godzin, w grupach (9 sesji) i indywidualnie (3 spotkania). Zajęcia o charakterze korekcyjno-edukacyjnym prowadzone przez specjalistów z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, przeznaczone dla sprawców z terenu powiatu ostródzkiego i prowadzone w siedzibie Fundacji. W programie uczestniczyły osoby pozostające pod dozorem kuratora.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja Centrum Rozwoju Rodziny „Progresja” – Ostróda.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 19.

Sąd Okręgowy w Gdańsku

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc „DULUTH”. Program kierowany głównie do mężczyzn mających problemy z kontrolowaniem negatywnych emocji, dopuszczających się szeroko pojętej przemocy domowej w stosunku do swoich partnerek życiowych i dzieci. Zajęcia prowadzone są na podstawie opracowania wykonanego na bazie szkolenia przeprowadzonego przez pracownika Polish American Association, Chicago USA Partner Abuse Intervention. Program finansowany ze środków powiatowych. Prowadzenie zajęć grupowych i spotkań indywidualnych wymaga uczestnictwa dwóch osób (kobiety i mężczyzny). Zapobiega to przekształceniu się spotkania w tzw. „męskie spotkanie klubowe”, pokazuje współpracę kobiety z mężczyzną oraz stwarza możliwość przedstawienia punktu widzenia kobiety. Scenariusz zajęć opracowany został na podstawie programu „Education Groups For Men Who Batter – The Duluth Model”. Rekrutacja osób do projektu odbywała się poprzez organizowanie spotkań z pracownikami instytucji udzielających wsparcia i pomocy osobom uwikłanym w przemoc m.in. MOPS-u, zespołów interdyscyplinarnych do spraw przemocy, poradni psychologiczno-pedagogicznej, przedstawicielami szkół, kuratorami i udzielanie im informacji na temat programu. Zleceniodawca oraz trenerzy programu przedstawiali założenia programowe, warunki przystąpienia do programu, rozdawane były informatory dotyczące terminów oraz miejsca realizacji zajęć. Program w większości realizowany był w budynku Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Malborku na mocy zawartego porozumienia z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie o udzieleniu pomieszczeń. Zajęcia miały głównie charakter warsztatowy, z elementami wykładu. Prowadzącym zależały na aktywnym zaangażowaniu uczestników i motywowaniu ich do autorefleksji, pracy nad wzięciem odpowiedzialności za zmianę swojego zachowania, zdobyciu nowych umiejętności i sposobów radzenia sobie ze złością. Program był realizowany wobec osób wobec których:
  - zapadł prawomocny wyrok sądowy w związku z naruszeniem art. 207 k.k., wobec których orzeczono karę pozbawienia wolności w zawieszeniu i dozór kuratora, które objęte były dozorem kuratora w związku z wydanym orzeczeniem sądowym; program realizowany był w czasie dozoru kuratora;
  - wobec których nie zapadł wyrok w związku z przemocą, ale zastosowano procedurę Niebieskiej Karty, kierowanych do programu przez MOPS¹⁸².

¹⁸² Szersze informacje na temat opisywanego programu: K. Stasiak, I. Dąbrowska-Cieślik, K. Okruciniński, *Udział kuratorów w realizacji programu korekcyjno-edukacyjnego...*, [w:] Ł. Wirkus (red.), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*, s. 118-139.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Malborku.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: edycja 2016r. – 4 osoby, edycja 2017 r. – 3 osoby.

Sąd Okręgowy w Gliwicach

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy. Program trwa 3 miesiące (raz w roku). Zajęcia w siedzibie Ośrodka Pomocy Społecznej odbywają się w formie spotkań grupowych (większość) i sesji indywidualnych. Uczestnikami są „czynni” dozorowani.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Pomocy Społecznej w Jastrzębiu-Zdroju.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2016 r. – 4, w 2017 r. – 6, 2018 r. – 5.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016r. – 13, 2017 r. – 16, 2018 r. – 13.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, finansowany z budżetu państwa. Polega na pracy ze sprawcami przemocy nad zmianą zachowań, postaw i odczuć emocjonalnych. Obejmuje 60 godzin zajęć realizowanych w formie 20 trzygodzinnych sesji. Program kierowany jest do wyselekcjonowanej grupy osób stosujących przemoc domową. Program Ośrodka Interwencji Kryzysowej opracowany jest w oparciu o Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Rudzie Śląskiej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych („kuratorzy – wszyscy członkowie zespołu – w programie uczestniczą pośrednio; pozostając w kontakcie z psychologami i terapeutami, motywują osoby pozostające pod dozorem lub odbywające karę ograniczenia wolności do systematycznego uczestnictwa w zajęciach”).

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 9, 2017 r. – 7, 2018 r. – 2.

Informacje dodatkowe przekazane przez kuratorów: „z naszej praktyki i współpracy z Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej wynika, że ilość osób biorących udział w programie zdecydowanie maleje”, „z dokonanej analizy spraw wynika, że uczestnictwo

w programie przynosi wymierne rezultaty. Zdecydowana większość osób, które ukończyły pełny cykl zajęć zaprzestały stosowania przemocy. Dozór zakończony został pomyślnie”.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Program jest adresowany do osób: skierowanych przez sąd lub kuratora, skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy oraz osób stosujących przemoc w rodzinie, wobec których wszczęto procedurę „Niebieskie Karty”, skierowanych przez Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie lub innych osób, które samodzielnie podjęły decyzję o uczestnictwie w programie w celu zmiany swojego zachowania. Program jest przyjęty uchwałą Rady Powiatu Tarnogórskiego, konspekt zajęć jest stworzony przez osoby prowadzące zajęcia na podstawie ich autorskiego programu. Program jest finansowany z dotacji celowej z budżetu państwa, otrzymanej na realizację zadań z administracji rządowej. Wykorzystywane metody i techniki: rozmowa, dyskusja, edukacja-mini wykład, praca w podgrupach, projekcje filmów, analiza zadań domowych, informacje zwrotne, ćwiczenie umiejętności. Zajęcia są prowadzone grupowo, grupa może liczyć maksymalnie 15 osób, osobami prowadzącymi był psycholog oraz pedagog, którzy posiadali udokumentowane 3-letnie doświadczenie w pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Działania były prowadzone w siedzibie Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowskich Górach. Program jest realizowany w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego lub innego środka probacyjnego, np. w trakcie kary ograniczenia wolności.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowskich Górach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 0.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w latach 2016–2017 – 28, w 2018 r. – trwa nabór.

Informacje dodatkowe przekazane przez kuratorów: „kuratorzy zachęcają i kierują podopiecznych do programu”.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: program penitencjarny „Zabrze miasto dla każdego” wspierany przez Urząd Miasta Zabrze, w ramach którego prowadzony jest Ośrodek Readaptacyjny. Adresaci: osoby powracające do społeczeństwa po opuszczeniu zakładu karnego. Czas trwania programu – 12 miesięcy. „Program opiera się na innowacyjnych narzędziach diagnostyczno - wspierających wypracowanych w ramach Projektu Fundacji Rozwoju KUL. W ramach Programu współpracują ze sobą takie Instytucje jak: OPiLU, PUP, MOPR, placówki oświatowe w Zabrzu oraz kuratorzy zawodowi”. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Pomost” w Zabrzu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1 kurator zawodowy oddelegowany do współpracy, w ramach której aktywnie uczestniczy w comiesięcznych spotkaniach motywacyjnych ze skazanymi na terenie siedziby Fundacji.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: około 80 osób wzięło udział w programie, ok. 58 osób ukończyło program.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program autorski „Porozumienie bez przemocy” opracowany w oparciu o model DULUTH przez pracowników Zespół Interwencji Kryzysowej w Zabrze, skierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie. Finansowany przez Śląski Urząd Wojewódzki. Czas trwania programu – 3 miesiące. W ramach programu prowadzono zajęcia korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zespół Interwencji Kryzysowej w Zabrze (ZIK).

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 8.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: około 32 osoby wzięło udział w programie, około 12 z nich ukończyło program.

Informacje dodatkowe przekazane przez kuratorów: „Kuratorzy zawodowi kierowali do grup swoich podopiecznych, utrzymywali stały kontakt z psychologami ZIK prowadzącymi zajęcia dla podopiecznych”.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy domowej realizowany w ramach Krajowego Programu Przemocy w Rodzinie – Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Żorach. Zajęcia w ramach tego programu obejmują 12 spotkań grupowych i kilka (w zależności od potrzeb) zajęć indywidualnych o charakterze wspierającym. Całość programu zamyka się w okresie 3 miesięcy. Każdego roku organizowane są dwie grupy. Zajęcia te prowadzi osoby o wymaganych kwalifikacjach. Program ten jest finansowany ze środków budżetu państwa. Metody pracy to m.in.: wykład, dyskusja, burza mózgów, trening zachowań, projekcje multimedialne itp. Program ten ma na celu przede wszystkim dostarczenie jego uczestnikom wiedzy na temat tego, czym jest przemoc, jakie mechanizmy powodują to szkodliwe zjawisko, jakie mity i stereotypy na temat przemocy wpływają na nasze zachowania, a także ma on dostarczyć umiejętności potrzebnych do kontroli swoich zachowań, wyrażania swoich uczuć, rozpoznawania swoich potrzeb do prawidłowej komunikacji.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zespół Interwencji Kryzysowej w Żorach (ZIK).

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2016 r. – 7, 2017 r. – 9, 2018 r. – 12.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 26, 2017 r. – 17, 2018 r. – 13.

Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program psychologiczno-terapeutyczny realizowany w Jaworze (kwalifikacja osób za pomocą PCPR Lwówek Śląski).
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Lwówku Śląskim, PCPR – Jawor.
Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 0 („bezpośrednio w programie nie brał udział żaden kurator, natomiast wszyscy kuratorzy zawodowi w ramach prowadzonych spraw motywowali i kierowali swoich podopiecznych do udziału w zajęciach”).
Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: skierowane były 4 osoby (w ramach sprawowanego dozoru oraz kary ograniczenia wolności), żaden ze skierowanych nie zgłosił się do programu („z uwagi na odległość”).
2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Celem programu jest psychoedukacja w kierunku zmiany zachowań agresywnych na rzecz postawy partnerstwa i poszanowania wobec domowników, w tym nauczania samokontroli osoby stosującej przemoc w rodzinie. Prowadzony ze środków Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego.
Beneficjenci: osoby kierowane w ramach spraw „Doz” (z orzeczonym dozorem kuratora) i „O” (obowiązki probacyjne bez dozoru kuratora), stosujące przemoc domową, mężczyźni. Cały program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie trwał 72,5 godziny. Spotkania grupowe, jak też 2 spotkania indywidualne na każdego uczestnika. Prowadzone w siedzibie PCPR we Lwówku Śląskim.
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Lwówku Śląskim.
Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: („bezpośrednio w programie nie brał udział żaden kurator, natomiast wszyscy kuratorzy zawodowi w ramach prowadzonych spraw motywowali i kierowali swoich podopiecznych do udziału w zajęciach”).
Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w 2017 r. skierowanych było 6 osób, ukończyły – 4 osoby, w 2018 r. skierowanych zostało 6 osób.
3. Jednostka organizacyjna i opis programu: grupa wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie. Uczestnictwo w grupie wsparcia jest dobrowolne.
Uczestnicy dzielą się swoimi doświadczeniami, przeżyciami, bez obaw przed krytyczną oceną lub radami. Spotkania odbywają się w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej we Lwówku Śląskim, są finansowane ze środków Gminy Lwówek Śląski. „Programy kierowane są do wszystkich sprawców przemocy i osób nie radzących sobie ze złością. Kuratorzy w codziennej pracy w przypadku kontaktu z taką osobą motywują ich do

udziału w programach. Programy finansowane są z własnych środków instytucji, które prowadzą w/w programy. W PCPR są to programy grupowe w przypadku zebrania odpowiedniej ilości osób. W przypadku poradni jest to aktualnie program indywidualny z uwagi na brak odpowiedniej ilości osób chętnych”.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejsko – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej we Lwówku Śląskim, Punkt Interwencji Kryzysowej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: („Bezpośrednio w programie nie brał udział żaden kurator, natomiast wszyscy kuratorzy zawodowi w ramach prowadzonych spraw motywowali i kierowali swoich podopiecznych do udziału w zajęciach”).

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: skierowanych było 5 osób, obecnie korzystają 2 osoby.

Sąd Okręgowy w Kaliszu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Jarocinie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 30.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie według modelu Duluth, skierowany do mężczyzn, którzy przejawiają zachowania przemocowe wobec członków swoich rodzin. W programie uczestniczą osoby skazane z art. 207 § 1 k.k., które zostały zobowiązane przez sąd do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym, ponadto osoby, wobec których jest prowadzona procedura Niebieskie Karty. Program składa się z sesji indywidualnych (2 godz.) i sesji grupowych (17 godz.). Spotkania odbywają się raz w tygodniu w budynku PCPR w Krotoszynie. Program jest finansowany ze środków z Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Krotoszynie

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 30.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie, realizowany w ramach zadań własnych powiatu. Zajęcia realizowane grupowo w siedzibie PCPR w Ostrzeszowie w roku 2017 przez okres ok.

3 miesięcy. Program prowadzony był przez pracowników PCPR, którzy posiadali stosowne uprawnienia. Program obejmował pracę m.in. z osobami skazanymi, względem których prowadzony był dozór przez kuratora sądowego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrzeszowie (PCPR).

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 14.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny „Partner” skierowany do osób dorosłych i oparty na wzorach modelu z DULUTH.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Pleszewie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 6.

Sąd Okręgowy w Katowicach

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc „Kładka – 2017”, adresowany był do pełnoletnich osób, wykazujących zachowania przemocowe w rodzinie.

Do programu kierowane były osoby przez Sąd, członków grup roboczych powoływanych w ramach procedury „Niebieskie Karty” lub zgłaszające się na własną prośbę. Oddziaływania o charakterze wychowawczym, resocjalizacyjnym, profilaktycznym wobec sprawców przemocy. Praca grupowa, forma warsztatowa. Prowadzenie zajęć przez psychologa, pedagoga. Zajęcia realizowane w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego. Cel programu: dostarczenie informacji, które pomogły uczestnikom programu: zrozumieć dynamikę przemocy, przyczyny zachowań przemocowych, sygnały ostrzegawcze zapowiadające agresywne zachowania, wpływ zachowań krzywdzących na relacje z rodziną. Zmiana systemu przekonań i postaw, które inicjują i wzmacniają stosowanie przemocy. Ćwiczenie nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania sprzyjających odpowiedzialnemu podejmowaniu decyzji i zachowaniu bez przemocy. Podstawą realizowanego programu było założenie, że w przemocy równoważne są: struktura rodziny i system społeczny, indywidualne patologie jej członków, występowanie zaburzeń w relacjach rodzinnych i dysfunkcjonalność systemu komunikacji wewnątrz rodziny. Rozróżnianie ofiary i sprawcy jest pozostawione do oceny instytucji wymiaru sprawiedliwości. Terapeuta odnosił się w swojej pracy do reguł społecznych, także w postaci norm prawnych, wzmacniał zachowania i postawy pozytywne a odrzucał negatywne. Zajęcia grupowe w ramach programu uwzględniały następujące treści: społeczno-kulturowe źródła i okoliczności towarzyszące przemocy, problemy władzy

i kontroli w relacjach międzyludzkich, planowanie i rozwijanie samokontroli, uzależnienia i patologia społeczna, komunikacja interpersonalna, promocja pozytywnych standardów i wartości życia rodzinnego, przemoc seksualna, dzieci, przemoc i wychowanie, tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych, możliwość podejmowania działań terapeutycznych. Metody pracy: wykłady, „burza mózgów”, scenki, informacje zwrotne, modelowanie umiejętności przez prowadzących, praca indywidualna na tle grupy, ćwiczenia umiejętności. Program ukierunkowany był na taką zmianę zachowań i postaw uczestników programu, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nich przemocy i zwiększy umiejętności budowania porozumienia bez przemocy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Dąbrowie Górniczej. Projekt finansowany z środków Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 10.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 11.

Sąd Okręgowy w Kielcach

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy. Program finansowany ze środków Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego, realizowany w formie jednej edycji w ciągu roku. Maksymalna liczba osób mogących wziąć udział w programie 10–15. Pełny cykl programu obejmuje 50 godzin. Prowadzony jest w formie terapii indywidualnej przez wykwalifikowanego terapeutę psychologa. Miejscem spotkań jest PCPR w Starachowicach. Program jest realizowany m.in. w trakcie dozoru kuratora sądowego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Starachowicach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: kuratorzy nie biorą udziału w programie, nie są jego autorami. Zadania kuratora sprowadzają się do kierowania skazanymi, wobec których sąd orzekł obowiązek uczestniczenia w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, do udziału w programie oraz monitorowania przebiegu udziału podopiecznych w programie.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: niezbędne jest pozyskanie grupy 10-ciu osób, by mogła rozpocząć się edycja programu.

Sąd Okręgowy w Koninie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: III i IV edycja programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Program kierowany jest do sprawców przemocy.

Do programu kwalifikowano: osoby samodzielnie zgłaszające się, kierowane przez sąd, skazane za przestępstwo przeciwko rodzinie ze stwierdzeniem sprawstwa przemocy, korzystające z warunkowego zawieszenia wykonywania kary pozbawienia wolności, osoby kierowane przez organy ścigania objęte procedurą Niebieskie Karty, osoby kierowane przez pomoc społeczną, organizacje pozarządowe, kościoły, organizacje kościelne i inne instytucje, osoby skazane za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie odbywające karę pozbawienia wolności w zakładach karnych. Program zaplanowany był na 18 spotkań odbywających się raz w tygodniu. Łącznie spotkania obejmowały 70 godzin w czasie całego cyklu programu (spotkania grupowe i indywidualne). Celem było przeciwdziałanie przemocy w rodzinie poprzez nabycie wiedzy i naukę alternatywnych zachowań oraz edukacja w kierunku zmiany zachowań typu przemocowego na rzecz partnerstwa i poszanowania wobec domowników. Program podzielony był na kilka etapów. W części edukacyjnej koncentrował się na przekazaniu szeroko pojętej wiedzy na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Część korekcyjna ukierunkowana była na zdobycie umiejętności niestosowania przemocy, trening umiejętności kontroli złości, trening umiejętności społecznych i asertywności oraz naukę konstruktywnego rozwiązywania sporów i korzystania ze wsparcia społecznego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: autorem projektu jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Koninie a sprawę prowadził Ośrodek Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej w Ślesinie. Program finansowany przez Starostwo Powiatowe w Koninie oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu przy Urzędzie Marszałkowskim w Poznaniu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: III edycja – 12, IV edycja – 13. Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: III edycja – 5, IV edycja – 3.

Sąd Okręgowy w Koszalinie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program przeciwdziałania przemocy dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Program cyklicznie realizowany przez PCPR, z udziałem kuratorów zawodowych Sądu Rejonowego w Drawsku Pomorskim, skierowany zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn, mający na celu edukację osób stosujących

przemoc w rodzinie, nabycie przez nie umiejętności samokontroli i wiedzy na temat przemocy, utrwalenie i pogłębienie prawidłowego wzorca wychowania. Program w całości finansowany ze środków publicznych. Czas trwania programu 3-4 miesiące. Spotkania indywidualne i grupowe, odbywające się w Punkcie Uzależnień w Drawsku Pomorskim.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Drawsku Pomorskim.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2016 r. – 3, 2017 r. – 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: zgłoszonych – 14, uczęszczało – 8, ukończyło – 5.

Sąd Okręgowy w Krakowie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: audycje radiowe dla osadzonych, tematy: „Odbywanie kary pozbawienia wolności w SDE – prawa i obowiązki osoby odbywającej karę w tym systemie”; „Pomoc postpenitencjarna - zakres pomocy”; „Warunkowe przedterminowe zwolnienie, warunki okresu próby”.

Program realizowany był w latach 2016-2017, kierowany do wszystkich osadzonych w areszcie. Autorem projektu był kurator specjalista II Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej (dalej także ZKSS) w charakterze „kuratora penitencjarnego”. Projekt prowadzony był bezpłatnie, miał charakter profilaktyczny i informacyjny. Prowadzony był przez radiowęzeł w Areszcie Śledczym w Krakowie.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Areszt Śledczy w Krakowie, ul. Montelupich, II Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej w Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Śródmieścia.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: wszyscy osadzeni w Areszcie Śledczym.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program resocjalizacji skazanych w zakresie kształtowania umiejętności społecznych sprzyjających przygotowaniu do readaptacji społecznej „164 DROGA DO WOLNOŚCI” (Porozumienie zawarte w latach 2016-2018). Program realizowany w latach 2016-2018, kierowany do skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym (dalej także ZK) w Wadowicach, wobec których komisja penitencjarna określiła okres przygotowania do życia na wolności na podstawie art. 164 k.k.w. Autorem projektu był kurator specjalista II ZKSS w Wadowicach, realizujący program jako „kurator penitencjarny” we współpracy z wychowawcą ds. postpenitencjarnych ZK Wadowice. Projekt prowadzony był bezpłatnie, miał charakter profilaktyczny i informacyjny, prowadzony na terenie ZK Wadowice.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zakład Karny w Wadowicach, II Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej w Sądzie Rejonowym w Wadowicach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 10, 2017 r. – 11, 2018 r. – 12.

Sąd Okręgowy w Lublinie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej – Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Program finansowany jest przez Lubelski Urząd Wojewódzki.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: prowadzony przez przeszkolonych pracowników MOPS w Białej Podlaskiej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: kuratorzy nie biorą udziału w programie, natomiast motywują i kierują osoby objęte postępowaniem wykonawczym do uczestnictwa w programie.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Chełmie – udział kuratora w projekcie „Partnerstwa przeciw wykluczeniu społecznemu – profesjonalne formy pomocy, ze szczególną rolą zatrudnienia socjalnego – edycja 2018. Program organizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Społecznej „Stella”.

Program skierowany do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Współfinansowany przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w ramach programu „Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu”.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Społecznej „Stella”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 5.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Chełmie – „CIS nowa szansowe możliwości” skierowany do skazanych opuszczających zakłady karne, pozostali uczestnicy (w tym osoby skazane) to osoby z III profilem bezrobocia, osoby z orzeczeniem niepełnosprawności, o niskich kwalifikacjach, osoby bezdomne, uzależnione. Autorem projektu jest Centrum Integracji Społecznej (dalej także CIS) w Chełmie. Współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego. Okres trwania projektu lata 2014–2020. Beneficjenci objęci są Indywidualnym Programem Zatrudniania Socjalnego, uczestnictwa w zajęciach reintegracji społecznej oraz zawodowej i inne.

Program realizowany ze współpracą kuratora, najczęściej obejmuje osoby oddane pod dozór kuratora.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Centrum Integracji Społecznej w Chełmie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 15.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 15.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Lubartowie – „Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc domową”. Kierowany do dorosłych mężczyzn z powiatu lubartowskiego stosujących przemoc domową.

Autorami projektu są kuratorzy zawodowi Sądu Rejonowego w Lubartowie. Realizowany z budżetu wojewody lubelskiego. Każda edycja programu trwa 12 tygodni (60 godz.). Ponadto pracownik PCPR w Lubartowie, koordynująca realizację programu ze strony PCPR, przeprowadza spotkania indywidualne z beneficjentami (10 godz.). Jednym z głównych założeń realizacji programu było osiągnięcie zmiany ukierunkowanej na zaprzestanie stosowania przemocy przez sprawców. Celem była też zmiana postaw ukierunkowanych na poszanowanie partnerek, edukacja na temat szkodliwości zachowań przemocowych oraz nauka zachowań wolnych od przemocy. W tym celu do realizacji zajęć dobrano odpowiednie treści i metody. Przyswajanie wiedzy oraz nabywanie pożądaných umiejętności odbywa się w sposób aktywizujący uczestników m.in. poprzez prowadzenie otwartej dyskusji oraz odwoływanie się do indywidualnych doświadczeń, psychodramę, wykorzystanie technik audiowizualnych – filmy, prezentacje, afirmacje multimedialne. Dodatkowo stosowane są środki dydaktyczne w postaci plansz, materiałów własnych prowadzących, kwestionariuszy. Duże znaczenie ma tutaj również modelowanie prawidłowych zachowań, porozumienia i szacunku w relacji przez samych prowadzących. Program obejmuje cykl dwunastu pięciogodzinnych spotkań z grupą mężczyzn z terenu powiatu lubartowskiego. W cyklu spotkań ze sprawcami ujęto zastosowanie kwestionariuszy pytań dla partnerek uczestników, by uzyskać od nich informację zwrotną dotyczącą zmian lub ich braku w postawach sprawców wobec nich. Program realizowany jest w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego, uczestnicy kierowani są do programu także w ramach prowadzonych procedur Niebieskiej Karty (w ramach skierowania z grup roboczych).

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Lubartowie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 15.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w roku 2016 i 2017 program ukończyło 10 osób stosujących przemoc domową. Edycja programu w roku 2018 rozpoczęła się dnia 1 września 2018 r. i wzorem lat ubiegłych planowane jest zakwalifikowanie do niego 10 osób.

Uwagi zgłoszone przez kuratorów: „Istnieją duże trudności ze zmotywowaniem osób stosujących przemoc do pracy nad zmianą postaw w programie z uwagi na wysoki poziom zaprzeczania, usprawiedliwiania własnych zachowań oraz koszty związane z dojazdem na zajęcia.”

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Łukowie – Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie pod nazwą „Warsztaty rozwoju osobistego i radzenia sobie ze złością”. Program opracowany w oparciu o autorski program pt. „RODZINA”.

Jest realizowany raz w roku przez okres czterech miesięcy (20 spotkań grupowych). Grupa zamknięta, prowadzona przez kobietę i mężczyznę, psychologa ze Specjalistycznego Ośrodka Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej (dalej także SOPRIK) w Łukowie i kuratora zawodowego. Skierowany do osób stosujących przemoc domową. Uczestnicy programu są kierowani przez sąd na podstawie orzeczeń (nałożonych obowiązków probacyjnych). Finansowany ze środków Powiatu Łukowskiego pozyskanych z Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Jest realizowany w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego. Zajęcia odbywają się w siedzibie realizatora (SOPRIK w Łukowie). Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Specjalistyczny Ośrodek Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej w Łukowie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w ramach jednego cyklu zajęć od kilku do kilkunastu osób.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Łukowie – program skierowany dla osób stosujących przemoc domową, prowadzony w nurcie Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach, z wykorzystaniem elementów autorskiego programu „RODZINA”.

Jest realizowany raz w roku przez okres czterech miesięcy (20 spotkań grupowych). Grupa zamknięta, prowadzona przez kobietę i mężczyznę, psychologa ze Specjalistycznego Ośrodka Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej w Łukowie i kuratora zawodowego. Skierowany do osób stosujących przemoc domową. Uczestnicy programu są kierowani przez sąd na podstawie orzeczeń (nałożonych obowiązków probacyjnych). Finansowany ze środków Powiatu Łukowskiego pozyskanych z Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Jest realizowany w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego. Zajęcia odbywają się w siedzibie realizatora (SOPRIK w Łukowie).

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Specjalistyczny Ośrodek Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej w Łukowie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: ramach jednego cyklu zajęć od kilku do kilkunastu osób.

7. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Łukowie – program skierowany dla osób stosujących przemoc domową, prowadzony w nurcie Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach, z wykorzystaniem elementów autorskiego programu „RODZINA”.

Składa się z 12 spotkań indywidualnych. Uczestnicy programu otrzymują prace osobiste. Tematy zajęć są stałe i uzależnione od potrzeb uczestników. Finansowanie – środki własne miasta Łuków – Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Realizowany w Punkcie Konsultacyjnym dla Ofiar Przemocy i Osób Uzależnionych w Łukowie. Uczestnicy zgłaszają się dobrowolnie oraz są kierowani przez sąd. Zdarza się, że jest prowadzony w trakcie trwania dozoru kuratorskiego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Punkt Konsultacyjny dla Ofiar Przemocy i Osób Uzależnionych w Łukowie, prowadzony przez Miejską Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Łukowie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: kilku uczestników w ciągu roku (od 2 do 5).

8. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – „Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie”.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Opolu Lubelskim z siedzibą w Poniatowej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 15 (program ukończyło trzech skazanych).

9. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Radzynie Podlaskim – „Program korekcyjnoedukacyjny dla osób stosujących przemoc domową”. Program kierowany jest do dorosłych mężczyzn z powiatu radzyńskiego stosujących przemoc domową.

Autorami projektu są kuratorzy zawodowi Sądu Rejonowego w Lubartowie. Program realizowany był z budżetu Wojewody Lubelskiego. Edycja trwała od 23 marca 2018 r. do 6 lipca 2018 r. Pracownik PCPR w Radzynie Podlaskim (osoba koordynująca realizację programu ze strony PCPR) przeprowadzała spotkania indywidualne z beneficjentami. Jednym z głównych założeń programu było osiągnięcie zmiany ukierunkowanej na zaprzestanie stosowania przemocy przez sprawców. Celem była też zmiana postaw ukierunkowanych na poszanowanie partnerek, edukacja na temat szkodliwości zachowań przemocowych oraz nauka zachowań wolnych od przemocy. W tym celu do realizacji zajęć dobrano odpowiednie treści i metody. Przystawianie wiedzy oraz nabywanie pożądaných umiejętności odbywało się w sposób aktywizujący uczestników m.in. poprzez prowadzenie otwartej dyskusji oraz odwoływanie się do

indywidualnych doświadczeń, psychodramę, wykorzystanie technik audiowizualnych – filmy, prezentacje, afirmacje multimedialne. Dodatkowo zastosowano środki dydaktyczne w postaci plansz, materiałów własnych prowadzących, kwestionariuszy. Duże znaczenie miało tutaj również modelowanie prawidłowych zachowań, porozumienia i szacunku w relacji przez samych prowadzących. W ramach spotkań ze sprawcami przewidziano zastosowanie kwestionariuszy pytań dla partnerek uczestników, by uzyskać od nich informację zwrotną dotyczącą zmian lub ich braku w postawach sprawców wobec nich. Program realizowany był w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego (skazani z art. 207 § 1 k.k.). Do programu były kierowane również osoby, wobec których wszczęto procedurę „Niebieskie Karty” – skierowania z grup roboczych. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Radzynie Podlaskim.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w roku 2018 do programu zakwalifikowano 12 osób, realizowało program 10 osób, ukończyło program 5 osób stosujących przemoc domową.

Uwagi zgłoszone przez kuratorów: „W 2018 r. program był realizowany po raz pierwszy, istnieją duże trudności zmotywowaniu do udziału w programie”.

10. Nazwa i opis programu: Sąd Rejonowy w Radzynie Podlaskim – Program korekcyjno-edukacyjny (w tym dla osób uzależnionych od alkoholu, także pijących alkohol ryzykownie) i stosujących przemoc.

Do udziału w programie kierowani byli mężczyźni z terenu miasta i gminy Parczew, sprawcy przemocy wobec członków rodziny, osoby skazane prawomocnymi wyrokami na podstawie art. 207 k.k. (osoby po ukończonej terapii uzależnień oraz w trakcie terapii w poradni). Ponadto ofertę skierowano do osób podejrzanych o stosowanie przemocy w rodzinie, wobec których została wszczęta procedura „Niebieskie Karty”. Program oparty na zasadach programu Duluth, elementy treningu umiejętności społecznych. Realizowany w ramach środków przeznaczonych do Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na 2017 r. Program opierał się na spotkaniach grupowych i indywidualnych. Spotkania indywidualne realizowane były przed rozpoczęciem programy i w trakcie trwania. Zajęcia grupowe odbywały się jeden raz w tygodniu w siedzibie Klubu Abstynenta – Parczew. Celem programu było uświadomienie, czym jest przemoc, zidentyfikowanie własnych zachowań przemocowych uczestników, redukcja zachowań agresywnych, kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec drugiego człowieka oraz odpowiedzialności za popełnione czyny przemocowe, nabycie umiejętności służących rozwiązywaniu konfliktów w rodzinie bez przemocy, uczenie relacji partnerskich oraz korzystania z pomocy innych, nauka

konstruktywnego wyrażania uczuć, zwiększenie umiejętności do utrzymywania abstynencji poprzez pracę nad negatywnymi reakcjami. Program opierał się o metody oddziaływań psychologicznych, edukacyjnych, socjalizacyjnych, w szczególności psychoedukację, elementy treningu umiejętności społecznych, elementy treningu zastępowania agresji, naukę konstruktywnego rozwiązywania sporów i korzystania ze wsparcia społecznego, praktyczne ćwiczenia dostarczające korekcyjnych doświadczeń osobistych, zmieniających zachowania, dodatkowo zastosowano środki dydaktyczne w postaci plansz, materiałów własnych prowadzących, kwestionariuszy. Osoby, które ukończyły Program, podczas ostatnich zajęć otrzymały poradnik – *Godne życie bez przemocy* (wydawnictwo Niebieska Linia). Program realizowany był w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego (skazani z art. 207 § 1 k.k.). Do programu byli kierowani również uczestnicy w ramach prowadzonych procedur „Niebieskie Karty” – skierowania z grup roboczych oraz kierowani przez pracowników OPS.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Parczewie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w roku 2017 do programu zakwalifikowano 12 osób, program ukończyło 5.

Uwagi zgłoszone przez kuratorów: „Dużym problemem jest zmotywowanie uczestników do udziału w programie jak też praca nad zmianą postaw”.

Sąd Okręgowy w Łodzi

1. Nazwa i opis programu: „Akcja Aktywizacja”. Program realizowany przez Centrum Praw Kobiet z Funduszy Europejskich Programu Regionalnego. Program jest skierowany do kobiet z terenu strefy rewitalizacyjnej miasta, kobiet pozostających bez zatrudnienia, posiadających niskie kwalifikacje zawodowe, wykluczonych społecznie, mogą to być także osoby skazane jako sprawcy przestępstw. Istotnym czynnikiem dotyczącym kwalifikacji jest adres zamieszkania, co zmniejsza pulę osób, do których jest kierowana ta oferta.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Centrum Praw Kobiet.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: „Kuratorzy nie prowadzą statystyk odnośnie liczby osób kierowanych do programów”.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Profesja na nowo w obszarze rewitalizacji miasta Łodzi” 2018–2020 – projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu

Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020, w partnerstwie z miastem Łódź.

Projekt wynika z Gminnego Programu Rewitalizacji i ma na celu reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym przez wsparcie funkcjonowania CIS – stworzenie nowych 50 miejsc reintegracji społecznej i zawodowej. Kierowany jest do 100 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w wieku do 64 lat, zamieszkujących w mieście Łódź na obszarze rewitalizacji lub przeniesionych w związku z wdrażaniem procesu rewitalizacji. Program obejmuje: opracowanie Indywidualnego Planu Działania przez doradcę zawodowego i psychologa; włączenie w program reintegracji społecznej – szkolenia grupowe: rynek pracy i elastyczne formy zatrudnienia, umiejętność pracy w zespole, negocjacje, autoprezentacja i przygotowanie dokumentów aplikacyjnych, trening zastępowania agresji ART; wsparcie psychologiczne przez cały okres realizacji projektu; szkolenie w zakresie obsługi komputera w wymiarze 100 godzin/grupę; szkolenia zawodowe wybrane przez uczestnika we współpracy z doradcą zawodowym; trzymiesięczne staże zawodowe; pośrednictwo pracy – pomoc w uzyskaniu zatrudnienia; świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych przez cały okres pobytu uczestnika w CIS.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Twoja droga do aktywności” 2018–2019. Projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020. Celem głównym projektu jest reintegracja społeczna i zawodowa 60 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które w pierwszej kolejności wymagają aktywizacji społecznej, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej lub kwalifikujących się do objęcia wsparciem pomocy z powiatów województwa łódzkiego (pabianickiego, m. Łodzi i zgierskiego) poprzez realizację indywidualnej ścieżki reintegracji obejmującej program aktywizacji społecznej, edukacyjnej i zawodowej. Główne zadania: określenie ścieżki reintegracji, poradnictwo psychologiczne, prawne i obywatelskie oraz finansowe, warsztaty integracji społeczno-zawodowej, szkolenia z podstaw obsługi komputera, szkolenia zawodowe, staże zawodowe dla 60% uczestników, pośrednictwo pracy. Wszystkie powyższe działania przyczynią się do uzyskania konkretnych i nastawionych przyszłościowo skutków. Zostaną zdiagnozowane indywidualne potrzeby i problemy uczestników, a dzięki działaniom psychologicznym i profesjonalnego doradztwa uzyska się określony pozytywny efekt. Pomoże to zlikwidować bariery społeczne. Wzrosną kompetencje społeczne oraz uczestnicy uzyskają

zwiększone kompleksowo nowe umiejętności dzięki praktykom. Dzięki temu projekt przyczyni się do realizacji celu Osi IX Regionalnego Programu Operacyjnego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Od zależności do samodzielności” 2018–2019.

Projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020.

Projekt ma na celu reintegrację społeczno-edukacyjno-zawodową osób w wieku powyżej 18 roku życia, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, oraz osób spełniających przesłankę alkoholizmu. Kierowany jest do 35 osób dorosłych zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które w pierwszej kolejności wymagają aktywizacji społecznej, w tym 8 uczestników stanowić będą osoby, które spełniają przesłankę alkoholizmu, zamieszkujących na obszarze gminy Góra Świętej Małgorzaty (woj. łódzkie). Program obejmuje: opracowanie indywidualnej ścieżki reintegracji, aktywizację społeczną – warsztaty terapeutyczne, poradnictwo psychologiczne, poradnictwo prawne, terapię uzależnień, pomoc animatora rodzinnego, włączenie i program reintegracji zawodowej w ramach CIS, poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy, szkolenia z kompetencji kluczowych (kurs komputerowy i prawa jazdy kat. B), szkolenia i praktyki zawodowe. Wszystkie powyższe działania przyczynią się do uzyskania konkretnych i nastawionych przyszłościowo skutków. Zostaną zdiagnozowane indywidualne potrzeby i problemy uczestników, a dzięki działaniom psychologicznym i profesjonalnego doradztwa uzyska się określony pozytywny efekt. Pomoże to zlikwidować bariery społeczne. Wzrosną kompetencje społeczne, uczestnicy zyskają zwiększone kompleksowo nowe umiejętności dzięki praktykom. W ten sposób projekt przyczyni się do realizacji celu Osi IX Regionalnego Programu Operacyjnego. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Pomost – aktywne wsparcie osób karanych”

2017–2018. Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020.

Celem głównym projektu jest reintegracja społeczno-edukacyjno-zawodową 18 osób zwalnianych z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej, zamieszkałych na terenie województwa

łódzkiego przez realizację indywidualnego programu aktywizacji obejmującego warsztaty reintegracji społecznej i zawodowej, staże i pośrednictwo pracy. Działania w ramach niniejszego projektu udzielane będą w sposób kompleksowy i zindywidualizowany i przyczynią się do przywrócenia zdolności do zatrudnienia uczestników. Główne zadania: indywidualne spotkania z psychologiem i doradcą zawodowym, zajęcia warsztatowe ukierunkowane na kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu, reintegracja edukacyjna – szkolenia z podstaw obsługi komputera, reintegracja zawodowa – szkolenia zawodowe, staże i pośrednictwo pracy. Wszystkie powyższe działania przyczynią się do konkretnych i nastawionych przyszłościowo skutków. Zdiagnozowane zostaną indywidualne potrzeby i problemy uczestników, a dzięki działaniom psychologicznym i profesjonalnemu doradztwu uzyska się określony pozytywny efekt. Pomoże to zlikwidować bariery społeczne, wzrosną kompetencje społeczne, uczestnicy zyskają zwiększone kompleksowo nowe umiejętności dzięki praktykom. W ten sposób projekt przyczyni się do realizacji celu Osi IX Regionalnego Programu Operacyjnego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: „CIS MEA – Aktywna Integracja III” 2017–2018. Projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020. Program projektu dotyczy działań aktywizujących i zmierzających do integracji uczestników w ramach Osi priorytetowej dotyczącej Włączenia społecznego. Jej celem kierunkowym jest – aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a także aktywizacja społeczno-zawodowa. Celem głównym projektu jest reintegracja zawodowa i społeczna 60 osób. Działania polegają na realizacji określonego indywidualnie programu zatrudnienia socjalnego. Zawierać się to będzie w ramach nowych miejsc w istniejącej już strukturze CIS. Program obejmuje: warsztaty reintegracyjne z zakresu społecznego i zawodowego, wsparcie psychologiczne, wsparcie prawne, doradztwo zawodowe, szkolenia kompetencyjne i zawodowe, praktyki, pośrednictwo pracy. Wszystkie powyższe działania przyczynią się do uzyskania konkretnych i nastawionych przyszłościowo skutków. Zostaną zdiagnozowane indywidualne potrzeby i problemy uczestników, a dzięki działaniom psychologicznym i profesjonalnego doradztwa uzyska się określony pozytywny efekt. Pomoże to zlikwidować bariery społeczne. Wzrosną kompetencje społeczne oraz uczestnicy uzyskają zwiększone

kompleksowo nowe umiejętności dzięki praktykom. Dzięki temu projekt przyczyni się do realizacji celu Osi IX Regionalnego Programu Operacyjnego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

7. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Pomoc postpenitencjarna osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz członkom ich rodzin”.

Projekt realizowany w ramach dotacji Ministra Sprawiedliwości z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. W ramach zadania, wsparcie jest skierowane do grupy kobiet i mężczyzn (ok. 30 osób), mieszkańców województwa łódzkiego, które po zwolnieniu z jednostki penitencjarnej, ze względu na trudną sytuację społeczno-zawodową, są zagrożone wykluczeniem lub powrotem do przestępstwa, poprzez objęcie ich konstruktywnym programem aktywizacji społeczno-zawodowej, z uwzględnieniem specyficznych problemów i potrzeb grupy. Celem jest zidentyfikowanie indywidualnych barier, przywrócenie motywacji do pozytywnej aktywności społecznej, budowanie umiejętności do radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych, w tym na rynku pracy. Służą temu specyficznie dobrane, konstruktywne i sprawdzone przez kuratorów sądowych metody i oddziaływania grupowe oraz indywidualne, prowadzone przez doświadczoną i przygotowaną merytorycznie kadre. Na potrzeby efektywnej realizacji tego celu kuratorzy sądowi od wielu lat współpracują z jednostkami penitencjarnymi okręgu łódzkiego, środowiskiem kuratorów sądowych oraz pracownikami socjalnymi i instytucjami rynku pracy. Aktualnie współpraca ta ma charakter ciągły i skutecznie wspiera działania instytucji publicznych, świadczących pomoc byłym więźniom.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

8. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Aktywny Krok” – 2017. Projekt realizowany w ramach kompetencji powierzonej przez Prezydenta Miasta Łodzi, na podstawie przepisów o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Program projektu dotyczy działań aktywizujących i zmierzających do nabycia i podniesienia przez uczestników kompetencji informatycznych w celu aktywizacji społecznej. Celem głównym projektu jest integracja cyfrowa, zawodowa i społeczna 150 osób. Działania polegają na prowadzeniu określonych zajęć informatycznych dla podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Program obejmuje: podstawy zasad obsługi

komputera, podstawowe operacje na plikach, podstawy obsługi internetu. Zajęcia odbywały się w przystosowanym miejscu z dogodnym dojazdem komunikacji miejskiej. Wymiar zajęć – 5 dni w tygodniu. Dla każdego uczestnika jest zagwarantowany bufet kawowy oraz jeden posiłek dziennie. Zostały podjęte w ramach przeciwdziałaniu wykluczeniu cyfrowemu. Ten rodzaj wykluczenia wpływa też na wykluczenie społeczne, albowiem w ramach postępującej globalizacji – wszyscy żyjemy w społeczeństwie cyfrowym. Komputer zaś stał się unikalną wielopłaszczyznową platformą do pracy i integracji oraz komunikacji społeczeństwa.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

9. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa (dalej POPŻ) 2014–2020. W związku z udziałem naszej Organizacji Partnerskiej o Zasięgu Lokalnym (OPL) w Programie Operacyjnym Pomoc Żywnościowa 2014–2020 Podprogram 2016 realizujemy Działania Towarzyszące. Są to cyklicznie działania edukacyjne oferowane wszystkim odbiorcom pomocy żywnościowej, które mają na celu włączenie społeczne osób zagrożonych ubóstwem.

Do udziału w Działaniach Towarzyszących ma prawo każda osoba, która została zakwalifikowana do uczestnictwa w POPŻ Podprogram 2016. Tematyka działań towarzyszących obejmuje: dietetykę z elementami niemarnowania żywności, edukację ekonomiczną, warsztaty kulinarne.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Uwolnienie”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

10. Jednostka organizacyjna i opis programu: projekty realizowane przez Miejskie Centrum Terapii i Profilaktyki Zdrowotnej w Łodzi (MCTiPZ): Zakład Karny Nr 2 w Łodzi – zajęcia psychoedukacyjne dla sprawców przemocy, projekt Służby Więziennej finansowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych; Zakład Karny Nr 1 w Łodzi – zajęcia psychoedukacyjne dla sprawców przemocy, projekt Służby Więziennej finansowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych; Hostel dla sprawców przemocy w Łodzi – program korekcyjno-edukacyjny. Działania podejmowane na podstawie umów z Urzędem Miasta Łodzi.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejskie Centrum Terapii i Profilaktyki Zdrowotnej w Łodzi.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

11. Jednostka organizacyjna i opis programu: „Nie bądź sprawcą – nie bądź ofiarą” – projekt skierowany do mężczyzn opuszczających Zakłady Karne, będących mieszkańcami Hostelu przy Stowarzyszeniu Samopomocy Abakus, skazanych za różnego rodzaju przestępstwa, w tym za stosowanie przemocy wobec najbliższych.

Projekt został przygotowany przez dwóch pracowników socjalnych w trakcie II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownika socjalnego. Skierowany został do trzech grup odbiorców: osób po zakładach karnych, społeczności lokalnej dzielnicy Łódź-Śródmieście, pracowników instytucji pomocowych z terenu miasta Łódź. Kurator zawodowy uczestniczył w działaniach skierowanych do pierwszej grupy beneficjentów. Byli to mężczyźni, którzy opuścili zakład karny i przebywali w hostelu Stowarzyszenia Samopomocy Abakus w Łodzi, skazani za różne przestępstwa, w tym za stosowanie przemocy wobec osoby najbliższej. Realizacja projektu opierała się o współpracę wolontaryjną, przy wsparciu sponsorów (materiały biurowe, napoje itp.). Na potrzeby realizacji projektu socjalnego „Nie bądź sprawcą – Nie bądź ofiarą” został stworzony zespół projektowy składający się z: dwóch terenowych pracowników socjalnych zatrudnionych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Łodzi – II Wydziale Pracy Środowiskowej, prezesa Stowarzyszenia „Samopomocowego Abakus”, doktoranta na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, koordynatora ds. przemocy w II Wydziale Pracy Środowiskowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Łodzi, kuratora karnego przy Sądzie Rejonowym dla Łodzi-Widzewa w Łodzi (z wykształcenia psychologa), kierownika I Rewiru Dzielnicowych Komendy Miejskiej Policji w Łodzi. Oddziaływania prowadzone były na terenie Hostelu przy Stowarzyszeniu Samopomocy Abakus.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: projekt przygotowany przez pracowników socjalnych w trakcie II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownika socjalnego przy współpracy ze Stowarzyszeniem Samopomocy Abakus. Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: brak danych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w części skierowanej do osób opuszczających ZK udział wzięło 14 mężczyzn.

Ponadto kuratorzy podali następujące informacje: „Na terenie Powiatu Pabianickiego ofertę dla osób podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie realizuje: Konstantynowskie Centrum Pomocy Rodzinie – w formie spotkań z psychologiem i terapeutą uzależnień, Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Pabianice – udziela wsparcia psychologa, pedagoga, terapeuty uzależnień tylko w ramach procedury „Niebieskie Karty”, Punkt konsultacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie w Dłutowie – realizuje terapię wspierającą dla osób stosujących przemoc domową, Monar – projekt aktywizacji społeczno-zawodowej”. „Akcja edukacyjna skierowana do osadzonych w jednostkach penitencjarnych okręgu

łódzkiego dot. szerzenia wiedzy na temat mediacji wśród skazanych. Polega ona na spotkaniach organizowanych w jednostkach penitencjarnych, które są prowadzone przez z-ce kuratora okręgowego dla dorosłych we współpracy z SSO koordynatorem do spraw mediacji w sprawach karnych oraz kuratorów. Spotkania odbywają się od roku 2016 r.”

Sąd Okręgowy w Nowym Sączu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Centrum Pomocy Postpenitencjarnej w Nowym Sączu. Centrum zostało powołane na podstawie trójstronnego porozumienia, zawartego 3 listopada 2014 r. pomiędzy Sądem Okręgowym w Nowym Sączu, Zakładem Karnym w Nowym Sączu oraz Stowarzyszeniem Sursum Corda, które przyjęło status organu prowadzącego.

Pomoc świadczona przez Centrum Pomocy jest bezpłatna, a korzystać z niej mogą osoby opuszczające zakłady karne i ich rodziny (także w trakcie odbywania kary). W Centrum Pomocy na chwilę obecną można uzyskać pomoc w formie bezpłatnych porad: prawnika, doradcy zawodowego, wychowawcy ds. pomocy postpenitencjarnej, kuratora rodzinnego oraz kuratora dla dorosłych, specjalisty pracy socjalnej, psychologa. Również: pokrycie kosztów noclegu za osoby opuszczające zakład karne w okresie do 30 dni od zwolnienia – tylko osoby objęte art. 164 k.k.w. w końcowym okresie odbywania kary i uprzednio zgłoszone przez wychowawcę do tej formy wsparcia, pomoc rzeczowa: bony zakupowe, odzież, bilety komunikacji publicznej, leki i środki opatrunkowe (w ograniczonym zakresie), pomoc w poszukiwaniu pracy, aplikowaniu, kompletowaniu dokumentacji, informacje o miejscach uzyskania pomocy postpenitencjarnej i społecznej oraz zasadach ubiegania się o nią, informacje o miejscach w ośrodkach przyjmujących byłych więźniów oraz pomoc w zakwaterowaniu w tych ośrodkach, zajęcia z zakresu przeciwdziałania agresji (na terenie wybranych zakładów karnych). Źródło finansowania Centrum to dotacje Ministra Sprawiedliwości (FPPoPP). Żaden z kuratorów biorących udział w tym przedsięwzięciu nie pobiera żadnego wynagrodzenia z tego tytułu, zadania wykonują w zakresie swoich obowiązków służbowych. W ramach Centrum, kuratorzy (wspólnie z doradcą zawodowym, wychowawcą, prawnikiem) biorą udział w spotkaniach z osadzonymi przygotowywanymi do zwolnienia na terenie trzech zakładów karnych, tj. w Nowym Sączu, Tarnowie i Trzebini. W Nowym Sączu spotkania te odbywają się co miesiąc, w Trzebini co 2 miesiące a w Tarnowie raz na kwartał. Podmiotem działań są zarówno osoby objęte postępowaniem wykonawczym prowadzonym przez kuratora (dozór, kara ograniczenia wolności), jak też osoby kończące odbywanie kary pozbawienia wolności bez innych postępowań wykonawczych.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Sąd Okręgowy w Nowym Sączu, Stowarzyszenie Sursum Corda w Nowym Sączu, Zakład Karny w Nowym Sączu. Koordynatorem ze strony Sądu Okręgowego oraz pomysłodawcą był z-ca Kuratora Okręgowego.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 6.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: od początku działalności Centrum, tj. od 4 listopada 2014 r. do 30 czerwca 2018 r., pomocą objęto 356 osób.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Portal Pomocy Postpenitencjarnej: www.codalej.info. Portal Pomocy Postpenitencjarnej „CO DALEJ?” jest bazą informacji na temat placówek świadczących pomoc osobom w potrzebie.

Program został opracowany przez kuratorów sądowych i przez nich jest w głównej mierze rozwijany. Adresowany jest zarówno do beneficjentów wsparcia, jak i do profesjonalistów z nimi pracujących. Portal łączy osoby opuszczające jednostki penitencjarne z podmiotami, które chcą i mogą im pomóc. Kuratorzy piszą: „Wierzimy, że powrót do społeczeństwa po odbyciu kary izolacyjnej jest możliwy niemal zawsze, o ile istnieje dobra wola po stronie skazanego i wspólnoty lokalnej. Chcemy wzmacniać motywację jednej i drugiej strony. Tworzymy mapę pomocy postpenitencjarnej i promujemy dobre praktyki. Robimy to na zasadach non-profit. Na portalu nie ma i nie będzie reklam. Wszystkie informacje o placówkach w bazie portalu pochodzą z ogólnodostępnych źródeł”. Portal nie posiada żadnych źródeł finansowania. Koszty utrzymania domeny, hostingu oraz zakupu szablonu WordPress do stworzenia portalu pokryli ze środków prywatnych kuratorzy zawodowi.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: portal tworzą i utrzymują kuratorzy zrzeszeni w Stowarzyszeniach: Sursum Corda w Nowym Sączu oraz Dolnośląskie Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych Frontis we Wrocławiu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 7.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: Do chwili obecnej (od powstania w 2016 r.) portal odnotował 140 848 odsłon (stan na 24 sierpnia 2018 r.).

Sąd Okręgowy w Olsztynie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: zespół ds. readaptacji społecznej osób objętych działaniami w trybie art. 164 § 1 k.k.w. Program kierowany jest do skazanych mężczyzn, opuszczających Areszt Śledczy w Olsztynie, objętych działaniami z art.164 § 1 k.k.w., z terenu miasta Olsztyna i okolic.

Powstał z inicjatywy Kuratora Okręgowego Sądu Okręgowego w Olsztynie, Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Olsztynie. Skazani otrzymują fakultatywną pomoc finansową będącą formą pomocy postpenitencjarnej realizowanej w ramach Funduszu

Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości. W Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Olsztynie, w ramach porozumienia zawartego w roku 2016 pomiędzy wymienionymi poniżej podmiotami, realizowany jest program readaptacyjny wobec osób skazanych przygotowywanych do zwolnienia z zakładu karnego, objętych działaniami w trybie art. 164 § 1 k.k.w. Prowadzony eksperyment miał na celu stworzenie warunków do prawidłowej readaptacji społecznej osobom powracającym z jednostek penitencjarnych. W systemie wsparcia readaptacji w kraju uczestniczy wiele podmiotów, ale najczęściej wykonują swoje zadania zupełnie niezależnie od siebie na mocy odrębnych przepisów. Wobec powyższego podejmowane działania często mają charakter fragmentaryczny, nieuwzględniający skoordynowanymi działaniami readaptacyjnymi jednocześnie wielu sfer funkcjonowania osób skazanych. Powołany w Olsztynie na mocy porozumienia zespół interdyscyplinarny miał na celu stworzenie kompleksowego i spójnego systemu wsparcia readaptacji osób skazanych oraz zainicjowanie współpracy instytucji zajmujących się, między innymi, realizacją zadań readaptacyjnych w trakcie pracy zespołowej. Zespół nie tylko opracowuje diagnozę osobopoznawczą skazanego ale wyznacza obszary, w których należy podjąć lub wzmocnić działania warunkujące readaptację społeczną skazanego. Reasumując, głównym założeniem projektu jest udzielenie skazanemu kompleksowej pomocy, opierając się na rzeczywiście zdiagnozowanych deficytach oraz problemach. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: kuratorska służba sądowa, kurator okręgowy Sądu Okręgowego w Olsztynie i Służba Więzienna, dyrektor Aresztu Śledczego w Olsztynie. Instytucje współpracujące: Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, Miejski Urząd Pracy w Olsztynie, Warmińsko-Mazurska Komenda Ochotniczy Hufiec Pracy w Olsztynie, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Olsztynie, Kierownik Przychodni Miejski Psychoterapii, Profilaktyki i Leczenia Uzależnień w Olsztynie, Caritas Archidiecezji Warmińskiej, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Rodzinie ARKA.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4 – pracuje bezpośrednio przy realizacji programu, jeden kurator zawodowy jest wiceprzewodniczącą powołanego zespołu.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 3, 2017 r. – 13.

Sąd Okręgowy w Opolu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Nysie – „Operacja wolność” – cykl spotkań z instytucjami pomocowymi dla osadzonych w ramach programu readaptacji społecznej. Program kierowany do skazanych mogących w najbliższym

czasie opuścić zakład karny. Autor projektu: Zakład Karny Głubczyce, źródło finansowania – Fundusz Sprawiedliwości.

Charakterystyka programu – spotkania kuratora z grupą skazanych na terenie zakładu karnego, w formie rozmowy informacyjnej z elementami wykładu oraz dyskusji dotyczącej przepisów prawa karnego wykonawczego w zakresie działania kuratorów sądowych dla dorosłych. Program dotyczy osób odbywających karę pozbawienia wolności. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zakład Karny w Głubczycach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: grupa 29 osób.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Nysie – Program „Ku Wolności” z zakresu kształtowania umiejętności społecznych i poznawczych dla skazanych przebywających w zakładzie karnym w Nysie.

Kierowany jest do wszystkich osób opuszczających placówki resocjalizacyjne np. warunkowo zwolnieni lub przed końcem kary. Autorem projektu są starszy psycholog i starszy wychowawca Zakładu Karnego w Nysie. Finansowany z środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości. Łącznie zrealizowano 6 edycji, po 9 godzin zegarowych każda edycja. Program zajęć: świadomość prawna, sprawy obywatelskie, wychodzenie z bezrobocia, pomoc kuratorska i pomoc społeczna, zapobieganie bezdomności.

Miejsce prowadzenia: Świetlica Centralna Zakładu Karnego w Nysie – zajęcia grupowe. Program jest prowadzony przez koordynatora programu, wychowawcę do spraw pomocy postpenitencjarnej oraz przedstawicieli: Spółdzielni Socjalnej PARASOL z siedzibą w Nysie, zespołu kuratorskiej służby sądowej ds. karnych Sądu Rejonowego w Nysie, Urzędu Miejskiego w Nysie, Powiatowego Urzędu Pracy w Nysie, Ośrodka Pomocy Społecznej w Nysie oraz Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nysie.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zakład Karny w Nysie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 750.

Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „Arka Nadziei” Tomaszów Mazowiecki.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 0.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 1.

W 2017 r. czterech kuratorów okręgu piotrkowskiego brało udział w specjalistycznym szkoleniu w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze 50 godzin dydaktycznych „Praca ze sprawcą przemocy w rodzinie według Modelu Duluth” zorganizowane przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi – Jednostkę Organizacyjną Samorządu Województwa Łódzkiego. W ramach współpracy z jednostkami zajmującymi się wychowaniem i resocjalizacją, obecnie trwają prace przygotowawcze dotyczące współpracy z Aresztem Śledczym w Piotrkowie Trybunalskim w celu realizacji projektu dla sprawców przemocy domowej”.

Sąd Okręgowy w Płocku

1. Nazwa i opis programu: Program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie.
 Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: PCPR w Żyrardowie.
 Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1 – kurator społeczny będący współorganizatorem programu, 2 kuratorów zawodowych współpracujących w ramach skierowanych do programu dozorowanych.
 Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2 osoby, 2 osoby oczekujące na zakwalifikowanie do programu.
2. Nazwa i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie. Zgodnie z art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Powiecie Mławskim realizuje przede wszystkim Zespół Ośrodków Wsparcia w Mławie. Powiatowy Program Korekcyjno-Edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie został opracowany w celu zwiększenia skuteczności działań mających na celu minimalizowanie skutków zjawiska przemocy w rodzinie. Podstawowym celem działań programowych jest pomoc osobom stosującym przemoc w rodzinie w zaprzestaniu stosowania przemocy. Jest to program autorski napisany wspólnie przez osoby doświadczone w realizacji zajęć korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc zarówno w warunkach wolnościowych, jak i izolacyjnych. Autorami programu są: dyrektor Zespołu Ośrodków Wsparcia w Mławie, kurator zawodowy Sądu Rejonowego w Mławie, dyrektor Ośrodka Interwencji Kryzysowej i Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Piastowie i specjalista w Centrum Rozwoju, Profilaktyki i Leczenia Uzależnień w Grodzisku Mazowieckim. Program został opracowany w oparciu o dotychczasowy stan wiedzy oraz diagnozę zjawiska przemocy w rodzinie w powiecie mławskim i pruszkowskim. Program korekcyjno-edukacyjny

przyjmuje możliwość realizacji w warunkach wolnościowych i w warunkach izolacyjnych. Niniejszy program jest eklektyczną formą oddziaływań, która skupia w sobie zarówno autorskie pomysły osób realizujących program, elementy procesu grupowego, jak i doświadczenia takich nurtów pracy z osobami stosującymi przemoc, jak: podejście skoncentrowane na rozwiązaniach, program z Duluth, Trening Zastępowania Agresji, terapia oparta na schematach w oparciu o doświadczenia terapeutyczne osób prowadzących. Program jest realizowany poprzez: psychoedukację na temat form przemocy, samoobserwację uczestników, ćwiczenia umiejętności społecznych, trening zachowań asertywnych, dyskusję grupową. Adresatami programu są osoby dorosłe zamieszkujące na terenie Powiatu Mławskiego, identyfikujące się z problemem przemocy domowej, skierowane przez lokalne instytucje tworzące system pomocy osobom uwikłanym w przemoc domową. Środki na realizację i obsługę tego zadania zapewnia budżet państwa.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Zespół Ośrodków Wsparcia w Mławie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 30.

Nazwa i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: PCPR w Sochaczewie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 0.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 0.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy domowej – „Partner” finansowany przez Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie. Czas trwania – 3 miesiące, metoda warsztatowa. Autorem programu jest PCPR Sierpc i w jego siedzibie odbywają się zajęcia. Kolejna edycja programu rozpoczęła się w dniu 8 września 2018 r.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: PCPR w Sierpcu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: „Kuratorzy zajmują się jedynie rekrutacją osób do programu i podejmują ew. interwencje w przypadku nieobecności skazanych na zajęciach. Zaangażowani są wszyscy kuratorzy – 5 osób. Kierowano zarówno osoby dozorowane i objęte innymi środkami probacyjnymi”.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 rok – uczestniczyło w programie 17 osób, z tego 14 skierowanych przez kuratorów. Ukończyło 5 osób. 2017 rok – uczestniczyło – 14, w tym skierowanych przez kuratorów – 6. Ukończyło program – 5 osób.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Realizowany program był finansowany z dotacji Wojewody Mazowieckiego oraz ze środków własnych Powiatu.
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: PCPR w Gostyninie.
Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 0.
Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 19.

Sąd Okręgowy w Poznaniu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Pile – program „Jak Feniks z Popiołów” realizowany od 2012r. Projekt skierowany jest „ku aktywnej integracji społecznej osób wykluczonych”.
Wstępnie kierowany był do wszystkich osób zwalnianych z zakładów karnych, ale od 2015 r., również do wszystkich osób skazanych (program ogólny). Autor projektu jest Prezes Fundacji Nowy Horyzont w Pile. Program Finansowany jest z dwóch źródeł:
  - ze środków rządowych – Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich,
  - ze środków unijnych – Europejskiego Funduszu Sprawiedliwości.Program trwa przeważnie w edycjach rocznych, jest zróżnicowany, a jednym z jego elementów jest, np. wolontariat. Każda osoba uczestnicząca w programie, podejmowała się realizacji 16 godzin prac na rzecz wybranej placówki, instytucji publicznej lub organizacji, w ramach właśnie wolontariatu. Uczestnicy, łącznie przepracowali 980 godzin, np. odkopano i oczyszczono 13 bunkrów na Szlaku Wału Pomorskiego, wykonano prace remontowe na rzecz Placówki Opiekuńczo-Wychowawczej w Pile, oraz wiele prac remontowych na rzecz szkół w Pile i powiecie pilskim. Wsparto pracami remontowymi również takie placówki, jak; MOPS w Pile, Pilskie Centrum Pomocy Bliźniemu MONAR MARKOT w Pile oraz Dom Pomocy Społecznej w Pile. Osoby uczestniczące w programie objęte zostały takimi działaniami jak: doradztwo psychologiczne i zawodowe oraz brały udział w warsztatach psychologicznych i z zakresu aktywnych działań na rynku pracy. Oddziaływania prowadzone są w wyznaczonych przez organizatorów miejscach – poza sądem. Program realizowany jest w trakcie trwania dozoru oraz, jeżeli zachodzi taka potrzeba, również po jego zakończeniu.
Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Na zaproszenie Fundacji Nowy Horyzont w Pile, w ramach „Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2014”, od 2012 roku biorą udział w programie kuratorzy I Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 10 osób (cały ZKSS). Część kuratorów tylko typuje osoby, a wyznaczeni kuratorzy, za zgodą Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu, rekrutują.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w latach 2015–2016 do programu zgłosiło się, zrekrutowanych przez kuratorów lub samodzielnie, 125 osób, z czego program ukończyło 59 osób: 25 – ukończyło kurs prawo jazdy kat. B z egzaminem, 21 – ukończyło kurs prawo jazdy kat. C z egzaminem, 3 – zdobyły uprawnienia na operatora wózków jezdniowych, podnośnikowych z butlą, 4 – uprawnienia na operatora koparko-ładowarki III kl., 4 – na przewóz rzeczy (w tym 2 osoby jako swoje drugie uprawnienie), 1 – ukończyła kurs „szkolenie okresowe dla kierowców wykonujących transport drogowy rzeczy”, 1 – kurs opiekuna w żłobku lub klubie dziecięcym. Lata 2017–2018 – do 30.11.2018 r. (podjęte starania o przedłużenie go do czerwca 2019 r.). Do programu wstępnie zgłosiło się 40 osób, trwa dodatkowa rekrutacja.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto – Program kierowany jest do osób skazanych za przestępstwo przemocy w rodzinie (mężczyzn) osadzonych w jednostce penitencjarnej.

Oparty na modelu Duluth z autorskimi zmianami, obejmuje działania edukacyjne oraz psychoedukacyjne i korekcyjne, prowadzony metodą grupową na terenie jednostki penitencjarnej przez dwie osoby posiadające wyższe wykształcenie oraz ukończone specjalistyczne szkolenia. Standardowy czas realizacji: spotkania 1 raz w tygodniu przez okres trzech miesięcy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja Feniks. Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: ok.15.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy w Śremie – „Profilaktyka ma znaczenie – wielowymiarowe działania gminy Śrem w zakresie zapobiegania przemocy w rodzinie”, w ramach programu osłonowego „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w rodzinie”, realizowany w okresie maj–grudzień 2017 r. Współfinansowany przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej i Gminę Śrem.

Celem głównym projektu było zwiększenie i poprawa jakości działań zapobiegających przemocy w rodzinie kierowanych do mieszkańców gminy Śrem. Do obowiązków Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej w Śremie (partnera) było promowanie działań projektu, udział w kampanii społecznej, udział w opracowaniu Gminnego Programu Profilaktyki Krzywdzenia Małych Dzieci, udział kuratorów w spotkaniu edukacyjnym oraz szkoleniu.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Ośrodek Pomocy Społecznej w Śremie, I ZKSS w Śremie był partnerem.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 7.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: docelowo do 40 tys. osób.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu – Program FENIKS, beneficjenci: osoby bezrobotne, osoby bierne zawodowo, osoby pracujące, osoby z niepełnosprawnością, osoby doświadczające wielokrotnego wykluczenia społecznego, osoby bezdomne i zagrożone wykluczeniem mieszkaniowym, wychowankowie pieczy zastępczej. Autor: miasto Poznań, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Charakterystyka programu: indywidualne wsparcie asystenta osoby bezdomnej, indywidualne konsultacje psychologiczne i terapeutyczne, grupy samopomocowe, samokształceniowe i edukacyjne, grupy terapeutyczne (dla uzależnionych, dla doznających przemocy, dla sprawców przemocy), warsztaty grupowe w zakresie autoprezentacji i prawa pracy, indywidualne doradztwo zawodowe i wsparcie asystenta pracy, staże zawodowe (do 5 miesięcy – wypłacane stypendium stażowe), rozwój kompetencji zawodowych poprzez udział w zajęciach Centrum Integracji Społecznej „Darzybór”, dostęp do internetu i prasy (kafeteria internetowa). Program realizowany jest w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego lub innej instytucji probacyjnej.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie (MOPR), miasto Poznań, Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi. Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: „Biorą udział wszyscy kuratorzy, m.in. współpracując z MOPR-em czy przekazując zainteresowanym skazanym informatory dotyczące Programu”.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: „Celem projektu jest zmniejszenie skali zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym doświadczanego przez 1.525 osób zamieszkujących w Poznaniu”.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu – Klub Integracji Społecznej (KIS) jest miejscem spotkań dla osób pozostających bez zatrudnienia, które chcą być aktywniejsze i poszukują możliwości własnego rozwoju. Czynne uczestnictwo w zajęciach w ramach Klubu pomaga w rozszerzeniu swoich umiejętności społecznych, podniesieniu kwalifikacji zawodowych oraz jest okazją do poznania osób w podobnej sytuacji życiowej. Podczas warsztatów uczestnicy mają możliwość wymiany doświadczeń, budowania relacji, poznawania konstruktywnych metod radzenia sobie ze stresem i komunikowania się, szukania pracy. Uczestniczą w dyskusjach na forum grupy oraz w ćwiczeniach w mniejszych podgrupach.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: prowadzony jest przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Poznaniu od 2009 r. Działania Klubu przewidziane na lata 2017–2019 Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Poznaniu realizuje

we współpracy z Fundacją im. Królowej Polski św. Jadwigi w siedzibie biura projektu „Feniks”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: „Biorą udział wszyscy kuratorzy, m.in. współpracując z MOPR-em czy przekazując zainteresowanym skazanym informatory dotyczące Programu”.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: zajęcia prowadzone są przez trenerów i psychologów dla grup 10–15 osób przez okres 4 miesięcy.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: Sąd Rejonowy Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu – Program Edukacyjno-Terapeutyczny „PARTNER”, skierowany dla dorosłych osób, którym trudno porozumieć się z bliskimi i są gotowe do rozpoczęcia pracy nad zmianą własnego agresywnego zachowania.

Program jest realizowany od 2002 r., z wykorzystaniem wieloletniego doświadczenia kadry prowadzącej zajęcia oraz wzorów amerykańskiego Modelu z Duluth i innych uznanych metod pracy.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja PCPS – Poznańskie Centrum Profilaktyki Społecznej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: „kuratorzy kierują zainteresowanych i chętnych do współpracy skazanych”.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: „W miarę potrzeb”.

Sąd Okręgowy w Przemyślu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Program skierowany jest do sprawców przemocy w rodzinie. Autorem jest Stowarzyszenie Centrum Wsparcia i Profilaktyki w Korytnicach. Program finansowany jest ze środków Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie. Realizowany jest w sesjach 6-miesięcznych oraz 3-miesięcznych. W sesji 6-miesięcznej odbywają się 2 spotkania indywidualne oraz 24 spotkania grupowe 2-godzinne. W sesji 3-miesięcznej odbywają się 2 spotkania indywidualne oraz 13 spotkań grupowych 4-godzinnych. Prowadzony przez specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Celem programu jest edukacja, przekazywanie wiedzy odbywa się w sposób aktywizujący uczestników poprzez prowadzenie otwartej dyskusji oraz odwoływanie się do indywidualnych doświadczeń, praca nad rozpoznawaniem i zmianą przekonań i postaw osobistych poprzez analizę sytuacji przedstawionych w programie oraz swoich własnych sytuacji życiowych, ćwiczenia nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania. Realizowany przez specjalistów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Program resocjalizacyjny, wychowawczy, profilaktyczny, realizowany grupowo i indywidualnie. Miejsce prowadzenie – to

głównie siedziba Powiatowego Centrum Pomocy w Rodzinie, zakłady karne, miejsce zamieszkania skazanego.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: koordynacja i realizacja – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, współpraca: Stowarzyszenie Centrum Wsparcia i Profilaktyki w Korytnikach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 21.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 19, 2017 r. – 22, 2018 r. – 15.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020.

Z programu korzystają między innymi pozostający pod dozorem kuratora skazani za znęcanie się nad rodziną, objęci nadzorem kuratora w związku z nadużywaniem alkoholu i obowiązkiem podjęcia leczenia odwykowego orzeczoną przez sąd – poprzez udział w pracach grup roboczych. Celem jest zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, zwiększenie pomocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie, edukacja w zakresie konsekwencji wynikających ze stosowania przemocy w rodzinie oraz zwiększenie dostępności i skuteczności profesjonalnej pomocy. Powyższe działania mają charakter działań indywidualnych. Program jest realizowany między innymi poprzez Kampanię Przeciwko Przemocy Program profilaktyczny, realizowany przez specjalistów, w tym specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejski i Gminne Ośrodki Pomocy, Służba Kuratorska, służby włączone w procedurę „Niebieskie Karty”, współpraca: organizacje pozarządowe.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 21.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 76, 2017 r. – 81, 2018 r. – 35.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: porozumienia o nazwie „Współpraca w obszarze readaptacji osób skazanych”, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji osób skazanych.

Porozumienie realizowane jest w oparciu o następującą podstawę prawną: ustawę z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Idea powierzenia zadań z zakresu aktywizacji osób skazanych i włączenia w to działanie kuratorów zawodowych ma ponadto na celu: aktywizację Kuratorskiej Służby Sądowej w procesie resocjalizacji osób skazanych, zapobieganie

wejściu w system świadczeń pomocy społecznej, przeciwdziałanie szarej strefie zatrudnienia, zwiększenie motywacji do realizowania zobowiązań finansowych nałożonych przez sąd w orzeczeniu wobec podopiecznego. Zawarcie porozumienia o współpracy spowodowało w znacznym stopniu zaktywizowanie podopiecznych do podjęcia różnych form wsparcia ze strony urzędu. Ogromny wpływ na udział w aktywizacji ma wskazanie do współpracy konkretnej osoby z imienia i nazwiska w Urzędzie Pracy, do której podopieczny udaje się po formy wsparcia oferowane przez urząd. Osoba wyznaczona w Urzędzie Pracy utrzymuje stały kontakt z kuratorem wskazanym z zespołu, to z kolei powoduje monitorowanie sytuacji zawodowej podopiecznego. Ten czynnik w znaczny sposób aktywizuje partnerów porozumienia do współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz poprawy warunków materialno-bytowych osób skazanych. Współpraca w ramach porozumienia jest sformalizowana i wymaga następujących dokumentów: porozumienia, oświadczenia o wyrażeniu zgody przez podopiecznego i skierowania do objęcia formą wsparcia ze strony urzędu. Bazując na porozumieniu, podopieczny w projekcie może zostać objęty przez urząd formami pomocy w postaci: doradztwa zawodowego (informacja zawodowa, porada zawodowa, grupowe porady zawodowe), pośrednictwa pracy, organizowanie szkoleń zawodowych dostosowanych do indywidualnego przypadku, organizowanie staży zawodowych, oferowanie prac subsydiowanych. Autorem programu jest Zastępca Kuratora Okręgowego Sądu Okręgowego w Przemyślu. Projekt realizowany jest od 2017 r. Do udziału w projekcie kierowane są osoby skazane wyrokiem sądu, bezrobotne zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy mające ustalony przez PUP profil pomocy II. W ramach projektu oferowana jest dla beneficjentów pomoc poprzez doradztwo: zawodowe, pośrednictwo pracy, uczestnictwo w szkoleniach dostosowanych do indywidualnych przypadków, organizację staży i prac subsydiowanych. Kierowany do wszystkich skazanych. Miejsce programu: Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej, Powiatowe Urzędy Pracy
 Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: koordynator: Zastępca Kuratora Okręgowego Sądu Okręgowego w Przemyślu. Współpraca: Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej i Powiatowe Urzędy Pracy.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 21.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2017 r. – 16, 2018 r. – 25.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: program profilaktyczny realizowany przez kuratorów zawodowych na terenie jednostek penitencjarnych w ramach porozumienia pomiędzy Prezesem Sądu Okręgowego w Przemyślu a Dyrektorem Zakładu Karnego z 2007 r.

Cykliczne spotkania kuratorów zawodowych ze skazanymi w zakładzie karnym Spotkania odbywają się na terenie jednostki penitencjarnej. Finansowanie – z budżetu Państwa. Autorem programu jest Kurator Okręgowy Sądu Okręgowego w Przemyślu.

Program skierowany do wszystkich osób osadzonych. W ramach cyklicznych spotkań skazani mogą liczyć na wsparcie Służby Kuratorskiej po opuszczeniu zakładu karnego, udzielane im są porady, wskazywane instytucje pomocowe.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: koordynator: Kurator Okręgowy. Realizatorzy: kuratorzy zawodowi, Zakłady Karne: w Medyce i Przemysłu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016 r. – 95, 2017 r. – 87, 2018 r. – 43.

Sąd Okręgowy w Siedlcach

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program jest kierowany do sprawców przemocy, wobec których sąd orzekł obowiązek uczestnictwa w programie oraz skierowanych przez zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Autorem programu jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Mińsku Mazowieckim. Początkowo był finansowany ze środków Starostwa Powiatowego w Mińsku Mazowieckim, następnie ze środków Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej, Marszałka Województwa Mazowieckiego, Wojewody Mazowieckiego. Zajęcia indywidualne i grupowe prowadzone przez psychologa i kuratora zawodowego w siedzibie PCPR w Mińsku Mazowieckim. Realizowany jest program „Duluth”: w roku 2016 – 2 razy po 80 godzin, w roku 2017 – 2 razy po 80 godzin, w roku 2018 – od marca do czerwca – 80 godzin. Obecnie program jest skierowany do 5 skazanych pozostających pod dozorem kuratora, pozostałe osoby skierowane są z Zespołów Interdyscyplinarnych. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Mińsku Mazowieckim. Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1. Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w latach 2016–2018 r. łącznie około 50 osób.

Sąd Okręgowy w Suwałkach

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program Resocjalizacji Sprzyjający Przygotowaniu do Readaptacji Społecznej Aktywizacja Zawodowa „WEWNĘTRZNY OŚRODEK OUTPLACEMENT’U”. Do udziału w programie kierowani są skazani bez kwalifikacji lub z niskimi kwalifikacjami zawodowymi, którym do końca kary pozostało nie więcej niż 1 rok, odbywający karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Suwałkach.

Uczestnictwo skazanego w programie jest dobrowolne. Rekrutację do udziału w programie przeprowadza wychowawca do spraw pomocy postpenitencjarnej. Program został opracowany przez wychowawcę do spraw penitencjarnych w Zakładzie Karnym w Nowym Sączu. Źródło finansowania programu stanowią środki z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej przekazane Aresztowi Śledczemu w Suwałkach, realizacja 4 kursów zawodowych w ramach programu POWER współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego. Czas trwania programu to 2 miesiące. Łączny czas zajęć wynosi 30 godzin. W roku 2016 odbyło się 6 edycji programu. W roku 2017 – 6 edycji programu. W roku 2018 – 2 edycje programu. Prowadzony jest grupowo i indywidualnie. Bazą do prowadzenia zajęć są sale do zajęć grupowych w Pawilonach Aresztu Śledczego w Suwałkach. Kadre prowadzącą zajęcia stanowią: wychowawca ds. pomocy postpenitencjarnej – koordynator programu, psycholog przeszkolony z zakresu prowadzenia Klubów Pracy, inspektor ds. zatrudnienia, doradcy zawodowi z Centrum Edukacji Młodzieży OHP w Suwałkach, pracownik MOPS w Suwałkach, pracownik PUP w Suwałkach, kurator zawodowy, wykładowcy podmiotów realizujących kursy zawodowe dla skazanych w ramach projektu POWER. Metody: dyskusje, wykłady, warsztaty tematyczne, prezentacja filmów edukacyjnych. Głównym celem programu jest ułatwienie wychodzenia i powrotu na rynek pracy osobom mającym trudności z integracją lub reintegracją poprzez takiego rodzaju działania, jak: współpraca z organizacjami zewnętrznymi – PUP w Suwałkach, Centrum Edukacji i Pracy Młodzieży OHP, MOPS w Suwałkach, Kurator Zawodowy, uczestnictwo w Klubie Pracy, zajęcia integracyjno-poznawcze, zawodoznawstwo, praca – jak skutecznie szukać, komunikacja społeczna – warunek dobrych relacji z otoczeniem, asertywność w poszukiwaniu pracy i inne.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: porozumienie o współpracy partnerskiej zostało zawarte w dniu 6 maja 2015 r. pomiędzy Aresztem Śledczym w Suwałkach a Powiatowym Urzędem Pracy w Suwałkach, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Suwałkach, Podlaską wojewódzką Komendą Ochotniczych Hufców Pracy oraz Sądem Okręgowym w Suwałkach.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 2016r. – 60 osób, 2017 r. – 60 osób, 2018 r. – 20 osób.

Sąd Okręgowy w Szczecinie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program „Wyjść na prostą” (01.04.2017 – 30.11.2017) złożony jest z kilku działań, mających za zadanie zapobiegać kolejnym przestępstwom popełnianym przez osoby karane oraz zabezpieczać społeczeństwo przed

przestępczością. Zadanie publiczne realizowane przy aktywnej współpracy z członkami Terenowej Rady ds. Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym okręgu szczecińskiego. Program jest przeprowadzany na terenie czterech zachodniopomorskich jednostek penitencjarnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Szczecinie: Zakład Karny w Nowogardzie; Zakład Karny w Stargardzie; Oddział Zewnętrzny w Płotach; Zakład Karny w Goleniowie. Skazani biorący udział w programie uczestniczą w cyklicznych spotkaniach grupowych z przedstawicielami instytucji państwowych, w tym funkcjonariuszami Służby Więziennej, kuratorami sądowymi, pracownikami socjalnymi/asystentami rodzin, specjalistami ds. pracy z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w w Szczecinie oraz ze specjalistami Fundacji Tulipan (spotkania indywidualne i grupowe: prawne, zawodowe, terapeutyczne, informacyjno-doradcze, motywacyjne). W ramach programu prowadzona jest zamknięta grupa wsparcia dla byłych skazanych, a także wydana została publikacja dotycząca programów pomocowych dla skazanych/byłych skazanych i ich rodzin realizowanych przez zachodniopomorskie instytucje/placówki/organizacje pozarządowe (finansowanie – Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego).

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „TULIPAN” ze Szczecina.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4 kuratorów z Zespołu KSS Sądu Rejonowego w Goleniowie.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: Ogółem 123 osadzonych.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program readaptacji społecznej pt. „KIERUNEK –WOLNOŚĆ” (01.04.2016 – 31.12.2016), ma za zadanie wesprzeć i zaktywizować społecznie i zawodowo osoby pozbawione wolności (120. skazanych) znajdujących się w okresie przygotowywania do wyjścia na wolność (Zakład Karny Stargard, Zakład Karny Nowogard, Zakład Karny Goleniów).

Działanie jest realizowane przy aktywnej i stałej współpracy z Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej i Zespołami Kuratorskiej Służby Sądowej. Działania polegają na uczestnictwie skazanych w grupowych i indywidualnych spotkaniach aktywizująco-wspierających ze specjalistą ds. resocjalizacji i profilaktyki uzależnień, radcą prawnym, coachem kariery/trenerem kompetencji interpersonalnych i zawodowych. (finansowanie – Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego).

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja „TULIPAN” ze Szczecina.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4 kuratorów z Zespołu KSS Sądu Rejonowego w Goleniowie.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: Ogółem 96 osadzonych.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: program readaptacji „Pomóż mi odnaleźć się na nowo! – szkolenia i doradztwo jako pomoc postpenitencjarna” – projekt skierowany jest do osób pozbawionych wolności, osadzonych w Zakładach Karnych w: Goleniowie (20 osób) i Stargardzie (10 osób), które w niedługim czasie opuszczą placówki penitencjarne i staną przed koniecznością odnalezienia się w społeczeństwie i na rynku pracy oraz do ich osób najbliższych, rodzin.

Jego celem jest przede wszystkim przygotowanie beneficjentów po wyjściu z zakładu karnego do aktywnego życia w społeczeństwie. Został stworzony przez pracowników Towarzystwa Wiedzy Powszechnej Oddział Regionalny w Szczecinie i jest finansowany ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – art. 43 § 8 pkt 3 k.k.w. Program trwa 6 miesięcy i obejmuje ofertę warsztatu, szkolenia oraz kursu, które mają na celu wyposażenie uczestników w następujące umiejętności: skutecznej autoprezentacji, tworzenia CV i listu motywacyjnego, profesjonalnej opieki nad osobami starszymi, aktywnego poszukiwania pracy (doradztwo indywidualne), „jak pomóc byłemu osadzonemu i jego najbliższym wrócić do życia codziennego?”, doradztwo dla osób najbliższych. Kurator zawodowy prowadził zajęcia z osadzonymi w zakresie poszukiwania pracy (w okresie od 29.06.2018 r. do 23.08.2018 r.: po 2h dla każdego z 30 osadzonych – łącznie – 60h, na terenie Zakładu Karnego w Goleniowie i Zakładu Karnego w Stargardzie). Celem doradztwa była pomoc w przezwyciężeniu stresu oraz apatii powstałej w wyniku utraty pracy lub długotrwałego pozostawania bez zatrudnienia. Doradca uczył prawidłowych zachowań interpersonalnych i przygotowywał uczestników do sprawnego i efektywnego poruszania się po rynku pracy. Uczestnictwo w doradztwie pomagało osadzonym zmienić postawę wobec siebie i innych, nastawienie do poszukiwania pracy, a także przełamać stagnację i poczucie bezradności, umożliwiało odkrycie swoich mocnych i słabych stron oraz poznanie szans i zagrożeń występujących na współczesnym rynku pracy. Tematyka sesji doradczej obejmowała: reakcje w trudnych sytuacjach, kompetencje i predyspozycje zawodowe, bariery na drodze do zatrudnienia, zarządzanie sobą podczas poszukiwania zatrudnienia, analiza rynku pracy, formy zatrudnienia, oferty na rynku pracy, formułowanie planu poszukiwania pracy. Każdy z osadzonych dodatkowo wskazywał osobę z najbliższego otoczenia, z którą doradca z ramienia TWP kontaktował się w celu udzielenia wsparcia, pomocy itp.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Oddział Regionalny w Szczecinie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1 kurator z II Zespołu KSS Sądu Rejonowego Szczecin-Centrum w Szczecinie.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: ogółem 30 osadzonych.

Dodatkowe informacje przekazane przez kuratorów: „Poza opisanymi programami kuratorzy sądowi dla dorosłych okręgu szczecińskiego uczestniczyli w Tygodniu Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przesłaniem, w Kampanii Białej Wstążki, a także kierowali podopiecznych do wybranych programów prowadzonych przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie takich jak „Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie”, jednakże kuratorzy nie biorą bezpośrednio udziału w realizacji tego programu, a jedynie wskazują kandydatów mogących przystąpić do udziału”.

Sąd Okręgowy w Świdnicy

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Autorem programu jest Starostwo Powiatowe w Kłodzku. Jest on kierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie, wobec których sąd wydał wyrok z warunkowym zawieszeniem wykonania kary lub udzielił warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary, z jednoczesnym orzeczeniem dozoru kuratora sądowego i obowiązkiem uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

W ramach powyższego programu zajęcia odbywają się grupowo oraz indywidualnie w siedzibie Towarzystwa Społecznego „Razem” – Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Kłodzku (2 spotkania indywidualne i 15 spotkań grupowych odbywające się jeden raz w tygodniu). Zajęcia prowadzone są przez osoby posiadające kwalifikacje zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: uchwała Rady Powiatu Kłodzkiego w sprawie uchwalenia Powiatowego Programu Korekcyjno-Edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2016–2020.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: „w ramach sprawowanego dozoru kuratora sądowego – kontrola nad realizacją orzeczonego obowiązku uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym”.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 7.

Sąd Okręgowy w Tarnowie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Autor projektu – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowie. Finansowany z budżetu państwa. Zajęcia prowadzone są w siedzibie PCPR w Tarnowie, w postaci zajęć grupowych i spotkań indywidualnych przez terapeutów dysponujących odpowiednim przygotowaniem merytorycznym i doświadczeniem. Przeważnie jest realizowany w trakcie trwania dozoru kuratora sądowego. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowie. Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 7. Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w 2016 r. – 12 osób, w 2017 r. – 12 osób.

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: III Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie – Program Resocjalizacji „COLERRE” – I edycja pilotażowa – realizowana w okresie wrzesień – grudzień 2017 r. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Areszt Śledczy Warszawa-Grochów, przy współpracy instytucji wymienionych w opisie programu (pkt 2 – II Edycja). Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3 kuratorów – III Zespołu KSS. Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 12 osób.
2. Jednostka organizacyjna i opis programu: III Zespół KSS Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie – II Edycja Programu Resocjalizacyjnego „COLERRE” – realizowana w okresie październik – grudzień 2018 r. „Program resocjalizacji pt. „Colerre” skierowany jest do kobiet odbywających karę pozbawienia wolności na terenie Aresztu Śledczego Warszawa Grochów. Druga edycja ww. programu była kontynuacją jego pilotażowej wersji, która była realizowana na terenie Aresztu Śledczego Warszawa – Grochów na przełomie miesięcy wrzesień – grudzień 2017 r.. Został opracowany w oparciu o doświadczenia sądowych kuratorów III Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie, z których wynika, że osoby opuszczające jednostki penitencjarne nie mają wystarczającej wiedzy, jakiej pomocy mogą udzielić im kuratorzy sądowi oraz inne instytucje. Kuratorzy III ZKSS współpracują od lipca 2013 r. z Aresztem Śledczym Warszawa-Grochów w związku z realizacją art. 164 k.k.w. Początkowo kuratorzy opracowywali jedynie programy wolnościowe, skierowane do realizacji

do tutejszego zespołu. Podczas ich opracowywania dostrzeżono potrzebę szerszej edukacji osób osadzonych zakresie kompetencji kuratorów sądowych oraz innych podmiotów i instytucji. Następnie rozpoczęli regularne, cotygodniowe dyżury na terenie aresztu śledczego, podczas których osadzeni mogą uzyskać informacje na temat pomocy postpenitencjarnej, której może udzielić kurator oraz inne instytucje. Dyżury te są kontynuowane, osadzeni są informowani przez swoich wychowawców o możliwości zapisywania się na rozmowy z kuratorami, które odbywają się w poniedziałki w godz. 10–13. Wśród zgłaszanych przez osadzonych problemów najczęściej powtarzają się: uzależnienia, przemoc, bezdomność, brak wykształcenia, a co za tym idzie lęk przed brakiem pracy, brak stabilizacji rodzinnej (ograniczenie władzy rodzicielskiej, sprawy rozwodowe i związane z nimi konflikty około rozwodowe), zadłużenia komornicze i inne. W związku z tym opracowano Pilotażowy Program Resocjalizacji pt. „COLERRE”, który pomoże osadzonym w rozwiązaniu ich problemów oraz uświadomi im, że tak naprawdę to oni sami muszą zmierzyć się ze swoimi kłopotami, a kuratorzy i przedstawiciele instytucji mogą ich jedynie w tym wspierać.

Osoby te często dotknięte są syndromem „wyuczonej bezradności” wynikającej z warunkowań środowiskowych, w jakich funkcjonowali przed osadzeniem, bądź długoterminowej izolacji. Borykają się z problemami: uzależnień, bezdomności, przemocy, bezrobocia. Głównym celem programu jest przedstawienie możliwych form pomocy, jakiej może udzielić kurator sądowy i inne instytucje oraz dostarczenie wiedzy umożliwiającej rozwiązanie podstawowych problemów z jakimi borykają się osoby w trakcie odbywania kary oraz po opuszczeniu aresztu śledczego/zakładu karnego i jak sobie z nimi poradzić. W tym odpowiedzi na pytania typu: Co to jest pomoc postpenitencjarna? Kto udziela pomocy postpenitencjarnej? Czy osoby osadzone w zakładzie karnym, mogą liczyć na pomoc Służby Więziennej oraz kuratora sądowego? Jakiej pomocy może im udzielić Ośrodek Pomocy Społecznej po opuszczeniu jednostki penitencjarnej? Jak nie dopuścić do utraty mieszkania w momencie odbywania kary pozbawienia wolności? Gdzie osoby bezdomne mogą zamieszkać po opuszczeniu jednostki penitencjarnej? Jaki jest zakres udzielanej pomocy przez organizacje pozarządowe? Co to jest dozór elektroniczny i kto może z niego korzystać? Jak rozwiązać sprawy prowadzone w postępowaniu komorniczym?

Ponadto program ma motywować i zachęcać uczestników do podejmowania samodzielnych, konkretnych działań na rzecz poprawy własnej sytuacji życiowej przy pomocy i współdziałaniu instytucji. W drugiej edycji programu oprócz instytucji samorządowych i pozasamorządowych do pomocy został zaangażowany dozorowany, pozostający pod dozorem kuratora tutejszego sądu, w związku z warunkowym przedterminowym zwolnieniem z długoletniej kary pozbawienia wolności. Podczas pobytu w zakładzie karnym dozorowany ten ukończył szkołę zawodową, technikum oraz studia wyższe

z zakresu resocjalizacji. Aktualnie posiada wysokie kompetencje wynikające z jego wykształcenia, własnych doświadczeń i predyspozycji osobowościowych.

Cele programu II edycji: zaznajomienie uczestników programu z możliwymi formami pomocy jakiej może udzielić kurator sądowy oraz inne instytucje, dostarczenie wiedzy umożliwiającej rozwiązywanie problemów, z jakimi skazani borykają się po opuszczeniu jednostki penitencjarnej tj. bezrobocie, bezdomność, uzależnienia, przemoc, zmotywowanie i zachęcenie uczestników do podejmowania samodzielnych, konkretnych działań na rzecz poprawy własnej sytuacji życiowej przy pomocy i współdziałaniu instytucji.

Metody i sposoby realizacji programu: wykład, dyskusja, rozmowy grupowe i indywidualne. Program resocjalizacji przeznaczony jest dla kobiet odbywających karę pozbawienia wolności, osadzonych w Areszcie Śledczym Warszawa-Grochów. Grupa miała liczyć 12 uczestników. Zajęcia miały odbywać się co tydzień, w terminie od 8 października 2018 r. do 31 grudnia 2018 r. Poszczególne zajęcia miały być prowadzone przez przedstawicieli instytucji i stowarzyszeń pozyskanych przez kuratorów do współpracy, dozorowanego pozostającego pod dozorem kuratora oraz kuratorów. Miejsce realizacji programu: świetlica Aresztu Śledczego Warszawa-Grochów. Bazą do prowadzenia zajęć miały być pomieszczenia i sprzęt kwaterunkowy świetlicy, tablica, sprzęt do prezentacji multimedialnych (rzutnik, laptop, ekran), materiały biurowe. Nadzór merytoryczny i praktyczny: kuratorzy III Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy-Pragi Południe w Warszawie; funkcjonariusze Służby Więziennej Aresztu Śledczego Warszawa-Grochów.

Prowadzący zajęcia: kuratorzy zawodowi dla dorosłych, kuratorzy zawodowi dla nieletnich, osoba warunkowo przedterminowo zwolniona, pozostająca pod dozorem kuratora, przedstawiciele Grup Rodzinnych Al-Anon i Grup AA, przedstawiciele Wspólnoty Katolickiej Chleb Życia prowadzącej schroniska dla bezdomnych kobiet "Emaus", pracownik Wydziału Zasobów Lokalowych Urzędu Dzielnicy Praga-Południe w Warszawie, pracownik Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe w Warszawie, pracownik Urzędu Pracy m. st. Warszawy, prawnik/komornik sądowy. Program miał być sfinansowany w całości ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej na podstawie § 39 ust.1 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Ocena programu miała być dokonana na podstawie ankiet ewaluacyjnych.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Areszt Śledczy Warszawa-Grochów przy współpracy instytucji wymienionych w opisie programu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 15 osób.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: "W kierunku efektywności oddziaływań penitencjarnych. Resocjalizacja w polskich zakładach karnych". Probacja 2, 2009: III Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie – „Jak Feniks z popiołów” – realizacja programów korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie z terenu Warszawy.

Program adresowany do mężczyzn stosujących przemoc wobec swoich partnerek, zamieszkujących na terenie Warszawy. Trwał od lutego do grudnia 2017 r., był współfinansowany ze środków m.st. Warszawy. Program realizowany był w Stowarzyszeniu Otwarte Drzwi przy ul. Targowej 82 w Warszawie, prowadzony był przez 2 facylitatorów – kuratorów sądowych, były to zajęcia grupowe jak również spotkania indywidualne. Program był realizowany w trakcie trwania dozoru lub kary ograniczenia wolności. Program rozpoczynał się indywidualnym spotkaniem z osobami prowadzącymi, po uzgodnieniu kontraktu klient uczestniczył w sesjach grupowych. Uczestnikami programu mogą być osoby zobligowane do ukończenia programu nakazem sądowym, jak i osoby, które z własnej woli chcą przerwać cykl przemocy w swoich rodzinach. Podczas zajęć uczy się mężczyzn jak: rozpoznać zachowania będące przemocą domową, przyjąć odpowiedzialność za stosowanie przemocy wobec bliskich, przerwać cykl przemocy domowej, rozwiązywać konflikty rodzinne bez stosowania przemocy, rozpoznawać własne uczucia i okazywać uczucia innym członkom rodziny w pozytywny i efektywny sposób.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Fundacja ds. Przeciwdziałania Przemocy Feniks. Zajęcia prowadzone były przez 2 facylitatorów – kuratorów sądowych z okręgu warszawsko-praskiego i warszawskiego.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 15.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: III Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie – Program korekcyjno-edukacyjny dla skazanych z art. 207 k.k. odbywających karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Warszawie-Białołęce.

Program zrealizowany od listopada do grudnia 2017 r. w Areszcie Śledczym Warszawa-Białołęka, dla skazanych z art. 207 k.k. Był sfinansowany w całości przez Areszt Śledczy Warszawa_Białołęka, zajęcia grupowe odbywały się na terenie jednostki penitencjarnej, prowadzony był przez 2 facylitatorów – byli to kuratorzy sądowi.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Instytut Prewencji Przemocy.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 10.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: IV Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie – Program profilaktyczny „Edukacja prawna jako profilaktyka niepożądanych zachowań uczniów”.
- Kuratorzy zawodowi IV ZKSS na przestrzeni lat 2016–2018 podejmowali działalność dydaktyczną w formie prowadzenia wykładów mających na celu zapobieganie negatywnym zachowaniom młodzieży w szkołach średnich i szkołach wyższych. Działalność ta miała charakter jednorazowych wystąpień.
- Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: IV Zespół KSS Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie.
- Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.
- Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

Sąd Okręgowy we Włocławku

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie – „BEZ PRZEMOCY”. Program kierowany do skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary – zobowiązując ich do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych oraz osób, które wykazują chęć uczestnictwa dobrowolnie. Liczba godzin 60 – zajęcia indywidualne oraz grupowe. Program realizowany w trakcie trwania dozoru, finansowany ze środków urzędu wojewódzkiego.
- Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie we Włocławku.
- Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.
- Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 10.
2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie, kierowany do skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie. Beneficjenci: osoby wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary – zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych oraz osoby, które wykazują chęć uczestnictwa dobrowolnie. Liczba godzin każdego z programów – 60. Zajęcia indywidualne oraz grupowe. Program realizowany w trakcie trwania dozoru, finansowany ze środków urzędu wojewódzkiego.
- Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Aleksandrowie Kujawskim, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rypinie.
- Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 4.
- Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 20.

Dodatkowe informacje przekazane przez kuratorów: „W roku 2018 zaplanowano realizację wspomnianych programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy, które zorganizowane zostaną przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie we Włocławku oraz Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Aleksandrowie Kujawskim. Zajęcia prowadzić będą kuratorzy sądowi”.

Sąd Okręgowy we Wrocławiu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program „Włączamy kulturę”. Adresowany jest do wszystkich skazanych lub sprawców, a także do ich bliskich. Autorami programu są kierownik III Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Wrocław-Krzyki, Zastępca Kuratora Okręgowego oraz Dyrektor Instytutu im. Jerzego Grotowskiego we Wrocławiu. Program powstał w 2015 r. i stał się częścią programu obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Program „Włączamy kulturę” został ogłoszony dobrą praktyką Sądu Okręgowego we Wrocławiu przez Prezesa Sądu Okręgowego. Jest realizowany przede wszystkim we Wrocławiu, ale także w innych gminach (Jelcz-Laskowice, Oława). Program polega na wyposażeniu kuratorów zawodowych i społecznych w możliwość oferowania osobom poddanym dozorowi kuratora i ich bliskim możliwości udziału w wydarzeniach kulturalnych (teatr, kino, koncerty). Rocznie w tym celu dystrybuowanych jest kilkaset biletów, dotąd wykorzystano ich ponad 2 tys., z czego w objętych przedmiotowym badaniem latach 2016–2018 liczba beneficjentów wyniosła 1672 (dozorowani, nadzorowani oraz ich bliscy). Uczestnicy programu – zarówno podopieczni, jak i kuratorzy sądowi poddani zostali badaniu, które zostały opublikowane¹⁸³. Program „Włączamy kulturę” koordynowany jest przez biuro Kuratora Okręgowego, które informuje kuratorów o pozyskanych biletach na wydarzenia kulturalne, prowadzi ich redystrybucję i ewidencjonuje. Bilety pozyskiwane są od instytucji kultury (teatry, kina, festiwale) przez wyznaczonych kuratorów zawodowych. Bilety są darmowe lub za symboliczną opłatą (1 zł lub 5 zł). Koszty te ponoszą najczęściej dobrowolnie dozorowani. Program realizowany jest bezterminowo. Ze względu na to, że jest to narzędzie pracy systemowej, występuje trudność w wyodrębnieniu dokładnej liczby sprawców przestępstw, którzy wzięli udział w programie. Oferta kierowana jest za każdym razem do systemu, w którym funkcjonuje podopieczny kuratora. Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: autor: Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych FRONTIS, koordynator: biuro Kuratora Okręgowego,

¹⁸³ Zob. H. Czajkowska, G. Miśta, *Program włączamy kulturę jako szansa na nową jakość relacji kurator-podopieczny oraz platforma współuczestnictwa społecznego*, [w:] Ł. Wirkus (red.), *Wybrane programy resocjalizacyjne...*; H. Czajkowska, G. Miśta, *Kultura w (re)socjalizacji - wrocławski program „Włączamy kulturę” jako forma wspólnego przeżywania wartości*, [w:] I. Mudrecka (red.), *Resocjalizacja, readaptacja i reintegracja społeczna. Problemy, programy i perspektywy rozwoju komunikacji*, Warszawa 2017.

partnerzy: Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Teatr Polski, Wrocławski Teatr Lalek, Teatr Współczesny, inne instytucje kultury.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 148 kuratorów zawodowych ok. 600 kuratorów społecznych.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: nie mniej niż 1,6 tys.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: Trening Zastępowania Agresji PEACE – ART, to jeden z komponentów uznanego na całym świecie Programu Rozwoju Społecznego, stworzonego do pracy z dziećmi, młodzieżą, dorosłymi i rodzinami, w zakresie rozwijania kompetencji społecznych i emocjonalnych, myślenia moralnego i empatii.

Trening PEACE – ART w szczególności uwzględnia potrzeby osób wysokiego i średniego ryzyka występowania zachowań agresywnych i recydywy, w związku z czym jest wyjątkowo użyteczny w pracy specjalistów takich, jak kuratorzy sądowi, terapeuci uzależnień, psychoterapeuci, pedagodzy, terapeuci rodzinni i inni specjaliści, pracujący z opisaną grupą docelową.

Trening Zastępowania Agresji PEACE – ART powstał w Stanach Zjednoczonych głównie jako narzędzie do pracy z osobami objętymi dozorem przez system sądowniczy. W Stanie Waszyngton został on wprowadzony systemowo do sądownictwa, co oznacza, że każda osoba niepełnoletnia, która trafia do systemu, jest przez sąd obowiązkowo kierowana do pracy w programie z przeszkolonym trenerem – kuratorem.

Trening Zastępowania Agresji PEACE – ART składa się z kilku części, z których każda pozwala obszernie zająć się budowaniem kompetencji społecznych niezbędnych do radzenia sobie w prospołeczny sposób w najróżniejszych sytuacjach społecznych. Są to:

- a. Trening Kontroli Złości – skupia się na pracy z własną impulsywnością i przygotowuje do zastosowania adekwatnej i prospołecznej umiejętności.
- b. Trening Umiejętności Prospołecznych – w prosty i przejrzysty sposób pokazuje, w jaki sposób reagować na sytuacje trudne w nieagresywny, prospołeczny sposób.
- c. Trening Wnioskowania Moralnego – bazuje na analizie dylematów moralnych, błędów w myśleniu i cech charakteru, którymi można im przeciwdziałać po to, aby uczyć się reagować w sposób społecznie uznany za bardziej moralny.
- d. Trening Empatii – koncentruje się na umiejętności budowania zaufania w relacjach społecznych oraz wzmacniania relacji z drugim człowiekiem.

W pierwszej połowie 2017 r. w metodzie PEACE – ART przeszkolono pierwszą w Europie grupę specjalistów – zawodowych kuratorów sądowych (ds. karnych i rodzinnych) z terenu Dolnego Śląska, w czasie czterodniowego szkolenia połączonego z konferencją oraz wizytami studyjnymi. Podmioty realizujące zadanie to Wydział Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego, Zakład Lecznictwa Odwykowego dla Osób Uzależnionych od Alkoholu w Czarnym Borze, Dolnośląskie Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych Frontis, Stowarzyszenie na rzecz Pomocy Psychoterapeutycznej, Rozwoju i Profilaktyki

Zdrowia Psychicznego „Lecznica Dusz”, Kooperatywa edukacyjna Todo Concept. Dzięki staraniom Stowarzyszenia Frontis pozyskano z Urzędu Marszałkowskiego dotację na szkolenie w kwocie 40 tys. złotych. Umożliwiło to zaproszenie do Wrocławia master trenerów metody ze stanu Waszyngton. Szkolącymi kuratorów sądowych były uznane w świecie ekspertki – Shannon Burns i Kelli Parcher. Dzięki szkoleniu 20 kuratorów uzyskało pełne międzynarodowe kwalifikacje trenerskie w zakresie pracy metodą w ujęciu grupowym, indywidualnym i rodzinnym, 3 uzyskało kompetencje częściowe (jako trenerzy wspierający).

W kolejnych miesiącach odbywały się superwizje trenerskie dla przeszkolonych trenerów. Superwizje miały charakter specjalistycznych spotkań, w trakcie których trenerzy zdawali relację z pracy własnej (z grupami, rodzinami lub w kontakcie indywidualnym) z omówieniem przez całą grupę sytuacji problemowych, wymagających lub budzących niepewność w zakresie dalszych kroków w procesie pracy. Każdy superwizujący się trener uzyskał obszerną informację zwrotną od master trenerów i wskazówki do dalszej pracy. Spotkania superwizyjne dawały możliwość generowania rozwiązań w sytuacjach szczególnie wymagających w kontakcie z osobami objętymi dozorem. Dwóch kuratorów – trenerów przeprowadziło pełny program z osadzonymi w Areszcie Śledczym we Wrocławiu (grupa była zmienna liczebnie ze względu na charakter jednostki). Pozostali kuratorzy – trenerzy są na etapie rekrutowania grup oraz wdrażają elementy metody w pracy indywidualnej z dozorowanymi. Szkolenia kuratorów były finansowane w części przez pracodawcę a w części przez nich samych (najczęściej w modelu 50/50). Koszt certyfikowanego szkolenia jednego kuratora wyniósł 3 tys. złotych.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: autor: Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych Frontis, Stowarzyszenie „Lecznica Dusz”.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 23.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: ponad 10.

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: Aktywność i Niezależność – program aktywizacji zawodowej osób młodych do 29 roku życia.

„Kuratorzy zawodowi okręgu wrocławskiego byli partnerami w projekcie. Ich rolą była rekrutacja uczestników, wsparcie motywacyjne, monitoring postępów. Projekt adresowany był do osób do 29 roku życia, które opuściły w ciągu ostatniego roku zakład karny lub areszt śledczy i zamieszkują, na stałe lub tymczasowo, teren województwa dolnośląskiego. Projekt obejmował następujące formy wsparcia: indywidualną ścieżkę rozwoju zawodowego każdego uczestnika projektu, szkolenia i kursy zawodowe, egzaminy kwalifikacji zawodowych, staże zawodowe. Ponadto uczestnikom przysługiwały: zwrot kosztów dojazdu na szkolenia, kursy i staże zawodowe, stypendium szkoleniowe,

stypendium stażowe, dodatek relokacyjny (środki na zasiedlenie), zwrot kosztów opieki nad osobą zależną.

Projekt współfinansowany był ze środków EFS. Realizowany był w latach 2017–2018 (aktualnie jest wygaszany). Początkowo były problemy z rekrutacją – ze względu na dynamikę sytuacji na rynku pracy. Ostatecznie z projektu skorzystało minimum kilkunastu dozorowanych. Kuratorzy nie prowadzili ewidencji. Informacje o udziale w projekcie zawarte są w poszczególnych teczkach dozorowych. Zajęcia prowadzone były głównie indywidualnie”.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Autor: Forbis Sp. z o.o. i Centrum Integracji Społecznej w Strzelcach Opolskich; partnerzy: kuratorzy zawodowi dla dorosłych wszystkich zespołów kuratorskiej służby sądowej.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 148.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: brak danych.

4. Jednostka organizacyjna i opis programu: Wrocławskie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. We Wrocławiu wykształcił się dość sprawny model wykonywania kar ograniczenia wolności, co było możliwe między innymi dzięki szczególnemu zaangażowaniu władz miasta. Gmina Wrocław od 2007 r. inwestuje w organizację wykonywania kar nieizolacyjnych, wymiennie dotując podmioty wyznaczone do wykonywania przez osoby skazane i ukarane obowiązku nieodpłatnych kontrolowanych prac na cele społeczne. Wrocławski model wykonywania kary ograniczenia wolności charakteryzuje się rozbudowaną siecią ponad stu podmiotów, na rzecz których wykonują prace osoby skazane i ukarane oraz powierzeniem roli swoistych koordynatorów dwóm wyspecjalizowanym jednostkom – Wrocławskiemu Centrum Integracji i Stowarzyszeniu Pomocy „Ludzie Ludziom”. Obie te placówki wyróżnia bogata paleta instrumentów skierowanych do osób zagrożonych zjawiskiem wykluczenia społecznego. W efekcie osoby ukarane i skazane otrzymują – oprócz możliwości wykonania kary, także kompleksową ofertę zorientowaną na redukcję czynników dysfunkcyjności poprzez aktywizację zawodową i społeczną, poradnictwo prawne, psychologiczne a nawet pomoc rzeczową. Żeby wzmocnić efekty readaptacyjne i usprawnić procedury we wszystkich wrocławskich zespołach kuratorskiej służby sądowej wdrożono specjalizację kuratorów. Przestrzeń do dalszego usprawniania opisanego modelu wykonawczego, stanowi Wrocławskie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. Podmiotami zaangażowanymi w projekt są: Sąd Okręgowy we Wrocławiu, w tym biuro Kuratora Okręgowego, wrocławskie sądy rejonowe, w tym zespoły kuratorskiej służby sądowej, Wrocławskie Centrum Integracji, Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej we Wrocławiu, organizacje pozarządowe.

Założenia projektu: w ramach Wrocławskiego Centrum Integracji – jednostki samorządu lokalnego, została wydzielona komórka organizacyjna o nazwie Wrocławskie

Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. Jej pracownicy tworzą swoistą centralę, która z jednej strony na bieżąco monitoruje potrzeby społeczności lokalnej a z drugiej strony przyjmuje kierowanych przez kuratorów sądowych skazanych i ukaranych mających do wykonania obowiązek nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne. Odbywa się to za pomocą dedykowanej do tego specjalnej platformy – portalu internetowego (vide: www.wcsn.pl). Mieszkańcy Wrocławia zgłaszają drogą telefoniczną i za pośrednictwem internetu zapotrzebowanie na wykonanie prac porządkowych, naprawczych, poprawiających bezpieczeństwo, etc. W ten sposób diagnozowane są akty wandalizmu, niszczenia mienia publicznego i inne występujące zagrożenia. Po zweryfikowaniu zgłoszenia prace naprawcze zlecane są osobom ukaranym i skazanym na kary ograniczenia wolności. Mieszkańcy Wrocławia mogą natomiast zobaczyć w mediach społecznościowych, jak wygląda efekt tych prac, porównując na zdjęciach stan sprzed i po ich wykonaniu. Centrum jest wyposażone w odpowiednią infrastrukturę (samochody, baza lokalowa, sprzęt komputerowy, narzędzia pracy dla skazanych i ukaranych). Niemniej ważne od samego portalu jest powołanie interdyscyplinarnego zespołu projektowego, w skład którego weszli przedstawiciele podmiotów mających wpływ na przebieg całego procesu – od ścigania przez oskarżenie, wymierzenie kary, po jej wykonanie. Dla efektywności wykonywania kar niezmiernie istotne jest bowiem, by cały ten proces był spójny, szybki, by prowadził do nieuchronności kary, by wszyscy jego uczestnicy mieli wiedzę o dolegliwości kar i istnieniu dobrych warunków do ich wykonania. W ramach projektu zaproponowano autorskie rozwiązania marketingowe – plakaty, broszury, roll-upy, kładąc w nich nacisk na prostotę przekazu w duchu sprawiedliwości naprawczej. Projekt nawiązuje do teorii kryminologicznej „rozbitej szyby” Georg’a Kellinga i Catherine Coles, oraz do teorii sprawiedliwości naprawczej. Czerpie także bezpośrednio inspiracje z anglosaskich rozwiązań *Community Courts*. Cele i pożądane rezultaty projektu: optymalizacja warunków realizacji przez osoby skazane i ukarane obowiązku nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne poprzez zwiększenie liczby podmiotów, na rzecz których wykonywane są prace, wzmocnienie nadzoru, usprawnienia organizacyjne i komunikacyjne, kierowanie do prac na cele społeczne większej liczby osób odbywających kary pozbawienia wolności, uwrażliwienie mieszkańców Wrocławia na akty wandalizmu i niszczenia mienia, diagnoza niebezpiecznych i zaniedbanych miejsc, gdzie popełnia się najwięcej aktów wandalizmu i zniszczenia mienia, co umożliwi kierowanie tam częstszych patroli policji, inkluzja jak największej liczby osób skazanych i ukaranych do zdrowej tkanki społecznej, wypracowanie mechanizmów współpracy międzyinstytucjonalnej – z udziałem podmiotów trzeciego sektora, ukierunkowanej na zapobieganie przestępstwom i readaptację społeczną skazanych, wzrost akceptacji społecznej dla kar nie izolacyjnych, poprawa w perspektywie trzech lat efektywności wykonywanych kar ograniczenia wolności do

poziomu min. 60% z obecnych ok. 40%, poprawa bezpieczeństwa mieszkańców Wrocławia, poprawa czystości, wyglądu miasta zachęcająca do dbałości o nie i reagowania na akty wandalizmu, aktywizacja społeczeństwa, wzrost poczucia współodpowiedzialności za przestrzeń wspólną, poprawa zaufania do wymiaru sprawiedliwości i jego wizerunku społecznego, wzmocnienie perspektywy obywatela. Projekt finansowany jest przez Departament Spraw Społecznych Urzędu Miejskiego Wrocławia. Trudno oszacować dokładną liczbę beneficjentów projektu. Obejmuje on wszystkich skazanych i ukaranych karą ograniczenia wolności mieszkańców Wrocławia. Jest to liczba mniej więcej 2 tysięcy osób (mowa o latach 2017–2018). Projekt Wrocławskie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej został objęty patronatem Rady Głównej do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym¹⁸⁴.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: autor: Kurator Okręgowy, Wrocławskie Centrum Integracji; partnerzy: wrocławskie rady osiedli, organizacje pozarządowe.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 14.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: nie mniej niż 2 000.

5. Jednostka organizacyjna i opis programu: program „Nowa ja”. „Autorami projektu są kuratorzy zawodowi pionu karnego i rodzinnego Sądu Rejonowego w Trzebnicy oraz Urząd Miejski w Żmigrodzie.

Program dedykowany jest kobietom – ofiarom lub sprawcom przemocy w rodzinie, kobietom nieporadnym życiowo, mającym ograniczone kompetencje wychowawcze, z problem alkoholowym, żyjących w rodzinach dysfunkcyjnych. Zakwalifikowane do programu są kobiety, które nierzadko pozostają pod dozorem czy też nadzorem kuratora lub są związane z osobami, wobec których sąd prowadzi postępowanie wykonawcze. Projekt jest finansowany ze środków budżetu gminy Żmigród. Program „Nowa Ja” rozpoczął się w lipcu 2017 r. i trwa do dnia dzisiejszego. Zajęcia odbywają się grupowo, głównie w siedzibie Zespołu Placówek Kultury w Żmigrodzie. Program jest realizowany poprzez cykl spotkań podzielonych na bloki tematyczne – m. in. kompetencje rodzicielskie, konstruktywne rozwiązywanie problemów, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, profilaktyka uzależnień, profilaktyka zdrowotna kobiety, zajęcia z zakresu samoobrony, warsztaty kulinarne, taneczne, aktywne poszukiwanie zatrudnienia. Zajęcia prowadzone są przez specjalistów – psychologów, pedagogów, kuratorów, policjantów, terapeutów, specjalistów ds. żywienia”.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: I ZKSS w Sądzie Rejonowym w Trzebnicy, Urząd Miejski w Żmigrodzie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

¹⁸⁴ Uchwała Rady Głównej ds. Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym nr 6/2016 <https://www.ms.gov.pl/pl/informacje/news,8691,posiedzenie-rady-glownej-do-spraw-spoecznej.html> (dostęp dnia maja 2018 r.).

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 25 kobiet.

6. Jednostka organizacyjna i opis programu: program „Kompleksowe wsparcie osób oddalonych od rynku pracy w procesie aktywizacji zawodowej i społecznej w gminie Żmigród”.

Osoby biorące udział w projekcie mogą skorzystać z specjalistycznego poradnictwa psychologicznego, prawnego, rodzinnego, pośrednictwa pracy, a także z bezpłatnych szkoleń i kursów zawodowych. Zajęcia są prowadzone przez psychologów, pedagogów, terapeutów uzależnień, doradców zawodowych. Zajęcia odbywają się między innymi w Zespole Placówek Kultury w Żmigrodzie. Program obejmuje także osoby, wobec których Sąd prowadzi postępowanie wykonawcze. Program jest finansowany z środków funduszy europejskich, Klubu Integracji Społecznej. Rozpoczął się w lutym 2018 r. i trwa nadal.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Autorami projektu są Fundacja „Merkury” Wałbrzych oraz Dolnośląska Federacja Organizacji Pozarządowych. Współpracującymi są Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Powiatowy Urząd Pracy w Trzebnicy filia w Żmigrodzie oraz kuratorzy zawodowi Sądu Rejonowego w Trzebnicy.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 18.

7. Nazwa i opis programu: Portal pomocy postpenitencjarnej www.codalej.info to baza placówek świadczących pomoc osobom opuszczającym zakłady karne. Jego celem jest wsparcie w procesie readaptacji. Adresowany jest przede wszystkim do osób skazanych i profesjonalistów pracujących z nimi. Baza jest aktualizowana przez kuratorów zawodowych okręgu wrocławskiego oraz nowosądeckiego, przy wsparciu wolontariuszy Stowarzyszenia Sursum Corda. Projekt ma charakter non-profit. Finansowany jest z funduszy prowadzących go stowarzyszeń.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: autorami są Zastępca Kuratora Okręgowego w Sądzie Okręgowym w Nowym Sączu oraz Zastępca Kuratora Okręgowego w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu. Projekt koordynuje Stowarzyszenie Sursum Corda oraz Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych Frontis.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 3.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: nieokreślona.

Sąd Okręgowy w Zamościu

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: „zajęcia korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową”. Program kierowany jest do sprawców przemoc domowej, mężczyzn. Autorem programu jest kurator sądowy, został opracowany

z wykorzystaniem elementów programu Duluth. Finansowany ze środków zewnętrznych Urzędu Marszałkowskiego. Okres trwania programu – 6 miesięcy. W 2016, 2017 i w 2018. Program prowadzony jest w siedzibie PCPR. Zajęcia są indywidualne i grupowe, łącznie 100 godzin. Wobec niektórych uczestników jest realizowany w trakcie dozoru kuratora.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Krasnymstawie.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 2 kuratorów (zawodowy i społeczny).

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: rocznie od 10 do 20 osób.

Sąd Okręgowy w Zielonej Górze

1. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie. Kierowany jest do mężczyzn/kobiet stosujących przemoc w rodzinie, w tym do skazanych za znęcanie się nad rodziną, znajdujących się pod dozorem kuratora sądowego. Jedna edycja programu trwa 60 godzin, przez 3 miesiące, dwa razy do roku, w formie zajęć indywidualnych i grupowych. Zajęcia prowadzone są na terenie powiatu świebodzińskiego oraz zielonogórskiego w siedzibie Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie oraz w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Ciborzu. Program finansowany jest ze środków Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego. Program opiera się o koncepcję „Programu Duluth” i ma charakter edukacyjno-korekcyjny. Część edukacyjna skoncentrowana jest na przekazaniu szeroko pojętej wiedzy na temat zjawiska przemocy. Część korekcyjna ukierunkowana jest na zdobycie umiejętności niestosowania przemocy, trening umiejętności społecznych i asertywności oraz naukę korzystania ze wsparcia społecznego. Program prowadzony jest przez osoby, które posiadają niezbędne kwalifikacje wynikające z rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczących przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne, w tym certyfikat specjalisty w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie wydany przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych PARPA w Warszawie, certyfikat Specjalisty w zakresie Pomocy Ofiarom Przemocy w Rodzinie.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świebodzinie oraz Zielonej Górze.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: 80.

2. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie „RODZINA”, jest realizowany na zlecenie Urzędu Miasta Zielona Góra w ramach zadania publicznego – projekt „Pozwól sobie pomóc”, zgodnie z Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020. Osoba prowadząca program spełnia wymogi dotyczące kwalifikacji osób zgodnie z cyt. rozporządzeniem MPiPS z dnia 22 lutego 2011 r. Ponadto posiada certyfikat specjalisty w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (Certyfikat PARPA) oraz ukończone szkolenie programu „RODZINA” Tomasza Głowika (Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy „NIEBIESKA LINIA”). Celem programu jest wzbudzenie w uczestnikach motywacji do zmiany zachowania, które jest niszczące dla członków jego rodziny oraz innych osób i w konsekwencji dla samego sprawcy oraz dokonanie zmian w obszarze zachowań i przekonań związanych ze stosowaniem przemocy w rodzinie i jej zakończenie. Program jest kierowany do mężczyzn i kobiet, prowadzony w grupach łączonych – sprawcy i sprawczynie, metodą grupową. Sesje grupowe są poprzedzone indywidualną sesją diagnostyczno-kwalifikacyjną. W trakcie pracy grupowej w razie potrzeby mogą być również realizowane indywidualne sesje z uczestnikami. Program trwa 21 tygodni (5–6 miesięcy), spotkania odbywają się raz w tygodniu, każda sesja trwa 3 godziny (63 godziny grupowe) i jest realizowany w Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze. Rodzaje uczestników: skazani/e wyrokami za stosowanie przemocy (zatem w trakcie dozoru, ale też w ramach obowiązku uczestnictwa w programie nałożonego przy karze ograniczenia wolności), osoby kierowane przez sąd opiekuńczy, kuratorów rodzinnych, osoby kierowane w związku z procedurą Niebieskie Karty, osoby, które zgłaszają się dobrowolnie.

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka w Zielonej Górze

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: w latach 2016–2017 – 20 osób, 2018 r. – trwa nabór do grupy (obecnie zgłosiło się 11 osób).

3. Jednostka organizacyjna i opis programu: program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie w oparciu o założenia The Duluth Model, kierowany jest do wyselekcjonowanej grupy: sprawców przemocy domowej, do mężczyzn, finansowany jest ze środków PCPR w Żaganiu. Okres trwania programu: każdego roku od września do grudnia (3 miesiące). Program prowadzony jest grupowo, w siedzibie Ośrodka Pomocy Społecznej w Żaganiu (Dom Dziennego Pobytu) przez kuratora specjalistę oraz kierowniczkę Ośrodka Pomocy Społecznej w Żaganiu. Realizowany jest nie tylko wobec osób skazanych z art. 207 § 1 k.k., także wobec skierowanych przez

Zespół Interdyscyplinarny przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Żaganiu oraz policję.

Charakterystyka programu:

- a. edukacja – przekazywanie wiedzy odbywa się w sposób aktywizujący uczestników, między innymi przez prowadzenie otwartej dyskusji oraz odwoływanie się do indywidualnych doświadczeń;
- b. praca nad rozpoznawaniem i zmianą przekonań oraz postaw osobistych poprzez analizę sytuacji przedstawionych w programie oraz swoich własnych sytuacji życiowych;
- c. korekcja – ćwiczenia nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania w grupie; w tej części stosowane są także inne, pozapodręcznikowe metody z wykorzystaniem elementów Treningu Zastępowania Agresji, posługiwanie się materiałami filmowymi, płytami CD. Program prowadzony jest przez osoby, które posiadają niezbędne kwalifikacje wynikające z rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. (jak wyżej).

Nazwa instytucji lub podmiotu koordynującego lub współpracującego: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żaganiu.

Liczba kuratorów okręgu biorących udział w programie: 1.

Liczba osób poddanych oddziaływaniom w ramach programu: łącznie – 36 (18 osób rocznie).

Wnioski

Wpływ polityki karnej na funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej

Z przeprowadzonej analizy statystycznej (rozdział III) wynika, że zakres i rodzaj zadań kuratorskiej służby sądowej wykonującej orzeczenia w sprawach karnych w latach 2015–2018 uległ znacznej przemianie. Jej bezpośrednią przyczyną, która przyspieszyła obserwowane od kilku lat procesy regresji poszczególnych zadań, była ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, która odmieniła istotnie obraz orzecznictwa sądów karnych. Odejście od prymatu kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na rzecz grzywny samoistnej oraz kary ograniczenia wolności stało się powodem zmiany struktury wykonywanych przez kuratorów zawodowych orzeczeń sądu, tj. szybkiego spadku liczby wykonywanych na tej podstawie dozorów i wzrostu wykonywanej kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej. Mniejsza liczba spraw dozoru spowodowała zmniejszenie zapotrzebowania na usługi kuratorów społecznych, którzy przestają odgrywać w kurateli dla dorosłych znaczącą rolę. Ich liczba szybko się zmniejsza i – w przypadku utrzymania obecnego trendu w polityce karnej – może doprowadzić w ciągu najbliższych 2–3 lat do utworzenia w Polsce modelu w pełni zawodowej służby probacyjnej – zawodowych kuratorów dla dorosłych. Taka zmiana organizacyjna niesie ze sobą wyzwania związane przede wszystkim z możliwością pełniejszego wykorzystania szerokich, interdyscyplinarnych kompetencji i zasobów zawodowych kuratorów sądowych.

Co działa?

Pomimo przeprowadzenia szczegółowych badań, nie można precyzyjnie wskazać, które konkretnie metody oddziaływań wykorzystywane przez kuratorów sądowych wobec sprawców przestępstw w środowisku otwartym, prowadziły do pożądanego społecznie skutku ich działalności, tj. zapobieżenia powrotu do przestępstwa.

Ustawa o kuratorach sądowych wymienia wśród zadań kuratora dla dorosłych te o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, zaś

Kodeks karny wykonawczy powierzył im rolę organizatora i prowadzącego proces readaptacji społecznej skazanych. Obecnie bezpośrednio pracę ze sprawcami przestępstw wykonuje 3 tys. kuratorów zawodowych oraz 9,5 tys. kuratorów społecznych. Każdy z nich, w każdym powierzonym mu przypadku, dokonuje autonomicznego wyboru stosownej, konkretnej metody i sposobu oddziaływania wobec łącznej liczby niemal 100 tys. osób pozostających pod ich dozorem. Taki sposób pracy umożliwia prowadzenie zindywidualizowanych oddziaływań, z reguły w ramach ogólnej metody pracy, określanej mianem metody indywidualnych przypadków (*casework*). Z dokonanej analizy wynika, że jest to dominujący sposób pracy z dozorowanym, nawet jeśli nie dochodzi wprost do jego scharakteryzowania w prowadzonej dokumentacji. Zaś podstawową metodą oddziaływania są psychotechniki bezpośrednie – najczęściej utożsamiane z dialogiem, rozmową, perswazją, motywowaniem, uświadamianiem, przekonywaniem czy też wsparciem. Okazuje się, że prowadzone w tej formie oddziaływania, przy szczerkowym spełnieniu funkcji diagnozy resocjalizacyjnej, niskiej częstotliwości kontaktu z dozorowanym (z reguły jeden raz w miesiącu), doprowadziły do pozytywnego upływu okresu próby dla ok. 84% osób poddanych tym oddziaływaniom. Z badań ogólnopolskich wynika jednak, że w okresie pięcioletnim od prawomocnego skazania ta skuteczność zmniejsza się do poziomu ok. 65%. Powstaje zatem pytanie, w jaki sposób skutecznie podnieść jakość prowadzonych oddziaływań przez kuratorów zawodowych i tym samym wzmocnić ich trwałość. W świetle przeprowadzonych badań wydaje się, że powinno to nastąpić w ramach ustawicznego podnoszenia indywidualnych kompetencji zawodowych kuratorów sądowych, poprzez wdrożenie następujących elementów systemowych:

1. centralne przygotowanie aplikantów do pełnienia służby,
2. poprawa funkcjonowania zespołów kuratorskiej służby sądowej,
3. wdrożenie narzędzia szacowania ryzyka,
4. wdrożenie superwizji pracy: wychowawczej, resocjalizacyjnej, profilaktycznej i związanej z readaptacją społeczną skazanych,
5. opracowanie optymalnego narzędzia ewaluacyjnego dla polskiej probacji,
6. dostosowanie programów oddziaływania indywidualnego oraz grupowego do potrzeb kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych.

Przygotowanie do służby i kształcenie ustawiczne

Współczesne wymagania wobec aplikanta (ok. 100 osób rocznie) mają charakter formalny i merytoryczny, może nim zostać ten, kto ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych, odbył aplikację kuratorską i zdał egzamin kuratorski. Zatem

poziom przygotowania kandydatów do służby kuratorskiej jest zróżnicowany, w szczególności z punktu widzenia wykształcenia, lecz także doświadczenia życiowego i zawodowego.

Podstawowym problemem pozostaje rozproszenie naboru do służby pomiędzy sądami okręgowymi, a w następstwie tego problem przygotowania aplikantów do zawodu. Każdy okręg sądowy organizuje przygotowanie aplikanta we własnym zakresie, prowadzi to do powstania różnic w zakresie praktycznych kompetencji kuratorów zawodowych. W ten sposób dochodzi do kształtowania specyficznych form działalności kuratorów sądowych praktycznie na poziomie każdego zespołu (554 w Polsce). W tej sytuacji wydaje się, że wyłącznie scentralizowana aplikacja o określonym standardzie programu kształcenia kandydatów do służby, obok funkcjonującego systemu patronackiego, a następnie kontynuowany programowy sposób kształcenia ustawicznego uwzględniający zasady superwizji i ewaluacji, może doprowadzić do systemowego ujednoczenia oraz podniesienia jakości prowadzonych przez kuratorów sądowych oddziaływań.

Zespół kuratorskiej służby sądowej

Zadania kierownika zespołu określa ustawa, lecz samemu zespołowi nie przypisano żadnych funkcji i zadań, nie określono także zależności, relacji i kierunków współpracy kuratorów sądowych w ramach zespołu, czy też pomiędzy zespołami. Pozornie – z punktu widzenia formalnego, jest on zatem wyłącznie tworem organizacyjnym, w którym grupa zatrudnionych kuratorów zawodowych oraz współpracujących z nimi kuratorów społecznych, realizuje samodzielnie powierzone im sprawy konkretnych osób.

Tymczasem, z punktu widzenia zadań kuratorów sądowych, które wymagają interdyscyplinarnej wiedzy i szerokiej współpracy z podmiotami zewnętrznymi, w szczególności z zakresu świadczenia pomocy socjalnej, instytucji rynku pracy, Służby Więziennej, Policji, podmiotów leczniczych, a także podmiotów wymienionych w art. 38 k.k.w., w szczególności stowarzyszeń i fundacji, nie wydaje się, aby możliwe było skuteczne działanie kuratora zawodowego bez wsparcia merytorycznego i funkcjonalnego przez innych członków zespołu. Złożoność spraw prowadzonych przez kuratorów sądowych, dotycząca m.in. uwarunkowań psychicznych, rodzinnych, społecznych, bytowych i w końcu prawnych – podopiecznych, wymaga nieustannego konsultowania ich wewnątrz i na zewnątrz zespołu. Kierownik zespołu, winien opracować strategię działania zespołu, mieć merytoryczny wpływ na metodykę pracy z podmiotem postępowania wykonawczego, a także planować rozwój zawodowy kuratorów i funkcjonalności zespołu. Ta strategia powinna opierać się w szczególności o:

1. rozpoznane braki kompetencyjne kuratorów zawodowych;

2. bieżące, rozpoznane potrzeby w zakresie przygotowania kuratorów pod względem charakteru spraw przez nich wykonywanych, dominujące lokalnie zjawiska kryminogenne oraz przejawy patologii społecznej;
3. prognozę, tj. rozpoznane – przyszłe potrzeby zespołu, w zakresie kompetencji specjalistycznych kuratorów, determinowane zmianami demograficznymi, zmieniającą się polityką karną;
4. utworzoną sieć lokalnej współpracy pomiędzy przedstawicielami instytucji i służb bezpośrednio współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, jak i tych, które towarzyszą osobom z tej samej grupy ryzyka zjawiskami patologii społecznej, w tym przestępczości – w obszarach polityki reintegracyjnej i zapobiegającej wykluczeniu społecznemu.

Przyjęty przez kierownika model zarządzania zespołem powinien zatem mieć charakter dynamiczny i kreatywny. Zasady świadomego kształtowania kompetencji kuratorów w zespole stanowią podstawę do stałego, świadomego podnoszenia jakości i skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych. Niezbędnym dla kierownika zespołu działaniem jest ewaluacja przyjętych strategii personalnych i organizacyjnych, która wymaga okresowego badania stopnia realizacji celów w oparciu o obiektywne mierniki i wskaźniki. Dotyczą one zarówno kwestii związanych z nadzorem i kontrolą nad pracą kuratorów zawodowych, np. terminowości wykonywania czynności, sprawności postępowania, tj. poziomu opanowania wpływu spraw, a także jakości oddziaływań – metodyki pracy, rodzaju podejmowanych oddziaływań, inicjowania postępowań incydentalnych, czy też realizowania współpracy z podmiotami zewnętrznymi, które współuczestniczą w procesie readaptacji społecznej podopiecznych.

Narzędzia szacowania ryzyka

Skuteczność interwencji korekcyjnych podejmowanych wobec przestępców zależy od właściwie skonstruowanej indywidualnej diagnozy i prognozy resocjalizacyjnej oraz oceny ryzyka recydywy. W związku z tym, iż przeprowadzone badania dowodzą, że jest ona dokonywana w sposób szczątkowy, w realizacji wymienionych celów pomocne byłoby wyposażenie kuratorów sądowych w adekwatne do powierzonych im zadań narzędzia diagnostyczno-prognostyczne przeznaczone do oceny wystąpienia poziomu ryzyka przestępczości powrotnej (*high risk offenders/low risk offenders*), które wskazują między innymi dysfunkcje i bariery, które powinny być przedmiotem programów korekcyjnych, poziom motywacji skazanych do dokonania zmian, z uwzględnieniem czynników, które mogą wzmacniać zachowania kryminalne (*risk factors*) lub stanowić czynniki chroniące i zabezpieczające (*protective factors*). Również Reguły Europejskie akcentują, iż: „Sankcje i środki alternatywne będą orzekane

tylko wtedy, gdy jest wiadome, jakie warunki i obowiązki będą odpowiednie dla sprawcy, i że sprawca jest gotowy się do nich stosować¹⁸⁵.

Najnowsze aktuarialne narzędzia szacowania ryzyka¹⁸⁶ uwzględniają, że przestępca może się zmienić i z tego powodu dodatkowo uwzględniają także czynniki dynamiczne (czynniki kryminogenne skorelowane z przestępczym zachowaniem sprawcy), które mogą ulec zmianie pod wpływem celowych interwencji. W związku z tym narzędzia te umożliwiają nie tylko ocenę poziomu tego ryzyka, ale także wskazują na właściwości sprawcy, które generują przestępczość i które powinny stać się przedmiotem oddziaływań korekcyjnych, pomagają w opracowaniu planu interwencji, monitorowaniu sprawcy od początku do końca wykonywania kary lub środka i ułatwiają podejmowanie decyzji w trakcie ich wykonywania. Nawet najbardziej rzetelne narzędzia szacowania ryzyka pozbawione będą praktycznego znaczenia, jeżeli nie będzie im towarzyszył rozwój pozytywnie zweryfikowanych empirycznie programów, zmierzających do zmiany tych obszarów życia i sytuacji sprawcy, które generują przestępczość¹⁸⁷.

Ustalenie poziomu ryzyka recydywy sprawcy może opierać się na analizach statystycznych, ale interpretacja tych danych, istotna dla opracowania planu potrzebnych interwencji, następuje przy wykorzystaniu profesjonalnej wiedzy personelu posługującego się takimi narzędziami, odpowiednio przygotowanego do realizacji tego zadania¹⁸⁸.

Zagadnienia wdrożenia wskazanych narzędzi były przedmiotem licznych rozważań¹⁸⁹. Współcześnie, jak się wydaje, podejmowanie skutecznych zadań mających na celu modyfikację zachowań przestępczych przez polską probację, wymaga opracowania i wdrożenia adekwatnych narzędzi diagnostycznych, które pozwolą na efektywne zaplanowanie oddziaływań resocjalizacyjnych i ich realizowanie według określonego modelu, np. poprzez implementację modelu RNR – *Risk-Need-Responsivity*.

¹⁸⁵ Reguła 31, *Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych*, Rekomendacja Nr R (92)16. Tekst rekomendacji Nr R (92)16 w języku polskim [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 72-73, Warszawa 2011.

¹⁸⁶ Correctional Assessment and Intervention System (CAIS), Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS), Offender Intake Assessment (OIA), Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMVI), Offender Assessment System (OASys).

¹⁸⁷ B. Stańdo-Kawecka, *O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie*, „Probacja” 2010, nr 1, s. 119-124.

¹⁸⁸ A. M. van Kalmthout, L. Tigges, Netherlands, [w:] *Probation in Europe*, I. Durnescu, A. M. van Kalmthout (red.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2008, s. 723, (za:) B. Stańdo-Kawecka, *O koncepcji resocjalizacji...*, s. 122.

¹⁸⁹ J. Chojecka, *Model dla wszystkich? Spory wokół koncepcji szacowania ryzyka recydywy*, „Resocjalizacja Polska” nr 7 2014; B. Hołyst, *Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej*, „Probacja” I/2013; B. Hołyst, *Skala prognostyczna do oceny ryzyka podjęcia zachowań przestępczych – indywidualna predykcja kryminologiczna*, „Probacja”, II/2013; R. Kaczor, *Redukowanie ryzyka popełnienia przestępstwa a ustalenia osobopoznawcze*, „Probacja”, III/2011; S. Paweła, *O czynnikach prognostycznych przy warunkowym zwolnieniu*, Nowe Prawo 1983, nr 9-10; J. M. Stanik, *Diagnozowanie niedostosowania społecznego i socjalności*, [w:] B. Urban, J. M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Warszawa 2007; B. Stańdo-Kawecka, *O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze...*; M. Sztuka, *Anachronizm i aktualność. Idea resocjalizacji w sporze o nowoczesność*, Kraków 2013; D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012; E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji*, Warszawa 2013.

Superwizja

Od wielu lat kuratorzy sądowi wymieniają jako jeden z elementów, który może służyć rozwojowi ich indywidualnych kompetencji oraz profesjonalizacji prowadzonych oddziaływań – superwizję, która jest narzędziem niezbędnym w pracy z ludźmi i budowaniu z nimi relacji.

Superwizja może być rozumiana jako narzędzie służące wprowadzaniu i utrzymywaniu profesjonalnych standardów praktykowania, wzmacnianiu i rozwijaniu kompetencji zawodowych pracowników, przeciwdziałaniu ich wypaleniu zawodowemu, udzielaniu im wsparcia, wzmacnianiu umiejętności komunikacji interpersonalnej oraz podnoszeniu skuteczności pracy¹⁹⁰.

W coachingu superwizja definiowana jest jako proces, dzięki któremu coach z pomocą superwizora może lepiej zrozumieć zarówno system klienta, jak i siebie, jako części systemu klient-coach i poprzez to przekształcać pracę tak coacha, jak i klienta i rozwijać ich zawodowo¹⁹¹.

Niezależnie od specjalizacji kuratorskiej, determinowanej rodzajem wykonywanych orzeczeń (kurator dla dorosłych oraz kurator rodzinny), kuratorska służba sądowa jest jednym systemem, który należy rozwijać. Ten rozwój powinien dotyczyć przede wszystkim zasobów indywidualnych kuratorów sądowych w oparciu o jedną z podstawowych wartości, którą w wymiarze indywidualnym jest poczucie bezpieczeństwa. Z reguły od osiągnięcia odpowiedniego poziomu poczucia bezpieczeństwa jednostka uzależnia realizację innych potrzeb wyższego rzędu, w tym samorealizacji. Nie ulega wątpliwości, że jednym z elementów, który mógłby wzmocnić poczucie bezpieczeństwa kuratorów sądowych i doprowadzić do stanu, który moglibyśmy utożsamiać z dobrostanem psychicznym, jest wprowadzenie narzędzi superwizyjnych.

Ewaluacja

Ewaluację należy rozumieć jako „uspołeczniony proces zmierzający do określenia wartości danego obiektu lub działania według przyjętych na drodze dialogu kryteriów w celu jego udoskonalenia, lepszego rozumienia i rozwoju”¹⁹². Nie może być zatem ona mylona z „oceną” czy „mierzeniem”. Ewaluacja istnieje w konkretnym kontekście społecznym, głęboko wiążąc się z kierunkami jego przekształceń, a więc działań społecznych, stanowiąc często ich

¹⁹⁰ Por. rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie superwizji pracy socjalnej (Dz. U. poz. 2087).

¹⁹¹ Hawkins, P. (2010). *Coaching supervision*. W: E. Cox, T. Bachkirova, D. Clutterbuck (red.), *The complete handbook of coaching* (s. 381–394). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.

¹⁹² L. Korporowicz, *Współczesne koncepcje ewaluacji w kontekście wyzwań rozwoju regionalnego*, [w:] *Ewaluacja programów operacyjnych na poziomie regionalnym – teoria i praktyka*, Opole 2010.

bodziec rozwojowy i nie sprowadzając się jedynie do technik pomiaru, analizy i oceny badanej rzeczywistości. Jako systematyczne badanie wartości programów i strategii społecznych, staje się ona *dyskursem, dialogiem i negocjacją*¹⁹³.

Tak rozumiane badanie wymaga od ewaluatora z jednej strony odpowiedniego przygotowania, rozumienia i zaangażowania, a z drugiej odpowiednich umiejętności wykraczających poza stereotypowe kompetencje badawcze. Rola ewaluatora, jak i całego ich zespołu, relacji pomiędzy nimi i osobami oraz ewoluowanymi zespołami, jest kluczowa w całym procesie ewaluacyjnym. Zależy ona od celu, specyficznych okoliczności w jakich proces ten się znajduje, ale również od wiedzy, umiejętności, stylu pracy, wartości i zasad etycznych ewaluatorów¹⁹⁴. Nie bez znaczenia są postawy społeczne, wyobrażenia i zawodowa dojrzałość organizatorów i realizatorów procesu ewaluacyjnego. Ewaluator musi posiadać przede wszystkim zaufanie społeczne zbudowane na wiarygodności jego osoby, mieć rozwinięte poczucie odpowiedzialności moralnej, powinien być uwrażliwiony na sprawiedliwość i prawdziwość działań przez niego podejmowanych.

Ze względu na te właśnie cechy, role ewaluatorów dobrze mogą wypełniać kuratorzy zawodowi. Tym bardziej, że podejmowane przez nich działania nie tylko kontrolne, ale przede wszystkim te o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym i profilaktycznym, wymagają wsparcia poprzez ich wartościowanie, a tym samym określanie, czy w konkretnej sytuacji są konieczne, właściwie zaplanowane i wykonywane. Indywidualnie zaprojektowane działania wymagają indywidualnych projektów diagnozujących i oceniających. Ewaluacja stwarza bowiem możliwości wspierania rozwoju konkretnych działań, badając trafność ich podejmowania i podpowiadając właściwe drogi ewentualnych modyfikacji. Dodatkowo przeprowadzana w trakcie badań ewaluacyjnych ocena, ma charakter kontekstualny, uwzględniając potrzeby i wymogi nie tylko osób projektujących działania, ale również osób będących ich podmiotem. Takie podejście do procesu badawczego powoduje wzrost zainteresowania ich wynikami. Obie strony, mając świadomość własnej sprawczości w procesie badawczym, chętniej biorą udział w ich projektowaniu, przeprowadzaniu, a także wykorzystywaniu uzyskanych wyników. Warto zatem w ten obszar funkcjonowania polskiej probacji wprowadzić badania ewaluacyjne, od początku zakładając i projektując ich rolę w ewaluowanych działaniach w oparciu o świadomość misji procesu ewaluacyjnego, który buduje kulturę ewaluacyjną w podejmowanych przedsięwzięciach¹⁹⁵.

¹⁹³ L. Korporowicz, *Interakcyjna misja ewaluacji*, [w:] *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*, G. Mazurkiewicz (red.), Kraków 2010, s. 33

¹⁹⁴ M. Q. Patton, *Ewaluacja skoncentrowana na wykorzystaniu*, [w:] *(R)ewaluacja. Poszukiwanie nowych metod oceny efektów*, A. Haber, Z. Popis (red.), Warszawa 2013, s. 23

¹⁹⁵ S. Jaskuła, L. Korporowicz, S. Stasiorowski, *Ewaluacja w pracy kuratora sądowego – zagadnienia ogólne*. Artykuł przekazany do druku w kwartalniku PROBACJA; Szerzej S. Jaskuła, *Ewaluacja społeczna w edukacji*, Kraków 2018.

Oddziaływanie programowe jako element uzupełniający oddziaływania zindywidualizowane

Kuratorzy sądowi nie dysponują wystandaryzowanymi wobec konkretnych grup sprawców przestępstw, programami oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjnego oraz profilaktycznego, dostosowanych do profilu osoby dozorowanej. Z danych opracowanych w niniejszym raporcie (rozdział IV), które są zgodne z danymi ogólnopolskimi wynika, że największą grupą skazanych, wobec których prowadzono dozór w analizowanych sprawach, były osoby skazane za przestępstwa popełnione przeciwko mieniu (32,8%). Kolejną znaczącą grupę stanowiły osoby skazane za przestępstwa dokonane przeciwko rodzinie i opiece (21,6%). Trzecią co do wielkości grupą osób pod dozorem, były osoby skazane za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Wśród pomniejszych grup sprawców przestępstwa należy wymienić osoby skazane:

- za przestępstwa z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (7,4%),
- za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (6,2%),
- za przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (4,6%),
- za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej (1,6%).

Uzyskane w wyniku badania ankietowego informacje o udziale kuratorów sądowych w różnego rodzaju programach korekcyjnych, oddziaływania i wsparcia skazanych wskazują, że co najmniej 10% ogólnej ich liczby już je prowadzi albo w nich uczestniczy, często podejmując dodatkową aktywność zewnętrzną, w tym wolontariacką. Co ciekawe, wskazane programy (rozdział V) dostosowane są do potrzeb wynikających ze struktury osób karanych z uwagi na rodzaj popełnionego przestępstwa. Stanowi to żywy dowód na to, że kuratorzy dostrzegają potrzebę prowadzenia programowego oddziaływania zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i grupowym. Kuratorska służba sądowa dysponuje dużym potencjałem w zakresie prowadzenia, realizacji, koordynacji, rekrutacji, kierowania oraz kontroli przebiegu oddziaływań, a także tworzeniu lub współtworzeniu programów z innymi podmiotami. Z analizy przekazanych materiałów wyłania się rola kuratora nie tylko jako osoby nadzorującej wykonywanie obowiązków orzeczonych przez sąd, ale jako trenera (*coach'a*) i koordynatora środowiska, w którym przebiega proces reintegracji skazanych.

W programach korekcyjno-edukacyjnych tkwi ogromny potencjał z uwagi na ich funkcje (edukacyjną – poszerzenie wiedzy na temat skutków i konsekwencji prawnych w zakresie objętym oddziaływaniem oraz korekcyjną – związaną z uzyskaniem wglądu w siebie), jak również walory czasowe (stosunkowo krótki okres ich trwania). Mogą one w określonych przypadkach stanowić alternatywę dla oddziaływań terapeutycznych, będących opcją droższą a z pewnością przede wszystkim długoterminową. Nie należy stawiać terapii i programów

korekcyjno-edukacyjnych na tym samym poziomie, lecz mogą one wzajemnie się uzupełniać¹⁹⁶.

W programie badań Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego na rzecz redukcji przemocy stwierdzono: „kara może na krótko tłumić zachowania antyspołeczne, lecz bardziej trwałe modyfikacje zachowania możliwe są tylko po wyuczeniu alternatywnych sposobów radzenia sobie z problemami społecznymi”¹⁹⁷.

---

¹⁹⁶ A. Więcek-Durańska, *Orzekanie oraz wykonywanie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych...*, s. 339.

¹⁹⁷ B. Krahe, *Agresja...*, s. 202.

Bibliografia

Literatura

- Ambrozik W., *Readaptacja społeczna i reorganizacja środowisk lokalnych jako warunek skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych*, [w:] B. Urban, J. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 2, Warszawa 2008.
- Badura-Madej W., Dobrzańska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie, interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000.
- Baładynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011.
- Bauman T., *O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych*, [w:] Pilch T., Śnieciński J. M. (red.), *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
- Bauman T., Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.
- Bogucki M., Gierczyński J., Gryglewicz J., *Ekonomiczne aspekty skutków picia alkoholu w Europie i w Polsce*, Instytut Organizacji Ochrony Zdrowia Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2013.
- Buttler I., Krystek R., *V Forum Bezpieczeństwa Transportu*, pt. „Alkohol w ruchu drogowym – polski problem?”, Instytut Transportu Samochodowego, Warszawa 2014.
- Czapów Cz., *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978.
- Czapów Cz., Jedlewska S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971.
- Gaś Z.B., *Profilaktyka w szkole*, Warszawa 2006.
- Głowacka M.D., Zdanowska J., *Zdrowie publiczne w Polsce*, Warszawa 2013.
- Hettler B., *Six Dimensions of Wellness Model*, National Wellness Institute 1976 <https://cdn.ymaws.com/www.nationalwellness.org/resource/resmgr/pdfs/sixdimensionsfactsheet.pdf>
- Hollin C. R., *Trening Zastępowania Agresji: kontekst poznawczo-behawioralny*, [w:] Goldstein A.P., Nensen R., Daleflod B., Kalt M. (red.), *Nowe perspektywy Treningu Zastępowania Agresji. Praktyka, badania i zastosowania*, Instytut Anity, Warszawa 2005.
- Hołyst B., *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*, Warszawa 2014.
- Hawkins, P. (2010). *Coaching supervision*. W: E. Cox, T. Bachkirova, D. Clutterbuck (red.), *The complete handbook of coaching* (s. 381–394). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.
- Jaskuła S., *Ewaluacja społeczna w edukacji*, Kraków 2018.
- Kieszkowska A., *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Kraków 2012.
- Konopczyński M., *Teoretyczne podstawy metodyki kulturotechnicznych oddziaływań resocjalizacyjnych wobec nieletnich: zarys koncepcji twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2006.
- Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2010.
- Konopczyński M., *Kryzys resocjalizacji, czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Warszawa 2013.
- Konopczyński M., *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków 2014.

- Konopczyński M., *Zamiast wstępu. Misja Kuratorskiej Służby Sądowej w społeczeństwie obywatelskim*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak (red.), *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy*, Kraków 2016.
- Korporowicz L., *Współczesne koncepcje ewaluacji w kontekście wyzwań rozwoju regionalnego*, [w:] *Ewaluacja programów operacyjnych na poziomie regionalnym – teoria i praktyka*, Opole 2010.
- Korporowicz L., *Interakcyjna misja ewaluacji*, [w:] *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*, Mazurkiewicz G. (red.), Kraków 2010.
- Krahe B., *Agresja*, Gdańsk 2006.
- Morawski J., *Trening Zastępowania Agresji*, *Problemy Alkoholizmu* nr 4/2001.
- Nikitorowicz J., Sawicki K., Bajkowski T., *Współczesne dylematy diagnostyczne i metodyczne w opiece i wychowaniu*, Olecko 2003;
- Pawliczuk W., Łobodda K., Nowińska A., *Trening Zastępowania Agresji: opis metody, jej skuteczność oraz zastosowanie w praktyce oddziały psychiatrii dzieci i młodzieży*, „*Psychiatria i Psychologia Kliniczna*” 2015, 15 (1).
- Patton M. Q., *Ewaluacja skoncentrowana na wykorzystaniu*, [w:] (R)ewaluacja. Poszukiwanie nowych metod oceny efektów, Haber A., Popis Z. (red.), Warszawa 2013.
- Prokop M., *Krótką interwencją*, „*Alkohol i Nauka*”, 2005, tłum: *Alcohol Alert, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*, nr 66, London 2005.
- S. Pużyński, J. Wciórka, *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, Kraków – Warszawa, 1997.
- Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000.
- Pytka L., *Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym*, Warszawa 1986.
- Pytka L., Zacharuk T., *Wielowymiarowa geneza zaburzeń przystosowania społecznego*, [w:] *Pedagogika społeczna*, (red.) Pilch T., Lepalczyk I., Warszawa 1995.
- Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna: wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Warszawa 2005.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2011.
- Siemaszko A. (red.), *Atlas przestępczości w Polsce 5*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015 r.
- Stańdo-Kawecka B., *O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie*, „*Probacja*” 2010 nr 1.
- Stasiak K., Dąbrowska-Cieślik I., Okrucieński K., *Udział kuratorów w realizacji programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie „Duluth”*, [w:] Ł. Wirkus (red.) *Wybrane programy resocjalizacyjne w praktyce kuratorów sądowych*, Toruń 2017.
- Szymanowski T., *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*. „*Archiwum Kryminologii*” 2003/4.
- Wójcik D., Drapała K., Więcek-Durańska A., *Programy korekcyjno-edukacyjne w zakładach karnych* [w:] Czarnecka-Działuk B., Drapała K., Ostaszewski P., Więcek-Durańska A., Wójcik D., *W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość. Programy korekcyjno-edukacyjne*, Warszawa 2017.
- Wysocka E., *Diagnoza w resocjalizacji: obszary problemowe i modele rozwiązań w psychopedagogicznym*, Warszawa 2008.
- Ziemski S., *Problemy dobrej diagnozy*, Warszawa 1973.

Wykaz aktów prawnych

- Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 Nr 14, poz. 171).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 23 ze zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku 22 lipca 1946 r. (Dz.U. 1948 r. Nr 61, poz. 477).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U z 2018 r., poz. 1014).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeksu karnego wykonawczego (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.).
- Uchwała Krajowej Rady Kuratorów z 6 maja 2004 r. Kodeks etyki kuratora sądowego.
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).
- Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm.).
- Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 1431).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (t.j. Dz.U. z 2017 poz. 978 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 Nr 63, poz. 378).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości (Dz.U. poz. 1760).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz. U. poz. 335.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. poz. 969).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 2316 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz. U. Nr 108, poz. 1018).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie określenia innych niż kurator sądowy organów powołanych do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz trybu przeprowadzania (Dz.U. Nr 152, poz. 1495).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora sądowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie współdziałania podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, kompensacyjnych,

- zabezpieczających, zapobiegawczych oraz przypadku, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem (Dz.U. poz. 2305).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. Nr 151, poz. 1469).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 grudnia 2018 r. w sprawie funkcjonowania podmiotów leczniczych sprawujących opiekę nad uzależnionymi od alkoholu (Dz. U. poz. 2410).
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie superwizji pracy socjalnej (Dz. U. poz. 2087).
- Europejskie Reguły Więzienne, Rada Europy Komitet Ministrów Rekomendacja Rec (2006) Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów).
- Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.
- Uchwała nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 (M.P. poz. 445).
- Uchwała nr 162/2006 Rady Ministrów z dnia 25 września 2006r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, RM 111–132–06.
- Uchwała Rady Głównej ds. Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym nr 6/2016.
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Warszawa 2006, Wytyczne do tworzenia modelowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, Załącznik do Programu Nr 2, <https://www.niebieskalinia.pl/attachments/article/4132/zalacznik2-do-kpppw.pdf>.

Sprawozdania, Raporty, Opracowania

- MS-S6 „r” i „o” Sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej. Sądy Rejonowe i Okręgowe.
- MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności. Informacja o wynikach kontroli*, KPB-4101–006–00/2014, Nr ewid.177/2015/P/14/044/KPB.
- Budyn-Kulik M., *Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie przez sądy poprzez nakładanie obowiązku uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012.
- Mozgawa M., Budyn-Kulik M., Kulik M., *Tryb penalizacji zachowania polegającego na prowadzeniu pojazdu (mechanicznego i niemechanicznego) pod wpływem alkoholu w poszczególnych krajach Unii Europejskiej*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016.
- Drapała K., Więcek-Durańska A., Wójcik D., *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART oraz programu korekcyjno-edukacyjnego Duluth. Raport z badań empirycznych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015.

Źródła internetowe

Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>

Statystyka - Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/>

Związek Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, <http://www.zosprp.pl/?q=content/sprawozdanie-2017>

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/>

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analazy-badania-raporty/132-statystyki>; <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/system-lecznictwa-odwykowego>; <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/leczenie-w-wiezieniu>

Statystyka - Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/st/informacje/83916,Nietrzezwi-podejrzani-pod-wplywem-alkoholu-lub-narkotykow.html>; <http://www.statystyka.policja.pl/st/informacje/57720,Przestepczosc-mlodych-ludzi-zwiazana-z-agresja.html>

Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Motywator>

